

el

*Un estudi socioeconòmic
sobre la formació
i el desenvolupament
d'un barri industrial*

REC

D'IGUALADA

Pere Pascual i Domènech / Gemma Estrada i Planell

Josep Riba i Gabarró / Carme Ferreras i Dalmau

CENTRE D'ESTUDIS COMARCALS D'IGUALADA

EL REC D'IGUALADA

Un estudi socioeconòmic sobre la formació
i el desenvolupament d'un barri industrial

CENTRE D'ESTUDIS COMARCALS D'IGUALADA

EL REC D'IGUALADA

Un estudi socioeconòmic sobre la formació
i el desenvolupament d'un barri industrial

Pere Pascual i Domènech
Gemma Estrada i Planell
Josep Riba i Gabarró
Carme Ferreras i Dalmau

el centre d'estudis de l'Anoia

Igualada, juliol 2022

L'edició d'aquesta obra s'inciu en la commemoració del 75è Aniversari de Centre d'Estudis Comarcals d'Igualada

Autors: Pere Pascual i Domènech, Gemma Estrada i Planell, Josep Riba i Gabarró, Carme Ferreras i Dalmau
Edita: Centre d'Estudis Comarcals d'Igualada.
Revisió de textos: Josep Pelfort
Projecte gràfic: Lluís Jubert, Espai Gràfic. Igualada

Impressió i enquadernació: Unigrafic
Dipòsit legal: B 13079-2022
ISBN: 978-84-09-42319-4

Edició: Juliol 2022

Títol clau: El Rec d'Igualada. Un estudi socioeconòmic sobre la formació i el desenvolupament d'un barri industrial

Centre d'Estudis Comarcals d'Igualada
Plaça Dr. Joan Mercader, s/n
08700 Igualada

Foto coberta: Roger Velàzquez
Tipografies: Celeste, The Serif, Kapra Neue
Paper: Torraspaper, Vilaseca òfset natural de 120 gm2

@ Copyright, dels textos i les imatges, els autors respectius

Queda rigorosament prohibida sense autorització escrita de l'editor qualsevol forma de reproducció, distribució, comunicació pública o transformació d'aquesta obra, que serà sotmesa a les sancions establertes per la llei. Tots els drets reservats.

A Magí Puig i Gubern,
amant del barri del Rec,
que ens va obrir les portes,
per veure'n els racons més ignots i
que va estimular, decisivament,
la realització d'aquesta recerca.

ÍNDIX

/ 12

Preàmbul

/ 15

Introducció

/ 18

Els orígens històrics del Rec i la seva situació jurídica i institucional

El condomini: transformació i subsistència

La Revolució Liberal: els drets sobre l'aigua declarats domini públic

Els usuaris del Rec d'Igualada, concessionaris de l'aigua per "drets adquirits"

/ 22

Els usuaris de la sèquia a mitjan segle XVIII

/ 25

La necessitat d'un poder per regular l'ús d'un recurs escàs

La sequera de 1817-1818: l'arbitratge de l'absolutisme

La sequera de 1837: la regulació imposada per l'ajuntament liberal

/ 34

Les contradiccions d'usar sense assumir costos de manteniment

La conservació tradicional de la sèquia

L'assaig d'una "comissió mixta" per garantir el manteniment de Rec

La fórmula del govern civil: finançament a càrrec dels usuaris sota tutela municipal

La construcció d'un succedani de resclosa per reduir el cost

L'obligada construcció d'una resclosa de pedra per ordre de l'autoritat governativa

/ 48

L'ús i el manteniment del Rec sota tutela municipal

El reglament de 1893

Uns retocs en el marc normatiu: el reglament de 1917

/ 60

La ruptura del "statu quo"

Una operació estranya: l'intent de compra municipal del Rec

El fracàs de l'operació i una donació momentàniament inefectiva

/ 68

La formació de la "comunitat d'usuaris"

Una nova temptativa de constituir la "comunitat"

La constitució de la "comunitat" quan el Rec i els seus usuaris s'esfumaven

Capítol 1

/ 76

La part de Ponent

(de la resclosa del Molí de l'Abadia al carrer dels Traginers)

/ 78

Introducció

/ 84

Annex 1.1 El celler del Sindicat de Vinyaters

Replantació de la vinya després de la fil·loxera als voltants d'Igualada

La resposta a la crisi: el desenvolupament del cooperativisme vitícola

Els petits viticultors i el Sindicat de Vinyaters

/ 94

Annex 1.2 La Igualadina Cotonera

La formació de la Cia. Fabril Igualadina

La transformació de la companyia en l'anònima Igualadina Cotonera

L'època dels Godó

/ 101

Annex 1.3 El vapor de Francesc d'Assís Mas (cal Sistaré)

L'aventura barcelonesa de Francesc d'Assís Mas

L'aixecament del "vapor de baix" i l'ensulsiada d'aquesta nissaga d'industrials

/ 108

Annex 1.4 L'antiga fàbrica de Ramon Castells (desapareguda)

El casament i l'entrada de Ramon Castells en el món dels negocis

La dimensió política del personatge: un liberal moderat

La fàbrica de teixits a mà del carrer de Sant Francesc

Les altres empreses industrials vinculades a Ramon Castells

L'acumulació d'un patrimoni immobiliari molt considerable

Els darrers anys: la família i el ferrocarril

Capítol 2

/ 126

La Plana d'en Cornet i les “inmediaciones de las adoberías y tintes [...] de la villa...”
(del carrer dels Traginers a la Baixada de Carme)

/ 128

Introducció

/ 136

Annex 2.1 La fàbrica de gas (desapareguda)

Una empresa i un servei en fallida
La intervenció del Banc Regional d'Igualada
Una llarga agonia amb l'ascens de l'electricificació
El ressorgiment: energia per a cuinar, per a escalfar i per a usos industrials

/ 144

Annex 2.2 La fàbrica de cal Boyer

Els germans Joaquim i Joan Boyer i Ferrer
L'ascens econòmic i social de Joan Boyer i Vilaseca
L'aixecament del “vapor nou”
Altres negocis i obligacions familiars

/ 154

Annex 2.3 La casa fàbrica de Gumersind Godó (desapareguda)

Els establiments dels Riera de 1790 i els orígens del raval de sota vila
Un edifici industrial desaprofitat al llarg del vuit-cents
L'al·lotjament de la fàbrica de Gumersind Godó durant el segle XX

/ 162

Annex 2.4 L'antiga adoberia de la família Carles (“cal Granotes”)

L'ascens i davallada dels blanquers del segle XVIII
El fallit intent de Domènec Carles d'entrar en el món industrial
L'ensulsiada familiar provocada per un deute insostenible

/ 170

Annex 2.5 L'antiga adoberia de la família Mateu (cal Segall)

La família Mateu
Uns temps payoutats per contenciosos i fallides
El secular recorregut de l'adoberia del camí de la Font de Fora

/ 182

Annex 2.6 L'antiga central termoelectrica de La Electra Igualadina

La formació de La Electra Igualadina
Expansió de la demanda i de la producció
Problemes amb l'enllumenat i èxit amb els motors elèctrics
La integració de La Electra Igualadina dins el "holding" de Barcelona Traction

/ 190

Annex 2.7 L'adoberia de cal Pèrrica, sota el Rec (desapareguda)

Del clot a la fàbrica d'adobar pells: la trajectòria de Miquel Biosca i Castelltort
L'aixecament de l'adoberia sota el Rec
El relleu protagonitzat per Miquel Biosca (menor)
El forçat retorn de Miquel Biosca (major) al capdavant del negoci
Epíleg

Capítol 3

/ 204

**La banda de Llevant: el "carrer dels blanquers" i l'Horta Vella
(de la Baixada de Carme al Molí de l'Abadia)**

/ 206

Introducció

/ 220

Annex 3.1 Les adoberies d'Antoni Castelltort, Joan Llucià i Josep Tous

- 1. L'adoberia d'Antoni Castelltort i Borràs (àlies Ton del Jaume)*
Les adoberies heretades per Josepa Ferrer
La cessió en establiment de sengles adoberies a Baliu i Castelltort
Vicissituds de l'adoberia d'Antoni Castelltort
- 2. L'adoberia de Joan Llucià*
- 3. L'adoberia de Josep Tous ("la Fassina")*
Els Tous
La dissortada trajectòria de Josep Tous i la seva descendència

/ 238

**Annex 3.2 Les antigues adoberies de Miquel Franch, Rafael Vives (cal Fèu),
Marià Padró i Rafael Valls (cal Maco) (enderrocades i remodelades)**

1. *L'antiga adoberia de Miquel Franch*
La part de l'adoberia que s'adjudicà Marià Vives
La part que s'adjudicà Baltasar Bas i que passà a Joan Murt
2. *L'adoberia de Rafael Vives (cal Fèu)*
3. *Les adoberies de cal Maco*
L'adoberia de Marià Padró i Brufau
L'adoberia de Rafael Valls i Sabater (cal Maco)

/ 255

Annex 3.3 La societat M. Vila, Subirà i Cia: el “vapor cremat” (desaparegut)

- La societat M. Vila, Subirà i Cia*
- L'incendi de la fàbrica d'Igualada*
- El traspàs del “vapor cremat” a la Igualadina Cotonera*
- Macià Vila en el zenit de la seva trajectòria*

/ 270

Annex 3.4 Les adoberies de cal Minguet del Pèrrica i de cal Murt

- Cal Minguet del Pèrrica*
- Cal Murt*

/ 282

Annex 3.5 Les cases d'hortolà de l'Horta Nova: cal Venda (desaparegudes)

- L'apotecari Francesc de P. Rosés i la farmàcia del carrer Nou*
- L'altra cara d'aquest facultatiu: el negoci del préstec hipotecari*
- Crèdit hipotecari i acumulació de capital immobiliari*
- L'herència de Rosés*
- Els horts de l'Horta Vella*

/ 294

Annex 3.6 El molí de l'Abadia

- Del molí de l'Abadia al molí de l'Alert*
- El moliner Joan Soler i la filatura de Vallbona*
- La compra del molí de l'Abadia*
- L'hereva del llegat de Joan Soler*

PREÀMBUL

El llibre que teniu a les mans ve precedit d'un llarg procés de gestació. Els seus orígens es remunten al 2002, quan els membres de la Secció d'Història del Centre d'Estudis Comarcals d'Igualada vam iniciar un seguit de, diguem-ne, *excursions* sabatines per diversos edificis, racons i raconets del barri del Rec. En aquestes sortides, hi participaren moltes persones que van estar vinculades, en diferents períodes, al CECI i, especialment, a la Secció d'Història de l'entitat: Rita Armejach, Joan Caballé, Conxa Castells, Ramon Cemelli, Pilar Cuerva, Gemma Estrada, Angelina Ferreras, Carme Ferreras, Miquel Martínez, Pere Pascual, Magí Puig, Josep Riba, Miquel Tèrmens, Cristina Ventura... L'objectiu de tanta activitat caminadora era recopilar informació oral, visual i fotogràfica per procedir a confeccionar un estudi sobre aquesta singular barriada que llavors estava experimentant un profund procés de transformació. Paral·lelament, es van iniciar els treballs de planimetria dels seus edificis més característics i s'elaborà l'esquema d'un projecte d'investigació —que havia d'exigir una intensa i extensa recerca arxivística— que va portar per títol *El Rec: el primer barri industrial igualadí*.

El treball de recerca que s'havia efectuat va possibilitar publicar, el 2004, un primer i petit estudi monogràfic signat per Pere Pascual, Gemma Estrada i Angelina Ferreras (amb la col·laboració de Carme Ferreras), *Macià Vila i el "vapor cremat"* (Vic: Eumo/Ajuntament d'Igualada/CECI). El novembre d'aquest any, en la xerrada impartida a l'AUGA amb el títol *El Rec, bressol de la indústria igualadina*, s'exposà, successivament: una panoràmica general dels edificis d'interès històric i arqueològic (il·lustrada amb els seus plànols) existents a cadascuna de les zones en què es dividí el barri a efectes didàctics (P. Pascual); una descripció dels elements estructurals característics del Rec (M. Puig); i un breu esbós biogràfic de la família Castells-Catarineu, molt vinculada al barri (C. Castells i P. Cuerva). El progressiu avanç de la tasca investigadora va fer possible la publicació a la *Miscellanea Aqualatensia/12* (2006) de tres treballs de recerca relacionats amb el projecte d'investigació en curs. El de Conxa Castells, "Joan Castells i Boronat i el seus germans. Els orígens d'un llinatge de l'alta burgesia igualadina"; el de Pere Pascual i Gemma Estrada, "L'habitatge obrer a Igualada durant el segle XIX"; i el de Magí Puig, "El Rec d'Igualada". Paral·lelament, l'abundant material fotogràfic que s'havia anat acumulant arran de les nombroses visites efectuades; el creixent coneixement dels elements característics de l'urbanisme i dels edificis del barri; i, sobretot, les ànsies —àmpliament compartides dins l'equip de treball— de donar a conèixer públicament un tast de la tasca realitzada, ens abocà a organitzar l'exposició *El Rec, el primer barri industrial igualadí*, celebrada l'abril-maig de 2006. La bona acollida que va tenir aquesta mostra comportà que en els mesos posteriors s'exhibís al Museu del Molí Paperer de Capellades i, posteriorment, a la sala d'exposicions de la Biblioteca Central d'Igualada.

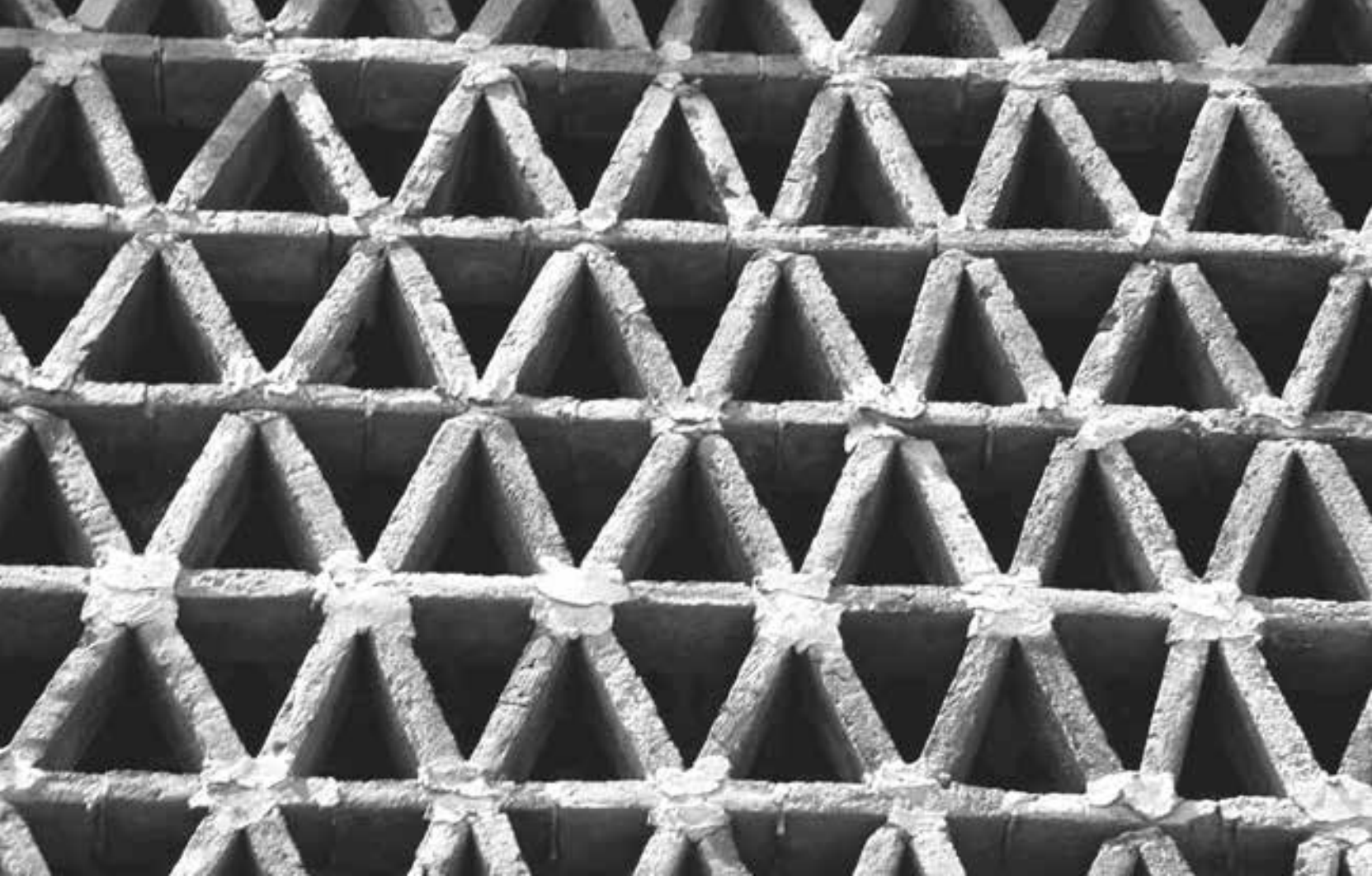
La realització d'aquesta exposició significà un punt d'inflexió. El fins llavors nombrós equip de treball vinculat a la Secció d'Història del CECI s'anà desintegrant —per raons diverses— fins a quedar reduït a la mínima expressió. En l'expressat procés és possible que hi tingués alguna influència el fet que existís certa sensació que, atès l'èxit de l'exposició, no tenia gaire sentit seguir dedicant esforços a completar un projecte

d'investigació que es veia com a quelcom inconcret, difús i llunyà. Tanmateix, uns quants membres de l'antic equip van prosseguir la investigació, la qual cosa va fer possible publicar, un parell d'anys després, uns altres estudis monogràfics relacionats amb la recerca que ens ocupa. El signat per Pere Pascual, Magí Puig, Josep Riba, Joan Caballé i Carme Ferreras, *El molí de l'Abadia i el seus moliners (segles XIX-XX)*, Igualada: CECI/Ajuntament d'Igualada, 2009, i el que signaren Pere Pascual i Cristina Ventura, "Història d'una adoberia. L'antiga fàbrica d'adobar pells de la família Mateu (circa 1765-2000)", *Miscellanea Aqualatensia/13* (2009). L'escassa disponibilitat dels pocs efectius que encara comptava la secció va continuar essent un pesat llast per a l'avanç d'aquest estudi. Però, tot i així, el 2011 es van publicar dos estudis monogràfics que van acostar-nos una mica més al nostre objectiu. El de Pere Pascual i Magí Puig, *La roda de la fortuna. Els Carles de l'adoberia de cal Granotes a la formació de la Cia. Fabril Igualadina* (Igualada: CECI / Ajuntament d'Igualada, 2011), i el de Pere Pascual, "Crèdit hipotecari i acumulació de capital immobiliari. L'exemple del farmacèutic i prestador Francesc de Paula Rosés (1855-1895)", *Miscellanea Aqualatensia/14* (2011). En aquesta època, hi havia un altre estudi en procés d'elaboració que es publicà posteriorment: el de Cristina Ventura i Pere Pascual, "De l'obrador d'indianes a la fàbrica de vapor. L'accidentada trajectòria d'una família d'industrials: els Mas (1754-1865)", *Miscellanea Aqualatensia/15* (2013).

Es tracta d'uns temps en què la fatalitat colpejà dues persones que havien estat puntals d'aquesta recerca. Ens va tocar viure amb dolor, primer, la llarga malaltia i el traspàs (encara jove) de Cristina Ventura, i després, la malaltia i l'òbit de Magí Puig. Aquests luctuosos esdeveniments van determinar que la Secció d'Història del CECI pràcticament deixés d'existir, i que, per tant, el projecte d'investigació sobre el Rec plantejat en equip deixés de tenir sentit. En aquestes circumstàncies, en el decurs dels anys posteriors es va publicar algun altre estudi monogràfic relacionat amb l'esmentada recerca. Per Pere Pascual, *La Igualadina. Símbol de la revolució industrial a Catalunya* (Igualada: Ajuntament d'Igualada, 2014) i "La Electra Igualadina i el fènix del procés d'industrialització igualadí (1903-1930)", *Miscellanea Aqualatensia/17* (2017); i per Pere Pascual i Gemma Estrada, "Conflicte i necessitat d'un poder regulador de l'ús d'un bé comú. El cas d'un litigi al Rec d'Igualada (1817)", a *Recursos i territori. Perspectiva històrica i nous equilibris* (Manresa: CCEPC, 2017). El fet que el signant d'aquest preàmbul patís, durant el trienni 2016-2018, reiterats i greus problemes de salut que van aconsellar llargues temporades de repòs, plantejà seriosament la possibilitat d'abandonar definitivament aquesta recerca deixant-la inacabada.

No ha estat així. En part, a causa de la insistència de Xavier Barbera —actual director del CECI— animant-nos a acabar i a donar a conèixer l'esmentat treball. Però cal advertir que això ha estat possible perquè, si als textos ja publicats de manera dispersa al llarg d'aquests anys s'hi ajuntaven els esborranys que teníem inèdits, el projecte d'investigació es podia considerar gairebé acabat. En definitiva, la versió final redactada durant aquest darrers mesos que ara s'edita s'aproxima, de manera prou satisfactòria, a la prevista en l'esquema inicial del projecte de recerca elaborat fa gairebé vint anys. Un esquema que, hem d'advertir, ha vist limitat el seu abast temporal pel fet que la font documental bàsicament utilitzada — els protocols notariais — no és consultable durant els darrers cent anys, que en el nostre cas va ser a partir de 1915, atès que fou el 2015 quan vam tancar aquesta recerca. Per acabar, entre els molts ajuts rebuts en el decurs d'aquesta tasca investigadora, hem d'agrair a Miquel Vila el fet de proporcionar-nos documentació sobre la formació de la comunitat d'usuaris del Rec; expressar també el nostre agraïment per la generosa tasca de suport a la recerca i per les orientacions rebudes de Marta Vives, directora de l'ACAN, i de Mariluz Cristóbal, al llarg de tots aquests anys; i deixar constància també de la nostra gratitud a Antoni Dalmau —que malauradament també ens ha deixat— per aportar-nos valuosos comentaris sobre la història política i social igualadina que han contribuït a millorar de manera substancial alguns aspectes d'aquesta obra.

Pere Pascual i Domènech

Una de les gelosies de les adoberies del Rec (ACAN-AFMI, Josep Mas)

INTRODUCCIÓ

El Rec d'Igualada pren l'aigua del riu Anoia —un riu amb un cabal exigü i subjecte a acusats estiatges— i té un recorregut d'uns dos quilòmetres i mig, pel qual circula un corrent d'un volum força discret. En l'actualitat, es xifra en 1.603,5 m³ diaris. L'esmentat recurs ha estat històricament aprofitat fins al límit de les seves possibilitats. Es construï a l'Alta Edat Mitjana per proporcionar força motriu a un (o més) molins hidràulics, però amb el pas dels segles les aigües sobreres es van aprofitar per regar les hortes que van proliferar a la part superior i inferior de la sèquia. El notable desenvolupament manufacturer que va experimentar la vila d'Igualada durant el segle XVIII implicà que s'instal·lessin a tocar del Rec un bon nombre d'obradors d'indústries intenses en consum d'aigua: adoberies i alguns tints. Tot i això, la zona del Rec era encara a mitjan del set-cents un espai allunyat del nucli urbà —anomenat en els documents notariaus “pla inferior” o “forasteries”—, on hi havia algunes adoberies i tints, horts i espais erms, i en el qual només residien alguns hortolans.

En el decurs dels dos segles transcorreguts entre 1765 i 1965, en aquest indret es registrà una concentració acusadíssima de la indústria igualadina. Encara avui podem veure vestigis de la típica coexistència dels horts de l'Horta Nova i de l'aglomeració d'edificis industrials; de Les adoberies arrengrades al llarg de les sinuositats de la sèquia d'origen medieval que finalitzava a l'històric molí de l'Abadia; de les grans fàbriques tèxtils, valuosos exponents de la primera revolució industrial: la Igualadina (el “vapor de vell”) i cal Sistaré (el

“vapor de baix”) o la de cal Boyer (el “vapor nou”), exemple del final de l'era del vapor. El barri conserva altres edificis de singular vàlua arquitectònica i històrica, com el de l'antiga central tèrmica de la Electra Igualadina i el del celler de Sindicat de Vinyaters. Però altres edificis tant o més valuosos i de gran rellevància per a la història industrial de la ciutat malauradament han desaparegut. És el cas, per exemple, de la fàbrica de M. Vila Subirà y Cia (el “vapor cremat”), del carrer Misericòrdia; de la fàbrica de teixits a mà, de Ramon Castells, entre els carrers de Sant Antoni M. Claret i de Sant Ignasi; de la que havia estat de Gumersind Godó, entre els de Santa Anna i el del Sol, o bé el de l'antiga fàbrica de gas del carrer del Sol.

Una de les singularitats del barri és un teixit urbà sorgit de la conjunció de vells camins i de baixades originades per aragalls o reguerons, on s'escorrien les aigües pluvials. Els carrers de Sant Ignasi i de Joan Abad eren el “camí de la resclosa” del molí de l'Abadia. El de la Creueta, el vell camí de Montbui. La porta de la muralla, dita de Lavador, va ser l'origen del carrer de Sant Antoni de Baix, que era el “camí de l'Horta Vella”. Els camins esdevinguts carrers per l'addició d'edificis a les dues voreres es complementen amb les baixades de Sant Nicolau, de Sant Faust, de La Unió (abans dita camí de la “font de fora”), del Calot, de Carme... Més avall, el carrer d'Antoni Franch (abans de Sant Just) era “l'aragall de la Soledat”, que no arriba fins al Rec perquè una adoberia ocupà el seu tram final. Els únics carrers del barri que denoten la linealitat d'una certa planificació urbanística són el de la

1. Sobre els carrers d'aquest barri —i sobre els d'Igualada en general—, vegeu: Antoni Dalmau, M. Teresa Miret i Marta Vives, *Els carrers i les places d'Igualada. Nomenclàtor i Història*. Igualada: Revista d'Igualada, 2020, passim.

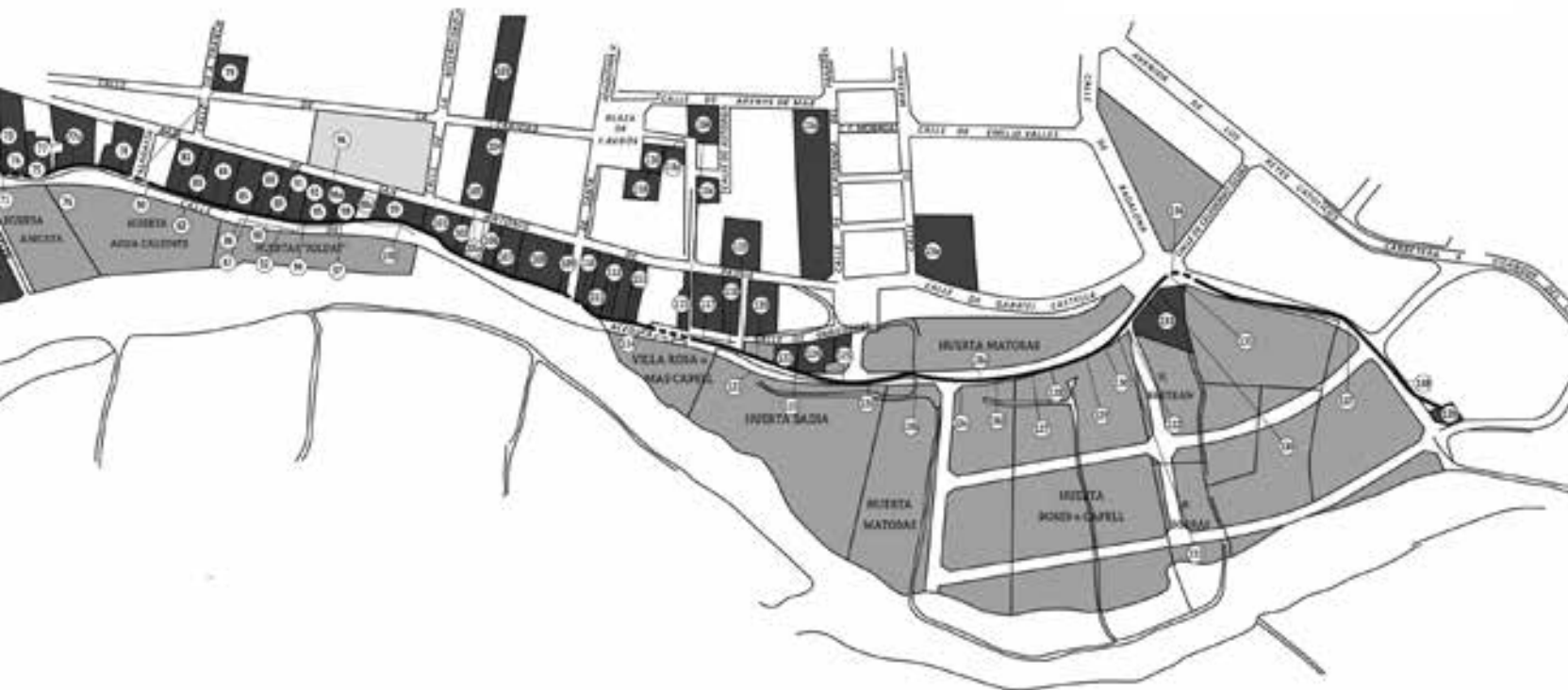
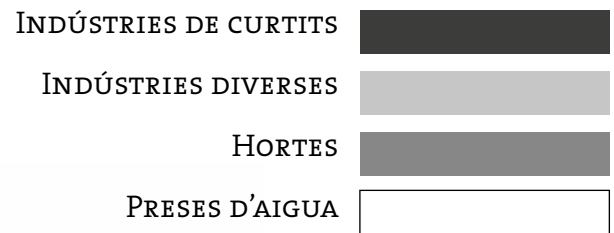
Caritat i el del Sol, encara que aquest darrer acaba en una mena de cul de sac.¹

El barri contenia (i conté encara) un valuós patrimoni arquitectònic, malgrat la pèrdua d'alguns del seus edificis emblemàtics. La crisi industrial d'aquestes darreres dècades ha determinat que una gran part de les fàbriques i adoberies hagin tancat i que proliferin els edificis buits, degradats i mancats de funcionalitat. Ha esdevingut, doncs, quietud el que abans era moviment constant de treballadors i tragí de pells, escorces, extractes, carbó, cotó i llana filada, teixits... És evident que es tracta d'un espai que s'ha de remodelar per recuperar-lo per a la ciutat. Però, atesa la complexitat del seu teixit urbà, és dubtós que calgui prioritzar l'increment de la mobilitat interna a base d'una

actuació agressiva sobre l'entramat de vials que ens ha llegat la història. Possiblement sigui més adient respectar-lo i adaptar el barri, en gran part, per al trànsit de vianants. Limitar les actuacions a esponjar-lo i a facilitar-ne els accessos. La conservació i rehabilitació del patrimoni que encara conserva i l'adequació del barri per a noves activitats industrials i de serveis i per a nous habitatges és susceptible de crear un espai de molta qualitat urbanística i d'atractiu turístic. Però per això cal una política caracteritzada per l'amplitud de mires i, sobretot, que aquells que han de vetllar pel bé comú siguin capaços de valorar degudament el potencial del patrimoni arquitectònic i urbanístic que conserva aquest barri, que és exponent i síntesi del brillant passat industrial de la ciutat.

PLÀNOL DEL REC DATAT EL 1961 QUE PRECISA LES ADOBERIES, LES FÀBRriques I ELS HORTS QUE TENIEN DRET D'ÚS DE LA SEVA AIGUA (ACAN, AMI, REGISTRE 13838)

ELS ORÍGENS HISTÒRICS DEL REC I LA SEVA SITUACIÓ JURÍDICA I INSTITUCIONAL

Els orígens del Rec es troben al segle XII. El febrer de 1187, Guillem de Claramunt cedí al monestir de Sant Cugat del Vallès “la presa y aprofitament de tota l’aygua de manera que pogan rebre y tenir la matexa y conduhir-la per tot lo nostre alou d’Agualada per regar y fer molins...”² L’abril del mateix any, Guillem, vescomte de Cardona i senyor d’Òdena, concedí també al monestir de Sant Cugat “perpètuament la presa o aprofitament de tota l’aygua del Agualada [...], perquè lliurament y sens contradicció alguna pogan pendre y conduhir dita aygua per tot l’alou de Sant Cugat d’Agualada, per regar o fer molins, o lo que més los convinga a llur voluntat:...”³ Unes concessions que van generar l’oposició de Bernat, senyor de Montbui. El 1205 es deixà constància “sobre la presa y aprofitament de l’aygua del riu Agualada; la qual anava als molins de Sant Cugat [...], los quals edificà el monestir...”, i que l’ús d’aquestes aigües havia estat impugnat per Bernat al llarg d’una tretzena d’anys. El litigi vingué determinat pel fet que el senyor de Montbui reclamava mig delme sobre el producte dels molins aixecats pel monestir. El veguer reial procurà que les parts enfrontades s’avinguessin a pactar una concòrdia. Però, atès que Bernat de Montbui va rebutjar cap mena d’avinença, l’autoritat reial assignà per sentència (dictada l’agost d’aquest any) a perpetuïtat al monestir santcugatenc “la presa o aprofitament de

dita aygua...”⁴ Per tant, les referències esmentades permeten inferir que, entre el 1187 i el 1205, el monestir de Sant Cugat construï la reclosa, el rec i tal vegada diversos molins al llarg del seu recorregut, entre els quals l’anomenat de l’Abadia, que va romandre actiu fins a mitjan segle XX.

EL CONDOMINI: CANVIS I SUBSISTÈNCIA

Els abats de Sant Cugat tenien també sota la seva jurisdicció l’església de Santa Maria d’Igualada, l’espai on s’anava formant la vila i les terres dels voltants, que havien obtingut a través de donacions dels senyors d’Òdena.⁵ És probable que la feblesa del poder reial davant la prepotència senyorial determinés que l’autoritat del monestir fos força precària envers els feudals de les rodalies. Sigui com sigui, l’abat de Sant Cugat cercà el suport del rei, i el 1233 li cedí la meitat del domini que tenia sobre la vila “juntament ab la meytat de tots los fruyts, rèdits y profits que nosaltres tenim o devem tenir [...] dintre de la vila d’Agualada. Ab tal condició que ni en los molins, ni en los horts, ni en los censos que son fora de la vila [...] no hi tingueu ni rebau res...”⁶ La jurisdicció sobre la vila i sobre el Rec i els seus molins esdevingué, així, condomini

2. Joan Segura, *Historia d’Igualada*. Vol. I. Barcelona: Estampa d’Eugeni Subirana, 1907, pàg.36. Vegeu també Marta Vives, “De quan el Rec tenia senyors”, a *El Rec*. [Igualada]: Anovia Verda i Neta, 1992, sense paginar.

3. *Ibidem*, p. 38.

4. *Ibidem*, p. 40-41.

5. Josep M. Torras i Ribé, “Igualada”, a J.M. Torras (coord.), *Història de les comarques de Catalunya. Anovia*. Vol. I. Manresa: Parcir, 1986, p. 38, consignà que consta l’existència de l’església de Santa Maria a començaments del segle XI sota domini del monestir de Sant Cugat del Vallès; que el 1059 el domini del monestir s’estenia, per la part de migdia, fins al riu Anovia; i que el 1196 Ramon d’Òdena llegà al mateix monestir les terres de l’antic mercadal situades al nord del nucli de població sorgit entorn de la parròquia. L’esmentada donació comportà que els límits del domini santcugatenc fossin els que després tingué el terme municipal de la vila d’Igualada.

6. J. Segura, *Historia d’Igualada*, op. cit., p. 46-49; Joan Mercader, *La ciutat d’Igualada*. Barcelona: Barcino, 1953, p. 36-37; i J.M. Torras, “Igualada”, op. cit., p. 38-39.

del monestir de Sant Cugat i del monarca. La situació canvià quan el 1377 Pere III, el Cerimoniós, transferí la meitat del domini que tenia sobre el Rec i els aprofitaments que s'hi feien als senyors de Montbui, mentre que el monestir conservà l'altra meitat de l'esmentada jurisdicció. El nou condomini sorgit d'aquesta cessió va ser perllongat, ja que subsistí fins que el consell municipal igualadí comprà, el 22 de juny de 1622, la meitat de la jurisdicció sobre la vila que tenia el monestir de Sant Cugat.⁷ La transacció comportà, segons el dictamen de dos juristes igualadins, datat el novembre de 1837, que els drets que tenia l'esmentat monestir sobre el Rec passessin “a favor de todos los vecinos de Igualada...”⁸ Uns decennis després, l'existència de qualsevol mena de regalia entorn de l'aprofitament de l'aigua de la sèquia desaparegué arran que la Batllia General de Catalunya transferí en establiment, el 4 de juny de 1677, el dret del seu ús al comú dels veïns de la vila d'Igualada.⁹

La meitat de la jurisdicció sobre la sèquia que tenien els barons de Montbui passà, arran del casament d'Anna de Montbui —hereva de la baronia de Montbui— amb Claudio de Lanuza y de Torrelles-Gurrea (baró de Llers), a l'hereu d'aquests cònjuges: Claudio de Lanuza y de Montbui.¹⁰ L'esmentada nissaga heretà el títol de comtes de Plasencia. En l'exercici d'aquest condomini, els senyors de Montbui van tenir un litigi amb l'ajuntament igualadí, que donà lloc a un acte datat el 9 de setembre de 1737 “proferido en la causa que el Ayuntamiento y particulares de Igualada siguieron con la egregia condesa de Plasencia, en fuerza del cual se espidieron letras con las que se concedió a dichos vecinos la facultad de regar sus tierras y huertas en el modo y forma que lo habían

hecho y practicado sin desperdiciar o usar mal de las aguas en perjuicio de los molinos de la referida egregia condesa de Plasencia...”¹¹ El condomini del Rec subsistí —subjecte a la limitació que acabem de precisar— dins el patrimoni senyorial dels Lanuza fins que Maria Helena de Lanuza i de Boixadors (setena comtessa de Plasencia), casada amb Gener Rabassa de Perellós, tercer marquès de Dosaigües, morí el 1806 sense descendència. Els drets inherents a la baronia de Montbui van passar als Rabassa, però aquest llinatge s'extingí amb Gener Rabassa de Perellós-Lanuza y de Palafox (cinquè marquès Dosaigües), el qual morí (el 1853) sense fills. L'hereu universal dels seus béns va ser Vicent Dasí i Lluesma, membre d'una nissaga vinculada a l'administració de la casa de Dosaigües.¹² Mentrestant, a començaments del segle XIX, el molí de l'Abadia es trobava en una situació jurídicament confusa havent esdevingut pràcticament alou dels marquesos de Dosaigües—que el cedien en arrendaments quadriennals a moliners—,¹³ la sèquia en teoria seguia sota condomini d'aquest marquesat i la batllia de la vila i el dret a l'ús de seva aigua era extensible, a més del molí, a tots els veïns de la població que hi tenien accés.

LA REVOLUCIÓ LIBERAL: ELS DRETS SOBRE L'AIGUA DECLARATS DOMINI PÚBLIC

La promulgació dels decrets de les Corts de Cadis de 6 d'agost de 1811 i de 19 de juliol de 1813 van canviar la situació en abolir el domini eminent de particulars sobre l'aigua i el que tenia el Reial Patrimoni a Catalunya, al País Valencià i a

7. J. Segura, *Historia d'Igualada*, op. cit., p. 537-541; J. Mercader, *La ciutat d'Igualada*, op. cit., p. 58; i J.M. Torras, “Igualada”, op. cit., p. 52-53.

8. ACAN (Arxiu Comarcal de l'Anoia), AMI 1145, *Registro de actas del Ayuntamiento...* d'Igualada dels anys 1836 i 1837, sessió del 25 de novembre de 1837, dictamen dels advocats Josep M. de Requesens i Pau M. de Jover, folis 83r-86v.

9. *Ibidem*.

10. Josep Riba i Gabarró, “Aspectes finals del règim feudal a l'Anoia”. *Miscellanea Aqualatensia/VIII*. Igualada: CECI, 1997, p. 178.

11. ACAN, AMI 1145, *Reistro de actas del Ayuntamiento...* d'Igualada dels anys 1836 i 1837, sessió del 25 de novembre de 1837, dictamen dels advocats Josep M. de Requesens i Pau M. de Jover, folis 83r-86v.

12. J. Riba i Gabarró, “Aspectes finals del règim feudal a l'Anoia”, op. cit., p. 178-179.

13. Pere Pascual, Magí Puig, Josep Riba et al, *El molí de l'Abadia i els seus moliners (segles XIX-XX)*. Igualada: Ajuntament d'Igualada/CECI, 2009, p.21-22 i 48.

les Balears, amb la qual cosa els titulars del domini útil quedaren exempts del pagament de drets senyorials per disposar de l'aigua. Posteriorment, la R. C. de 15 de setembre de 1814 relativa al restabliment dels senyories no afectà les aigües, la qual cosa implicà que els titulars de concessions van adquirir el dret d'ús dels aprofitaments sense cap mena de càrrega. Però no va ser així en les regions on les aigües havien estat domini eminent del Reial Patrimoni (com Catalunya), on aquest domini subsistí i el seu ús continuà subjecte a adjudicació a particulars i subjecte al pagament d'un cànon. Els diputats catalans van reclamar (el 1834) l'abolició del domini del Reial Patrimoni sobre les aigües del Principat, demanda que va ser atesa per D. de 19 de novembre de 1835, que va abolir qualsevol mena de dret dominical sobre l'ús de l'aigua, alhora que establí "la libre facultad de construir molinos de harina, de papel...", etc. Posteriorment, una disposició de 1837 restablí la vigència dels decrets de les Corts de Cadis de 1811 i de 1813 en matèria d'utilització d'aigües.¹⁴

En definitiva, les reformes legislatives de la Revolució Liberal van comportar que tots els usuaris d'aigües per a usos agrícoles o industrials esdevinguessin concessionaris a títol gratuït. Les aigües superficials dels rius i de les sèquies i subterrànies que encara no eren objecte d'aprofitament es convertiren de facto en un bé de domini públic que seria objecte de concessió administrativa. Una R.O. de 20 de juny de 1839 atribuï aquesta competència als governadors provincials i, més taxativament, la R.O. de 14 de març de 1846 imposà la necessitat d'una autorització governamental per a qualsevol mena de futura utilització de les aigües públiques. La llei de 24 de juny de 1849 establí que les concessions d'aigües serien gratuïtes i, a més, per fomentar el seu aprofitament, disposà que els capitals invertits en regadius serien beneficiaris, durant un període de deu anys, d'una desgravació total d'impostos i que els establiments industrials

que empresin energia hidràulica tindrien un des càrrec fiscal de la meitat de la càrrega tributària. Posteriorment, la llei d'aigües de 1866 eleva a la totalitat la desgravació fiscal de què gaudirien els aprofitaments hidràulics per a usos industrials en el decurs del primer decenni. En principi, s'establí que les concessions serien a perpetuitat, a condició que es fes un ús immediat i continu del seu aprofitament. En cas contrari, segons el que establí la R.O. de 21 d'agost de 1849, la concessió es consideraria caducada passats dos anys. Les llei d'aigües de 3 d'agost de 1866 i de 13 de juny de 1879 van mantenir aquest criteri pel que fa a les concessions per a usos agrícoles, mentre que aquelles que es fessin a favor d'empreses que les sol·licitaven per regar terres alienes o per a usos industrials es limitaren a un període de 99 anys.¹⁵ En definitiva, com podem veure la legislació promulgada arran de la Revolució Liberal abolí qualsevol dret dominical que els comtes de Plasencia (després marquesos de Dosagües) poguessin tenir sobre les aigües del Rec d'Igualada, així com també el que pogués tenir-hi el municipi igualadí, alhora que consolidà plenament el dret a disposar-ne per part del veïnat de la vila.

ELS USUARIS DEL REC D'IGUALADA, CONCESSIONARIS DE L'AIGUA PER "DRETS ADQUIRITS"

L'esmentat ordenament es fonamenta en el criteri de respectar els drets d'ús preexistents. En aquest sentit, la llei d'aigües de 1879, establí en l'article 149 que: "El que durante veinte años hubiese disfrutado de un aprovechamiento de aguas públicas sin la oposición de la autoridad o de tercero, continuará disfrutándolo aun cuando no pueda acreditar que obtuvo la correspondiente autorización...".¹⁶ Per tant, els usuaris de l'aigua del Rec d'Igualada (adobers, tintorers i hortolans) no es van veure

14. Jordi Maluquer de Motes, "La despatrimonialización del agua: movilización de un recurso natural fundamental", *Revista de Historia Económica*, 2 (1983), p. 84-87.

15. *Ibidem*, p. 87-94.

16. Vegeu Francisco Bañeres Melchor: *Ley de Aguas de 1879, con comentarios y jurisprudencia*. Lérida: Gráficos Academia Mariana, Lérida 1928, p. 75.

17. *Gaceta de Madrid*, 13 de abril de 1901, p. 175 Real Decreto de 12 de abril de 1901.

gens afectats per tota aquesta legislació, i van continuar essent beneficiaris de la seva aigua sense pagar cap mena de contribució. Tanmateix, la situació començà a canviar amb el Decret de 12 d'abril de 1901 que creà a la Dirección General de Obras Pública un Registro Central de Aprovechamiento de Aguas Públicas i disposà que: “En dichos Registros deberá constar el nombre del usuario, el de la corriente de que se derive el agua, el volumen utilizado, la altura del salto cuando exista, el objeto del aprovechamiento, la fecha de la concesión y el título en que se funde el derecho...”¹⁷ Tanmateix, els usuaris de les aigües de la sèquia igualadina van fer cas omís d'aquesta disposició i ningú va sol·licitar cap registre d'utilització d'aigua. Una nova ordre de 1913 insistí en l'exigència de la formalització del registre d'aprofitament d'aigües, i aquesta vegada la pressió governamental determinà que, l'estiu de 1914, quaranta-set industrials i hortolans tramitessin l'expedient de possessió, en el qual “se ha demostrado el derecho que asiste al uso de las aguas del río Noya (...), en el término municipal de Igualada, y por acuerdo del Gobernador Civil, se ha resuelto inscribir con carácter definitivo el meritado aprovechamiento en los Registros de Aguas creados por el Real Decreto de 12 de abril de 1901...”¹⁸ Però la majoria dels usuaris del Rec no van considerar oportú ni necessari legalitzar la seva situació pel que fa a aquest punt i van continuar beneficiant-se de l'aigua sense que cap autoritat hi intervingués.

18. ACA (Agència Catalana de l'Aigua). *Registres d'Aigües*. Informacions possessòries respectives del Jutjat municipal d'Igualada i aprovacions de la Prefectura d'Obres Públiques del Govern Civil de Barcelona, el juny i juliol de 1914.

ELS USUARIS DE LA SÈQUIA A MITJAN SEGLE XVIII

Encara que els potencials beneficiaris de les aigües del Rec eren “tots els veïns” d'Igualada, en realitat, els que es van aprofitar d'aquest recurs van ser molt poques persones, les quals tenien terres o obradors al damunt o a sota de la sèquia. La relació més antiga d'usuaris del Rec de què tenim constància correspon a mitjan segle XVIII —no és possible precisar l'any perquè el document no porta data—, i, en aquesta època, eren una quarantena els hortolans, blanquers i tintorers els que utilitzaven la seva aigua (taula 1).

En el decurs de tot el set-cents, segons tots els indicis, el nombre d'usuaris d'aigua de la sèquia no va parar de créixer, atès que molts indrets dels que després seria el barri del Rec van experimentar un constant procés de colonització, el qual encara durava entrat el segle XIX. El desembre de 1817, l'indianaire Jaume Mas aconseguí que els marquesos de la Manresana i comtes de Vallcabra li cedissin en establiment un tros de terra força extensa ubicat al Camp de la Creueta —travessat pel camí de Montbui—, que limitava a migdia amb el Rec. Els marquesos es van desprendre d'aquest predi “en consideració a que la pessa [...] per la qualitat de son terreno [...] sols pot redituar, uns anys ab altres, atesa la corrent estimació dels fruyts, de vuytanta a noranta lliures anuals, y probablement ni aquesta quantitat donaria per son arrendament...”.¹⁹ En aquest contracte es va fer constar que l'adquiridor “esta en la intenció de rebaixar lo terreno del mateix camp que per est medi sigui susceptible de regar-se ab la aygua de la assèquia contigua, per la qual operació y facultat de la aygua tindrà que expendir una quatitat considerable...”.

Paral·lelament, ahora que anaven apareixent més horts i els horts existents s'engrandien, es consolidà vora del Rec un grup d'edificis industrials, concentrats en l'indret anomenat en el cadastre de 1765 “inmediaciones de las adoberies y tintes de la [...] villa...”. En aquesta època es comptabilitza l'existència en aquesta zona de 8 adoberies, 6 tintes i 1 fassina d'aiguarent.²⁰ Per tant, el nombre d'usuaris de l'aigua de la sèquia experimentà un constant increment al llarg del segle XVIII. El dret a l'ús de la seva aigua només estava limitat per la indispensabilitat de tenir un accés directe al petit canal que fes possible obtenir l'aigua a través d'una *boixarrera* (forat a la paret del Rec), la qual cosa exigia tenir l'adoberia, el tint o l'hort a tocar de la sèquia. Mentrestant, la utilització cada vegada més intensiva d'aquest recurs s'efectuà sense l'existència d'unes ordenances escrites ni tampoc cap mena de poder que tingués funcions arbitrals davant possibles conflictes entorn de l'explotació i al manteniment del Rec.

19. AHPB (Arxiu Històric de Protocols de Barcelona), notari Tomàs Gibert, Barcelona, 12 de desembre de 1817, folis 488v-492v.

20. ACAN, AMI, *Nuevo apeo de las casas, tierras y personales de la villa de Igualada y su término [h]echo en el año 1865. Real catas[tro]...*

TAULA 1. RELACIÓ DELS USUARIS DEL REC DEL MOLÍ DE L'ABADIA EN UN ANY INDETERMINAT A MITJAN SEGLE XVIII

Usuaris	Ofici o condició	Aprofitament
Ramon Balthasar	Argenter	1 junta "hort fabricat de nou [...] ell mateix se lo mena"
Josep Bas	Pagès	1 jornal de cavar, "un busí de hort"
Lluís Francoly		1 jornal de cavar, hort
Josep Turulló	Fuster	1 junta, camp
Joan Castelltort		1 jornal, camp
Anton Joan Roca Rodríguez		1 jornal, "hort fabricat de nou"
Josep Matheu	Fadrí notari	2 camps de 3 jornals, "se rega del rech"
Maria Arguyol	Vídua	camp d'1 jornal, "se rega del Rech"
Francesc de Padró		camp de 6 jornals, "se rega del rech"
Francesc Tarragona		camp d'1 jornal, "se rega del rech"
Maria Arguyol	Vídua	camp de 3 jornals, "se rega del rech"
Pere Estruch	Blanquer	camp d'1 jornal, "se rega del rech"
Pere Joan Melcion	Prevere	camp de 0,5 jornals, "se rega del rech"
Pere Estruch	Blanquer	1 junta, hort amb una casa
Josep Esteve	Calceter	1 jornal, hort amb un casa
Gabriel Morros	Pagès	1,5 jornals de cavar, hort
Francesc Davesa		1 jornal de cavar, hort "part nou y part vell"
Domènec i Josep Castelltort		2 jornals de cavar, hort "part nou y part vell"
Salvador Macià	Apotecari	2 jornals de cavar, hort
Josep Valls	Blanquer	1 jornal, hort i una adoberia "al cap de munt, que treu l'aygua a brasos per a dita oficina"
Ramon Llacuna		1 junta, hort
Josep Calvet		1 jornal, hort i casa
Joan Padró Serrals		1 junta, hort
Felipa Relardo		1 jornal, hort i casa
Maria Arguyol	Vídua	0,5 jornals, hort
Josep Estruch	Paraire	1 junta, hort
Comte de Vallcabra		1 jornal, hort
Anna Riera	Vídua	1 jornal, hort i casa
Dr Narcís Matheu		1,5 jornals, hort i "casa y trull de fer oly"
Josep Riera		1,5 jornals, hort i "té casa en dit hort"
Josep Messeguer		0,5 jornals, hort
Anton Rovira	Torner	1 jornal, hort i casa
Carles Aldavó		1 junta, hort
Isidre Barral	Encepador	3 jornals de cavar, hort
Eulàlia Valls		1 jornal de cavar, hort
Comte de Vallcabra		1 jornal, hort "part nou y part vell"

Josep Riera		"una adoveria nova ab una mina sota lo rech y tapa al rech per fer entrar l'aygua a ladoveria y una oficina de fer ayguardent y pren l'aygua de la mateixa manera"
Dr. Narcís Matheu		"una adoveria vella pren l'aygua a brasos"
Pere Estruch		"una adoveria vella pren l'aygua a brasos"
Francesc Palmés	Blanquer	4 jornals de cavar, hort "a la part de munt del rech ab una mina y una cínia"
Bartomeu Santasusana		0,5 jornals, hort "a la part de munt del rech [...] pren l'aygua ab una mina per fer hanar una cínia"
Josep Ferrer	Confiter	0,5 jornals, hort "pren l'aygua ab una mina per a hanar una cínia"
Francesc Borrull	Paraire	un tint, "pren l'aygua a brasos"
Dr Francesc Tarragona		un hort, "pren l'aygua ab una mina per fer anar una cínia y a fet uns cercles [?] lo rech que priba l'aygua que no pase"
Josep Turulló	Paraire	un tint, "pren l'aygua a brasos"
Lluís Mas	Paraire	un tint, "pren l'aygua a brasos"
Sagimon Borrull		un tint, "pren l'aygua a brasos"
Josep Casteltort		una adoberia, "pren l'aygua a brasos"
Miquel Rigolfas	Mestre de cases	un tint, "pren l'aygua a brasos"
Francesc Palmés		una adoberia, "pren l'aygua a brasos"

Font: ACAN (Arxiu Comarcal de l'Anoia), Arxiu Parroquial d'Igualada, 220

PLÀNOL D'IGUALADA DEL 1780 AMB EL REC LLUNY DE LA VILA, A LA PART MERIDIONAL (AHN, CONSEJOS, LLIGALL 37-141)

LA NECESSITAT D'UN PODER PER REGULAR L'ÚS D'UN RECURS ESCÀS

En el decurs del segle XVIII (i continuà durant el XIX), un nombre creixent de vilatans havia aconseguit privatitzar, com acabem de veure, l'ús de l'aigua de la sèquia, mentre que l'estatus jurídic d'aquest petit canal havia esdevingut força confús. L'esmentada situació podia arribar a ser conflictiva en èpoques de sequera, perquè la necessitat de distribuir equitativament un cabal d'aigua transitoriament escàs respecte a l'habitual es conjugava amb l'absència d'un poder instituït (i reconegut) que assumís aquesta funció.

LA SEQUERA DE 1817-1818: L'ÀBITRATGE DE L'ABSOLUTISME

Un conflicte d'aquest tipus esclatà arran de l'extrema sequera del 1817. El juny d'aquest any, l'ajuntament igualadí va ser receptor d'un memorial signat per alguns propietaris i hortolans en el qual denunciaven que els tenidors dels horts de “la parte de arriba toman para el riego las aguas sin dejar lugar para poder los que siguen regar sus huertas en la extremada escazés de aguas q[u]e se experimenta...”. Per tal de repartir l'aigua, l'alcalde major disposà (el 12 de juny) que “los que poseen huertos desde el camino de la fuente del Llop hasta el molino de la Abadía rieguen sus respectivas huertas en los días viernes y sabado [...]. Que los días de domingo y lunes rieguen sus huertas los q[u]e las posehen desde la Creueta al camino de la fuente del Llop...”.²¹ L'esmentada disposició va ser impugnada per via judicial per alguns dels

propietaris d'horts i d'obradors prop de la resclosa, que a causa d'aquest repartiment veurien limitada la quantitat d'aigua de què podrien disposar.

En aquest context, una part del consistori —pel que sembla pressionat i temorós d'un litigi— s'inclinà per la suspensió del compliment d'aquest repartiment forçós. L'alcalde major, Joan E. Anglada Torrents, considerà que “no constando que el Ayunt[amien]to tenga dominio alguno en las aguas...”, no era de la seva competència “la cuestión del uso o no uso de ellas entre los que han acostumbrado usarlas...”, però que tot i això era convenient que es complís la distribució decretada perquè el consistori “no puede mirar con indiferencia que en esta estación rigorosa los duenos de las huertas inferiores queden sin riego ...”, la qual cosa perjudicaria, a més, al comú de la vila “al salir más caras y escasas las verduras...”.²² El regidor degà (Josep Salat) precisà que “no se trata de asunto de dominio de aguas sino del modo de distribuirlas...”, i que a tal efecte s'havia decidit designar “expertos labradores [...], y así no debe darse lugar a pleytos...”.²³ L'alcalde major tornà a intervenir per assenyalar que, “no habiendo interés inmediato del Real Fisco Patrimonial, como en este caso no lo hay, toca a las justicias ordinarias...” la presa de decisions, i el regidor degà li demanà que esperava “tendrá la bondad de no embarazar a los espertos la comisión q[u]e se les ha dado, y finalizen amigablemente sin conocimiento de pleito...”. El debat acabà amb aquest acord.²⁴ En la següent reunió del consistori, Salat indicà que s'havien designat dos prohoms del gremi de pagesos i dos

21. ACAN, AMI 1139, *Registro de las actas del [...] Ayuntamiento de Igualada...* dels anys 1817 i 1818, sessió del 10-VI-1817, folis 86v-87v.

22. *Ibidem*, sessió del 3 de juliol de 1817, folis 90r-92v.

23. *Ibidem*, foli 92v.

24. *Ibidem*, folis 92r-93v.

Boixa per tapar els forats (boixerreres) a través dels quals els usuaris captaven l'aigua del Rec per a usos agrícoles o industrials (CECI, procedent de Magí Puig)

hortolans imparcials per dictaminar “si convindrà dividir el riego por días, o bien dando una porción de agua a cada una p[or] un ahugero a proporción de la grandura de su huerta para no perjudicar a nadie...”²⁵ Els comissionats van reconèixer els horts per tal que “cada dueño se arregle al plan que presentan...” de modificar el diàmetre de les *boixerreres* a fi que “pueda regar cada uno la respectiva huerta con el agua que discurre...” (vegeu el gràfic 1). L'ajuntament aprovà la proposta “haciéndose un pregón para su complim[ien]to, imponiendo en él pena de tres libras...” tot advertint que “los q[ue] disfrutan el riego p[or] medio de norias no vienen comprendidos en este arreglo, porque estos tienen mayor trabajo y les es más costoso el riego porq[ue] e necesitan de una caballería...”²⁶

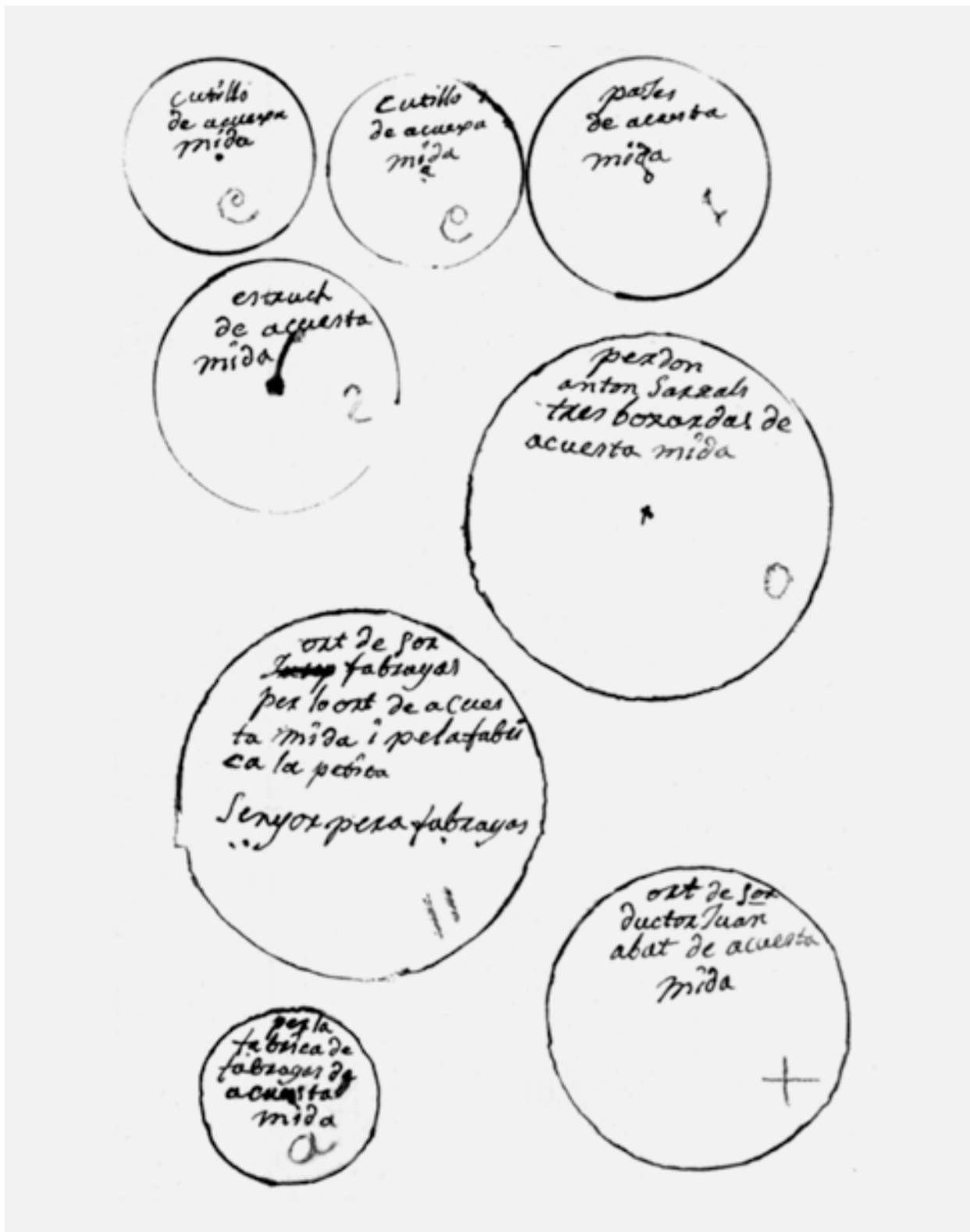
L'esmentat intent de concòrdia no va satisfer els usuaris de la sèquia, que fins llavors s'havien vist privats d'aigua. L'11 de juliol, els propietaris

d'hortes, de tints i d'adoberies del “pla inferior” van presentar un memorial adreçat al capità general exposant que “la extraordinària sequía que se experim[en]ta en este verano, nunca vista mayor [...] ha puesto las huertas en tal lamentable estado como que miran los dueños morirse las plantas [...] amenazando grande escazés de hortalizas en perjuicio de los dueños y también del público por el más alto precio que se venderán las escasas [...] que puedan recogerse, y al propio tiempo sufren las fábricas los más sensibles quebrantos por la falta de agua...”. Es recordà que el pregó de 12 de juny havia disposat el rec en dies alterns “imponiendo 10 libras de multa a los contraventores...”, però que no es complí i “las huertas superiores continuaban en valerse de la agua [...] sin q[ue] quedase ni una gota para las huertas y fábricas inferiores...”. Un incompliment atribuït “sea debilidad de los individuos del ajuntamiento, o parcialidad, o relaciones

25. *Ibidem*, sessió del 6 de juliol de 1817, foli 94v.

26. *Ibidem*, foli 95r.

GRÀFIC 1 MIDA DE LES BOIXARRERES D'ALGUNS DELS HORTS IRRIGATS PEL REC D'IGUALADA
FIXADA PELS PROHOMS DEL GREMI DE PAGESOS I HORTOLANS EL JULIOL DE 1817

Font: ACAN, AMI 1139, Registro de las actes del [...] Ayuntamiento de Igualada... dels anys 1817 i 1818, foli 97r de l'any 1817

Pica emprada per captar l'aigua del Rec elevada "a braços" (CECI, procedent de Magí Puig)

particulares de los mismos con los propietarios, o lo q[u]e es más, cierto interés particular...". Es féu esment que l'ajuntament disposà, després, a través d'un altre pregó, distribuir "el agua en avenidas o vasadas [...] habiendo enseñado la experiencia la inutilidad de este medio pues las quince o veinte huertas últimas quedaven sin riego, y sin curso las varias fábricas del punto inferior...". En definitiva, van demanar que l'única manera d'evitar aquests mals era distribuir el rec per dies alterns "como así es costumbre en varias poblaciones de este Principado, en algunas de las cuales se distribuye hasta por horas...".²⁷

El 16 de juliol, el capità general ordenà a l'alcalde major i al consistori una ràpida solució del contenciós "examinando a quien pertenece la propiedad del agua en cuestión...". L'ajuntament informà que la disposició de regar en dies alternatius

(de 12 de juny) es va haver de suspendre "a solicitud de los dueños y propietarios de fábricas y huertas del llano superior de esta villa en mayor número que el de los recurrentes...", i que per apai-vagar el conflicte s'havia optat per encomanar un dictamen a dos prohoms del gremi de pagesos i a dos hortolans que aconseguí la formalització d'un acord per modificar les boixarreres i millorar així la distribució de l'aigua.²⁸ En aquesta ocasió, el contenciós es va resoldre mitjançant una disposició del capità general.(Javier de Castaños), en la qual manifestà que "para el uso proporcional y equitativo del agua q[u]e discurre por la acequia del Molinar de la Abadía, he resuelto [...] distribuir el agua por balsadas del molino q[u]e menciona, dando la primera a las huertas superio[re]s y la seg[un]da a las inferio[re]s, siguiendo esta alternativa hasta q[u]e la providencia proporcione las que sean

27. Ibídem, folis 113v-115v, còpia de l'exposició datada el 11 de juliol de 1817, i signada per Josep A. de Padró, Josepa Mateu, Josep Morera, Agustí Murt, Pelegrí Gili, Àngel Samsó, Pere Fàbregas, Isidre Barral, Joan Abat i [?] Marigó.

28. Ibídem, sessió del 23-VII-1817, folis 116v-r.

bastantes simultáneam[en]te para unas y otras con sus fábricas...”²⁹

L'expressada disposició establí, de moment, i mentre subsistí l'absolutisme, jurisprudència. L'agost de 1818, l'alcalde major (llavors Agustín de Pelaez) atès que era “tan poca la cantidad de agua que dimana de la acequia molinar...” i que d'això “se siguen riñas y quimeres contínuas...”, disposà que “de hoy en adelante el riego de las dichas huertas y el uso del agua de la dicha acequia, se observe puntual y ecsactamente como està mandado [...] de manera que con la primera balsada o avenida se rieguen solamente las huertas y usen de la agua las fábricas y norias de la parte de arriba, es decir, desde la Creueta al camino de la fuente del Llop; y con la segunda balsada hagan lo mismo los de la parte de abajo, es decir desde dicho camino al molino [...] alternando así consecutivamente, y hasta que la agua sea adundante, bajo pena de diez libras que se ecsigiran irremisiblemente del contraventor...”. Paralelament, s'ordenà que “todos los hortelanos o dueños de las huertas y fábricas des del camino de la fuente del Llop abajo vayan luego a recoger las bussareras en la medida que se les señalarán los prohombres a casa del capintero Guixá pagando a éste su importe...”. Per garantir el compliment d'aquest manament, establí que “se da comisión al alguacil Antonio Morató...”³⁰

LA SEQUERA DE 1837: LA REGULACIÓ IMPOSADA PER L'AJUNTAMENT LIBERAL

El 1837 es va registrar una altra sequera i es produí el mateix conflicte. L'1 de juliol, el ple del consistori igualadí s'hagué d'ocupar de “las varias reclamaciones que se han hecho a esta corporación por propietarios de huertos y fábricas para que se arregle el modo de usar de la acequia o Rech...”. En vista del que s'havia acordat el 6 de juliol de 1817

es disposà la revisió de la “dimensión de las sangraderas vulgo buxorreras que se estableció entonces proporcionada a la cabida o extensión de cada huerto ...”, i que aquesta mesura es fes extensiva a “los huertos que no los tengan o no les fueron señaladas en dicho año, o que se han reducido a huerto desde aquella época...”. Es disposà també que “los huertos solo podran regarse por turnos a balsadas a cuyo fin la comisión dividirá la extensión de terreno que comprenden las huertas en tres partes iguales, los que se alternarán entre sí en el riego en los días o en la conformidad que señalará la comisión previa aprobación del ayuntamiento...”.³¹ L'expressada ordre suscità —com s'esdevingué el 1817— l'oposició dels usuaris de l'aigua de la sèquia més propers a la resclosa, els quals la van recòrrer davant el jutjat de primera instància. El 6 de juliol, el consistori es féu ressò d'una providència dictada pel jutge Marià Vidal arran d'una instància presentada per Ramon Castells, Ramon Rovira, Domènec Tapiol, Bonaventura Jover, Celdoni Ribas, Joan Mas i Pere Borràs, en la qual argumentaven “estar en posesión desde tiempo inmemorial de regar sus huertos sin otra restricción q[u]e la de no desperdiciar el agua...”. En el ple municipal es recordà l'ordre de 1817 sobre aquesta qüestió i decidí encarregar als lletrats Josep M. de Requesens i Pau M de Jover que s'ocupessin d'aquest litigi.³² Mentrestant, el jutge Vidal manifestà que “en este juicio posesorio se trata de un asunto cuya naturaleza e importancia podría dar margen hasta perturbar la tranquilidad pública si se diesen providencias estreptitasas...”, i exigí a l'ajuntament “se abstenga de imponer resulta alguna...”. L'actitud del magistrat va provocar que l'ajuntament es plantegés la suspensió del pregó de 4 de juliol regulant l'ús de l'aigua de la sèquia i de l'exigència de “las multas a los contraventores...”. Tanmateix, els lletrats que assessoraven el consistori van insistir que l'ajuntament era plenament competent

29. ACAN, fons municipal, lligall 22 (1817), carta de l'alcalde major, Joan E. Anglada, a l'ajuntament d'Igualada.

30. ACAN, AMI, expedient 5754, *Rec i salut pública*, còpia del document “El licenciado D. Agustín Pelaez [...], ordeno y mando...”, datat a Igualada el 20 d'agost de 1818.

31. ACAN, AMI 1145, *Registro de actes del Ayuntamiento...* d'Igualada dels anys 1836 i 1837, sessió de l'1 de juliol de 1837, folis 47r-48v.

32. *Ibidem*, sessió de 6 de juliol de 1837, folis 49v-51v.

en aquest afer, i, finalment, s'acordà mantenir l'esmentat pregó.³³

El ple municipal decidí, a més, adreçar una exposició al jutge fent-li saber “los graves males que se esperimentaban de no llegar a sus huertos y fábricas la agua de la acequia que la conduce al molino de la Abadía, con motivo de quedársela toda los dueños de los huertos de la parte de arriba...”; que havia designat prohoms per “poner a ejecución el arreglo de las sangradoras vulgo buxareras...” i promulgat una “orden antigua acerca la distribución de la agua...”; i que alguns propietaris “anteponiendo en demasía sus intereses privados [sic] al bien público, se han dejado arrastrar por una ambición no muy laudable hasta el extremo de interponer [...] ante V una reclamación la más ilegal, improcedente e injusta, bajo el falso y odioso pretesto de haber escedido esta municipalidad la órbita de sus atribuciones y atentado su propiedad y posesión que jamás han tenido...”. En definitiva, atenent a aquestes consideracions, el consistori reclamà el compliment del R.D. de 15 d'octubre de 1836 —que restablí el de 23 de febrer de 1823— que disposava que la Diputació seria la instància encarregada de resoldre per via d'apel·lació els conflictes sorgits entorn a competències pròpies dels municipis; argumentà que el reglament sobre la jurisdicció de la justícia ordinària disposava que la justícia de primera instància “nunca podrá mezclarse en lo gubernativo y económico de los pueblos...”; i recordà la disposició dictada pel general Javier de Castaños el 1817 autoritzant l'ajuntament a fer una distribució equitativa de l'aigua de la sèquia, la qual cosa contradeia l'argumentació dels reclamants sobre “que nuestra disposición no solo es contraria a su derecho de propiedad si no que al mismo tiempo se dirige a turbarles la pacífica posesión que de tiempos inmemoriales tienen de regar sus huertos sin otra restricción que la de no desperdiciar la agua y de no poner embarazos en la acequia para detenerla...”.³⁴ En l'acord tramés a la Diputació s'argumentà que

“atendiendo las justas a la par que amargas quejas y reclamaciones de varios hortelanos, curtidores y tintoreros [...] a que se remediasen pronta y eficazmente los graves [sic] males y perjuicios que esperimentaban de no llegar a sus propiedades el agua de la referida asequia [...], con fecha cuatro del corriente dispuso la publicación de un bando con el cual se ordena o más bien se da cumplimiento a la orden antigua acerca de la distribución del agua que pase por dicha asequia de un modo el más prudente, económico, igual equitativo [...], [y] hubo algunos sujetos que mal avenidos con aquellas medidas [...] se quejaron de las mismas ante el juez letrado de 1° insta[n]cia de esta villa [...]. Y no contento el mencionada juez con mezclarse en aquel asunto [...] llegó al extremo de mandar al ayuntamiento que se abstudiese en lo sucesivo de ejecutar el citado bando [...] [y] convencidos muchos particulares [...] de la justicia que les asiste [...] tubo que hacer [...] esfuerzos para dividirles que no llegasen a las manos y a medios ilícitos que podrían acarrear males de más fatal trascendencia [...], [y] este ayuntamiento espera [...] que el referido juez de primera instancia se contenga en el círculo de sus atribuciones...”.³⁵

La corporació provincial —atenent els oficis rebuts de l'ajuntament d'Igualada datats l'11 i el 15 de juliol— comunicà que “se dirige [...] al tribunal pleno de esta audiencia territorial para q[u]e enterándose de la cuestión [sic], y penetrándose de la justicia q[u]e e asiste a esa municipalidad se sirva mandar a ese S[eñ]or juez de primera instancia q[u]e limitándose a la esfera de sus atribuciones, se abstenga de inmiscuirse en el precitado asunto...”. Però, tot seguit, l'ajuntament s'assabentà que el jutge havia dictat un acte declarant “la posesión de regar los huertos sin restricción...”.³⁶ En aquesta ocasió, els regidors no es van fer enrere i van aprovar que “se proceda a la exacción de las multas a que han incurrido todos

33. *Ibidem*, sessió del 10 de juliol de 1837, folis 54r-55v.

34. *Ibidem*, sessió de 10 de juliol de 1837, foli 49v.

34. *Ibidem*, annex sessió de 10 de juliol de 1837.

35. *Ibidem*, sessió de 20 de juliol de 1837, folis 60v-61v.

los contraventores al pregón de distribución del riego...”.³⁷ Paral·lelament, van enviar al jutge de primera instància un allegat prou contundent:

“Este Ayuntamiento constitucional desde que sus procedimientos acerca de la distribución del agua de la acequia molinar llamada de la Abadía merecieron la superior aprobación de SE la Diputación provincial en oficio de 19 de los corrientes trasladó a V en 20 de los mismos; no solo puede, sino que debe por precisión llevar a efecto las providencias contenidas en el pregón del 4 de los corrientes, no debiendo por consecuencia reconocer como no reconocen a V autoridad para impedir su ejecución ni para contrariar las superiores resoluciones de SE la Diputación ni de esta municipalidad [...] En este concepto debe V cesar en todo procedimiento sobre la escación de tales multas por haver recaído resolución superior sobre este punto a la que ofrece sujetarse esta corporación como celosa observadora de las órdenes superiores, pero en el entretanto debe manifestar a V que espera cerrar toda gestión sobre este negocio protestándole desde ahora que este Ayuntamiento no admitirá acto alguno ejecutivo que haya recaído resolución superior, y que sin ánimo de perturbar a V en sus atribuciones judiciales, se valdrá este Ayuntamiento de su autoridad para repeler todo acto que atente contra sus derechos y atribuciones y para hacer respetar sus providencias y las de SE la Diputación provincial, recayendo contra V la responsabilidad de las resultas que pueda tener...”.³⁸

Mentrestant, el jutge de primera instància, coneixedor de l'actitud de la Diputació, manifestà que “aquella diputación no es mi superior, ni sus resoluciones no pueden innivir [sic] jamás de los negocios peculiares y exclusivos de la jurisdicción civil...”.³⁹ En aquest context, l'autoritat militar local recomenà “se abstenga esta corporación de todo medio coercitivo a los que hagan uso del agua, y suspenda las medidas del pregón [...] hasta la decisión de la audiencia...”, i l'ajuntament acordà contestar-li que “no puede el ayunt[amien]to convenir en devolver a los contraventores las multas exigidas, y muebles inventariados...”. Tanmateix, accedí “en suspender las gestiones ejecutivas contra los contraventores al bando de q[u]e se ha hecho mérito en el interín que se aguarda la resolución de la Dip[utació]n...”.⁴⁰ La Diputació envià un ofici (datat el 29 de juliol) indicant al consistori que “se atenga a lo acordado..”, a la vegada que li economenava “muy particularmente q[u]e se esfuerce por todos los medios en mantener la tranquilidad y el orden...”. En vista d'aquest suport, l'ajuntament igualadí decidí que “se lleven a efecto las dilig[encia]s ejecutivas procediéndose a la venta de los muebles ejecutados previa valoración p[ar]a cubrir el importe de las multas y gastos y q[u]e se trabee ejecución a los demás contraventores a dicho bando...”.⁴¹ En total eren vuit els hortolans multats i embargats: Jaume Ribas i Marià Marquet hortolans de l'hort de Pere Borràs; Narcís Castells, dels de Rovira i de Barral; Miquel Jorba, del de Castells; Joan Ros, del de Celdoni Ribas; Pau Comas, del de Jover; Salvador Roma, del de Riera; i Antoni Vidal, del de Mas i Moret.⁴²

36. *Ibidem*, sessió de 21 de juliol de 1837, folis 61r-62v.

37. *Ibidem*, sessió de 21 de juliol de 1837, folis 61r-62v.

38. Lletre del consistori igualadí adreçada al jutge de primera instància amb data de 26 juliol 1837 i signada per: Antoni Bausli, alcalde 2on, i pels regidors Josep Solà i Ferrer, Francesc Antoni Aguilera, Josep Perramon i Solans, Francesc Segalà, Antoni Ferrer i Valls, Josep Riba, Josep Sendra i Ramon Jover.

39. *Ibidem*, sessió de 22 de juliol de 1837, folis 61r-62v.

40. *Ibidem*, sessió de 30 de juliol de 1837, folis 64r-66v. L'ajuntament es tornà adreçar a la Diputació exposant-li que “a vista de los desvarios de este juez [...] considerando que por momento iba a alterarse la tranquilidad pública [...] tuvo que hacer los mayores esfuerzos para contener a muchos particulares vecinos de esta que no llegasen a las manos [...] y habiendo ya tenido que apaciguar en la plazo m[ay]or una seria riña entre ellos que llegó a formar un tumulto popular [...], en tal conflicto no le cupo otro recurso que disponer la escación de las penas señaladas en dicho bando [...]. Pero el referido juez [...] acaba de mandar a esta corporación que se abstenga de ejecutar el predicho bajo pena de 25 ducados por cada individuo que la compone [...]. Y como consecuencia [...] crece la agitación popular, cuya se aumentará considerablemente si este ayuntam[en]to suspende la ejecución del precitado bando...” (annex 49v-r)

41. *Ibidem*, sessió de 2 d'agost de 1837, folis 66v-68v.

42. *Ibidem*, “Expediente gubernativo y de apremio contra los contraventores del bando del ayuntamiento...” (annex foli 113).

El contenciós derivà en una demanda d'apel·lació presentada pel consistori davant la Reial Audiència. contra la resolució de 26 de juliol dictada pel jutge de primera instància d'Igualada. L'expressada demanda va ser signada també per un bon nombre d'adobers i d'hortolans usuaris de les aigües del Rec.⁴³ En principi, aquest tribunal rebutjà l'apel·lació. El novembre, el jutge Vidal s'adreçà al consistori en relació “a las varias reclamaciones verbales hechas por los propietarios de las huertas a cuyo favor se declaró la posesión del libre uso de las aguas de la acequia...”, fent-li saber “que habiendo declarado S.E. el tribunal en pleno de la Audiencia territorial del Principado corresponder este asunto a la autoridad judicial...”, recordant que s'havia diposat que “se obligue al ajuntamiento de la presente villa a que debuelva las multas y prendas que indebidamente arrebató a algunos colonos y hortelanos...”; i assenyalant que “no es no ha sido nunca autoridad competente en el asunto de las aguas que se controvierten...”.⁴⁴ El consistori considerà que “el haber ecsigido las multas a los contraventores del bando [...], fue con esplicita aprobación de S.E. la Diputación...” i acordà designar els lletrats Josep M. de Requesens i Pau M. de Jover per recórrer la setència.⁴⁵

Els esmentats lletrats van dictaminar que era probable “un écsito favorable no solamente en el juicio pcesorio, si que también el de propiedad...”. Una vegada examinada la documentació històrica relativa a la jurisdicció i a l'ús de les aigües de la sèquia, van arribar a la conclusió que es concedí “la facultad de regar y valerse de las aguas los vecinos de Igualada en general, sin que a nadie se conceda probativa alguna...”, per la qual cosa no era lícit que cap propietari pogués “en tiempo de sequía valerse y quedarse para sus huertas toda

la agua con esclusión de los demás vecinos...”. I menys encara perquè gran part dels demandants havien “arreglado sus huertos desde el año mil setecientos treinta y siete [para] acá, sin consentimiento ni permiso del R[ea]l Patrimonio segun estaba prevenido...”. En definitiva, en la seva opinió de prosperar la pretensió dels demandants no podrien regar “los dueños de los huertos de la parte inferior, que siendo muchos más en número y que poseyendo de tiempo antiquísimo mayor cabida de tierras huertas, se verían en precisión de dejar morir de sed sus plantas...”, ahora “los propietarios de fábricas de curtidos y tintes tubieran que abandonarlos...”. El consistori a la vista d'aquest dictamen decidí consultar al cap polític de la província —com a cap de la Diputació— i prosseguir, si s'esqueia, la causa judicial davant l'Audiència. Tanmateix, el regidor Tomàs Barral s'hi oposà argumentat que el nombre d'hortolans perjudicats era d'uns trenta, mentre que la vila tenia més de 12.000 habitants, i que “es evidente también q[u]e se trata de un interès particular...”. Tot i això, el ple municipal es ratificà en la decisió de continuar el contenciós,⁴⁶ La Diputació autoritzà a l'ajuntament a seguir el litigi que s'allargà. L'agost de 1838 el consistori sollicità a la corporació provincial que “se le abone en sus cuentas de propios los gastos del pleito q[u]e debe sostener sobre disfrute de las aguas de la acequia...”, ahora que es nomenà un procurador per tal que en representació de l'ajuntament s'ocupés del plet.⁴⁷

Les actes municipals no precisen la resolució d'aquest contenciós, però a partir d'aquest esdeveniment, l'ajuntament adquirí plenes competències per regular l'ús de la sèquia i qualsevol intervenció que s'hi efectués. Per exemple, el setembre de 1839, el consistori s'ocupà de la queixa d'Antoni de

43. Els signants van ser: Climent Gabarró, Miquel Biosca, Antoni Vila, Pere Nadal, Jaume Castellort, Bonaventura Ferrer, Salvador Castellort, Agustí Palmés, Antoni Gassó, Joan Castellort, Magí Palmés, Joan Gassó, Joan Vives, Josep Baliu, Josep Badia, Antoni Franch, Marià Padró, Ramon Estruch, Ramon Gabarró, Agustí Dalmases, Antoni Franquesa, Ramon Trullàs, Bartomeu Baliu, Tomàs Gili, Ramon Sabater, Josep Torrecasana, Antoni Biosca i Pere Vila.

44. ACAN, AMI 1145, *Registro de actas del Ayuntamiento...* d'Igualada dels anys 1836 i 1837, sessió de 21 de novembre de 1837, signat Marià Vidal

45. *Ibidem*, sessió de 23 de novembre de 1837, folis 81v-83r.

46. *Ibidem*, folis folis 81v- 83r.

47. ACAN, AMI 1146, *Actas del Ayuntamiento de 1838...*, sessió d'11 d'agost de 1837, folis 33v-r

Padró i de Josep Morera contra Joan Soler —arrendatari del molí de l'Abadia— pel fet d'haver “levantado considerablemente el puente que existe sobre la asequia molinar frente el aragall, y por lo mismo no poder desaguar las aguas de dicho aragall a la asequia como lo hacían antes...”.⁴⁸ L'esmentada obra comportava que durant les pluges, les aigües eixissin pels “campos y tierras, tenerías y huertos que ecsisten en aquellas inmediaciones...”, per la qual cosa l'ajuntament ordenà a Soler que en el termini de tres dies deixés aquell indret “en el estado en que se hallaba antes de dicha innovación y de tiempo inmemorial...”.⁴⁹ Posteriorment, el juliol de 1841, Marià Padró i Oleguer Godó promotors de la societat Fabril Igualadina, van exposar que aquesta empresa es proposava construir una mina “desde el local en que va a plantar su fàbrica hasta la sangradera que se propone hacer en la embocadura de la acequia...”, i el ple municipal decidí escoltar a “los interesados en el uso de la agua de la acequia p[ar]a q[u]e espongan lo que tengan por conveniente...”.⁵⁰ Un dies després es deixà constància que una vegada escoltats efectuat aquest tràmit, s'havia decidit que no era “útil p[ar]a los intereses públicos el acceder a la presente solicitud...”.⁵¹

48. ACAN, AMI, 1147, *Actas del Ayuntamiento de 1839...*, sessió de 14 de setembre de 1839, folis 48v-49v.

49. *Ibidem*, sessió de 26 de setembre de 1839, folis 49v-50r.

50. ACAN, AMI, *Actas, 1841-1844...*, sessió del 2 de juliol de 1841, folis24v-r.

51. *Ibidem*, sessió de 21 de juliol de 1841, folis 26v-r.

LES CONTRADICCIONS D'USAR SENSE ASSUMIR-NE ELS COSTOS DE MANTENIMENT

En el decurs de 1837 —un altre any de sequera— es va reproduir, com acabem de veure, un conflicte entre els usuaris de la sèquia en els mateixos termes que el 1817. El nou litigi comportà que el consistori igualadí encarregués a dos juristes un dictamen sobre la titularitat de la sèquia. Una vegada examinada la documentació històrica disponible, van arribar a la conclusió que s'havia concedit el dret d'ús de l'aigua del Rec a tots els veïns de la vila, per la qual cosa no era lícit que cap dels possibles usuaris hi tingués accés en detriment dels altres.⁵² Tanmateix, l'atribució d'aquest dret a “tot els veïns” constituïa una fallàcia, perquè, a la pràctica, el seu aprofitament havia quedat limitat només a aquells que tenien hortes o obradors al llarg i a tocar del curs de la sèquia. Mentrestant, s'havia posat reiteradament de manifest que quan l'aigua, en èpoques de sequera, esdevenia un recurs escàs, àdhuc bona part dels esmentats usuaris podien veure's privats del dret a disposar d'una part alíquota del cabal disponible. En aquest cas, la maximització de la utilització de la poca aigua disponible per part dels regants, adobers o tintorers de la zona més propera a la presa implicava que quedessin sense aigua els de la més allunyada de la resclosa. Per tant, els uns n'exercien el dret d'ús a base de privar-ne els altres.

El conflicte que això suscitava exigia l'existència d'un òrgan regulador que obligués a fer un repartiment equitatiu de l'aigua. Evidentment, el municipi —en qualitat de representant dels interessos del comú dels veïns— havia d'assumir

aquest rol. Tanmateix, la seva capacitat normativa es veia afeblida pel fet que la seva intervenció havia de perjudicar els interessos d'una part dels usuaris i perquè la sèquia era un bé comunal que havia esdevingut d'ús privatiu d'un segment gairebé insignificant del veïnat. El 1817 la distribució de l'aigua decretada per l'alcalde major va ser impugnada, i el consistori no es veié capaç d'imposar-la. En aquesta ocasió, el contenciós se solucionà mitjançant una disposició taxativa del capità general emparat amb els poders de què estava investit arran del restabliment de l'absolutisme. En la sequera del 1837, l'expressat conflicte es reproduí —en plena Revolució Liberal— sobre uns fonaments ideològics diferents. La part dels usuaris més propers a la presa impugnà el repartiment de l'aigua imposat per l'ajuntament apel·lant al fet que això atemptava contra el seu dret de “propietat privada”, i el jutge de primera instància va fallar al seu favor. Però al contrari de com havia actuat el 1817, aquesta vegada el consistori municipal decidí mantenir la disposició reguladora del repartiment de l'aigua i va recórrer aquesta sentència davant l'Audiència, en defensa dels drets del comú i de la pau social.⁵³ L'esmentada determinació comportà que l'ajuntament igualadí assumís, definitivament, el paper d'òrgan regulador de l'ús de l'aigua que circulava pel Rec.

49. *Ibidem*, sessió de 26 de setembre de 1839, folis 49v-50r.

50. ACAN, AMI, *Actas, 1841-1844...*, sessió del 2 de juliol de 1841, folis 24v-r.

51. *Ibidem*, sessió de 21 de juliol de 1841, folis 26v-r.

52. ACAN, AMI 1139, *Registro de las actas del [...] Ayuntamiento de Igualada...* dels anys 1817 i 1818, sessió del 23 de novembre de 1837, folis 81v-86v.

53. *Ibidem*, folis 47r-68r i 81v-86v.

El Rec prop dels seus orígens una mica més ençà del pont de la carretera de Valls (ACAN-AFMI, Roger Velàzquez)

LA CONSERVACIÓ TRADICIONAL DE LA SÈQUIA

El consistori aconseguí que es reconegués la seva capacitat de regular l'ús de l'aigua de la sèquia, però en canvi de cap manera podia assumir el cost del seu manteniment. Perquè l'acceptació que el Rec era un bé comú del veïnat d'Igualada en què es fonamentava la jurisdicció municipal es contraposava amb el fet que els usuaris de seva aigua constituïen un segment quantitativament gairebé insignificant de la població local. En definitiva, això determinà que el municipi no es podia considerar legítimat per fer-se càrrec d'unes despeses finançades a través de recursos fiscals per beneficiar a uns pocs hortolans, adobers i tintorers. Era evident que l'esmentat cost de manteniment havia de recaure sobre els usuaris de l'aigua. El problema s'arrossegava secularment i el manteniment de la sèquia s'havia fet de manera molt precària, a càrrec de l'arrendatari del molí de l'Abadia. Per exemple, en el contracte d'arrendament de l'esmentat molí signat l'agost de 1809 entre Gener Francesc de Paula de Perellós, Lanuza i Boixadors (quart marquès de Dosaigües i vuitè comte de Plasencia) i Ramon Alert, aquest es va comprometre a posar “desde principios del mes

de mayo hasta San Miguel de septiembre [...] seis palos o maderos correspondientes en la resclosa o presa del agua...” i a pagar en cas que “dicha resclosa se descompusiese [...] veinte y cinco libras...” a condició que si el cost requeria una major inversió, la part restant aniria a càrrec de l'arrendador.⁵⁴ La implicació dels marquesos de Dosaigües en el manteniment d'aquesta infraestructura —resclosa i sèquia— associada al molí estigué, amb tota probabilitat, relacionada amb la seva manifesta intenció de transformar el condomini que tenien sobre el Rec en domini exclusiu i el seu possible caràcter “jurisdiccional” a “territorial” o nua propietat. Més endavant, el desembre de 1855 el marquesat de Dosaigües cedí el molí de l'Abadia en arrendament al moliner Joan Soler, el qual quedà obligat a “limpiar la acequia y balsa de dicho molino a lo menos una vez al año, o más si fuese necesario por avenidas de aguas...”; finançar les possibles reparacions de la presa amb la suma de “hasta la cantidad de veinte y cinco libras, pero si llegase el caso de que hubiese necesidad de realizar obras de mayor importe [...] tendrá de hacerlas el Sr. Marqués...”, i posar troncs a la resclosa “desde Sn Miguel del mes de mayo a Sn Miguel del mes de septiembre [y] a sus costas cortar y llevarlos...”⁵⁵

54. P. Pascual, M. Puig, J. Riba et al, *El molí de l'Abadia...*, op.cit., p. 20-21.

55. *Ibidem*, p. 48.

El decret d'abolició dels senyorius de 26 d'agost de 1837 establí la possibilitat que la noblesa convertís en propietat privada sense presentar títols acreditatius la propietat immobiliària considerada senyoriu territorial (o *solairego*). El marquès de Dosaigües mostrà una diligència extrema inscrivint com a dominis *solariegos* l'igualadí molí de l'Abadia i altres immobles dels termes d'Igualada i de Montbui. L'operació s'efectuà sense que tinguem constància que generés cap mena d'oposició per part d'aquells que eren usuaris dels esmentats béns en demanda que fossin considerats de domini jurisdiccional, cosa que hauria suposat que la seva propietat passés als que en tinguessin el domini útil. L'esmentada mutació implicà que s'obris la possibilitat que es privatitzés el Rec d'Igualada davant la inhibició de l'ajuntament i la dels usuaris de la sèquia. Mentrestant, Vicent Dasi i Lluesma —hereu del béns i drets dels marquesos de Dosaigües en aquesta contrada— es trobava aclaparat pels deutes. El desembre de 1859, decidí vendre al moliner Joan Soler, entre d'altres actius, “todo aquel molino harinero [es refereix al molí de l'Abadia] con su acequia, represa, agua y demás derechos...”⁵⁶ És més que dubtós que aquesta transacció fos legal, perquè en ella s'obvia la qüestió de l'existència del condomini pel que fa a la jurisdicció del Rec i que l'ús de l'aigua era de domini públic. Però una altra vegada la inhibició de la corporació municipal i dels usuaris de la sèquia i l'ambigüitat del redactat —només es precisen les afrontacions del molí però no les del Rec— d'aquesta escriptura pública comportà que fos registrada.

La despreocupació que, aparentment almenys, envoltà aquesta compra-venda és possible que s'expliqui pel fet que no comportà cap mena d'alteració dels drets a disposar de l'aigua de tots els usuaris del Rec. En el consistori igualadí, ningú sembla que es preocupés sobre la situació jurídica en què es trobava el Rec fins que un ple celebrat l'abril de 1890, el regidor Riba preguntà “si en el

archivo municipal existen datos o antecedentes que acrediten las facultades o dominio que sobre la acequia general pueda tener o tenga el molinero D. Pedro Soler, a fin de cortar los muchos abusos que con perjuicio de los intereses de tercero viene cometiendo; y para el caso, dijo, de no tener a la mano los antecedentes, que se busquen en el archivo, o bien que se requiera al interesado para que los exhiba y en su vista resolver...”. La demanda va rebre el suport d'un altre regidor (Sala) i s'acordà “que por secretaria se busquen los antecedentes, dando cuenta [...] del resultado...”.⁵⁷ En el ple celebrat uns dies després, el secretari municipal informà de l'existència de l'escriptura de venda del molí de l'Abadia el 1859 amb les referències a la sèquia i a la presa i indicà que es trobava “debidamente registrada en el de la propiedad...”. El regidor Riba replicà que tenia entès que Francesc Rosés “tenia algunos documentos que podrían arrojar más luz sobre los derechos y deberes adquiridos por el propietario del molino...”, i sol·licità a la presidència “la exhibición de ellos para en su vista poder proponer...”, suggeriment que va ser acceptat.⁵⁸ En una sessió posterior, el secretari municipal manifestà que havia rebut de Rosés els documents que se li van demanar, consistents en la còpia d'un parell de documents medievals relatius a l'establiment del molí i hi afegí que les “traslaciones de establecimiento hasta la fecha no arrojan más luz...”.⁵⁹

L'ASSAIG D'UNA “COMISSIÓ MIXTA” PER GARANTIR EL MANTENIMENT DE REC

La situació creada arran de l'esmentada transacció es pot resumir dient que si s'acceptava la privatització del Rec es plantejaven dos problemes: el primer, el del cost del seu manteniment, que havia de ser assumit per aquell que en tenia la propietat, és a dir, el propietari del molí de l'Abadia; el segon, les desenes de beneficiaris de l'aigua de la sèquia, en

56. *Ibidem*, p. 51. Josep Riba i Gabarró, “Aspectes finals del règim feudal a l'Anoia”, op. cit., p. 180-183.

57. ACAN, AMI, 1170, *Sesiones del Ayuntamiento y Junta Municipal años 1890, 91, 92 y 93...*, folis 55v-r, sessió del dia 22 d'abril de 1890.

58. *Ibidem*, folis 72r-73v, sessió del dia 3 de juny de 1890.

59. *Ibidem*, folis 75v-r, sessió del dia 10 de juny de 1890.

teoria almenys, havien d'efectuar alguna mena de contribució al que s'atribuïa la seva propietat per usar l'expressada infraestructura. La mencionada contribució havia de cobrir evidentment, com a mínim, les despeses de manteniment del Rec. Però el propietari del molí de l'Abadia no va tenir mai prou suport polític i social per cobrar cap mena de contribució, i tampoc s'atreví a reclamar-la per via judicial. En aquest context, qualsevol de les eventuals avingudes del riu podia causar estralls en la resclosa i en les estructures de la sèquia i deixar-la inoperativa durant períodes de temps indeterminats. La resclosa antiga era feta a base d'estaques i bigues de fusta i resultava, per tant, especialment fràgil davant l'impuls descontrolat de les rierades ocasionades pels esporàdics aiguats torrencials. En el decurs del nou-cents, les rierades van ser sovintejades, però per la seva intensitat s'ha conservat el record de la de Sant Bartomeu, l'agost de 1842; la de Santa Tecla, el setembre de 1874; i la de Sant Antoni, el gener de 1898.⁶⁰

Pel que sabem, l'ensulsiada de la resclosa del Rec esdevinguda durant els anys 1870 —probablement arran de la devastadora avinguda de 1874— obligà finalment a fer que els usuaris de la sèquia pactessin la seva reconstrucció amb els titulars del molí fariner. El març de 1877, van ser comissionats Ramon Catarineu, Francesc Antoni Matosas i Francesc Morera, pels propietaris d'horts, Ramon Godó, Josep Valls i Jaume Palau, pels tintorers, i Pelegrí Gili, Ramon Trullàs i Miquel Biosca, pels adobers, per pactar amb Joan Soler [?] —aquest havia mort el 1868, per tant, probablement es tracta de Pere Soler, consort de Josepa Soler, llavors propietària del molí de l'Abadia— la “reconstrucció de la represa que destruyó una de las [...] avenidas de la riera Noya...”. Entre ambdues parts es convingué que: 1) Joan Soler [?] es comprometia “a reconstruir en el término de quince días una represa interina para hacer entrar el agua de la riera Noya al riego [...] y tener éste limpio al efecto

de que pueda conducir otra agua y utilizarla a su paso los comitantes de los comisionados...”, així com a reconstruir “la represa antedicha con estacados de roble y vigas tal como estaba la anterior que destruyó la corriente [...], a contar desde esta fecha...”. 2) Els comissionats, en representació dels usuaris de les aigües del Rec, es van comprometre a pagar a Soler 5.000 pessetes en concepte d'ajut per reconstruir la resclosa i 250 pessetes per refer i netejar la sèquia, a lliurar en diversos terminis. 3) Es precisa que malgrat aquest contracte “ni los dueños de los huertos, ni los de las tenerías, ni de los tintes que a su paso se utilizan y aprovechan del agua [...] reconocen en Dn Juan Soler derecho para obligarles a contribuir en lo sucesivo a la reconstrucción de la indicada represa, ni tampoco a las reparaciones necesarias para su conservación...”, alhora que també van reconèixer que Soler tampoc no estaria obligat “a reconstruir en lo sucesivo la misma represa, si no solo a repararla en el modo y forma que venia practicando anteriormente...”.⁶¹ Però, per causes que desconeixem, l'expressat pacte, segons sembla, no s'arribà a complir.

Mentrestant, la situació del Rec era crítica. El novembre de 1878, el consistori, a instància d'alguns regidors, es feu ressò que “algunas industrias de esta villa sufren verdadera crisis a consecuencia de hallarse destruida la presa que conducía las aguas del río Noya a la acequia y de que a pesar de los buenos oficios de algunos particulares no es posible llegar a un acuerdo para la reconstrucción de aquella obra...”. En aquest context, l'ajuntament, atenent a criteris d'utilitat pública, decidí nomenar una comissió mixta perquè s'ocupés d'aquesta qüestió, “ofreciéndole su cooperación y gestionar de acuerdo con ella cerca las autoridades de la prov[inci]a si se estimase necesario...”. Els designats per integrar l'esmentada comissió van ser els regidors Francesc de Paula Rosés, Manuel Miserachs, Joan Rovira i Jaume Palau, i els veïns Miguel Biosca, Antoni Murt, Ramon Godó, Pere

60. Xavier Barberà i Bota, “Aiguats, inundacions i riuades originats a la conca del riu Anoia al segle XIX”, *Miscellanea Aqualatensia*, 18 (2019), p. 39-64.

61. ACAN, AMI, lligall 433 (1885), D9, conveni signat per Francesc d'A. Matosas, Josep Valls, Pelegrí Gili, Ramon Trullàs, Francesc Morera, Miquel Biosca i Joan Soler (probablement, Pere Soler)

Mas i Josep Roca.⁶² El desembre, un periòdic local es va doldre que feia “ya muchos años que la acequia de Igualada está descuidada hasta el extremo de que en ‘varias’ partes se halle materialmente obstruida por montones de desperdicios de las fábricas de curtidos, y en otras según la inmundicia en ellas estacionada, parece más que otra cosa, un foco pestilente cuyos miasmas infestan la atmósfera con grave perjuicio de la higiene y de la salud públicas. Esta pestilencia, esta inmundicia y este abandono tienen su origen o más bien dimanar de la falta de presa...”.⁶³ L'autor de l'article precisà que en aquesta època eren usuaris del Rec 41 adoberies, 8 tints i 33 horts, fàbriques i explotacions agrícoles que “adquirirían mayor vida y reportarían por tanto notables beneficios a la población, si pudiesen auxiliarse con la abundancia...” d'aigua, atès que “la horticultura surtiría nuestros mercados de frutas y verduras más tiernas y lozanas, y los curtidores y tintoreros trabajarían con más desahogo, obteniendo sus productos alguna otra estima, porque significarían una elaboración llevada a cabo con circunstancias altamente recomendables...”. Exposà que per a la reconstrucció de la resclosa no era necessari un gran capital, però que era indispensable “que los interesados lleguen a un acuerdo y que nuestro municipio tome la iniciativa encabezando al efecto una suscripción o bien realizando, con aquiescencia de aquellos, un reparo inamortizable...”. El que es plantejava era construir d'una vegada una resclosa de pedra i morter de 500 pams de llarg, 3,5 d'ampla i 8 d'alçada màxima amb un pressupost estimat de 7.500 pessetes, i s'aconsellava que se situés “un poco más arriba de la ex—presa, porque [...] la corriente de aquella tendría más potencia aun siendo inferior la altura intrínseca de la esclusa [...] dificultando así su arastre aun por las más fuertes avenidas...”.

LA FÓRMULA DEL GOVERN CIVIL: FINANÇAMENT A CÀRREC DELS USUARIS SOTA TUTELA MUNICIPAL

En definitiva, el total abandonament en què es trobava el Rec s'estava convertint, a més, en problema sanitari, la qual cosa determinà que l'alcalde s'adreçés (el gener de 1879) al govern civil en sollicitud “que se marquen las disposiciones que procede adoptar para alejar o prevenir los perjuicios de que se ve amenazado ese vecindario en virtud del encharcamiento que sufren las aguas procedentes de varias fábricas existentes en esa población sin que por esto se origine la paralización de las mismas con el menoscabo consiguiente para el fomento de la riqueza local...”. L'òrgan governatiu respongué que “una vez que la acequia antigua de ese pueblo ha quedado al solo y exclusivo servicio de las fábricas [...], corresponde a los propietarios de las referidas fábricas la ejecución de las obras necesarias para el buen entretenimiento de la misma...”. I recordà que —segons el que es disposava en la llei d'aigües— eren els ajuntaments els que havien de vetllar pel seu compliment, i consegüentment s'ordenà a l'alcalde d'Igualada que “sin pérdida de tiempo, ni contemplación alguna obligue a los dueños de las mencionadas fábricas que arreglen y limpien la acequia [...] hasta dejarla en las debidas condiciones para que sus aguas no se detengan ni encharquen fijando al efecto un plazo prudencial [...] bajo apercibimiento de que sinó lo efectuasen lo hará la alcaldía a cuenta y cargo de los indicados propietarios...”.⁶⁴

L'alcalde Joan Boyer, per tal donar compliment a l'esmentada disposició, convocà (el maig de 1879) els propietaris “de fincas contiguas a la acequia de la [...] villa [...] deseando zanjar las dificultades pendientes respecto al riego y uso de las

62. ACAN, AMI 1166, *Ayuntamiento constitucional de Igualada. Actas, 1987-79...*, sessió del 25 de novembre de 1878, folis 125v-127r.

63. “Una necesidad apremiante”, *El Eco de Igualada*, 59 (1-XII-1878). “Sabido es de nuestros lectores que no es la primera, ni la segunda vez que nos ocupamos de tan importante mejora, y desgraciadamente, tampoco creemos que sea hoy la última...”.

64. ACAN, AMI, lligall 433 (1885), D9, lletra de la secció de Fomento del govern civil a l'alcalde d'Igualada, datada a Barcelona, l'11 de febrer de 1879, signatura il·legible.

aguas que procedentes del río Noya desde tiempo inmemorial discurren por aquella acequia, y que en la actualidad no es posible tomarlas por la circunstancia de haber sido la presa arrastrada por la corriente...". Els reunits, després de deliberar, van prendre els següents acords: 1) "Todos los interesados en el uso de las aguas de la acequia pagarán la reconstrucción de la nueva presa...". 2) "Señalará las cuotas que respectivamente, al citado objeto, deban ser satisfechas, una comisión nombrada por los contribuyentes comprendidos en la base anterior...". 3) Les funcions que assumiria la comissió serien "formular las bases para la reconstrucción de la presa, fijar el precio de su reconstrucción, el medio de llevarla a cabo y señalar las cuotas por las cuales deban los interesados contribuir...", tenint en compte "la mayor o menor cantidad de agua que cada uno aproveche y la distancia en la que se hallen las propiedades de la presa que tome las aguas...". Els elegits per integrar l'esmentada comissió van ser: Francesc de P. Rosés, president, Joan Barral, Joan Rovira, Jaume Palau, Miquel Gabarró, Climent Gabarró i Pere Mas, vocals. Es pactà, a més, que una vegada reconstruïda la resclosa es designaria "un jurado permanente cuya misión será la de conocer de las cuestiones que se susciten sobre el uso de las aguas [...] autorizado para castigar cualquier abuso con la imposición de una multa de dos a cien pesetas, cuyo producto se invertirá en reparaciones necesarias..."⁶⁵

Per tant, l'autoritat governativa considerà de manera taxativa —obviant el reconeixement de qualsevol mena de dret al propietari del molí de l'Abadia— que el Rec era dels usuaris de la seva aigua i que aquests tenien l'obligació de garantir-ne el manteniment i d'assumir-ne el cost. Però això plantejava el problema (no resolt) que requeria l'existència d'un òrgan que els agrupés i que estigués investit de l'autoritat indispensable per acordar la imposició de contribucions i capacitat per a cobrar-les. Mentrestant, van passar dos anys més de total inactivitat, fins que finalment, l'abril de 1881 va tenir lloc a l'ajuntament —sota la presidència de l'alcalde Joan Boyer— una reunió de "todos los

propietarios de fincas que utilizan el agua de la acequia para el riego o para sus respectivas industrias a fin de significarles la conveniencia de que se reconstruya la represa de las aguas que afluyen a la misma desde el cauce de la riera Noya...". En aquesta reunió, es constatà que "si bien son muy graves y hasta sensibles los perjuicios que sufren los espresados propietarios por falta de dicha represa, pueden muy bien calificarse de gravísimos e irreparables los que pueden ocasionarse a la salud del vecindario con motivo de haber quedado convertido el cauce de la indicada acequia en su depósito de fango e inmundicias de todas clases que se consumen y despiden un olor pestilente, por carecer de la corriente necesaria para limpiarlo...". Una situació que des del consistori es considerà que exigia "tomar enérgicos medios, a fin de que desaparezca aquel foco de corrupción que tan perjudicial puede ser a la salud pública, sobre todo en la estación de la canícula en que estamos próximos a entrar...", per la qual cosa s'esperava que "deponiendo las pequeñas diferencias que puedan existir entre los referidos propietarios, se pondrían pronto de acuerdo para llevar a cabo la reconstrucción de la espresada represa...". En definitiva, l'autoritat municipal va fer palès que tenia el convenciment que els usuaris del Rec es mostrarien "celosos de conservar una obra construida en tiempos remotísimos que honra en gran manera a nuestros mayores que la conservaron siempre en buen estado y que merced a ella se mantuvieron siempre muy pujantes algunas industrias...", alhora que es mostrà confiada que desapareixeria "la apatía que de algún tiempo viene observándose como lo demuestra el no haber producido ningún resultado práctico las diferentes reuniones que a este efecto ..." s'havien convocat. I hi afegí que, en cas contrari, "tendrían que tomarse medidas que tal vez serían muy desagradables a los mismos interesados...". Els usuaris de la sèquia assistents a la reunió van posar de manifest la seva voluntat de reconstruir la presa i es decidí nomenar una comissió de propietaris i industrials per assumir aquesta tasca amb competències "para verificar y cobrar el reparto o

65. *Ibidem*, acta signada per l'alcalde Joan Boyer i per Lluís Murt i Galofré, Rafael Valls i Gassó i Ramon Vives.

repartos necesarios entre los interesados a fin de allegar los recursos...”, prèvia aprovació de l’ajuntament i, si s’esqueia, del governador. Per tal de desenvolupar aquesta tasca, es designà una comissió, presidida per Joan Barral, amb Josep Roca com a sots-president i constituïda a més per Francesc de Paula Rosés; Pere Soler; Jaume Palau; Miquel Gabarró; Rafael Valls; Jaume Vives; Miquel Biosca; Climent Gabarró; Ramon Carrer; Joan Murt; Pere Mas; Bonaventura Catarineu; Domènec Riera i Ramon Roset en qualitat de secretari.⁶⁶

Però van passar els mesos i el compliment d’aquest acord es va mantenir en suspens. El gener de 1883, la comissió manifestà que solucionats “casi todos los obstáculos que se han presentado para poder empezar muy pronto las obras para la construcción de la represa del molino de la Abadía y verificados los repartos por las distintas comisiones de regantes, curtidores y tintoreros, solo falta ultimar el proyecto que debe presentarse a la superioridad *a fin de colocarse en condiciones legales* para dar comienzo a dichas obras...”. Tanmateix, s’advertí que s’havien d’invertir “algunas cantidades sin que sea posible cobrar de momento las cuotas asignadas a cada uno de los usuarios del agua...”, i per solucionar-ho es decidí obrir “una suscripción al objeto de allegar los recursos necesarios para atender a los gastos que dicho proyecto ocasiona...”. La suma que es considerà necessària per sufragar les mencionades despeses era de 1.000 pessetes. Es proposà que es podria recaptar mitjançant deu subscriptors que paguessin 100 pessetes cadascun, a condició que les sumes abonades per aquests subscriptors “les serán abonadas a cuenta

de las cuotas que tengan asignadas en el reparto que se ha verificado...”.⁶⁷ Mentrestant, una de les tasques que assumí la comissió de la resclosa va ser la de distribuir el repartiment del cost de l’obra entre tots aquells que a començaments de la dècada de 1880 eren beneficiaris de l’ús de l’aigua del Rec, ja fos per irrigar horts o per activitats industrials relacionades amb les indústries d’adobar pells o de tintoreria. L’esmentat exercici posa de manifest que eren 80 els usuaris de la sèquia, 30 dels quals eren hortolans, 37 adobers i 13 tintorers (vegeu la taula 2).

LA CONSTRUCCIÓ D’UN SUCCEDANI DE RESCLOSA PER REDUIR EL COST

Les gestions per tal d’aconseguir el consens de tots els usuaris del Rec entorn de la quantitat a pagar per construir la nova resclosa van resultar, segons tots els indicis, infructuoses. Possiblement, les causes de les dissidències eren degudes al fet que un nombre significatiu dels contribuents trobaven excessiu el pressupost necessari per aixecar una presa de pedra i maçoneria i es van inclinar per sortir del pas amb una obra més econòmica. En aquest context, Josepa Soler —“propietària” del molí de l’Abadia— va prendre la iniciativa i sol·licità permís del govern civil per reconstruir la resclosa que proporcionava l’aigua al vell molí. El febrer de 1885, la secció de Fomento li respongué que diposités a la tresoreria d’Hisenda 460 pessetes “para responder de los gastos que ocasione el referido reconocimiento...”,⁶⁹ i el mes següent un enginyer de

66. Ibídem, *En la ciudad de Igualada...*, a 5 de novembre de 1881. Tots els presents i representats van signar l’acta de la reunió: Joan Boyer (alcalde), Joan Barral, Josep Roca, Jaume Palau, Francesc Rosés, Miquel Gabarró, Manuel Miserachs, Albert Gabarró Serra (pel seu pare), Joan M. Trullàs, Marià Padró, Joan Llusà, Ramon Carrer, Josep Valls Castellort, Peregrí Gili, per Joan i Ramon Esteve i Joan Murt (signa Josep Valls); per Antoni i Salvador Castellort (signa Jaume Castellort), Narcís Pelfort, Antoni Carles Buguñà, per Maria Vallès (signa Josep Costa), Bonaventura Catarineu, per Marià Nadal (signa Gaietà Llusà), Joan Enrich, Pau Valls, Ignasi Julià, Domènec de Riera (per la seva mare), Pau Gabarró, Pau Llabrés, Josep Rovira Torelló, Francesc Morera, per Miquel Castellort (signa Sebastià Castellort), Isidre Castellort, Teodor Vidal, Jaume Vives, Ramon Gassó, Rafael Valls Gassó, per Ramon Miralles (signa Josep Susanna), Josep Tous, Climent Gabarró, Ignasi Baliu (per la meitat que li correspon), Lluís Murt i Galofré, Miquel Biosca, Domènec Biosca, Jeroni Bas, Antoni Murt, Ramon Vives, Pere Mas, Marià Vives i Joan Baliu.

67. Ibídem, *Exposición...*, datada el 27 de gener de 1883 i signada per: Ramon Carrer, Ramon Roset, Pere Soler, Joan Barral, Bonaventura Catarineu, Rafael Valls i Gassó, Josep Roca, Josep Borràs, Domènec de Riera (per la seva mare), Francesc Castells i Comas, Joan Ollé i Fitó i Marià Valls i Guixà.

TAULA 2 HORTOLANS, ADOBERS I TINTORERS: USUARIS DEL REC DEL MOLÍ DE L'ABADIA A COMENÇAMENTS DE LA DÈCADA DE 1880

Hortolans	Jornals	Adobers	Nocs	Tintorers
Josepa Soler (molí de l'Abadia)	1,000	Antoni Murt	1	Joan Coma
Francesc Morera	1,049	Domènec Biosca	1	Joan Badia Ferrer
Ramon Roset (J.A. Fàbregas)	0,574	Lluís Murt	2	Ramon Godó
Bonaventura Catarineu	1,200	Isidre Castelltort	1	Francesc Castells
Ramon Carrer	1,035	Jaume Valls	1	Llorenç Tomàs
Ramon Roset (J.A. Fàbregas)	0,600	Ramon Vives	1	Ramon Catarineu
Francesc Rosés (cal Venda)	3,623	Ramon Esteva	1	Jaume Palau
Josep Roca Ubach	7,382	Ramon Trullàs	1	Miquel Gabarró
Josepa Soler (mas Capell)	0,819	Marià Padró	1	Boté Valls
Lluís Murt Galofré	0,123	Rafael Valls	2	Manuel Miserachs (tint del Gregori)
Isidre Castelltort	0,394	Joan Murt	1	Tints de paraire
Joan Barral	1,611	Marià Vives	1	Ermenter Serra
Marià Nadal	0,797	Joan Barral	1	Manuel Miserachs
Ramon Gabarró	0,429	Josep Tous	1	
Benet de Padró	0,800	Joan Lluçia	1	
Marià Padró	1,352	Antoni Castelltort	1	
Benet de Padró	0,657	Pau Valls	1	
Miquel Castelltort	1,018	Juan Baliu	2	
Francesc d'Asss Castells	1,210	Pau Gabarró	2	
Marià Nadal	1,340	Antoni Barral	1	
Manuel Miserachs	2,000	Bonaventura Catarineu	1	
Joan Rovira Tapiol	0,320	Carles (a) Carletes	2	
Josep Rovira Torelló	0,758	Ramon Catarineu	2	
Rosa Riba de Padró	1,726	Climent Gabarró	1	
Joan Barral	0,520	Miquel Biosca	1	
Antoni Bausili	0,161	Joan Enrich (Anric)	1	
Antònia Mas	0,102	Pelegrí Gili	1	
Vda. de Gassó	0,120	Total	35	
Ramon Catarineu	2,123	Adoberies petites		
Pere Mas Puig	1,256	A. Pelfort	1	
Maria Vallès	2,177	Jaume Vives	2	
Ramon Godó	1,495	Salvador Castelltort	1	
Total	40,171	Ramon Mora	1	
		Fàbrica del Sala	1	
		Ramon Vives	1	
		Ignasi Baliu	1	
		Jeroni Bas	1	
		Total	10	

Fonts: ACAN, fons municipals, lligall 433 (1885), D9, *Los abajo firmados comisionados por los dueños de las huertas... ; Lista de las fábricas de curtidos... ; i Nota de los tintoreros...*

l'estat efectuà un reconeixement “para construir una presa en el cauce del río Noya [...] con destino al movimiento del antiguo molino...”.⁶⁹ Segons que sembla, el projecte de presa no s'arribà a aprovar per l'òrgan governamental competent, sinó que Josepa Soler i els usuaris del Rec que li van fer costat —comptant amb la total inhibició municipal— van tirar pel dret i van apedaçar la vella resclosa d'estaques i bigues. El cost total de l'obra va ser força reduït —tal com volien probablement la majoria d'usuaris del Rec— i se xifrà en 2.591,94 pessetes, les quals van ser finançades: 1.688,39 (un 65,14%) pels propietaris dels horts; 570,42 (un 22%) pels adobers; 97,5 (un 3,76%) pels tintorers; i 235,63 (un 9,09%) per Josepa Soler, la mestressa del molí de l'Abadia (vegeu la taula 3).

L'esmentada realització aconseguí, possiblement, incrementar les disponibilitats d'aigua d'hortolans i industrials, però tot sembla indicar que l'estat de la sèquia seguí essent lamentable per l'acumulació de deixalles i pels abocaments incontrolats d'aigües brutes. En aquest sentit, el juliol de 1891 el regidor (i tintorer) Palau proposà que “se echaran a la acequia las aguas de algunas tintorerías que actualmente van a parar a la riera Noya en donde se encharcan y producen un hedor insupportable que puede ser perjudicial a la salud...”. El suggeriment va ser replicat per l'alcalde Miserachs, que manifestà que era inconvenient que aquestes aigües anessin a la sèquia “porque además de ensuciarla podrían producir los mismos efectos que en la riera...”. Es decidí que la Junta de Sanitat informés al respecte.⁷⁰ Unes setmanes després, Palau insistí que s'adoptés una resolució definitiva “sobre si debían o no echarse a la acequia las aguas procedentes de las tenerías y tintorerías...”, atès que la Junta de Sanitat ja havia dictaminat que “se echasen dichas aguas al punto en que menos pudiesen encharcarse...” i que el lloc idoni era, doncs, abocar-les

a la sèquia. El ple aprovà la proposta.⁷¹ Tanmateix, aquesta resolució suscità la protesta de diversos veïns que “son dueños de fincas colindantes con la acequia...”, que van demanar que les aigües brutes “procedentes de varias tintorerías enclavadas al principio de dicha acequia en su parte de poniente...” desaiguessin al riu “a fin de que permanezcan limpias las aguas que discurren por la misma y no se produzcan focos de infección que podrían ser perjudiciales a la salud del vecindario...”. L'alcalde indicà que aquesta exposició contenia l'expressió “autoridades microscópicas” que en la seva opinió era greument injuriosa, i que per això era partidari de demanar explicacions. Tot i això, la instància es discutí i s'acordà per unanimitat que passés a una comissió integrada pels regidors Riba, Godó i Gassó pel tal que dictaminés després d'escoltar el parer de la Junta de Sanitat.⁷²

L'OBLIGADA CONSTRUCCIÓ D'UNA RESCLOSA DE PEDRA PER ORDRE DE L'AUTORITAT GOVERNATIVA

Paral·lelament, de manera impensada, rebrota l'escabrosa qüestió de la resclosa. L'abril de 1892, l'alcalde d'Igualada va rebre un ofici de l'enginyer cap del Negociat d'Aigües del Govern Civil en el qual li feia saber que havia efectuat un reconeixement al riu Anoia i que havia constatat que “existe en dicho cauce una presa de madera, la cual según sus averiguaciones construyó este ayuntamiento el año 1886 para derivar agua del citado río a la acequia que hay en su margen izquierdo...”, i que atès “el estado ruinoso en que se encuentra la obra, solo sirve para perturbar el régimen normal de la corriente...”. L'expressat facultatiu hi afegí que no constava al govern civil que “se haya autorizado la construcción de la presa y, por lo tanto, le estraña

68. *Ibidem*, lletra datada el 17 de febrer de 1855, adreçada a Josep Soler amb una signatura il·legible.

69. *Ibidem*, *Obras Públicas. Provincia de Barcelona. Relación de las indemnizaciones y reintegro de gastos verificados...*, rebut datat el 20 de març de 1885.

70. ACAN, AMI, 1170, *Sesiones del Ayuntamiento y Junta Municipal años 1890, 91, 92 y 93...*, foli 256r, sessió del dia 28 de juliol de 1891.

71. *Ibidem*, folis 273v-r, sessió del dia 10 d'agost de 1891.

72. *Ibidem*, folis 283v-r, sessió del dia 10 de setembre de 1891.

TAULA 3 REPARTIMENT DE 1885 DESTINAT A RECONSTRUIR LA RESCLOSA DEL REC (EN PTES)

Propietaris d'horts		Propietaris d'adoberies		Propietaris de tints	
Josepa Soler	56,63	Antoni Julià	13,75	Joan Coma	7,5
Francesc Morera	27,14	Jeroni Bas	17,92	Joan Badia Ferrer	7,5
Ramon Roset	32,69	Joan Enrich	17,92	Ramon Godó	7,5
Bonaventura Catarineu	32,69	Climent Gabarró	17,92	Ollé i Fitó	7,5
Ramon Carrer	29,18	Ramon Catarineu	26,67	Gregori Borràs	7,5
Francesc de Paula Rosés	110,94	Antoni Carles	26,67	Ramon Catarineu	7,5
Josep Roca Ubach	260,12	Antoni Gassó	17,92	Jaume Palau	7,5
Lluís Murt Galofré	4,82	Catarineu (Calsina)	17,92	Miquel Gabarró	7,5
Isidre Castelltort	15,43	Antoni Barral	17,92	Josep Valls Castelltort	7,5
Joan Barral		Ignasi Baliu	17,92	Manuel Miserachs	7,5
Marià Nadal	95,60	Ramon Vives	17,92	Ermenter Serra	7,5
Miquel Biosca	16,67	Antoni Vidal	13,75	Manuel Miserachs	7,5
Ramon Gabarró	17,91	Ramon Mora	13,75	Llambés	7,5
Beneta de Padró	63,02	Miquel Biosca	20,42	Total	97,5
Marià Padró	58,61	Salvador Castelltort i Cia	13,75		
Miquel Castelltort	45,68	Joan Baliu	20,42		
Francesc d'Asis Castells	55,41	Pau Gabarró	13,75		
Manuel Miserachs	96,52	Pau Valls	13,75		
Joan Rovira Tapiol	15,74	Antoni Castelltort	13,75		
Josep Rovira Torelló	37,68	Joan Llucà	13,75		
Rosa Ribas de Padró	87,50	Josep Tous	13,75		
Antoni Bausili	8,32	Joan Esteve	13,75		
Antònia Mas	5,27	Joan Barral	13,75		
Vda. de Gassó	6,30	Marià Vives	13,75		
Ramon Catarineu	112,70	Joan Murt	13,75		
Pere Mas Puig	68,45	Rafael Valls	14,17		
Maria Vallès	121,70	Marià Padró	9,58		
Ramon Godó	114,25	Ramon Trullàs	9,59		
Total	1688,39	Ramon Esteve	9,58		
		Ramon Vives	9,59		
		Jaume Valls	9,58		
		Isidre Castelltort	9,59		
		Jaume Vives	14,17		
		Lluís Murt	14,17		
		Narcís Pelfort	7,08		
		Domènec Biosca	9,59	Propietaris d'horts	1.688,39
		Antoni Murt	14,17	Propietaris d'adoberies	570,42
		Pelegrí Gili	8,33	Propietaris de tintories	97,50
		Climent Gabarró Valls	7,50		2.356,31
		Vda. de Bartomeu Galtés	7,50	Josepa Soler, 10% del total	235,63
		Total	570,42	Total	2.591,94

Font: ACAN, fons municipals, lligall 433 (1885), D9, *Reparto [...] importe de la represa interina que se ha construido en la riera Noya verificado en justa proporción de la riqueza o utilidad que reportan las varias clases que disfrutan de las aguas de la acequia del molino de la Abadia...*

La resclosa del molí de l'Abadia després d'un període de pluges (ACAN-AFMI, Ramon Godó)

que siendo esa alcaldía la encargada de procurar no se practique ninguna clase de obras en los cauces públicos sin la debida autorización, haya consentido la ejecución de la presa referida...". Per tant, disposà que "inmediatamente disponga su demolición y prevenirle que en lo sucesivo no permita la ejecución de obra alguna en los cauces públicos, que no esté debidamente autorizada...".⁷³ Uns dies després, el ple municipal s'ocupà d'aquest contenciós, i a proposta del regidor Jordana s'acordà "convocar [...] a todos los propietarios e industriales que utilizen el agua de dicha acequia a una reunión general para hacerles presente la imperiosa necesidad en que se encuentran de ponerse de acuerdo para la construcción de la presa de piedra que se había proyectado en el expresado año de 1886 [...], a fin de que no sufran los inmensos perjuicios que se irrogarían por la demolición de la de madera...".⁷⁴

La construcció de la nova resclosa de pedra s'inicià immediatament. Segons que sembla, es finançà mitjançant un repartiment entre els usuaris de l'aigua de la sèquia possiblement proporcionat a la quantitat d'aigua consumida. Les contribucions efectuades entre l'11 de maig i el 31 d'octubre de 1892 van sumar un total de 11.844,72 pessetes. Tanmateix, quedà un deute pendent. El 1896, el ple de l'ajuntament examinà una instància de Josep Serra Delgado, Josep Marimon Tomàs, Salvador Vidal Vilarrubias i Joan Barral Martí on exposaven que "figuran en la lista de cuentas pendientes de liquidación [...] trabajos y materiales empleados en la reciente construcción de la presa en la riera Noya para tomar las aguas que por ella discurren y conducirlas por la acequia [...], sin que a pesar del tiempo transcurrido les conste hayan practicado diligencia alguna encaminada a solventarlas...". Els demandants van invocar els acords adoptats el 18

d'abril de 1893 i el 8 d'octubre de 1895 sobre pagaments de comptes pendents, però el consistori acordà deixar la demanda sobre la taula "para estudio y luego resolver lo más conveniente...".⁷⁵ Unes setmanes després, la corporació municipal tornà a tractar del tema i s'acordà que "el asunto pase a la comisión de Fomento...".⁷⁶ L'esmentat deute s'arrossegà força temps, atès que el 1901 el ple municipal quedà assabentat que s'havien pagat a Josep Serra, Salvador Vidal i Jeroni Puig els seus comptes "de materiales y trabajos empleados en la construcción de la presa del río Noya..." i que per efectuar el pagament s'havien "aplicado las cantidades que obraban en poder del secretario del ayuntamiento procedentes de las multas impuestas, en su mayoría, por infracciones al reglamento para el régimen de los que por intereses creados pueden utilizar las aguas que discurren por la acequia general...".⁷⁷

73. ACAN, fons municipals, lligall 433 (1885), D9, lletra datada l'1 d'abril de 1892, adreçada a l'alcalde d'Igualada amb una signatura il·legible.

74. ACAN, AMI, 1170, *Sesiones del Ayuntamiento y Junta Municipal años 1890, 91, 92 y 93...*, folis 405v-r, sessió del dia 7 d'abril de 1892.

75. ACAN, AMI, 1171, *Sesiones del MI Ayuntamiento y Junta Municipal. Años 1894, 95 y 96*, folis 413v-r, sessió del dia 17 de setembre de 1896.

76. *Ibidem*, folis 419v-r, sessió del dia 1 d'octubre de 1896.

77. ACAN, AMI, 1175, *Libro de actas de sesiones del Ayuntamiento de la ciudad de Igualada. Año 1901*, volum II, foli 64, sessió del dia 21 de novembre de 1901.

L'ÚS I EL MANTENIMENT DEL REC SOTA TUTELA MUNICIPAL

EL REGLAMENT DE 1893

Una vegada culminada la construcció de la resclosa que havia de garantir la captació d'aigua pel Rec, l'ajuntament igualadí va promoure la redacció i l'aprovació (l'abril de 1893) del primer reglament que regulà el règim d'ús de la sèquia per part de tots aquells que “por derechos creados pueden utilizar las aguas [...] cogidas en la presa recientemente construida...”.⁷⁸ El seu articulat establí que: 1) des de “su toma hasta que desembocan en la balsa del molino de la Abadía, el paso de ellas deberá quedar siempre libre sin que pueda interceptarse ni detenerse por concepto ni pretexto alguno...”; 2) quedava “terminantemente prohibido tirar a la acequia desecho alguno, por más que proceda de las mismas industrias para las cuales el agua sea utilizada...”; 3) estava “igualmente prohibido lavar en la acequia y represa el pelo que se utiliza en las tenerías procedente de las pieles que se curten...”; 4) el “desvío del agua de la acequia [...] será en todos los casos considerado como infracción de este reglamento para los efectos de la penalidad que en su caso se establece...”; 5) les “aguas sucias, si es posible, serán conducidas al espresado río a cuenta de cada uno de los interesados que para sus industrias la hubieran utilizado. Estas obras de conducción deberán ser practicadas dentro del término de seis meses a contar el día de la fecha de este Reglamento...”; 6) els “agujeros llamados *buxarreras* serán circulares y su diámetro máximo será el de diez centímetros. Por regla general, podrá cada interesado tomar el agua por uno solo de ellos; pero los propietarios cuyas fincas tuvieran mucha extensión, podrán utilizarse de uno

por cada cien pesetas con que hubieren contribuido al pago de la presa...”.

Pel que fa al manteniment de la sèquia, en l'article 6 s'indicà que: “La limpia de la acequia vendrá a cargo de los propietarios cuyas fincas lindan con la misma y se efectuará dos veces al año, a no mediar circunstancias excepcionales...”. L'article 7 precisà que: “Las reparaciones de la presa y acequia que puedan hacerse mediante un gasto que no exceda de *cien pesetas* dentro del año que convenga hacer alguna reparación a juicio del maestro de obras cuyos servicios utilice el municipio, vendrán a cargo exclusivo del dueño del molino de la Abadía. En lo que exceda de la citada cantidad, será costeadado por cuantos utilizen el agua, verificando el reparto la comisión que se nombrará...”. L'article 10, que “la vigilancia para el estricto cumplimiento de lo perceptuado en este Reglamento, vendrá a cargo de los mismos interesados y de los dependientes del municipio”. L'11, que “La penalidad en que incurrirán los infractores de este reglamento será la que a continuación se establece: pago de una multa de *cinco pesetas* por la primera vez en que se cometa una infracción; pago de *diez pesetas* en los casos de reincidencia...”. El 12 precisà les funcions pròpies de la comissió que havia de vetllar per l'aplicació d'aquest reglament, i establí que: “Sin perjuicio de las atribuciones de la alcaldía en lo que a servicios públicos se refiera, se crea una Comisión inspectora que tendrá a su cargo resolver sin apelación cuantas dudas sugiere la inteligencia de este reglamento [...]. Podrá además la Comisión acordar por su propia autoridad el cierre del paso del agua que utilice el infractor que después de haber sido multado por dos

78. ACAN, AMI, lligall 494 (1893), B1, *Copia del reglamento para el régimen de los que por derechos creados pueden utilizar las aguas que discurren por la acequia general que las conduce al molino llamado de 'la Abadía'...*, datats el 18 d'abril de 1893.

veces (reincidiere en la infracción) o se negare al pago de las dos multas...”

Per acabar, l'article 13 precisa que els integrants de “La Comisión a que hace referencia el artículo anterior la compondrán el Alcalde, el propietario del ‘Molino de la Abadía’ y tres interesados en el uso de las aguas. El primero la convocará y presidirá sin sujeción a fechas ni épocas determinadas y ejecutará sus acuerdos, excepto en los casos en que su cumplimiento lleve consigo la necesidad de acudir en juicio, en cuyos casos deberá hacerlo la Comisión o la mayoría de sus individuos. Para los gastos que se ocasionen en el cumplimiento de sus acuerdos, queda la Comisión facultada para verificar un reparto entre todos los partícipes bajo las mismas bases y proporción que las calculadas y tenidas en cuenta para la construcción de la presa...”. El 16, que el “nombramiento de los tres vocales interesados en el uso de las aguas se hará la primera vez en la junta general que apruebe este reglamento. Su renovación tendrá efecto cesando anualmente en el cargo uno de ellos para cuyo reemplazo convocará junta general de interesados el Sr. Alcalde dentro de los ocho días primeros de enero, sea cualquiera el número de propietarios que asista a esta junta serán válidos sus acuerdos...”⁷⁹

El setembre, el ple municipal, després de constatar que el reglament havia estat “aprobado ya por la mayoría de los utilizantes...”, i atenent a “la resolución dada por la superioridad a la consulta extraoficial que se le hizo...”, acordà per unanimitat “prestar su conformidad al reglamento aludido [...] por la directa acción que la alcaldía y ayunt[amiento] o tiene en el mismo...”⁸⁰ Paral·lelament, el consistori —els mesos de setembre i l'octubre de 1893— discutí i aprovà les noves Ordenances municipals. El

capítol 9è tractà de l'*Acequia y represa general de la ciudad*, i en el seu articulat s'establí que: “El régimen, administración y gobierno de la acequia y represa general de la Ciudad, construida en la Riera Noya, queda confiado a la Comisión Inspectora que determina el artículo 12 del Reglamento de los que por derechos creados pueden utilizar las aguas que discurren por dicha acequia, tomadas en la represa para conducir las al Molino llamado de ‘La Abadía’ [...] sin perjuicio de las facultades y atribuciones que a la Alcaldía competen para su exacto cumplimiento y relación con los servicios públicos...”. En els articles següents, es reitera la normativa entorn de l'ús de l'aigua del Rec consignada en el reglament i en els posteriors es precisa alguna atribució municipal que no s'explicita en aquest. Es diu que l'alcaldia “cuidará de señalar las fechas con que los propietarios cuyas fincas lindan con la acequia general, deban practicar cada año la limpia de la misma...”, i que els “dependientes municipales y los propietarios utilizantes del agua de la acequia, vigilarán el cumplimiento de estas disposiciones y las del Reglamento...”⁸¹

El Reglament del Rec i les Ordenances municipals de 1893 van establir, per primera vegada, un marc jurídic tendent a regular l'ús de l'aigua i assegurar el manteniment del Rec. L'instrument que ho havia de fer possible era una Comissió Inspectora de caràcter permanent amb capacitat de recaptar els recursos aprovats per finançar les obres de manteniment i millora de la sèquia; d'actuar de manera punitiva contra els infractors de la normativa d'ús de l'aigua; i d'exercir una funció arbitral en els conflictes sorgits dins la comunitat d'usuaris. L'ajuntament no assumí (ni podia fer-ho) l'obligació d'efectuar cap mena d'aportació pecuniària en les despeses de millora i manteniment

79. Aquest reglament va ser signat per trenta-set usuaris de la sèquia: Gabriel Ferran, Rafael Valls Gassó, Manuel Miserachs, Joan Oller, Joan Godó, Sebastià Franch, Salvador Murt Valls, Ramon Sistaré, Joan Balcells, Jaume Vives, Jaume Lloret Murt, Ignasi Julià, Gaietà Galtés, Pere Admetlla, Pau Llambés Armengol, Josep Borràs, Joan Esteve Fargas, Joan Tubella, Lluís Murt Galofré, Domènec Biosca, Pere Perramon, Antoni Castellort, Ramon Carrer, Jaume Roca, Jeroni Bas, Rafael Calcina, Bonaventura Catarineu, Joan Rovira, Francesc de P. Rosés, Vda. i Fill de Marià Vives, Albert Gabarró Serra, Fermí Vives, Ramon Marcé, Ramon Roset, Narcís Pelfort Biosca, Magdalena Rosich i Josepa Soler.

80. ACAN, AMI, 1170, *Sesiones del Ayuntamiento y Junta Municipal años 1890, 91, 92 y 93...*, folis 593r-594v, sessió del dia 15 de setembre de 1893.

81. *Ordenanzas municipales de la Ciudad de Igualada*. Igualada: Mariano Abadal, 1894, signades per l'alcalde Emilià Orpí, i pel secretari Guillermo Dueñas.

del Rec —que havien de córrer a càrrec totalment dels usuaris de la sèquia—, però tot i això no quedà completament exclòs de la seva gestió. L'alcalde d'Igualada figurà com a membre nat permanent de la Comissió Inspectora en qualitat de president sense que s'expliciti que exercís aquesta funció en reconeixement que el municipi tenia la titularitat de Rec en representació del comú dels veïns de la ciutat. I, d'altra banda, tampoc no s'explicita quina mena de consideració determinava que el propietari del molí de l'Abadia figurés també com a membre nat de l'esmentada Comissió.

Tanmateix, malgrat que aquestes disposicions van transferir la gestió i el manteniment del Rec a la Comissió Inspectora, subsistí la intervenció de l'ajuntament. Per exemple, el gener de 1894 el consistori s'ocupà sobre "si podrían o no sufrir perjuicio los utilizantes del agua que discurre por la acequia, caso de que, a la corriente de ésta, se arrojasen las provenientes de las tintorerías que hoy se encharcan en la riera Noya...". La Junta Local de Sanitat dictaminà que "pueden sufrir notorio perjuicio los utilizantes del agua que discurre por la acequia y muy particularmente los agricultores si se arrojan a ésta las aguas sucias de las tintorerías, en razón a los componentes químicos que en dicha industria se emplean...". El regidor Riba proposà desestimar el dictamen, perquè "muchos años atrás se arrojaban dichas aguas a la acequia...". Tot seguit, va intervenir Ferran (metge) i exposà que pensava que aquestes aigües "no pueden originar a las plantas los tan notorios perjuicios indicados [...], tanto más cuando no hay que olvidar que si corrosivos son los componentes para la industria de las tintorerías, corrosivos son también los de las tenerías...". En aquest context de manca de consens, s'aprovà designar una comissió —integrada pel metge Ferran, els adobers Vives i Riba, i el propietari Rovira— amb l'encàrrec de proposar "la obra inmediata a practicar, o resolución a tomar...".⁸² El 3 de febrer, el consistori es tornà a ocupar de "la tan debatida" qüestió de les aigües entollades

Xemeneia del tint del Pallerols (CECI, Pere Pascual)

procedents de les tintorereries, i es decidí —a la vista dels dictàmens sol·licitats— que "debe acordarse la reconducción de las aguas de tintes y tenerías a la acequia...", així com que "los escombros y tierras que se depositan en el cauce de la riera, los dejen [...] continuando el terraplén que hay empezando a la izquierda de la acequia, aguas arriba, hasta la bifurcación que se halla casi al frente del matadero, y que habiendo observado que en un tercio de esa distancia, poco más o menos, se había derruido en parte el muro de contención de la propia acequia, se solide antes de depositar en dicho sitio aquellas tierras...".⁸³

Un parell d'anys després (el febrer de 1896), el consistori examinà un informe de la comissió

82. ACAN, AMI, 1171, *Sesiones del MI Ayuntamiento y Junta Municipal. Años 1894, 95 y 96*, folis 15 v-r, sessió del dia 19 de gener de 1894.

83. *Ibidem*, foli 19v, sessió del dia 3 de març de 1894.

de Foment i una instància de Jaume Palau “referente a los charcos fangosos existentes en la riera Noya [...] que pueden afectar a la salud pública, procedentes en su mayoría de las aguas sucias que arrojan a ella las tintorerías y tenerías...”. La comissió indicà que el consistori ja havia tractat aquesta qüestió el 1894 i que s’havia de complir la resolució que s’adoptà al respecte: “Que debe acordarse la reconducción de las aguas de tintes y tenerías a la acequia; que los escombros y tierras que se depositan en el cauce de la riera, los dejen mientras sea necesario, continuando el terraplén [...] empezado a la izquierda de la acequia aguas arriba...”.⁸⁴ L’ajuntament comunicà aquest acord (el març) als tintorers Josep Borràs i Tomàs, Joan Ollé i Fitó, Joan Godó i Llucià, Antoni Oliva i Piqué, Vda. de Miquel Massip i Jaume Palau i Giralt.⁸⁵ Unes setmanes després, l’alcalde comunicà a cadascun dels tintorers que, passat el termini previst sense que s’hagués interposat recurs, l’esmentada disposició es considerava d’obligat compliment. En resposta a aquest ofici, el tintorer Josep Borràs replicà “no hallo inconveniente en que el ayuntamiento proceda a practicar las obras para el desagüe de las aguas a la acequia...”, tot i que expressa el seu desconcert pel fet que “en distintas ocasiones se ha ordenado al que contesta que dichas aguas fuesen arrojadas a la riera y en otras veces a la acequia...”, i que, “por consecuencia, cree no venir obligado al pago de las obras que deban realizarse...”.⁸⁶ Però aquesta vegada i contra el que amb tota probabilitat esperava el consistori, va rebre una exposició adreçada a l’alcaldia signada nogensmenys que per cent quinze usuaris del Rec manifestant que:

“el artículo 72 de las citadas ordenanzas prohibio tirar a la acequia desecho alguno por más que proceda de las mismas industrias para las cuales el agua es utilizada. A pesar de esta terminante prohibición lo positivo es que en los tintes se

aprovecha el agua y el desperdicio o desecho se tira nuevamente a la acequia causando con ello el perjuicio consiguiente a los demás interesados en el uso del agua. Si el precepto no fuera terminante, nos sobrarían medios para demostrar tal perjuicio, pues basta considerar que las aguas saturadas de especies y productos químicos, muchos de los cuales son dañinos y venenosos, han de perjudicar las plantaciones y ello en tanto es así como que se observa en las huertas que muchas veces en seguida de un riego mueren la mayor parte de las plantas, y aún las que subsisten en tanto pierden en valor, como que es ya aquí sabido de todos que se aprecia en menos una misma verdura en calidad y cantidad procedente de las huertas que utilizan aquellas aguas que las del mismo país que pueden regarse con aguas claras, como no es menos patente que la industria de curtidos tan importante en Igualada perjudica sus productos con la necesidad de aprovechar aguas sucias y aún los mismos tintes inferiores hállanse con aguas saturadas de substancias que neutralizan las que ellos deben utilizar...”⁸⁷

La contundent protesta obligà, possiblement, a reconsiderar la qüestió. Sigui com sigui, en el decurs dels propers anys, sembla que la Comissió Inspectora desenvolupà amb eficàcia la tasca d’apaivagar els conflictes sorgits entre els usuaris del Rec —així com la del manteniment de la sèquia—, atesa la inexistència de notícies de noves disputes al respecte. Tanmateix, de manera sobtada, els adobers, tintorers i hortolans van sentir una inseguretat jurídica que no havien experimentat mai abans, la qual estigué relacionada amb la publicació de la R.O. de 24 de novembre de 1913 sobre la inscripció en el Registre d’Aigües dels aprofitaments privats d’aigües públiques. El febrer de 1914, un despatx d’advocats barcelonès

84. *Ibidem*, folis 328r-329v, sessió del dia 20 de febrer de 1896.

85. ACAN, AMI, lligall 479 (1896), B3, carta signada per Manuel Nadal, alcalde accidental, i dirigida als tintorers igualadins amb data de 14 de març de 1896.

86. *Ibidem*, ofici signat per l’alcalde Joan Deop adreçat a Josep Borràs amb data de 27 d’abril de 1896, que Borràs retornà amb conformitat de rebut amb data de 29 d’abril.

87. *Ibidem*, *A la alcaldía...*, 30 de maig de 1896.

comunicà al secretari de l'ajuntament igualadí que es fes saber al governador que “se está constituyendo la Comunidad y que por tanto no se declaren abusivos los aprovechamientos que la misma comprenderá...”⁸⁸ Tot seguit, l'alcalde assabentà al govern civil que en compliment de l'esmentada R.O. “los regantes de este término municipal, que derivan sus aguas del Rio ‘Noya’ [...], se están constituyendo en ‘Comunidad de Regantes de Igualada’...”⁸⁹ El 5 de març, es convocà una reunió a l'Ajuntament de regants i industrials que utilitzaven l'aigua del Rec per procedir a constituir la “comunitat de regants”.⁹⁰ La proposta topà amb una dificultat: “La duda principal consiste en que la Comunidad es solo para regantes, y [...] la inmensa mayoría de los utilizantes lo son en concepto de Industriales, se consideran estos fuerza de la comunidad...”⁹¹ L'advocat destinatari de la missiva va admetre que seria millor denominar-la “Comunitat d'Usuaris de les Aigües del Molí de l'Abadia” i alhora advertí que “muchísimos usuarios han inscrito ya particularmente sus aprovechamientos y por tanto antes de proceder a los trabajos de constitución de la Comunidad, deben reunirse de nuevo cuantos habrán de formar parte de la misma...”⁹² Eren molts els que optaren per demanar la concessió d'aigua a títol individual i l'interès per obtenir-la mitjançant la comunitat va decaure. Tot i això, el 17 de maig alguns encara van donar suport a una exposició adreçada a l'alcalde —signada per Salvador Murt (a) Soldat— indicant que consideraven “conveniente en alto grado a sus intereses el constituirse en Comunidad de Usuarios —d'acord amb l'ordenament establert en la R.O. de 25 de juny de 1884— de dichas aguas, con objeto de tener más garantizados sus derechos...”⁹³ Tanmateix, les desercions van assolir una magnitud tal que van comportar que es desestimés continuar les gestions per constituir l'esmentada comunitat.

Passeres per accedir a les adoberies des del camí del Rec (CECI, procedent de Magí Puig)

Paral·lelament, en el decurs de 1914, es registrà una nombrosa tramitació de demandes de legalització d'aprofitaments d'aigua de la sèquia d'Igualada davant el govern civil invocant “desde tiempo immemorial viene aprovechándose las aguas del río Noya por la acequia Abadia...” i manifestant que, a manca de títol escrit que ho acredités, demanava la inscripció en el Registre d'Aigües creat per R.D. de 12 d'abril de 1901 en aplicació

88. ACAN, AMI, expedient 3474, lletra d'Andrés Subirachs a Salvador Llopis, datada a Barcelona el 27 de febrer de 1914.

89. Ibidem, carta de l'Alcalde d'Igualada al Governador Civil, datada el febrer de 1914 (còpia).

90. Ibidem, *Comunidad de Regantes de Igualada (en período de formación)...*, comunicat datat el 5 de març de 1914.

91. Ibidem, carta del secretari de l'Ajuntament adreçada a Andrés Subirachs, amb data de 30 d'abril de 1914.

92. Ibidem, carta d'Andrés Subirachs a Salvador Llopis, datada a Barcelona el 8 de maig de 1914.

93. Ibidem, *Exmo Sor: Los que suscriben, vecinos y propietarios de esta vecindad [...] en calidad de utilizantes de las aguas de la acequia de la Abadia...*, signada per Salvador Murt i Valls i datada el 17 de maig de 1914.

del termini establert per la R.O. de 24 de novembre de 1913.⁹⁴ El jutjat municipal obrí a cadascun dels demandants un expedient que indicava que posseïa un bé immoble que utilitzava les aigües de la sèquia, la qual cosa era corroborada per un certificat de l'Ajuntament i per la declaració jurada d'un testimoni. L'actuació judicial acabava amb la proposta que la demanda fos atesa. L'expedient passava al Negociat d'Aigües del govern civil, on considerant que s'havia demostrat “el derecho que

le asiste al uso de las mencionadas aguas, mediante la presentación del expediente posesorio tramitado y aprobado...”, el governador autoritzava la inscripció de l'aprofitament. Les inscripcions en el Registre d'Aigües es van fer en base a “información posesoria” sense que en cap cas es fes esment del cabal d'aigua concedit. En total, s'hi van inscriure 47 concessions, 35 de les quals a adobers i tintorers i les 12 restants a propietaris d'horts (vegeu la taula 4). Per tant, un nombre força elevat d'usuaris del

TAULA 4 RELACIÓ DELS ADOBERS, TINTORERS I PROPIETARIS D'HORTS QUE VAN OBTENIR LA CONCESSIÓ DE L'APROFITAMENT DE LES AIGÜES DEL REC DEL MOLÍ DE L'ABADIA L'ESTIU DE 1914

Adobers i tintorers	
Joan Balcells i Gubern (a) Gallinaire	Dolors Rovira i Tapiol
Joan Baliu i Badia (a) Manyo	Antoni Serra i Enrich (a) Curt
Josep Baliu i Vives (a) Xatet	Antoni Talló i Alemany
Josep Bella i Solé	Joan Tomàs i Morera (a) Llorenç Tintorer
Domènec Biosca Calcina (a) Minguet del Pèrrica	Hipòlit Trullàs i Serra (a) Pòlit
Miquel Biosca i Ramírez (a) Pèrrica	Pau Valls i Morera (a) Pauet del Maco
Josep Borràs i Tomàs	Rafael Valls i Valls (a) Maco
Joan Boyer i Vilaseca	Evarist Vidal (a) l'Arcís Pelfort
Germanes Castells Reixach	Antoni Vila i Soteras
Jaume Castelltort i Gassó (a) Ton del Jaume	Marià Vives i Castelló (a) Cabories
Miquel Castelltort i Miserachs (a) Muscons	Rafael Vives i Valls (a) Feu
Andreu Company i Calvet	Hortolans
Josep Company i Calvet	Maria del Alba Jover
Ferran Compte i Enrich	Antoni Badia i Martí
Martí Enrich i Llop (a) Pa i Ceba	Joan Bertran i Castells
Joan Esteve i Barral (a) Onclet	Josepa Ferrer i Vallès
Gremi de Fabricants Adobers d'Igualada	Albert Gabarró i Torres
Rafael Gabarró i Valls (a) Montmaneu	Joan Miquel i Gumà
Josep Murt i Lloret	Salvador Murt i Valls
Salvador Murt i Valls (a) Soldat	Josepa Puig i Soler
Magí Puig i Alsina (a) Maringallo	Antònia Rovira i Tapiol
Narcís Puiggrós i Trullàs (a) Roig	Fidel Serra I Gabarró
Jacint Riba i Piñol	Amadeu Sistaré i Valls
Joan Rojas i Sancho	Josepa Soler i Soler

Font: Magí Puig i Gubern, “El Rec d'Igualada”, *Miscellanea Aqualatensia*, 12 (2006), p. 356-359.

94. *Gobierno de Provincia. Jefatura de Obras Públicas. Negociado de Aguas [...] Expediente núm. 2364 [...] Sr D Rafael Gabarró Valls. Barcelona 17 de julio de 1914...*, expedients d'inscripció en el Registre d'Aigües de la condició d'usuaris de l'aigua de la sèquia i fitxes d'inscripció *Nombre del usuario: Soler Soler, José. Rgº General nº de inscripció: 25.967 Tomo: 14/180. Referencias, Nº de aprovechamiento: 117 Nº de inscripció: 1. Clase de aprovechamiento: Riegos. Termino municipal y provincia de la toam: Igualada (Barcelona)...*, documentació procedent de l'Agència Catalana de l'Aigua que ens ha estat proporcionada per Miquel Vila.

Rec —majoritàriament petits adobers— no van considerar oportú ni necessari legalitzar la seva situació i van continuar beneficiant-se de l'aigua sense gaudir de cap mena de reconeixement legal.

L'esmentada inscripció en el registre d'aigües comportà una diferenciació entre els usuaris del Rec que possiblement no va ajudar gaire a mantenir la cohesió del col·lectiu ni a millorar la gestió de la sèquia. Sigui com sigui, en el decurs dels propers anys, es va produir un acusat deteriorament d'aquesta infraestructura i el col·lapse de la Comissió Inspectora que exercia com a òrgan administratiu de la sèquia. El febrer de 1916, un regidor (Biosca) exposà que existia “un trozo de acequia en muy mal estado hasta el punto de ser de verdadera urgencia y necesidad la realización de obras de defensa, a fin de evitar perjuicios a cuantos tienen que utilizar las aguas...”⁹⁵ Per solucionar aquest problema, proposà que l'Ajuntament autoritzés a la Comissió de Foment a traslladar terres i que es convoqués “a la Junta de dicha acequia para que procediera a la realización de las obras...”. L'alcalde considerà que s'havia d'estudiar la proposta, i el regidor Pelfort manifestà que no considerava urgent escometre aquesta obra, que “había otras de mayor urgencia, y preguntó si había o no Junta de la acequia...”. Un altre regidor (Valls) intervingué per dir que “había imperiosa necesidad de llevar a cabo las obras [...] a fin de evitar el peligro que ofrece el estado de la acequia, tanto para la subsistencia de la misma, como para el tránsito público...”. Pelfort hi afegí que “la Junta de la acequia había dimitido por desatenciones que entonces recibió del entonces alcalde Sr Ferrer...”. Tot seguit, intervingué el regidor Guitart lamentant “la pérdida de un tiempo por cosas fútiles...” i continuà dient que “si no existia Junta de la acequia que se nombrase otra, y que luego se ocupase el Ayuntamiento de asuntos de mayor interés...”.

UNS RETOCS DEL MARC NORMATIU: EL REGLAMENT DE 1917

La mala maror existent entre la Comissió Inspectora de la sèquia i l'alcaldia i la descurança que imperava, segons sembla, en la seva conservació, van acabar amb una resolució dràstica: l'aprovació d'un nou reglament. El 20 d'abril de 1917, els usuaris del Rec van celebrar junta general en què es van aprovar les expressades ordenances.⁹⁶ El ple municipal (celebrat el dia 29 de maig) les examinà i el consistori, asabentat dels acords adoptats “en junta general por los utilizantes de las aguas de dicha acequia y los de la Comisión inspectora de la misma...” va acordar aprovar-los per unanimitat. Tot seguit, un regidor (Biosca) proposà que “para el pago de los gastos que originan las obras de mejora y conservación de la acequia general [...] se anticipen de fondos municipales las cantidades que fuesen menester sin perjuicio de ser reintegradas a medida que se cobren las cuotas del repartimiento que se forme...”⁹⁷

El nou reglament mantingué de manera gairebé textual la regulació de l'ús de l'aigua del Rec amb algun afegit, com el relatiu al fet que en “casos de sequía extrema, a juicio de la Comisión, podrá la misma establecer turnos para el riego de las huertas en beneficio de todos los utilizantes...”. Les principals innovacions van ser les relatives a dotar de més concreció les pautes d'actuació de la Comissió. L'article 6 precisà que seria “obligación de la Comisión Inspectora disponer anualmente, y cuantas veces fuese necesario, la limpieza de la expresada acequia, con cargo a los fondos que se recauden...” i el 7 que les “reparaciones de la presa y acequia [...] las dispondrá la Comisión Inspectora, ejecutándose las obras bajo la dirección del arquitecto municipal. El coste de las obras se atenderá por cuantos utilicen el agua de la acequia, mediante el pago de la cuota que se les asigne en el reparto que forme la Comisión. Al efecto, la misma hará anualmente un presupuesto de gastos, detallando las obras a realizar, así

95. ACAN, AMI, 1192, Año de 1916 [...]. *Libro de Actas del Ayuntamiento de Igualada*, folis 10v-r, sessió del dia 12 de febrer de 1916.

96. ACAN, AMI, lligal 624 (1917), A1, *No habiéndose reunido número suficiente de señores utilizantes e interesados en la acequia general...*

97. ACAN, AMI, 1193, Año de 1917 [...]. *Libro de actas del Ayunt[amient]o de Igualada*, folis 64v-r, sessió del dia 29 de maig de 1917.

Un molí de productes vegetals destinats a l'adob de pells (MPCA)

como formará el reparto de señalamiento de cuotas, bajo las bases de la mayor equidad y justicia. Ambos documentos se someterán a la aprobación de los utilizantes de las aguas, en reunión general, y oportunamente al ayuntamiento...”⁹⁸

Un dels trets diferencials respecte al reglament anterior és que en l'article 10 es contempla la contractació d'un vigilant pagat a mitges per l'ajuntament i els usuaris: “La vigilancia para el estricto cumplimiento de lo perceptuado en este Reglamento, vendrá a cargo del celador que nombre la alcadía a propuesta de la Comisión. El haber que el mismo devengue, será satisfecho por mitad entre el ayuntamiento y la Comisión Inspectora...”. En l'article 11 es disposà l'augment de l'import de les multes per infraccions i es modificà el procediment de pagament: “La penalidad en que incurrirán los infractores de este reglamento será la que a continuación se establece: pago de una multa de cincuenta pesetas por la primera infracción; imposición de la de cien pesetas en caso de reincidencia, cuando la reincidencia se cometa dentro del

plazo de dos meses en que se hubiese impuesto la primera multa...” Pel que fa a les resolucions de la Comissió Inspectora, l'article 12 d'aquest reglament incorporava la possibilitat que l'ajuntament actués com a òrgan d'apel·lació en casos de conflicte: “La Comisión Inspectora, bajo la presidencia del señor alcalde, tendrá a su cargo resolver sin apelación cuantas dudas ofreciese la inteligencia o interpretación de este reglamento y decidir las cuestiones que se suscitaren entre los interesados en el servicio de las aguas, sin perjuicio de las decisiones que adoptase el ayuntamiento cuando el interesado o interesados acudiesen al mismo en forma debida, en los casos en que no se conformasen con las resoluciones de la Comisión...”.

Els integrants de la comissió inspectora van ser els mateixos que els que va establir el reglament anterior —l'alcalde, el propietari del molí de l'Abadia i tres representants dels usuaris del Rec—, però en l'article 14 s'introduí la següent modificació: “El secretario de la comisión será el del ayuntamiento, y, en su defecto, el oficial mayor

⁹⁸. ACAN, AMI, lligall 624, A1, *Reglamento para el régimen de las aguas que discurren por la acequia general de esta Ciudad...* (1917).

de la secretaría, quien llevará un libro de actas de las sesiones que celebre, en debida forma, la expresada Comisión. Los fondos de la misma estarán bajo custodia del depositario del ayuntamiento...". En aquest reglament, es reitera (art. 15) que els acords en el si de la Comissió Inspectora "se adoptarán por mayoría de votos de los que se hallen presentes, pero para que tengan validez se requiere la presencia de la mayoría absoluta de los señores vocales de la Comisión...", i s'hi afegí que: "En caso de no concurrir número suficiente de vocales en primera convocatoria, se reunirán en segunda citación dentro de las cuarenta y ocho horas siguientes, y en la misma se podrán tomar los acuerdos sea cual fuese el número de asistentes...". En canvi, es mantingué íntegre el redactat de l'article relatiu a la designació "de los tres vocales interesados en el uso de las aguas...". Per acabar, s'indicà que els interessats renunciaven "a todo otro fuero y derecho que del mismo demanare que no sea el administrativo; y a fin de que adquiera ese carácter por su íntima relación con los servicios públicos municipales, precisa este reglamento, después de su aprobación en reunión general de utilizantes, se someta a la definitiva del ayuntamiento...".

L'aprovació d'aquest nou ordenament implicà no solament la reorganització de la Comissió Inspectora —que com hem vist per desavinences amb l'alcaldia havia deixat d'existir— sinó també un major compromís per part del consistori municipal en la regulació i el manteniment de la sèquia. El maig, l'alcalde Ramon Guitart requerí Antoni Campmajó —en aplicació del reglament i de l'acord de la Comissió Inspectora— per tal que "disponga lo conveniente para que las aguas sucias procedentes de cierta cloaca, no desagüen expresamente en la acequia...".⁹⁹ L'expressada Comissió també assumí funcions de concessió de noves escomeses d'aigua. El juny d'aquest any, "haciendo uso de las atribuciones que le competen acordó

conceder [...] permiso [a Enric Figueras] para construir un agujero circular (vulgo *boixarrera*) que no exceda de diez centímetros de diámetro en el edificio fábrica sin nº que posee en la parte lindante con la referida acequia en las Foresterias de la Soledad...". El beneficiari d'aquesta cessió quedà obligat a pagar 250 pessetes i el dret "al disfrute de las aguas que derivan por la acequia en la forma y condiciones establecidas por el reglamento...".¹⁰⁰ L'octubre d'aquest any, l'alcalde s'adreçà a Rojas, Biosca i Barral notificant-los que s'havia "denunciado a esta alcaldía que [...] habían construido un paso sobre la acequia pública [...] por medio de vigas y cañas, sin autorización alguna...", i recordant-los que "deberán solicitar el permiso de la Comisión Inspectora de la propia acequia, la cual les indicará la forma y condiciones con que debería realizarse la obra...".¹⁰¹ Els denunciats van demanar el preceptiu permís per "construir un paso de carro sobre la acequia [...] frente a nuestra fábrica..." i l'arquitecte municipal informà al respecte que "puede concederse el permiso" a condició que "se formen los estribos necesarios para el empuje de la bóveda lo suficientemente resistentes...".¹⁰²

Mentrestant, la construcció de la xarxa de clavegueres de la ciutat experimentà un notable avanç durant el trienni de 1917-19 i, paral·lelament, es plantejà solucionar el problema de l'abocament de les aigües brutes generades per les adoberies i els tints. En aquest sentit, es projectà la construcció d'una claveguera general pròpia d'aquestes indústries dessota el Rec, des de la Creueta fins al carrer Orient. L'obra consistí a rebaixar el Rec per tal de construir una claveguera subterrània semblant a les de les de la xarxa urbana destinada a recollir les aigües brutes generades per les fàbriques i al seu damunt la sèquia continuà servint de canal de circulació de l'aigua neta que hi entrava per la resclosa. En el fons del canal i a distàncies regulars, s'hi van fer unes obertures que comuniquen

99. Ibídem, còpia de la carta que l'alcalde Ramon Guitart dirigí a Antoni Campmajó amb data de 25 de maig de 1917.

100. Ibídem, còpia de la carta dirigida a Enric Figueras Claramunt amb data 6 de juny de 1917.

101. Ibídem, còpia d'un ofici que l'alcalde adreçà a Rojas, Biosca i Barral, datat el 30 d'octubre de 1917.

102. Ibídem, instància de Rojas, Biosca i Canet adreçada a l'alcalde d'Igualada amb data de 2 de novembre de 1917 i resposta de l'arquitecte municipal Josep Pausas i Coll, datada el 6 de novembre d'aquest any.

Contraforts de recolzament de les façanes de les adoberies al llarg del camí del Rec (ACAN-AMFI)

TAULA 5 SÈQUIA GENERAL. RENDIMENT DE COMPTES DE L'EXERCICI DE 1955

Despeses		Ingressos	
Sou del vigilant	10.800,00		
Vigilant hores extraordinàries	700,00	Mútua Igualadina, abonament assegurança malaltia	991,75
Honoraris secretari	1.800,00	Interessos	120,74
Assegurances del vigilant i altres	2.829,32	Recaptat per repartiment usuaris	34.820,00
Facund Segura, s/fres	16,00	Cia assegurances Hispania, per desperfectes	250,00
Imprenta Miranda, s/fra	157,00	Manuel Vich, per drets de pas	200,00
Antoni Costa, s/fra	250,00		
Monolo, s/fra	10,00		
Timbre de correu	1,60		
Mamuel Bertran, s/fres	11.228,40		
Ramon Miserachs, s/fres	8.355,55		
Josep Singla, viatge	190,00		
Institut Nacional de Previsió, impresos	20,00		
Basilio Santano, jornals	270,00		
Emili Bosch, s/fra	93,00		
Vda. d'A. Castelltort, s/fra	57,60		
M. Roig, s/fra	6,00		
Joan Riba, s/fra	54,00		
Reintegrament rebuts Electra	0,50		
Ramon Ventura, s/fra	1.213,50		
Manuel Cortijo, s/fra	29,00		
Ajuntament reingrament jornals M. Martínez	2.484,00		
	40.565,47		36.382,49
Saldo a compte nou	1.533,45	Saldo anterior	5.716,43
	42.098,92		42.098,92

Font: ACAN, expedient 3473, "Secretaria Rec, 1955".

el canal superior amb la claveguera inferior segellades amb tanques de pedra, que tenien la finalitat de abocar aigua a la claveguera tant per fer tasques de neteja com per desencallar possibles embussos.¹⁰³ La construcció d'aquesta claveguera va tenir lloc durant el bienni de 1920-21, i amb la seva entrada en servei s'aconseguí posar fi a les constants picabaralles que s'havien produït al llarg

de la segona meitat del nou-cents entre tintorers, adobers i hortolans pel problema dels abocaments descontrolats d'aigües brutes.

La reforma del reglament i la solució del problema dels abocaments donà pas, segons tots els indicis, a un període de relativa estabilitat en la utilització de la sèquia abans i després de la guerra civil espanyola. L'autoritat de la Comissió Inspectora

103. Josep Riba i Gabarró: "Etapas dels sanejaments privats i públics de la ciutat d'Igualada", *Miscellanea Aqualatensia*/12 (2006), p. 323-323 i 341.

Bagant o comporta que tapava les clavegueres emprades pel desguàs de l'aigua del Rec vers el riu (CECI, M. Solà Rossell)

sembla que va ser definitivament acceptada, el pagament de les quotes assignades a cadascun dels usuaris —en funció de l'aigua consumida— s'havia consolidat, existia un aparell administratiu mínim que s'ocupava de la distribució de l'aigua; de coordinar les tasques de manteniment de la infraestructura; de recaptar les contribucions dels usuaris; de les funcions administratives, comptables, etc. El 1955, els ingressos que obtingué la Comissió Inspectora van ser de 38.382,49 pessetes, bàsicament procedents de les contribucions aportades pels usuaris del Rec que en aquest exercici van ascendir a 34.820 pessetes, és a dir, equivalents al 90,7% del total (vegeu la taula 5). La despesa es xifrà en 40.565,47 pessetes. La part més important l'acaparà la remuneració del vigilant que ascendí a 14.329,32 pessetes, comptant sou, hores extres i assegurances (el 35,3% del total) i la resta es va repartir entre els honoraris rebuts pel secretari, els jornals cobrats per gent d'ofici per realitzar tasques concretes, la compra de materials diversos... L'existència d'aquest mínim aparell administratiu tenint en compte que en aquesta època els usuaris del Rec eren uns 138 implicava un pagament mitjà

anual per càpita de 252,31 pessetes, que no sembla pas excessiu en la mesura que garantia el subministrament de l'aigua de la sèquia que cadascú tenia assignada sense ensurts ni conflictes.

LA RUPTURA DEL “STATU QUO”

El Rec, com hem pogut veure, es podia considerar un bé comú de la vila d'Igualada i, per aquesta raó, el poder municipal s'havia atribuït la capacitat d'arbitrar en els conflictes entorn de l'ús de l'aigua. En canvi, l'aprofitament de l'aigua havia estat una regalia que exercia el Reial Patrimoni de Catalunya i després els organismes estatals competents en cadascuna de les conques hidrogràfiques, segons el que van establir les lleis d'aigües de les Corts de Cadis de 6 d'agost de 1811 i de 19 de juliol de 1813 i, posteriorment, les RROO de 20 de juny de 1839 i de 14 de març de 1846 i les lleis d'aigües de 24 de juny de 1849, de 3 d'agost de 1866 i de 13 de juny de 1879.

En aquest context jurídic, en l'escriptura de venda del molí de l'Abadia (de desembre de 1859) que formalitzà Vicent Dasi a favor del moliner Joan Soler, s'indicà que per efecte d'aquesta transacció es transferia “todo aquel molino harinero con su acequia, represa, agua y demás derechos...”. És segur que els marquesos de Dosaigües van aconseguir —després de l'abolició dels senyorius— el reconeixement que tenien el domini *solariego* de l'esmentat molí (i d'altres propietats al terme de Montbui) i, per tant, en van consolidar la nua propietat. En canvi, resulta totalment inconcebible la possibilitat de privatitzar una sèquia de més 2,5 km de llargada i l'ús de l'aigua al llarg del seu recorregut, quan hi havia desenes d'industrials i d'hortolans que se'n beneficiaven i podien esgrimir “drets adquirits”, en major mesura, encara, perquè abans de les lleis abolicionistes de l'Antic Règim el Rec havia estat un condomini entre els esmentats marquesos i la vila d'Igualada. Per tot això, la “propietària” del Rec, Josepa Soler, i el seu descendent no van intentar mai prendre la possessió efectiva d'aquesta propietat, i es van haver d'accontentar de tenir un paper de certa rellevància en la gestió de la sèquia en ser designats (com a titulars del molí de l'Abadia) membres permanents de la Comissió Inspectora.

L'esmentat *statu quo* es trencà a causa de les destruccions que patí el molí de l'Abadia arran d'un bombardeig de l'aviació franquista a les acaballes de la guerra civil. La ruïna de l'edifici determinà que per reconstruir-lo Maria Canals i Pere Soler —mare i fill— demanessin un crèdit hipotecari de 86.500 pessetes, que els va ser concedit el 1944 per l'Instituto de Crédito para la Reconstrucción Nacional. Els deutors no van poder pagar, a partir de mitjans de 1953, els interessos ni tampoc complir amb els compromisos d'amortització del deute. En plena fallida econòmica, Pere Soler ho abandonà tot i emigrà a l'Argentina. El 1955, l'esmentat Instituto de Crédito optà per demanar l'execució per refer-se de 74.318,34 pessetes pel principal i 6.895,09 per interessos impagats, per la qual cosa un jutjat de Madrid disposà l'embargament de la garantia hipotecaria (el molí de l'Abadia) i la seva alienació en pública subhasta. Entre l'octubre de 1955 i el març de 1956, es van celebrar tres subhastes, les dues primeres van quedar desertes i en la tercera el molí va ser adjudicat a l'Instituto de Crédito per 81.200 pessetes. Les expressades subhastes van generar, segons tot sembla indicar, una considerable inquietud entre els adobers, els tintorers i els hortolans igualadins, perquè comportaven la possibilitat que el molí de l'Abadia i el que més preocupava “con su acequia, represa, agua y demás...” fos adquirit per algun especulador que conegués i intentés aprofitar les incongruències jurídiques que envoltaven la inscripció registral de la finca.

UNA OPERACIÓ ESTRANYA: L'INTENT DE COMPRA MUNICIPAL DEL REC

En aquestes circumstàncies, Josep Singla —llavors alcalde d'Igualada— inicià gestions per tal d'adquirir, en representació del municipi, la “propietat” del

Rec. La intervenció municipal en aquest assumpte es justificava pel fet que l'ajuntament d'Igualada “y los usuarios de la acequia general de la ciudad de ha largo tiempo han considerado como servicio municipal el de tal acequia, y el suscrito alcalde, por voluntad de los usuarios, es presidente nato de la Comisión Inspectorá que rige la comunidad. Así se determina en el reglamento vigente, de 4 de mayo de 1917, que substituyó el de 18 de abril de 1893...”. Es podia invocar també que de la documentació existent “en las oficinas municipales se deduce la remota antigüedad del uso de estas aguas del Noya por un sector ciudadano que las destina a sus industrias de curtidos o al riego de sus tierras, de suerte que la acequia general es una verdadera institución igualadina de la que depende, principalmente, el auge de sus tenerías, con su producción de suela que se estima actualmente en más del 60 por ciento de la producción nacional...”.¹⁰⁴

En definitiva, la corporació municipal i els usuaris del Rec consideraven (amb tota probabilitat erròniament) que la propietat d'aquest havia passat a mans de l'Institut de Crèdit para la Reconstrucción Nacional. Les gestions fetes per l'alcalde d'Igualada van determinar que el mencionat Institut respongués que “la finca conocida por la denominación de “Molí de l'Alert” fue subastada, conjuntamente con otras fincas, por este Instituto del día 16 de junio ppdo: habiéndose adjudicado a D. Francisco Gil Colomer y D. Ignacio Despujols Trenor, con domicilio en Valencia [...]. Igualmente maniesto a V.S. que el adjudicatario se reservó el derecho de ceder a terceros la finca objeto de la subasta...”.¹⁰⁵ Tanmateix, cal advertir que quan l'alcalde va rebre aquesta missiva ja sabia que havia tingut lloc l'esmentada subhasta i feia uns dies que estava en contacte amb un representant dels adjudicataris. Les negociacions van fructificar amb la signatura del conveni de compra, el 6 de juliol de 1956, del molí de l'Abadia i “del Rec”. En aquest contracte, Josep Singla pactà amb Carlos López Alcalde —apoderat de Francisco Gil Colomer i

d'Ignacio Despujol Trenor— la compra de l'imoble i els “drets” sobre la sèquia per 150.000 pessetes a pagar de la forma següent: 40.000 lliurades en el moment de la signatura; 35.681,65 en el decurs del que mancava per acabar l'any de 1956; i les restants 74.318,35 quedarien com a hipoteca a favor de l'Institut de Crèdit para la Reconstrucción Nacional a amortitzar en 50 anys, pagant anualment un 3% d'interès més un 0,88% d'amortització (3,88% en total). Es va pactar també que els venedors es comprometien a posar la finca adquirida a nom de l'entitat, persona o persones que designés l'alcalde d'Igualada, amb la possibilitat de dividir la propietat immobiliària venuda a condició que si “por dividirse la finca en varias independientes, tuviera que fraccionarse la hipoteca que gravita sobre la totalidad de aquella la cantidad de la que responderá cada una de las nuevas fincas será la fijada por el Instituto de Crèdit para la Reconstrucción Nacional...”.

Pel que sembla, en el decurs de les setmanes posteriors, Josep Singla va fer gestions per vendre el molí de l'Abadia que acabava d'adquirir. Les expressades negociacions van fructificar. El 25 de setembre, signà un rebut a Pere Bertran i Rebollo segons el qual n'havia rebut la suma de 25.000 pessetes “obligándome a devolver al citado Sr Bertrán Rebollo la citada suma recibida el día que el mismo Sr. Bertrán Rebollo haya adquirido, por título de compra-venta, la finca radicada en esta ciudad, llamada ‘Molí de l'Alert’, con sus dependencias y terrenos anexos, o bien el día que, por cualquier circunstancia, no pudiera adquirir el Sr. Bertrán Rebollo, por el expresado título, la citada finca...”. L'alcalde va voler deixar clar que actuava “en nombre del Ayuntam[ien]to de Igualada y la venta se refiere sin los derechos de represa y acequia que quedan para el ayuntamiento...”¹⁰⁶ Tot seguit, l'alcaldia pressionà per obtenir la renúncia dels contractes d'arrendament que tenien diferents hortolans que cultivaven els horts que formaven part del molí de l'Abadia. En tots els casos,

104. ACAN, AMI, 3467, *Iltre Sr Notario substituto del residente en Calaf, Iltre Sr don José Alberto García Burgos...* i “*Iltre Sr: Los suscritos, don José Singla Morera [...] Igualada para Calaf a 20 de enero de 1957.*”

105. *Ibidem*, carta del Institut de Crèdit para la Reconstrucción Nacional adreçada a l'alcalde d'Igualada, datada a Madrid el 10 de juliol de 1956.

els afectats van manifestar que assabentats “de la venta en subasta pública por el Instituto de Crédito para la Reconstrucción Nacional de la finca conocida por ‘Molí de l’Alert’, y del interés que tiene la alcaldía en que tal finca quede libre de ocupantes...” per tal que el comprador “pueda disponer de ella libremente [...] a dejarlo libre [es refereix a l’hort], vacuo y expedito por todo el mes de marzo del año venidero...”.¹⁰⁷ Per aconseguir les renúncies, l’ajuntament va fer efectives un total de 5.450 pessetes a set arrendataris. Una vegada efectuats aquests tràmits, el desembre de 1956 l’alcalde pagà a Carlos López les 35.681,65 pessetes que juntament amb les 40.000 abonades anteriorment completaven el pagament de les 75.681,65 que s’havien convingut en el contracte.¹⁰⁸ El mateix dia, l’alcalde Singla signà un rebut segons el qual Pere Bertrán i Rebollo li havia lliurat la suma 35.681,65 pessetes “a título de préstamo; obligándose a devolver al citado [...] la indicada suma el día que el mismo Sr. Bertrán haya adquirido el edificio y terrenos de la finca radicada en esta ciudad, llamada ‘Molí de l’Alert’ por título de compra; o bien el día que, por cualquier circunstancia, no pudiera adquirirla...”. Es precisa que l’alcalde actuava “con el ánimo de beneficiar exclusivamente al MI Ayuntamiento de Igualada...”.¹⁰⁹ Un parell de setmanes després, el 14 de gener de 1957, Josep Singla signà un altre rebut a Pere Bertran per la suma de 3.000 pessetes, lliurament que feia “en calidad de depósito [...] a cuenta de las que deban pagarse como indemnización a los arrendatarios y ocupantes del edificio y terrenos de la finca ‘Molí de l’Alert’...”.¹¹⁰ El mateix dia, Pere Bertran lliurà a l’alcalde Singla 15.000 pessetes més, que completaven el pagament de 75.681,65 pessetes, suma “que recibe por idéntico concepto y obligación figurados en los recibos

anteriores librados al propio Sr Bertrán de fecha veinticinco de septiembre y treinta y uno de diciembre últimos...”.¹¹¹

L’interès del consistori igualadí per aclarir la confusa qüestió de la situació jurídica i de la titularitat del Rec estigué relacionada, sens dubte, amb l’intent que va tenir lloc en el decurs de 1957 d’organitzar una “comunitat de regants i usuaris de la sèquia general de la ciutat d’Igualada”. Les gestions efectuades a l’efecte van donar lloc al fet que s’imprimís un esborrany del reglament de l’esmentada comunitat. Es tracta d’una associació que havia de ser dirigida per una junta de govern (denominada “sindicat”) que, entre d’altres funcions, s’havia d’ocupar del manteniment “de todas las obras de toma, conducción y distribución general de las aguas, con sus accesorios y dependencias, ordenando su limpia y reparos ordinarios, así como la de los trazales e hijuelas, servidumbres, etc...” (art. 13), així com acordar “los días en que se ha de dar principio a las limpias o mondas ordinarias en las épocas prescritas en las ordenanzas, y a las extraordinarias que considere necesarias para el mejor aprovechamiento de las aguas y conservación de las obras...” (art. 14). Pel que fa a l’ús de l’aigua, es precisà que les funcions de la direcció serien: “1° Hacer cumplir las disposiciones que para su aprovechamiento haya establecidas o acuerde la Junta general. 2° Proponer a la Junta general las variaciones que considere oportunas en el uso de las aguas. 3° Dictar las reglas convenientes con sujeción a lo dispuesto por la Junta para el mejor aprovechamiento y distribución de las aguas dentro de los derechos adquiridos y de las costumbres locales, si no son de naturaleza que afecten a los intereses de la comunidad o a cualquiera de sus partícipes. 4° Establecer los turnos rigurosos para el uso de

106. ACAN, AMI, 3469, secretaria “Papers relatius a la compra del molí de l’Alert”.

107. *Ibidem*. Les expressades renúncies van ser signades per Joan Domingo Torras (31 d’octubre de 1956); Isidre Pujol Brunet (2 de novembre de 1956); Nicolás García Pérez (13 de novembre de 1956); Josep Talavera Marimón (19 de novembre de 1956); Josep Compte Senserrich (20 de novembre de 1956); Marià Cor Ballabriga (30 de novembre de 1956); Josep Riba Solé (18 de desembre de 1956).

108. *Ibidem*.

109. *Ibidem*.

110. *Ibidem*.

111. *Ibidem*.

Un dels bombos utilitzats en l'adob de pells (CECI, Conxa Castells)

las aguas, conciliando los intereses de los diversos regantes y usuarios y cuidando de que en los años de escasez se disminuya en justa proporción la cantidad de agua correspondiente a cada partícipe. 5º Acordar las instrucciones que hayan de darse a los acequeros y demás empleados encargados de la custodia y distribución de las aguas para el buen desempeño de su cometido...” (art. 15). Per l'exercici d'aquestes atribucions, es preveu que el “sindicat” tingui potestat per cobrar “las cuotas individuales que corresponden a los partícipes en virtud de los presupuestos y derramas por reparto acordados por la Junta general...” i les “indemnizaciones y multas que imponga el Jurado de riego de las cuales éste le dará el oportuno aviso, remitiéndole la correspondiente relación...” (art. 16) La

comunitat de regants havia de tenir també un “jurat” —presidit pel president del “sindicat”— que s'havia de reunir “cuando se presente cualquiera queja o denuncia, cuando lo pida la mayoría de sus vocales y siempre que su presidente lo considere oportuno...” (art. 4) i les seves sessions, pel que fa al “examen de las cuestiones y la celebración de los juicios que le competen, serán públicas y verbales...” (art. 9).¹¹² En definitiva, es tractava de dotar els usuaris del Rec d'un marc institucional copiat possiblement dels estatuts que regien les nombroses comunitats de regants existents al país, que no diferia gaire —en molts dels seus aspectes concrets— de la normativa establerta en el reglament que havia regit fins llavors. Però cal advertir que entre el reglament anterior i la normativa

112. *Comunidad de regantes de ... Ordenanzas y reglamentos para el Sindicato y el Jurado de Riego*. Madrid: Tipografía Artística, 1957.

d'aquesta "comunitat d'usuaris" hi ha una diferència fonamental: mentre que fins llavors els usuaris del Rec havien estat sota la tutela de l'alcaldia i de l'ajuntament —l'alcalde presidia i era membre nat de la Comissió Inspectora, l'òrgan de govern— que exercia el poder d'apel·lació davant qualsevol dissidència, ara es plantejava l'existència d'una "comunitat" que podia adquirir personalitat jurídica i tenir una existència totalment autònoma de la corporació municipal.

EL FRACÀS DE L'OPERACIÓ I UNA DONACIÓ MOMENTÀNIAMENT INEFFECTIVA

Tanmateix, van passar els mesos i el contracte de compra del molí de l'Abadia i "del Rec" que l'alcalde Singla va signar el juliol de 1956 no aconseguia superar el tràmit de la seva definitiva formalització notarial. El març de 1957, Josep Singla s'adreça a Carlos López demanant-li explicacions sobre "el asunto de la compra del Molino del Alert con su represa y acequia...", i li indicà que agrairia "pudieras informarme de la fecha aproximada en que te parece podrá formalizar la correspondiente escritura...".¹¹³ L'interpel·lat va respondre "te recuerdo que, conforme dejamos convenido contigo, esperamos nos comuniqués antes si los terrenos de la finca en cuestión deben ser divididos o no en parcelas, y a nombre de quién deberá escriturarse, para proceder seguidamente en consecuencia...".¹¹⁴ Unes setmanes després, l'alcalde d'Igualada comunicà a López que prengué nota que "la escritura en cuestión debe realizarse de la forma siguiente: Represa y Acequia del 'Molí de l'Alert', por un valor de 25.000 ptas, a favor del Ayuntamiento de Igualada, sin hipoteca de ninguna clase y como importe completamente liquidado. Edificio, con su Balsa y Terrenos anexos del "molí de l'Alert" por un valor de 125.000 ptas a favor de don Pedro Bertrán

Rebollo, habiendo pagado 50.000 ptas a cuenta, y el resto por 75.000 ptas debe quedar como hipoteca...".¹¹⁵ Però van passar els mesos sense que López confirmés que s'havia formalitzat la compra. L'octubre, l'alcalde Singla es tornà a adreçar a López insistint "tengas la bondad de comunicarme en qué estado se halla el asunto relativo a la adquisición de la acequia y 'Molí de l'Alert", puesto que interesa sobremanera formalizar cuanto antes la escritura correspondiente...".¹¹⁶ No tenim cap més informació al respecte, però amb tota probabilitat aquesta operació no s'arribà a culminar. És possible que els valencians Gil i Despujol no complissin les condicions establertes en la subhasta d'adjudicació de la finca en qüestió i que per això en perdessin els drets, però no en tenim constància documental. Tampoc no gaudim d'informació de l'obligat retorn, en aquest supòsit, de les 75.681,65 pessetes que l'ajuntament d'Igualada havia pagat a Gil i Despujol —a través de López—, ni de la devolució a Pere Bertran de la mateixa quantitat que havia fet efectiva per comprar al municipi el molí de l'Abadia i terres annexes.

Sigui com sigui, el 29 de juliol de 1958, l'alcalde Josep Singla i Pere Bertran van signar un conveni. Bertran hi manifestà que "mediante escritura otorgada en Madrid a treinta de abril de este año [...] compró al Instituto de Crédito para la Reconstrucción..." el molí de l'Abadia. El preu de compra s'establí en 96.267,25 pessetes, de les quals n'havia pagat en formalitzar-se l'escriptura 21.948,91 i que la part restant es va convenir "con la entidad vendedora aplazarlo durante cincuenta años, a satisfacer por anualidades, si bien con la facultad del compareciente de acelerar la amortización si lo estimare conveniente. Y, en garantía del precio aplazado, pago de intereses, costas y gastos, constituyó primera hipoteca sobre la misma finca a favor del Estado...". Manifestà, a més, que era "su deseo ceder gratuitamente al MI Ayuntamiento la represa, acequia y derechos al agua del río Noya,

113. ACAN, AMI, 3469, carta de Josep Singla a Carlos López Alcalde, Igualada, 2 de març de 1957.

114. Ibídem. carta de Carlos López Alcalde a Josep Singla, Barcelona, 7 de març de 1957.

115. Ibídem, carta de Josep Singla a Carlos López, Igualada, 13 d'abril de 1957.

116. ACAN, AMI, 1469, còpia carta de Josep Singla a Carlos López Alcalde, Igualada, 2 d'octubre de 1957.

que tal represa y acequia derivan de aquella finca, Molí de l'Alert, pero que no puede segregar, de momento, de la finca tales elementos y derechos por cuanto pesa sobre ellos la mentada hipoteca, de aquí que ahora se limite a cederlos al Ayuntamiento y se obliga, luego que la hipoteca haya desaparecido, a elevar su cesión a escritura pública...”, però que “desde ahora considera como titular único de las repetidas represa, acequia y derechos del agua al MI Ayuntamiento, pues es su voluntad que ingresen inmediatamente en el patrimonio municipal...”. L'alcalde acceptà “en principio la cesión otorgada, que someterá a la corporación en la primera sesión plenaria que celebre...”, i no hi ha constància que aquesta donació impliqués cap mena de contrapartida.¹¹⁷ El ple del consistori municipal celebrat el 7 d'agost de 1958 acordà “unánimemente aceptar la cesión gratuita otorgada al Ayuntamiento por don Pedro Bertrán Rebollo según viene formulada en acta de comparecencia ante la alcaldía del veintinueve de julio último, de la represa, acequia y derechos de agua del río Noya que [...] derivan hacia la finca del cedente descrita registralmente como sigue: ‘Molino harinero con su represa y acequia y demás dependencias y terrenos anexos situados en término de Igualada, en el punto conocido por *Molí de l'Alert...*’”.¹¹⁸

Per tant, la desaparició dels intermediaris valencians implicà que la compra del molí i dels altres actius que l'alcalde Singla havia pactat en 150.000 pessetes, Pere Bertran l'efectués tractant directament amb l'Institut de Crèdit para la Reconstrucción per poc més de 96.000. Però comportà el problema que, malgrat que Bertran cedí “gratuïtament” el Rec i la resclosa a l'ajuntament, aquesta donació no es podia fer efectiva mentre subsistís la hipoteca sobre la finca, la qual no s'extingiria fins que el comprador no liquidés la quantitat que havia quedat pendent de pagament. És

a dir, segons l'esbiaixat punt de vista jurídic que el consistori igualadí havia acceptat sobre la situació legal del Rec la sèquia ara era “propietat” de Pere Bertran, perquè la donació que aquest n'havia fet al municipi no tenia validesa. Evidentment, en aquest context, la intenció, una vegada l'ajuntament hagués tingut la titularitat del Rec, de cedir-lo a la comunitat d'usuaris i formalitzar-ne la constitució, no es va poder endegar. En aquest punt, de la qüestió del Rec ja no se'n tornà a parlar durant el següent decenni.

117. ACAN, AMI, 5859, *En Igualada a veintinueve de julio de mil novecientos cincuenta y ocho. Ante el señor alcalde, don José Singla Morera, asistido del infraescrito secretario, comparece don Pedro Bertran Rebollo...* (signat J. Singla, P. Bertran i M. Alfaras).

118. ACAN, AMI, 4689, *Actas del pleno 1958-1959*, sessió 7 d'agost de 1958, folis 61r-67v, membres del consistori: Josep Singla Morera, alcalde; tinents d'alcalde: Ramon Riba Carrer, Joan Riba Faura, Martí Torner Valls i Josep Mussons Mata; regidors: Amadeu Morros Casals, Francesc Torner Sunyer, Lluís Sagristà Estruch i Josep Aribau Font.

El camí del Rec (ACAN-AFMI, Roger Velàzquez)

LA FORMACIÓ DE LA “COMUNITAT D'USUARIS”

El projecte de constitució d'una Comunitat d'Usuaris de la Sèquia General d'Igualada va romandre paralitzat fins que el 1968 es tornà a revifar. En aquesta època, es calculava que els usuaris del Rec eren encara 129, els quals havien d'esdevenir membres de la comunitat. Les ordenances es van redactar d'acord amb el que es disposava en l'article 228 de la Llei d'Aigües de 13 de juny de 1879, i eren molt més àmplies que les confeccionades el 1957. El 24 d'abril de 1968, l'alcalde Joan Antoni García Urgellés va remetre al governador un comunicat —per tal que fos publicat en el Boletín Oficial de la Provincia— en el qual es feia saber que havent-se de “constituir la Comunidad de Regantes y Usuarios de la Acequia General de Igualada, por medio del presente edicto se convoca a todos los interesados en el aprovechamiento de las aguas de la referida acequia general, incluso a los industriales que de algún modo las utilicen, a la Junta general que se celebrará en la casa consistorial de este ayuntamiento [...] el día 27 de junio del corriente año, a las 11 horas, al objeto de nombrar una Comisión para formular proyectos en orden a la constitución y funcionamiento de la Comunidad...”¹¹⁹

UNA NOVA TEMPTATIVA DE CONSTITUIR LA “COMUNITAT”

L'esmentat reglament precisa que la comunitat disposaria “para su aprovechamiento de un volumen de agua de cien litros por segundo, continuos y que le corresponden en virtud de la prescripción

de aguas del río Noya...”(art. 3); que, essent “el principal objeto de la constitución de la comunidad evitar las cuestiones y litigios [...] se someten voluntariamente todos los partícipes a lo preceptuado en sus Ordenanzas y Reglamentos [...] renunciando expresamente a toda otra jurisdicción o fuero para su observancia, siempre que sean respetados sus derechos y los usos y costumbres establecidos...”(art. 4); que cap “regante que forme parte de la comunidad podrá separarse de ella sin renunciar antes por completo al aprovechamiento de las aguas que la misma utiliza [...]. Para ingresar en la comunidad, después de constituida, cualquier regante o usuario que lo solicite, bastará el asentimiento de la comunidad [...] por la mayoría absoluta de la totalidad de sus votos, en Junta general, sin que en caso de negativa quepa recurso contra su acuerdo...”(art. 5); que la comunitat “se obliga a sufragar los gastos necesarios para la construcción, reparación y conservación de todas sus obras y dependencias, al Servicio de sus riegos y artefactos, y para cuantas diligencias se practiquen en beneficio de la misma y defensa de sus intereses...” (art. 6); que tot “partícipe de la comunidad que no efectúe el pago de las cuotas que le corresponden en los términos prescritos en estas ordenanzas y en el reglamento, satisfará un recargo del 10 por 100 sobre su cuota por cada mes que deje transcurrir sin realizarla...”, i que passats “tres meses consecutivos sin verificar dicho pago y los recargos, se podrá prohibir el uso del agua y ejercitar contra el moroso los derechos que a la comunidad competen...”(art. 7)¹²⁰

119. ACAN, AMI, 3468, Secretari Comunidad de Regantes, *Edicto...*, signat per l'alcalde Joan Antoni García Urgellés, datat el 24 d'abril de 1968.

120. ACAN, AMI, 8995, *Ordenanzas de la comunidad de regantes y usuarios de la acequia general de la ciudad de Igualada...*, on hi ha adjunta una relació d'usuaris des del Molí Nou i els reglaments que regulaven el funcionament del Sindicat i el Jurat. Les expressades ordenances van ser tramitades durant l'any 1958.

En els següents articles, s'indica que els òrgans de govern de la comunitat de regants i usuaris serien el Sindicat i el Jurat de recs. Pel que fa al manteniment de la sèquia, s'establí que "los gastos de la comunidad, se proveerá por los tipos de Reparto siguientes: a) Cuota fija anual por toma de agua del importe que se fija en principio en 550 pesetas. b) Canon de utilidad, a razón de 0,80 pesetas el metro cúbico por período de 1º de julio a 30 de septiembre, y a razón de 0,40 pesetas el metro cúbico, el período de 1º de octubre a 30 de junio..."(art.19). Tanmateix, es puntualitzà que tenint en compte que l'ajuntament d'Igualada "ha desarrollado una actuación destacada en la historia de la acequia, y en facilitar la constitución de la comunidad de usuarios; asimismo por parte del personal dependiente de dicha corporación, se ha contribuido al servicio eficaz del cumplimiento de orden entre los usuarios, así como de protección a las instalaciones de la acequia. Por todo ello, queda relevado [...] del pago de la cuota fija anual que señala el artículo anterior y de todo canon de utilidad cuando proceda a su aplicación..." (art 20).

Pel que fa a la normativa sobre l'ús de l'aigua, es precisa en els articles següents: cadascun "de los partícipes en la comunidad tiene opción al aprovechamiento, ya sea para riego, ya para usos industriales, de la cantidad de agua que con arreglo a su derecho proporcionalmente le corresponda del caudal disponible de la misma comunidad..." (art 24); mentre la junta general "no acuerde otra cosa, se mantendrán en vigor los turnos que para los riegos se hallen establecidos, los cuales nunca podrán alterarse en perjuicio de terceros..." (art 25); la distribució "de las aguas se efectuará bajo la dirección del Sindicato, por el acequero encargado de este servicio, en cuyo poder estarán las llaves de distribución...", sense que cap regant pogués "tomar por sí el agua aunque por turno le corresponda..." (art 26); cap regant ni usuari "fundado en la clase de cultivo que adopte o en la naturaleza de su industria, podrá reclamar mayor cantidad de agua o su uso por más tiempo de lo que de una u otro proporcionalmente le corresponda por su derecho..." (art 27); i que si hi hagués "escasez de agua, o sea menos cantidad de la que corresponde a la comunidad o a los regantes, se distribuirá la disponible por el Sindicato equitativamente y en

proporción a la que cada regante o usuario tiene derecho..." (art 28).

En l'article 31 es consignen les actuacions que serien considerades faltes punibles: "Incurrirán en falta por infracción de estas ordenanzas, que se corregirá por el Jurado de riego de la Comunidad, los partícipes en la misma que, aun sin intención de hacer daño, y sólo por imprevisión de las consecuencias o por abandono o incuria en el cumplimiento de los deberes que sus precripciones imponen, cometan alguno de los hechos siguientes. Por daños en las obras: 1º El que dejare pastar cualquier animal de su pertenencia en los cauces o en sus cajeros o márgenes. 2º El que practique abrevaderos en los cauces, aunque no los obstruya y perjudique a sus cajeros, ni ocasione daño alguno. 3º El que de algún modo ensucie u obstruya los cauces o sus márgenes o los deteriore o perjudique a cualquiera de las obras de arte. Por el uso del agua: 1º El regante que, siendo deber suyo, no tuviera como corresponde, a juicio del Sindicato, las tomas, módulos y partidores. 2º El que, no queriendo regar sus heredades cuando le corresponda por su derecho, no ponga la señal que sea costumbre y por la cual renuncia al riego hasta que otra vez le llegue el turno, y el que avisado por el encargado de vigilar los turnos no acudiere a regar a su debido tiempo. 3º El que dé lugar a que el agua pase a los escurridores y se pierda sin ser aprovechada o no diese aviso al Sindicato para el oportuno remedio. 4º El que en las épocas que le corresponda el riego tome el agua para verificarlo sin las formalidades establecidas o que en adelante se establecieren. 5º El que introdujere en su propiedad o echare en las tierras para el riego un exceso de agua, tomando la que no le corresponda y dando lugar a que se desperdicie, ya por elevar el nivel de la corriente en el cauce o cauces de que tome el agua, ya por utilizar ésta por más tiempo del que tenga derecho, ya disponiendo la toma, módulo o partididor del modo que le produzca mayor cantidad de la que deba utilizar. 6º El que en cualquier momento tomase agua de la acequia general o de sus brazales por otros medios que no sean las derivaciones establecidas o que en adelante se establezcan por la comunidad. 7º El que tomase directamente de la acequia general o de sus brazales el agua para riegos o usos industriales a

brazo o por otros medios, sin autorización de la comunidad. 8º El que para aumentar el agua que le corresponda obstruya de algun modo indebidamente la corriente. 9º El que al concluir de regar sin que haya de seguir otro, derivando el agua por la misma zona, módulo o repartidor no los cierre completamente para evitar que continúe corriendo inútilmente y se pierda por los escurridores. 10º El que abreve ganados y caballerías en otros sitios que los destinados a ese efecto. 11º El que en las aguas que sean de exclusivo aprovechamiento de la comunidad lave ropas o establezca aparatos de pesca o pesque de un modo cualquiera, sin expresa autorización del Sindicato. 12º El que para aumentar la fuerza motriz de un salto utilizado por la industria embalse abusivamente el agua en los cauces. 13º El que por cualquier infracción de estas ordenanzas, o en general por cualquier abuso o exceso, aunque en las mismas no se hayan previsto, ocasione perjuicio a la comunidad de regantes y usuarios o a la propiedad de alguno de sus partícipes...”. Es preveía que les esmentades faltes serien jutjades pel Jurat, el qual “las corregirá si las considera punibles, imponiendo a los infractores la indemnización de daños y perjuicios que hayan causado [...] y una multa además por vía de castigo...” (art 33).

El govern de la comunitat s’havia de fonamentar en la Junta general definida com la “reunión de los partícipes en el aprovechamiento de las aguas de la comunidad, ya como regantes, ya como industriales...”. El conjunt de partícips reunits en junta general designarien el president, el secretari i el vocals del Sindicat i el membres del Jurat de recs. El Sindicat ostentaria el poder executiu i s’havia d’encarregar “del cumplimiento de estas ordenanzas y de los acuerdos de la comunidad...”, i estaria integrat per “siete vocales [...] debiendo precisamente uno de ellos representar las fincas que por su situación o por el orden establecido sean las últimas en recibir el riego o el uso del agua para fines industriales...” (art. 52). El Jurat de recs seria l’encarregat de substanciar “las

cuestiones de hecho que se susciten sobre el riego y uso del agua...” i imposar les sancions pertinents als infractors, i havia d’estar constituït “de un presidente, que será uno de los vocales del Sindicato designado por éste y de tres jurados propietarios y otros tres suplentes elegidos directamente por la comunidad...” (art 62).

En definitiva, les esmentades ordenances reafirmaven la voluntat implícita en les de 1957 que finalment es van veure avortades: la desvinculació de l’ajuntament de la gestió del Rec i el trencament de la secular tutela que el municipi igualadí havia exercit —en qualitat de titular d’aquest bé públic— sobre el seu aprofitament i manteniment. En principi, aquesta nova iniciativa tampoc no va reeixir. És possible que aquest intent tornés a topar amb l’escull de la qüestió pendent de resolució de la “propietat” de la sèquia, atès que la cessió a l’ajuntament el 1958 que en feu Pere Bertran havia estat acceptada però no consumada per l’existència de la hipoteca que tenia l’Instituto de Crédito para la Reconstrucción Nacional sobre el molí de l’Abadia, el rec i la presa. Sigui com sigui, a sollicitud de Pere Bertran (el 30 de setembre de 1970) el secretari municipal certificà que “obra en esta secretaría a mi cargo un acta de cesión suscrita por el peticionario en fecha 29 de julio de 1958...”, i que la “cesión firmada por el Sr. Bertrán fue aceptada por el pleno municipal en sesión celebrada el día 7 de agosto de 1958...”¹²¹

LA CONSTITUCIÓN DE LA “COMUNITAT” QUAN EL REC I ELS SEUS USUARIS S’ESFUMAVEN

Mentrestant, el control que tradicionalment havia exercit l’ajuntament pel que fa a l’ús del aigua i al manteniment del Rec sembla que experimentà un notable relaxament. L’octubre de 1972, els membres de la Comissió Inspectora es van adreçar a l’alcalde exposant-li que el novembre de l’any anterior una empresa havia demanat permís per

121. ACAN. AMI, 5859, José Ramón Souto Orosa, licenciado en derecho, secretario del MI Ayuntamiento de Igualada. Certifico... Igualada, 27 de noviembre de 1970.

alinejar i cobrir amb volta d'obra 26,30 metres de la sèquia davant de la seva fàbrica, i que posteriorment en el moment “de iniciar las obras de cubrimiento, verbalmente solicitaron hacerlo con tubos de cemento armado [...], en vez de vuelta de obra, por lo que a la vista de ello [...] se acordó denegar dicho cubrimiento con tubos, por entender que se limitaría enormemente el cauce en dicho sector que es de mayor anchura y altura...”. L'encarregat de notificar aquesta decisió “se encontró que ya tenían los tubos adquiridos y a punto de colocar, [...] después de consultar con un miembro de la Comisión Inspectora que [...] les dio permiso verbal para cubrir con tubos, sin tener en cuenta que en todo caso procedía nuevo acuerdo con la Comisión Inspectora...”. Es constatà, a més, que en lloc de cobrir “los 26,30 metros señalados, se cubrieron 41,70 metros, de cuya diferencia no pidieron permiso alguno...”. La Comissió hagué d'acceptar els fets consumats i acordà que “además del canon de cubrimiento, cargarle un superávit como multa, tanto por el cubrimiento con tubos como por los metros construidos sin permiso, a todo lo cual se ha negado pagar la firma en cuestión...”. Tanmateix, atenent també al fet que “los tubos se colocaron encima de la solera existente sin rebajarla para nada...”, la Comissió demanà a l'alcaldia que: “previas averiguaciones que estime oportuno realizar, se sirva ordenar la demolición del cubrimiento de los 41,70 metros construidos, pues por su deficiencia y las razones expuestas creemos es lo más correcto, para no sentar un mal precedente para lo sucesivo...”.¹²²

Paral·lelament, l'alcaldia decidí fer gestions —sense que quedessin clares les intencions— per tal d'aconseguir documentar notarialment que Pere Bertran havia fet donació a favor del municipi del Rec i de la presa. El notari Rafael Fabra Carpi va ser requerit perquè certifiqués l'autenticitat de la donació feta per Bertran el 1958 i de la

posterior acceptació d'aquesta pel ple municipal.¹²³ L'any següent (l'abril de 1974) Francesc Matosas i Roca —en qualitat de president de la Comissió Inspectora del Rec— adreçà una instància a l'ajuntament demanant que “con el fin de que puedan asesorarse debidamente todos los componentes de esta Comisión...”, se li lliurés un certificat “en el que conste el texto exacto del acuerdo de dicho pleno municipal de fecha 29 de enero de 1959 sobre concesión de las referidas aguas...”.¹²⁴ És molt possible que en aquests moments existís entre els usuaris del Rec, d'una banda, força malfiança en relació amb el fet que els seus drets estiguessin prou garantits davant l'opacitat existent entorn de la titularitat de la sèquia i, d'altra banda, un cert temor que l'ajuntament aprofités el fet d'haver adquirit la “propietat” del Rec per disposar d'una part de l'aigua pel seu ús particular. L'alcaldia intentà tranquil·litzar la Comissió inspectora certificant que segons l'acta de l'esmentat ple “el ayuntamiento es concesionario de las aguas de la indicada acequia en virtud de cesión gratuita que le fue otorgada por su titular...”; que “junto con este derecho municipal numerosos usuarios de la misma acequia han adquirido por prescripción el derecho a aprovechar las aguas de la propia acequia. De aquí que deba armonizarse el derecho del ayuntamiento con el de dichos usuarios, hasta el punto que se estima oportuno no hacer valer la meritada concesión en forma absoluta, ya que ello supondría desconocimiento de los aprovechamientos surgidos a favor de los demás usuarios...”; que com a “fórmula práctica para este reconocimiento de plenos derechos de los usuarios de la acequia se considera oportuno mantener la concesión municipal en forma simbólica, que se podrá traducir, llegado el caso, en la derivación de aguas para servicios municipales que sean de carácter general...”; i que tot estava condicionat “a la constitución de la comunidad legal de usuarios de la citada acequia y

122. *Ibidem*, *Los abajo firmantes, todos componentes de la Comisión Inspectora de la Acequia General de esta ciudad [...]* Exponen..., Igualada, 26 d'octubre de 1972.

123. *Ibidem*, *Rafael Fabra Carpi, notario del Ilustre Colegio de Barcelona, con residencia en Igualada, doy fe...* Igualada, 31 de març de 1973.

124. *Ibidem*, *Francisco Matosas Roca [...]* como presidente de la Comisión Inspectora de la acequia general de esta ciudad... Igualada, 8 d'abril de 1974.

Pells adobades penjades a l'assegador (CECI)

al compromiso formal de estos mismos a colaborar en bien del interés general, a la feliz realización del pantano de Jorba...".¹²⁵

En aquests moments, s'havia iniciat el descontrol inflacionari —a partir del primer xoc petrolífer derivat de la guerra àrab-israelí del Yom Kippur de 1973— que havia de portar a la depressió a partir de 1975. El país entrà en una profunda i complexa crisi industrial que exigí, en el decurs de les dècades posteriors, una profunda

reconversió de la indústria enmig d'una important pèrdua de teixits industrial i d'ocupació en el sector. L'esmentada crisi tingué per a la indústria igualadina efectes autènticament devastadors, que es van manifestar al llarg de més d'un quart de segle amb un incessant degoteig de tancament d'empreses del tèxtil, del sector adober, del gènere de punt... Una part considerable de les empreses que van tancar durant aquest període estaven localitzades al Rec, la qual cosa implicà que aquest

125. *Ibídem*, José Ramón Souto Arosa, *licenciado en derecho, secretario del MI Ayuntamiento de Igualada...* Igualada, 9 d'abril de 1974, signat pel secretari i per l'alcalde: Ramon Grau Vilaseca.

barri passés de tenir un tràfic rodat intensíssim i un formigueig constant de treballadors a una quietud gairebé sepulcral. La crisi ha deixat, doncs, un paisatge caracteritzat per adoberies i fàbriques tancades i abandonades. La fallida d'empreses i la progressiva desaparició d'hortolans determinà que el nombre d'usuaris de l'aigua del Rec es reduís dràsticament.

Tot i això, en el decurs del darrer decenni del segle passat, la llargament ambicionada comunitat d'usuaris del Rec es convertí en realitat després que l'ajuntament hagués adquirit la titularitat de la sèquia. El ple municipal de 6 de febrer de 1996 tractà de la cessió de l'ús del Rec i de la resclosa a la Comunitat d'Usuaris del Rec d'Igualada. En el torn d'intervencions, Jordi Aymamí, cap del grup dels socialistes, manifestà que aquesta iniciativa es gestà en la legislatura anterior i que el seu grup hi votaria a favor. El regidor Vizcarra (d'ERC) exposà que considerava excessiu el període de concessió de 99 anys i significà que la comunitat d'usuaris encara no s'havia legalment constituït. La proposta va ser sotmesa a votació, atès que “els regants i els industrials, usuaris de l'aigua que discorre pel rec d'Igualada [...] han redactat les ordenances de la Comunitat i els reglaments de la Junta de govern i del Jurat...”. Posada la proposta a votació, s'aprovà per unanimitat cedir “a la Comunitat d'Usuaris del Rec d'Igualada l'ús del rec i la resclosa del riu Anoia per un termini de noranta-nou anys...”, tot precisant que aquesta cessió estava “condicionada a l'efectiva constitució de la Comunitat d'Usuaris del Rec d'Igualada...”.¹²⁶ La Comunitat tenia aprovats els reglaments i les ordenances des del 3 d'abril de 1995, les quals van quedar pendents de la seva presentació davant de la Junta d'Aigües de Catalunya, que les va aprovar amb data d'11 de febrer de 1997.

La Comunitat també havia demanat a l'Agència Catalana de l'Aigua el vistiplau a la transferència de la concessió i la seva inscripció en el

Registre d'Aigües segons el que disposava la Llei d'aigües de 1879. L'Agència corroborà que l'aprofitament es trobava en ús (el 4 de desembre de 1996) i requerí l'aportació, entre altra documentació, d'una “relació actualitzada d'usuaris i cabals certificats del Registre d'Aigües...”.¹²⁷ La Comunitat, en resposta a aquest requeriment, presentà les inscripcions de 39 usuaris reconeguts en el Registre d'Aigües el 1914 que no coincidien “amb les dades actuals” i indica que el nombre d'usuaris era de 71 i el de derivacions (“trapes”), de 94. L'informe tècnic d'1 d'abril de 1998 verificà que la presa tenia 90 m d'amplada i 1,5 d'alçada; que la llargada de la sèquia era de 2.508 m; que efectivament al llarg del seu recorregut hi havia 94 derivacions o “trapes”; i que el cabal total captat era de 3.876 m³/d, del qual 2.900 m³ estaven destinats a usos industrials i 976,4 al reg d'11,29 ha. Tanmateix, el cabal emprat pels 39 concessionaris que segons el Registre tenien dret d'aigua reconegut —35 dels quals per a usos industrials i 4 per regar 1,96 ha— era només de 2.077 m³/d. L'expressat informe acabava instant que es “demostrí de forma fefaent la successió legal de la propietat, transferir-li després les 39 inscripcions esmentades, caducar la inscripció a favor de José Soler i Soler del molí fariner...”, i que la comunitat sollicités “la concessió dels 45 usuaris que no poden acreditar drets preexistents per, un cop resolta, afegir-la al cabals atorgats...”.¹²⁸

El 12 de juny de 1998, la Comunitat presentà al·legacions a l'esmentat informe entre les quals que: 1) no podia “acreditar el tracte successiu dels usuaris que utilitzen captacions inscrites...”; 2) la inscripció a favor de Josep Soler “no consta per a ús del molí fariner, abandonat el 1914, sinó [...] per regar horts i per a les indústries...”, i que per això entenien que no “hi ha arguments per iniciar expedient de caducitat...”. Per tant, es demanà “simplificar la tramitació de l'expedient mitjançant la transferència directa a la Comunitat, sense seguir els tràmits administratius proposats en

126. ACAN, AMI, 13460, *Llibre d'Actes del Ple Municipal, 1996*, folis 11v-12v.

127. Agència Catalana de l'Aigua [...] Informe: Previ a la resolució d'una sol·licitud de concessió d'aigües superficials per a ús industrial i reg. A nom de la Comunitat d'Usuaris del Rec d'Igualada..., Barcelona, 29 de gener de 2007 (hem d'agrair a Miquel Vila la consulta d'aquest document).

128. *Ibidem*.

l'informe...".¹²⁹ El 1999 la Junta Catalana de l'Aigua acceptà aquest procediment i el maig de 2001 la Comunitat aportà les declaracions jurades d'aprofitament (amb o sense inscripció) dels llavors usuaris del Rec. L'expedient es repreneu un parell d'anys després. El maig de 2003 la Comunitat va ser cridada a justificar el volum i les dotacions necessàries, règim d'explotació, etc. En la seva resposta (datada el 18 de juliol de 2003), manifestà que no es podien considerar "la majoria dels pous excavats a les margues [...] com a fonts pròpies [atès] que realment actuen com a dipòsits on s'aboca l'aigua del Rec mitjançant escomeses per tal de recuperar-la per als usos indicats...", i precisà l'aigua "de xarxa consumida per cada usuari...". El consum s'estimà en 1.821 m³/d d'aigua de la sèquia (dels quals només 87 per a reg); 933 m³/d d'aigua procedent de la xarxa; i 314 m³/d que es van concedir (el 9 de juny de 1997) a l'empresa Industrial Igualadina en el punt de captació. En total, el consum d'aigua del riu es valorà, doncs, en 2.135 m³/d.¹³⁰ Entre el 2004 i el 2006, el cabal sol·licitat va ser objecte de negociació amb l'administració, i la Comunitat acabà acceptant (el 4 d'abril de 2006) una "llista de noves baixes amb una disminució de cabal...". Per efecte d'aquest canvi, el consum d'aigua derivada del riu s'establí en 1.917,5 m³/d, dels quals 1.603,5 circularien per la sèquia i 314 serien captats per la Industrial Igualadina, S.A. Es preveia que només un 4% es destinaria al reg de 3,94 ha. El consum d'aigua de la xarxa també es reduí, a 834 m³/d. La Comunitat d'Usuaris estigué d'acord amb "totes les característiques fixades i amb la cancel·lació dels antics aprofitaments...", però van demanar l'exempció del cànon d'aigua, perquè hi havia "diferents usos, i un d'aquest es troba exempt, el de reg...", i que se l'eximís de construir una escala de peixos a la resclosa perquè no n'eren els propietaris.¹³¹

Per tant, finalment, la legalització de la concessió de l'ús de l'aigua als usuaris del Rec no es fonamentà en l'adquisició de la propietat de la sèquia —que l'administració autonòmica, com abans l'estatal, considerava un bé públic— sinó per les inscripcions existents al Registre d'Aigües establert com un desenvolupament de la llei d'aigües de 1879 i en la inscripció en aquest registre dels usuaris no inscrits que tinguessin acreditada tal condició per la via dels "drets adquirits". Curiosament, els usuaris del Rec van aconseguir plena autonomia de gestió (amb la formació de la comunitat) i un ple reconeixement legal a la utilització de l'aigua de la sèquia en els moments en què aquesta estava desapareixent tal i com havia existit secularment. En efecte, l'obertura de la Ronda del Rec en diverses fases (que va culminar el 2004) a través dels horts existents a la part meridional de la sèquia i el seu entubat al llarg de gairebé tot el seu recorregut excepte dos petits trams de caràcter testimonial —al seu pas per l'antiga fàbrica de cal Sistaré i entre l'adoberia Bella i La Electra Igualadina— va comportar la desaparició d'un espai extremament singular, únic i irrepetible. I amb ell van desaparèixer també els elements que secularment el van caracteritzar al llarg del seu recorregut: les *boixarreres*, els bagants, els contraforts, les piques, les passeres, les llosanes, les gelosies...¹³²

129. *Ibidem*.

130. *Ibidem*.

131. *Ibidem*.

132. Vegeu Magí Puig i Gubern, "El Rec d'Igualada", *Miscellanea Aqualatensis*, 12 (2006), p.353-385.

CAPÍTOL 1

LA PART DE PONENT

(de la resclosa del Molí de l'Abadia al carrer dels Traginers)

INTRODUCCIÓ

El Rec té el seu origen en la resclosa que captà l'aigua de l'Anoia ubicada una mica més ençà del lloc on el riu és receptor de l'escassa aflluència hídrica que li aporta el torrent de l'Espelt, al Molí Nou. L'esmentat indret havia estat accessible des de temps ancestrals per un antic vial anomenat “camí de la resclosa” del molí de l'Abadia, que s'iniciava a la cruïlla dels carrers de Sant Domènec i de la Creueta i seguia pels carrers de Sant Ignasi i Joan Abad. El fort pendent d'una part del carrer de Joan Abad permet superar el considerable desnivell existent entre el Pla de Sant Agustí —en la documentació és reiteradament designat amb el topònim de “pla superior”— i la zona fluvial baixa a tocar del llit del riu. L'altre carrer que s'inicia al mateix punt es va formar també arran d'un camí preexistent. Es tracta del carrer de la Creueta, que segueix un antic vial que havia estat camí d'Igualada a Montbui. El podríem qualificar com una “baixada” perquè presenta al llarg de tot el seu recorregut un pendent constant per tal de superar el tossal del terreny, però suavitzada per la seva orientació en diagonal. La trajectòria d'ambdós carrers és clarament divergent. El primer, en el tram que avui dia s'anomena de Sant Ignasi, discorre planer pel “pla superior” tot vorejant el desnivell, mentre que el segon va davallant i s'allunya, alhora, de l'anterior.

Per la banda de tramuntana, els dos carrers que acabem d'esmentat registren el creuament i la confluència de dos vials: el carrer Joan Godó i Lluçà i la travessia Gomis. El darrer tram d'ambdós —al llarg del desnivell del tossal entre els carrers de Sant Ignasi i de la Creueta— sembla suggerir que el seu origen estigué relacionat amb aragalls per on s'escolaven cap el riu les aigües procedents de dues àrees del “pla superior”. Per la de Migdia, hi conflueix el carrer del Sol, l'únic vial de tot el barri del Rec dissenyat en el context d'un pla urbanístic —en aquest cas, el pla Cabot de 1847—, que, tanmateix, va quedar tallat sense sortida uns

centenars de metres més enllà. L'esmentat pla contemplava l'obertura d'un altre carrer que havia de discórrer paral·lel al del Sol, que no s'arribà a materialitzar. En canvi, a l'alçada on s'hauria d'haver iniciat aquest carrer, hi ha l'actual carrer dels Traginers, que durant molt anys va ser un pas d'accés a una plaça i a un carreró interiors envoltats per un extens espai hortícol. En aquests darrers anys, aquest carrer s'ha perllongat fins a la Ronda del Rec, i el carreró s'ha convertit en la travessia dels Traginers amb sortida a la plaça Dr. Joan Mercader. En definitiva, en la formació del teixit urbà d'aquesta zona del barri del Rec a penes hi ha alguna traça de planejament urbanístic, la trama de carrers sorgí de l'aprofitament de la preexistència de camins i d'aragalls, vials que pel fet de tenir l'estatus d'espais de domini públic van facilitar el dictat de disposicions per tal d'alinejar la construcció d'habitatges, de pallisses, de magatzems i de fàbriques.

El Rec tancava aquest espai per la part meridional. En el seu extrem més occidental —fins a l'alçada del pont de la carretera de Valls— hi havia una zona de dipòsits fluvials que havia donat lloc a una horta força gran: l'hort del Guixà. Posteriorment, el Rec i el llit del riu discorren a tocar i això implicava que no quedava cap espai hortícol entre l'un i l'altre o bé els horts eren extremament estrets i exigus. En aquest tram que va des del pont de la carretera fins a la cruïlla del Rec amb el carrer de la Creueta, la sèquia circulava al costat d'un mur culminat en algun tram per fileres de gelosies avui desaparegudes. Seguidament, a partir de l'esmentada cruïlla, durant uns metres, el Rec passa encaixat entre l'antiga fàbrica de cal Sistaré i el tint del Pallerols, i una vegada travessada aquesta angostura, el canal es va distanciant progressivament del llit del riu, la qual cosa donà lloc a la reaparició d'un àrea més gran de dipòsits fluvials que van ser aprofitats per un intensiu cultiu hortícol.

TAULA 1.1 LOCALITZACIÓ DELS APROFITAMENTS INDUSTRIALS DE LA SECCIÓ LA PART DE PONENT DEL BARRI DEL REC SEGONS UN PLÀNOL ELABORAT EL 1961 I LA INFORMACIÓ DE CAIRE INTEMPORAL RECOLLIDA PER MAGÍ PUIG (*)

Referències	Carrer Joan Abad
2f 2e	Industrial Igualadina, SA (abans Cooperativa del Pel del Gremi de Blanquers)
2c	Adoberia de Jaume Salat i Joan Vallès
2d	Adoberia d'Antoni Domènech i Casanovas
2b	Adoberia de Josep Xaus i Serra (abans fassina)
2a	Adoberia de Marc Montané
2	Fàbrica de Coles i Gelatines (Mas)
4 i 5	Fontanelles i Martí, SA (fabricació de vaqueta)
3a	Celler de Sindicat de Vinyaters
3	La Igualadina
Plaça Joan Bas i Jordi	
16h	Adoberia de Jaume Font Genovés
16i	Adoberia de Leonard del Rio i Santacana
16j	Adoberia de Ramon Godó i Valls (abans Francesc Valls i Brufau "a" Ciscu del Climent)
Carrer de Sant Ignasi	
16l	Fàbrica de Ramon Castells (cal Santjoan)
Camí del Rec (desaparegut)	
7	Fontanelles i Martí, SA (abans adoberia de Francesc Albareda)
8	Fontanelles i Martí, SA (abans tint de l'Ollé "a" Xulina)
9	Fontanelles i Martí, SA (abans adoberia de Joan Mussons)
13	Hort de cal Sistaré
11 i 14	Tint del Pallerols i hort del Tint del Pallerols
15	Hort de l'Ibáñez
17	Adoberia de Josep Vilanova
19, 20 i 21	Adoberia Treballs de Ribera, de Josep M. Vidal Solé, SA
22	Hort de Martí Enrich
Carrer de la Creueta	
16k	Adoberia de Josep Llacuna "a" Músic
16f	Adoberia de Josep Caralt
16g	Adoberia de Gaspar Vilarrúbies "a" Gaspanet de la Melsa
16d	Transports Ros
16e	Productes químics Salvador Esquerra
16	Adoberia de Riba i Carner, SA
16c	Adoberia Josep Vall
16a	Adoberia Cleries
16b	Adoberia Jaume Vives (abans Ramon Solà i abans, Ramon Sisquella, coneguda com l'adoberia dels Tres Pubills)
6	Adoberia de Rafael Vilarrúbies (abans Pielsa, SA)
6d	Magatzem de cuirs de Josep Torrents
6a 6b	Adoberia d'Antoni Albareda
6c	Transports Ros
12	El Vapor de Baix (cal Sistaré)
Carrer dels Traginers	
24a	Museu del Traginer d'Antoni Ros (abans hort de cal Merdetes)

(*) En algun cas, les dades s'han completat, modificat o substituït amb la informació continguda a Antoni Dalmau, M. Teresa Miret i Marta Vives, *Els carrers i les places d'Igualada*. Igualada: Revista d'Igualada, 2020.

El barri va néixer històricament d'un procés de colonització hortícola caracteritzat pel progressiu aplanament per formar successives terrasses sostingudes per murs de contenció de relativament poca alçada. Les hortes resultants d'aquest procés encara eren, el 1882, una part predominant del paisatge en moltes zones del Rec —entre aquestes, la seva part occidental, on hi havia l'Horta Nova de la vila— tal com es pot veure en la fotografia panoràmica de Josep Sagristà. En paral·lel, secularment s'havia desenvolupat una tasca d'endegament del riu aixecant dos murs de contenció per evitar, en la mesura del possible, els estralls de les rierades, tan sovintejades a finals de l'estiu en el règim pluviomètric tradicional. El primer d'aquests murs separava el llit del riu de la primera terrassa d'amplitud variable segons la topografia del terreny. El segon servia per sostenir el pas elevat de la sèquia i el seu camí al llarg de tot el seu recorregut. En alguns indrets —a la part occidental— hi havia un tercer i àdhuc un quart mur que aguantaven successives terrasses més o menys allargassades. Les terrasses creades mitjançant aquest sistema contenien un sòl

riquíssim producte de dipòsits fluvials i el fet que fossin irrigades donava lloc a una agricultura hortícola extremament intensiva. L'horta de l'extrem més oriental del Rec —l'anomenada Horta Vella— sembla que era força antiga. En canvi, aquesta horta de la part oriental —significativament coneguda com Horta Nova— és possible que es consolidés definitivament en el decurs del segle XVIII. L'espai que ocupa era conegut amb el topònim de "pla inferior" —per diferenciar-lo del "pla superior" on avui es localitza el barri de Sant Agustí— o Plana d'en Cornet, un espai que, segons sembla, el sis-cents romania parcialment o totalment erm. La imatge de 1882 posa de manifest que l'espai agrícola estava en regressió en aquesta zona del Rec, però, tot i això, els horts encara ocupaven molt d'espai. El plànol topogràfic de 1961 —havien passat vuitanta anys i un intens avenç de la societat industrial— ens mostra que els horts de l'Horta Nova havien resistit força bé les demandes de sòl industrial i encara subsistien en part. En el seu extrem oriental hi havia l'hort del Guixà —sota la Industrial Igualadina, SA— i després d'un tram en el qual el

riu i el Rec recorren a tocar el creixent distanciament entre un i altre donava lloc a un seguit de petites hortes: la del tint del Pallerols, la de Francesc Ibàñez, la de Magdalena Gabarró... Les que hi havia damunt del Rec en el “pla inferior” —més enllà del carrer de la Creueta— eren de dimensions força grans: l’hort de cal Sistaré, l’hort de cal Bertran (“a” cal Merdetes) i l’hort de cal Santjoan.

En aquest tram del Rec, es van aixecar, a mitjan del nou-cents, alguns grans establiments industrials, entre els quals, dos vapors. Es tracta de la gran fàbrica a vapor de la Cia Fabril Igualadina (després, Igualadina Cotonera), a l’actual plaça de Joan Bas i Jordi; del vapor de Francesc d’Assís Mas (cal Sistaré), al carrer de la Creueta: la fàbrica de teixits a mà de Ramon Castells, al carrer de Sant Ignasi; i l’establiment de tint i blanqueig de Ramon Godó, al carrer Joan Abad. En el decurs de la primera meitat del segle XX, s’anà acumulant en aquesta zona, com arreu del barri, una concentració força densa d’adoberies petites, mitjanes i alguna de dimensions notables. El resultat d’ordenar les empreses adoberes localitzades en aquest tram segons la quantitat pagada en concepte de contribució industrial durant l’exercici de 1960 és el següent: Riba i Carner, SA., 16.772,67 pessetes; Joan Sisquella i Puig, 15.159,65; Joan Xaus i Olivé, 4.091,1; Lluís Valls i Torra, 2.669,62; Jaume Font i Genovés, 2.445,21; Jaume Cleries i Segura, 2.367,66; Joan Mussons i Claramunt, 2.257,86; Francesc Albareda i Segarra, 2045,1; Francesc Salat i Torres, 1.290,2; Industrial Igualadina, SA, 439,42; Josep Vilarrubias i Ros, 401,47; Ramon Godó i Valls, 243,62; Antoni Domènech i Casanovas, 109,8; Pere Llacuna i Torrents, 80,29... Entre les adoberies d’aquesta part del barri, les dels números 19-21, 23 i 25 del carrer de la Creueta destaquen per les seves façanes modernistes dissenyades el 1919 per l’arquitecte Josep Pausas i Coll.

En les dues darreres dècades del segle passat, el paisatge d’aquesta part del Rec experimentà una notable transformació amb l’aixecament de la gran adoberia de Fontanellas i Martí, SA —localitzada a la cruïlla de l’actual Ronda del Rec i el carrer de la Creueta—, que ocupa la superfície on abans hi havia la Colònia Godó i, a tocar de la sèquia, un tint i algunes adoberies. La Colònia Godó era un espai interior —accessible des dels carrers Joan Abad i

Creueta— on s’arregleraven deu petites adoberies que se cediren en arrendament. Un antic tint desaparegut arran de la construcció de l’adoberia de Fontanellas i Martí va ser el de l’Ollé (“a” Xulina) que després esdevingué Tintes Igualada, SA. Estava situat a tocar del Rec, a la part septentrional. Molt a prop, a la cruïlla del camí del Rec i el carrer de la Creueta, hi ha dempeus encara a la part meridional de la sèquia un altre tint: el del Pallerols, que roman aturat des de fa anys. En aquesta part del barri, també es van localitzar algunes fàbriques de gènere de punt, Una d’elles arribà a assolir dimensions mitjanes: l’establiment de Josepa Martí Domingo (Pepa Martí), a la travessia dels Traginers. Les altres de petites dimensions van ser les de: Pau Vaqués Guitart i Jordi Ortínez Godó, al carrer de la Creueta; Maria Vall i Fàbregas, al carrer de Sant Ignasi; de Josep Valls Martí i Josep Valls Mussons, a començaments del carrer del Sol... Per acabar, entre els edificis industrials d’aquesta zona del barri, avui dia destaca l’elevada torre de la farinera construïda el 1946 per Josep Grifé Roca —que després la va adquirir Josep Oliva Tristany “a” Bisbalet—, que ocupa la petita illa formada pels carrers Joan Abad, Sant Ignasi, del Portal i la plaça Joan Bas i Jordi.

La zona del barri que estem examinant estigué caracteritzada per l’empremta, durant el segon terç del segle XIX, de la família Castells-Catarineu, que va controlar durant anys la gran fàbrica de la Igualadina i la no menys impressionant fàbrica de teixits a mà localitzada entre els carrers de Sant Francesc, de Sant Ignasi i la travessia Gomis. El fet que Ramon Catarineu i Castells —l’hereu del gran patrimoni de Ramon Castells— renunciés a tenir el control de la Igualadina i el trasllat de la seva residència a Barcelona implicà el seu progressiu distanciament de la vida social i del món dels negocis igualadins. Un allunyament que determinà que anés perdent capacitat d’influència social i política a nivell local. El buit deixat pels Castells-Catarineu va ser ocupat per la família Godó. La seva relació amb el barri venia d’antic: el febrer de 1841, Ramon Godó i Lluçia, fabricant de gèneres de cotó, i Joan Lluçia, blanquer, van comprar a Anton Aguilera, una “pesa de terra campa..”, de 0,73 h, localitzada a la patida Creueta, que limitava, a l’est, part amb els hereus de Josep Anton Lladó, fabricant de draps i part amb Faust de Potau; a migdia, part amb Lladó

La Igualadina, el “Vapor de Baix” de F d’A Mas (a la part interior) i l’establiment de tint i blanqueig de R. Godó el 1882 (CECI, Josep Sagristà)

i part amb els hereus de Potau, mitjançant el Rec; a ponent, part amb el Rec i part amb “un marge destruït que allí és...”, i a tramuntana, part amb els hereus de Lladó i part amb els de Manuel Carbonell. Posteriorment, ambdós compradors van acordar, per conveni verbal, dividir-se aquest tros, de manera que Ramon Godó es quedà “con la mitad de poniente y D. Juan Lluçia la otra mitad de oriente,...”. L’esmentada divisió subsistí fins al març de 1862, en què l’hereu Joan Lluçia i Murt, blanquer, cedí en establiment a Ramon Godó per un cens anual de 80 pessetes la meitat del tros en qüestió que limitava, a ponent, amb Godó i, al nord, “con la huerta adyacente a la fàbrica de vapor de la Sociedad Igualadina Algodonera...”. Mentrestant, entre 1841 i 1864, Godó construï en aquest terreny un establiment de tint i blanqueig, perquè en un inventari datat el 1865 s’indica que en aquesta finca hi havia “un edificio tinte y otro estenedor o blanqueador [...] construidos por el propio Godó...”. En aquesta època, la fàbrica de l’esmentada família —que comptava amb 81 telers a mà “con su maquinaria correspondiente y demàs accesorios...”— era ubicada a la Rambla Nova, 8, i limitava, a l’oest, amb la Travessia Vallès. La presència d’aquesta nissaga a la banda de ponent del barri del Rec experimentà un pas endavant decisiu arran de la compra per Ramon Godó i Pie (el 1881) de la

fàbrica, dels terrenys adjacents i dels aprofitaments d’aigües de la Igualadina Cotonera.

Les fotos històriques del barri —com, per exemple, la de Josep Sagristà de 1882— mostren l’existència de quatre edificis que destacaven acusadament per la seva grandiositat enmig d’un panorama encara dominat per unes hortes exuberants que ocupaven gran part de l’anomenat “pla interior” (la Plana d’en Cornet). Es tracta de la fàbrica impressionant de la Companyia Fabril Igualadina (després, Igualadina Cotonera), de la qual ens ocupem, de manera monogràfica, en l’annex 1.2 d’aquest capítol; de l’antiga fàbrica de Francesc d’Assís Mas (cal Sistaré), conegut com el Vapor de Baix, al qual dediquem l’annex 1.3; i la fàbrica de teixits a mà de Ramon Castells (cal Santjoan), que estudiem àmpliament en l’annex 1.4. L’altre edifici que examinarem de manera més detallada (en l’annex 1.1) és el del celler del Sindicat de Vinyaters, que no apareix a la fotografia panoràmica que ens serveix de referència perquè va ser construït molt posteriorment —avançat el segle XX— de la data de la imatge (vegeu el gràfic 1.1). El del tint i blanquejador del fabricant Ramon Godó —situat a ponent de la Igualadina— és un dels edificis industrials que, com tants d’altres d’aquest barri, no hem pogut estudiar de manera més aprofundida, malgrat el seu interès.

GRÀFIC 1.1 LOCALITZACIÓ DELS EDIFICIS ADOBERIES I FÀBRICQUES OBJECTE D'ESTUDIS MONOGRÀFICS

- SINDICAT DE VINYATERS _____
- IGUALADINA COTONERA _____
- VAPOR DE BAIX (CAL SISTARÉ) _____
- FÀBRICA DE RAMON CASTELLS _____
- FÀBRICA DE GAS _____
- VAPOR NOU (CAL BOYER) _____
- CASA-FÀBRICA DE GUMERSIND GODÓ _____
- ADOBERIA DE CAL GRANOTES _____
- ADOBERIA DE CAL SEGALL _____
- ELECTRA IGUALADINA _____
- ADOBERIA DE CAL PÈRRICA _____
- ADOBERIES DE CAL TON DEL JAUME,
J. LLUCIÀ I J. TOUS _____
- ADOBERIES DE M. FRANCH, CAL FEU,
M. PADRÓ I CAL MACO _____
- VAPOR CREMAT _____
- ADOBERIES DE MINGUET
DEL PÈRRICA, FARRÉS Y CIA I CAL MURT _____
- CASA D'HORTOLÀ DE CAL VENDA _____
- MOLÍ DE L'ABADIA _____

ANNEX 1.1

EL CELLER DEL SINDICAT DE VINYATERS

C/ Joan Abad, 6

La Conca d'Òdena experimentà, des del segle XVIII, un intens procés d'especialització vitícola sota l'impuls de la demanda de mercats externs. En el decurs del set-cents, d'aiguardents exportats al nord d'Europa i a l'Imperi colonial americà, i al llarg del vuit-cents, de vins enviats a Cuba, Puerto Rico, Río de la Plata... El zenit de les exportacions es va assolir amb el *boom* de les expedicions de vins a França, entre el 1870 i el 1891, arran que la malura de la fil·loxera destruï la vinya gal·la. La secular expansió de la superfície vitícola determinà que, en aquesta època, els voltants d'Igualada s'haguessin transformat en una catifa de vinyes. El partit judicial d'Igualada comptava, el 1888, amb una superfície de vinya d'unes 20.450 hectàrees i amb una producció de vi d'uns 309.900 hectòlitres. L'esmentada època daurada de la viticultura anoienca i catalana acabà amb la invasió de la fil·loxera, que arrasà la vinya del país entre el 1886 i el 1900 —com uns anys abans havia fet amb la francesa— i amb el tancament del mercat francès, a partir del 1891. La recuperació de la producció vinícola francesa determinà —per efecte de la replantació de la vinya amb ceps americans immunes a la fil·loxera— la denúncia del tractat comercial hispano-francès i l'ensulsiada de les exportacions al país veí.

REPLANTACIÓ DE LA VINYA DESPRÉS DE LA FIL·LOXERA ALS VOLTANTS D'IGUALADA

En el decurs dels anys del canvi de segle, la vinya també es replantà a Catalunya amb ceps americans, però ocupà una superfície molt inferior a la que havia tingut els anys vuitanta del vuit-cents. En algunes comarques, la seva superfície es reduí fins a la condició de cultiu secundari i en moltes d'altres va romandre distant de la que havia tingut

anteriorment. En el conjunt del país, el 1889 la vinya tenia una superfície de 367.444 hectàrees i el 1920 només era de 240.034, equivalent al 65,3% de l'existent abans de la fil·loxera. Tanmateix, a les poblacions del partit judicial d'Igualada, la replantació va assolir un nivell més elevat: el 1889, la superfície vitícola era de 22.222 hectàrees i, el 1920, de 18.577. És a dir, l'àrea replantada es xifrà en un 83,6%.

La decisió de mantenir una agricultura amb una tan elevada especialització vitícola comportà que el sector de la vinya i del vi experimentés una situació de crisi recurrent al llarg de la primera meitat del segle XX. Les causes de la crisi van ser diverses. En primer lloc, les exportacions vitícoles després de la davallada de finals del segle XIX van romandre estancades entre 1900 i 1935 enmig de molt acusades oscil·lacions. En segon lloc, la nova vinya de peus americans comportà un notable increment de les despeses de conreu, atès que aquests ceps exigien més dedicació i treball i, sobretot, un ús molt més intensiu de productes anticriptogàmics —sofre i sulfat de ferro per combatre l'oïdi i el mildiu— i d'adobs, però tenien, en contrapartida, una capacitat de producció notablement més elevada que la de les varietats tradicionals. La conjunció de l'estancament amb fortes oscil·lacions de les exportacions de vins i l'augment de la producció vitícola inherent al major rendiment d'aquesta nova vinya abocà el sector a una crònica situació de sobreproducció. En aquest context, es van reiterar successives davallades del preu de venda del vi —les anomenades “crisis de malvendre”—, que van obligar la pagesia a comercialitzar, de manera sovintejada, les collites per sota del seu cost. Les esmentades situacions van donar lloc a una profunda crisi social agrària, perquè van acabar posant en qüestió el sistema contractual. La mort de la vinya per efecte de la fil·loxera comportà la fi dels vells contractes de “rabassa morta”, i la replantació

Nau del celler del Sindicat de Vinyaters (CECI, Jep Rabell)

es feu sobre bases equívocues. Els propietaris sovint van optar per formalitzar contractes verbals o quan es van fer per escrit s'evitava emprar el mot “rabassa morta” i s'utilitzava l'expressió “arrendament a parts de fruit”, per tal de transformar els contractes en híbrids de parceria de llarga durada. La desnaturalització del sistema contractual coexistí, doncs, amb el restabliment del capitalisme agrari rendista tradicional fonamentat en la cessió de terra a petits pagesos desposseïts a condició de rebre, en contrapartida, una renda en parts de fruit d'aquests “parcers” o “rabassers”. El desequilibri d'aquestes petites explotacions altament especialitzades en la viticultura —arran de les reiterades ensulsiades dels preus del vi— va ocasionar que la pagesia rabassaire oposés una creixent resistència a pagar als propietaris la totalitat de la renda, i àdhuc a reivindicar la possibilitat de la redempció del contracte considerant que gaudien de drets adquirits fonamentats en la quasi propietat que havia significat la “rabassa morta”. La classe propietària —en veure amenaçades la seva renda i les seves propietats— va reaccionar reclamant

mesures autoritàries per mantenir l'ordre social i, finalment, es decantà per donar suport a règims totalitaris.

LA RESPOSTA A LA CRISI: EL DESENVOLUPAMENT DEL COOPERATIVISME VITÍCOLA

Les esmentades tensions socials es van produir després del fracàs de diferents intents reformistes impulsats pels propietaris agrupats a l'Institut Agrícola Català de Sant Isidre (IACSI) i a la Federació Agrícola Catalano-Balear per tractar de pal·liar la crisi vitícola. Una d'aquestes iniciatives va ser la formació de la Unió de Vinyaters de Catalunya —constituïda el desembre de 1910— orientada a intentar estabilitzar els preus. Es tracta d'una organització que programàticament es limità a reclamar la intervenció dels poders públics en la persecució de la fabricació fraudulenta de vins —els anomenats “vins artificials” elaborats a partir d'alcohol— per tal de limitar l'oferta i a demanar

Planta baixa de la nau central del celler amb les tines per emmagatzemar-hi el vi (ACAN-AFMI)

la supressió de l'impost de consums que gravava la comercialització de vins i derivats. Una altra línia d'actuació consistí en la creació de cooperatives que havien de tenir per objecte intentar regular el mercat mitjançant la compra dels excedents de vi i mantenir-los emmagatzemats fins que es presentés l'ocasió propícia per comercialitzar-los a preus enraonats, així com ocupar-se de la destil·lació dels vins de mala qualitat que difícilment podien col·locar-se al mercat. Una de les primeres va ser la Cooperativa per a l'Elaboració d'Alcohols d'Igualada (escripturada el febrer de 1906), que s'instal·là, provisionalment, en una fassina situada en un edifici del carrer de la Caritat arrendat a l'adober i propietari agrícola Joan Vives.

Paral·lelament, el 1908 es constituí la Cambra Agrícola d'Igualada i sa Comarca, que inicialment actuà com una cooperativa dedicada a la compra i distribució d'adobs químics i de productes anti-criptogàmics entre els seus socis; a proporcionar servei de trilla mitjançant una màquina de batre; i a la destil·lació de vins per reduir-los a alcohol. La societat assolí un ampli suport entre la pagesia

de la comarca, atès que entre el 1910 i el 1933 el nombre dels seus socis se situà entorn dels 2.000. Mentrestant, es posà de manifest que la coexistència de la Cooperativa i la Cambra Agrícola —dues associacions que compartien els socis i la fassina— no tenia gaire sentit. El 1911 s'acordà la fusió d'ambdues organitzacions, però no va ser fins al febrer de 1913 que la Cambra Agrícola aprovà l'absorció i procedí a la liquidació de la Cooperativa. En el decurs dels anys següents, la principal activitat de la Cambra va ser la destil·lació i la producció d'alcohols i de licor anisat, mentre que els altres vessants de la seva activitat cooperativa van experimentar una accentuada atonia. La necessitat de donar continuïtat al funcionament de la fassina —que romania gairebé aturada els anys que la collita de vi era escassa— determinà que els dirigents de la Cambra decidissin emprendre la destil·lació d'un subproducte del procés de vinificació: la de les brises orientada a la obtenció d'alcohol i de tartrat de calç. L'esmentada decisió coincidí amb el fet que l'expansió del negoci adober comportà que Joan Vives necessités l'espai on

s'havia ubicat la destil·leria, la qual cosa determinà que, el 1918, la Cambra acordés la compra a Rojas, Biosca i Canet d'una fassina situada al carrer Joan Abad a tocar de l'hort d'en Guixà, on en el futur s'ubicà la seva seu. Posteriorment, el 1930 es decidí adquirir uns terrenys al carrer Àngel Guimerà, on s'aixecà un magatzem per tal d'atendre millor els associats. El relatiu desinterès dels dirigents de la Cambra Agrícola per al foment integral del cooperativisme —exceptuant el vessant de la destil·lació orientada a eliminar els excedents vitícoles— explica que mai no s'haguessin plantejat com un objectiu prioritari la creació d'un celler cooperatiu. Mentrestant, l'entitat s'identificà, cada vegada més, amb la defensa dels interessos dels grans propietaris i l'ordre social agrari, la qual cosa contribuï a distanciar-la progressivament de la gran massa de petits viticultors que conreaven terres alienes.

ELS PETITS VITICULTORS I EL SINDICAT DE VINYATERS

El moviment cooperatiu agrari va rebre un impuls fort i decisiu per part de la Mancomunitat de Catalunya, sobretot, a partir de 1919, amb la creació del servei d'Acció Social Agrària que dirigí Josep M. Rendé i que desplegà una notable actuació en el foment del cooperativisme i donà suport a l'aixecament de nombrosos cellers cooperatius per tal de tractar de pal·liar el desgavell i les creixents tensions socials que experimentava el sector vitícola. El celler cooperatiu d'Igualada va tenir els seus orígens en aquest context. Els seus precedents es troben en la Cooperativa Agrícola d'Igualada que es constituí el març de 1919 —i tingué la seva seu al carrer Amnistia, 15— que presidí Isidre Muntané, de filiació republicana, i que agrupà els petits pagesos d'Igualada i dels pobles dels voltants. La principal realització d'aquesta associació consistí en l'adquisició d'uns terrenys en establiment caracteritzats per un fort desnivell existents a sobre i a sota del carrer del Portal. El 1920, construï en part d'aquests terrenys, que afrontaven amb l'esmentat carrer, una pallissa on s'ubicà la màquina de batre que proporcionava servei de trilla als socis. L'expressada cooperativa va ser el germen que va donar lloc a la formació (l'abril de

1921) del Sindicat de Vinyaters, amb la presència de vint-i-cinc socis fundadors. El seu objectiu —com el de tots els altres cellers cooperatius— va ser promoure l'associació de petits propietaris, parcers i rabassaires per assolir la millora del conreu de la vinya; ocupar-se del procés de vinificació amb mètodes i mitjans moderns per tal d'abaratir costos i millorar la qualitat dels vins; fer-se càrrec de la comercialització del vi per obtenir preus més elevats suprimint intermediaris; treure profit dels subproductes, com la brisa; adquirir a l'engròs (i a millors preus) tota mena de productes necessaris per al conreu de la vinya: adobs, sofre, sulfat de coure...; i oferir un servei de trilla mecànica per als cereals que collien els seus associats.

L'instrument per aconseguir aquestes fites va ser la construcció del celler cooperatiu que s'aixecà en terrenys que havia adquirit en establiment la Cooperativa Agrícola, i que van ser transferits al Sindicat. L'edifici va ser dissenyat per l'arquitecte Cèsar Martinell, autor d'altres cellers que han estat denominats, enraonadament, "catedrals del vi", com el de Pinell de Brai. Es troba localitzat en el fort desnivell existent entre els carrers del Portal i de Joan Abad i es tracta d'una construcció disposada en tres nivells: el superior, on es rebia la verema i s'efectuaven les tasques de desrapar, de trepitjar i de premsar; l'inferior, consistent en una gran nau rectangular en els laterals de la qual hi ha dues fileres de tines en què tenia lloc la fermentació del most; i un soterrani, de menors dimensions, amb dues fileres més de tines a banda i banda. L'espai superior i la gran nau inferior es cobriren mitjançant encavallades. L'austeritat de la façana de la nau inferior —situada al carrer Joan Abad— no fa pensar en la grandiositat del seu espai interior, malgrat ser ben perceptible que la construcció s'efectuà cercant el màxim estalvi en l'ornament i en els materials emprats. Les esmentades economies determinen, doncs, que el celler igualadí no es pugui comparar amb els més reeixits que construï aquest mateix arquitecte.

Les obres del celler es van iniciar el maig de 1921 —encara que el permís d'obres se sol·licità un mesos després, el juliol— i la seva construcció va ser molt ràpida. Es dotà d'una bàscula, d'una màquina desrapadora i trepitjadora accionada per un motor elèctric, de premses i de carrils i vagonetes

per facilitar el transport intern. La despesa efectuada en el moment de l'acabament de les obres fou de 89.624 pessetes, que van ser finançades a través d'un crèdit proporcionat per la Caixa d'Estalvis Municipal, que llavors dirigia Amadeu Biosca, de filiació republicana. L'esmentat crèdit era a un interès del 6% i s'amplià fins a 130.000 pessetes per a la compra de maquinària. Tanmateix, aquesta despesa monetària no es correspon amb la inversió efectuada en la construcció del celler, perquè una proporció elevada de la força de treball que requerí el seu aixecament procedí de les aportacions voluntàries de jornals dels socis de l'entitat. L'esmentat crèdit va ser consolidat el 1923 mitjançant l'emissió d'un emprèstit per import de 150.000 pessetes, constituït per obligacions del 5%, el producte del qual es destinà, majoritàriament, a amortitzar el deute acreditat per la Caixa d'Estalvis. El nombre de socis va ser, en principi, de 63, però aviat les demandes de noves incorporacions van depassar la capacitat del celler, la qual cosa determinà que es decidís emprendre la seva ampliació amb una nova nau adossada a la primigènia, que possibilità que el nombre d'associats se situés, el 1931, entorn de 200. La producció anual de vi se xifrava, durant el bienni de 1929-30, entorn de 3.500 cargues o 4.250 hl.

Els socis van quedar compromesos a: 1) no donar-se de baixa del sindicat mentre no s'hagués amortitzat l'emprèstit; 2) portar-hi tota la collita de raïm, amb penalitzacions (de 5 a 10 pessetes per cada 100 kg de raïm desviat fins a l'expulsió) en cas d'incompliment; 3) cedir al sindicat la part del vi que sobrepassés d'una carga (121,6 litres) de la transformació de cada 180 kg de raïm i els residus derivats del procés de vinificació (brisa, soda o mares...); 4) pagar un cànon per cada 100 kg de raïm processat per tal d'amortitzar la inversió efectuada; 5) aportar, per torn, prestacions de treball per realitzar les tasques quotidianes al servei de l'entitat, amb penalització també als designats no assistents. El sindicat pagava als socis el vi obtingut de la verema lliurada en funció del preu mitjà de venda —determinat, en bona mesura, pel grau alcohòlic del vi produït en cada anyada— una vegada deduïdes les despeses d'elaboració. Sovint, s'avançava el pagament d'una part del total acreditat per cada soci quan ja s'havia venut un 25% del vi emmagatzemat, i era habitual que els associats

cobressin una part de l'esmentat total en lliuraments del vi necessari pel seu autoconsum.

El gran problema de tots el cellers cooperatius —que produïen uns vins de poca qualitat, aspres i amb problemes de coloració— va ser la comercialització de la seva producció vitícola. En el cas del d'Igualada, per tractar de limitar la seva dependència dels comerciants majoristes que n'adquirien grans remeses a costa de pagar-ne preus baixos, s'intentà desenvolupar la venda de vi al detall al mercat local mitjançant diverses "sucursals". Paral·lelament, les estretes relacions que el sindicat va mantenir amb les cooperatives de consum de la ciutat va possibilitar que una d'elles, La Igualadina, adquirís partides relativament considerables de vi per comercialitzar-lo entre la seva clientela. Tanmateix, molt sovint, el sindicat es va veure forçat a efectuar vendes a l'engròs —cal sospitar que a preus poc remuneradors— ja fos per la necessitat de donar sortida al vi acumulat a les seves tines o perquè la seva mala qualitat només permetia vendre'l per ser cremat i destil·lat. En aquest darrer cas, generalment era venut a la propera destil·leria La Vinícola, S.A.

El Sindicat de Vinyaters va diversificar, de bon principi, les seves activitats amb l'oferiment d'un servei de trilla i amb la venda de llavors, planters, adobs, sofre, sulfat de ferro... Els socis també estaven obligats a portar la totalitat de la seva collita de cereals a batre al sindicat i a comprar-hi la totalitat de les primeres matèries que consumien. El servei de trilla registrà una notable expansió, la qual cosa determinà que el 1925 es decidís adquirir una altra màquina de batre i ampliar la pallissa. En el decurs del quinquenni de 1926-30, la producció mitjana de cereals va ser d'unes 320 tones anuals. El sindicat s'encarregava de vendre la palla que generava la batuda, i l'import obtingut possibilitava finançar una part del cost de la trilla i que els socis gaudissin d'aquest servei a un preu inferior. El 1928, aquest sindicat posà en marxa un altre servei: la moltura d'olives i la producció d'oli. El seu muntatge es finançà a través d'una altra emissió d'obligacions. El molí d'oli va tenir una molt bona acollida, i el 1931 el nombre de socis d'aquest servei era de 250, per la qual cosa s'adquirí una altra premsa i es plantejà la possibilitat d'ampliar-lo. Un projecte que no s'arribà a

realitzar. I, per acabar, el sindicat també va crear una secció de crèdit orientada a captar el petit estalvi dels seus socis per tal d'oferir microcrèdits als associats. L'esmentat servei va tenir un escàs desenvolupament. El 1930, el nombre de llibretes d'estalvi només era de 42 i el total d'imposicions sumava 23.210 pessetes. L'import dels préstecs era molt exigü: 3.262 pessetes.

En definitiva, aquest sindicat sorgí de l'associació de petits pagesos mancats de cups, de premses, de bótes, i de cellers, la qual cosa els impossibilitava l'elaboració d'un vi que tingués la qualitat indispensable per obtenir profit de la seva comercialització, alhora que els abocava a haver de desapropiar la brisa. El fet que la Cambra Agrícola —l'organització cooperativa controlada pels grans propietaris de la comarca— es desinteressés de l'organització d'un celler i de la problemàtica dels petits pagesos viticultors determinà que aquests, finalment, decidissin crear el Sindicat de Vinyaters. L'esmentada iniciativa s'inscriu en un context ideològic proper al republicanisme i comptà amb el suport de les cooperatives de consum de la ciutat: La Económica i La Igualadina. Tanmateix, en el context de les creixents tensions socials que comportà l'agudització del problema rabassaire —amb l'arrelament de la reivindicació de la reforma del sistema contractual assumida per la Unió de Rabassaires—, el sindicat va mantenir una posició distant d'aquest moviment reivindicatiu i evità comprometre's en cap mena d'iniciativa política i propagandística. L'esclat de la guerra civil comportà que, en aplicació del decret de Sindicació Obligatoria de 27 d'agost de 1936, quedés integrat, com totes les altres organitzacions agràries, dins la Federació de Sindicats Agrícoles de Catalunya.

El desenllaç de la guerra civil implicà la fi de les il·lusions de la multitud de petits pagesos viticultors que es van aferrar a la reforma del sistema contractual com a darrera expectativa per assolir el reequilibri econòmic. Tanmateix, el restabliment de la pau social al camp sota una dura i venjativa dictadura no va servir per evitar l'ensulsiada total de la viticultura a la comarca al llarg de la dècada de 1950, quan l'enfonsament dels preus i el problema de la sobreproducció s'agregaren a causa del col·lapse de les exportacions i del canvi d'hàbits alimentaris de la població. El consum de vi a granel es

desprestigià, alhora que augmentà el consum per càpita de cervesa i, sobretot, de begudes refrescants exòtiques: les coles nord-americanes. En aquest context, la catifa de vinyes va desaparèixer dels voltants d'Igualada i també els petits viticultors que havien constituït, amb molt d'esforç, el Sindicat de Vinyaters, com a darrer intent de supervivència. El paisatge agrícola es caracteritzà, des de llavors, pel cultiu extensiu de cereals que encara avui predomina, aclaparadorament, a les zones no afectades pel procés d'urbanització difús que ha experimentat la Conca d'Òdena durant els darrers anys. La via de redreç de la viticultura catalana ha consistit, en el curs de les darreres dècades, en l'orientació del procés productiu vers l'elaboració de productes de més valor afegit, com el cava o els vins embotellats de qualitat. Una transformació que ha tingut molt poca empremta en aquesta contrada. Mentrestant, l'abandonat i singular celler del Sindicat de Vinyaters és l'únic testimoni que queda a la ciutat d'una època en què Igualada va ser el centre d'un territori altament especialitzat en la viticultura al llarg de dos segles, entre el 1750 i el 1950.

Mentrestant, en el decurs de la llarga dictadura franquista, les instal·lacions de l'antic Sindicat de Vinyaters van ser gestionades per la Hermandad Sindical de Labradores y Ganaderos de Igualada, que formava part del sindicat vertical del règim. El 1970, a les instal·lacions de l'antic sindicat, s'hi ubicà la Sociedad Cooperativa Comarcal Agropecuaria de Igualada, la qual el 1985 va ser receptora dels actius de la Cambra Agrícola (fundada el 1908), que es va dissoldre. En els anys posteriors, la cooperativa evidencià un renovat dinamisme i amplià les seves instal·lacions: el 1990, aixecà un nou magatzem de cereals, el 1996, recuperà el trull d'oli; el 2003 obrí una nova botiga de subministraments, eines... El 2005, l'entitat passà a denominar-se Agro Igualada. Societat Cooperativa Catalana Limitada.

BIBLIOGRAFIA

Jordi Planas, *Viticultura i cooperativisme. La comarca d'Igualada, 1890-1939*. Barcelona: Ajuntament d'Igualada / Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2013.

PLÀNOLS DEL SINDICAT DE VINYATERS

Edifici modernista projectat per l'arquitecte Cèsar Martinell i Brunet entre el 1921 i el 1922. Està format per dues naus consecutives de planta rectangular situades en nivells diferents. La nau principal es troba alineada longitudinalment al carrer Joan Abad, on hi ha la porta principal. Les edificacions s'ubiquen entre el carrer Joan Abad i el carrer del Portal, aspecte que condiciona una disposició en tres nivells. En el superior, on es troba una de les naus, es recollia la verema i s'efectuaven les tasques de desrapar, trepitjar i premsar. Es comunica amb l'altra nau a través de tres arcs rodons que porten a un passadís enlairat que recorre la part superior de les tines situades a la nau principal. En aquestes tines, hi tenia lloc la fermentació del most, i en trobem dues fileres paral·leles a les parets longitudinals. L'esmentada nau es cobreix mitjançant encavallades i bigues de fusta i teulada a dues vessants. A més, aquesta nau disposa d'un soterrani, de menors dimensions, on hi ha dues fileres més de tines a banda i banda.

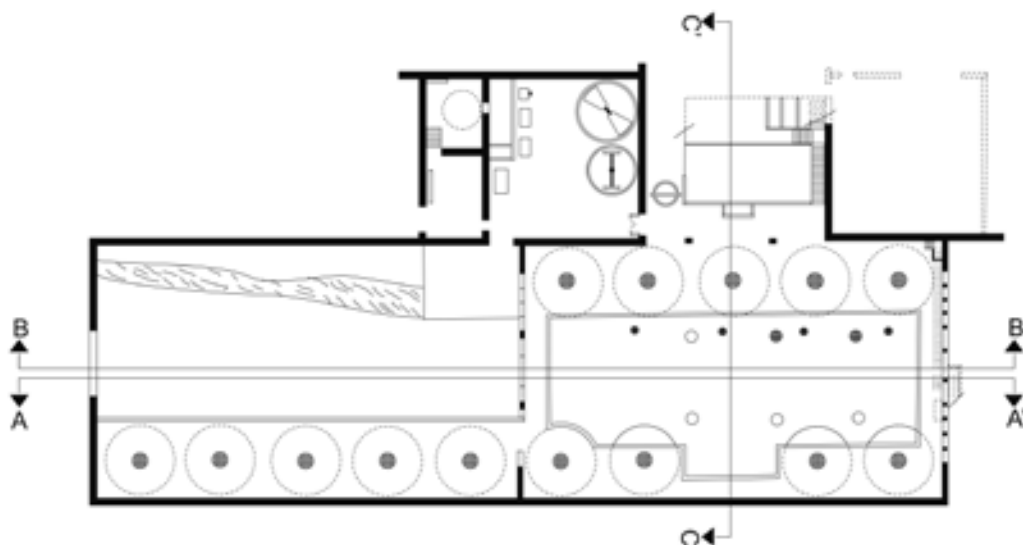
L'austeritat de la façana situada al carrer Joan Abad no fa pensar en la grandiositat del seu espai interior, malgrat ser ben perceptible que la construcció s'efectuà cercant el màxim estalvi en l'ornament i en els materials emprats. Mostra un sòcol de maçoneria disposada en aparell poligonal i murs de paredat comú esquerdat. I una línia d'impоста amb maons de dent de serra que delimiten l'espai de les finestres de triple arc. La porta d'entrada es tanca amb un arc de mig punt de maó i un guardapols també de maó en dent de serra. Es remata la façana amb una cornisa motllurada. L'austeritat de la façana fa que el celler d'Igualada no hagi estat tant valorat com altres cellers d'en Martinell.

AUTORS:

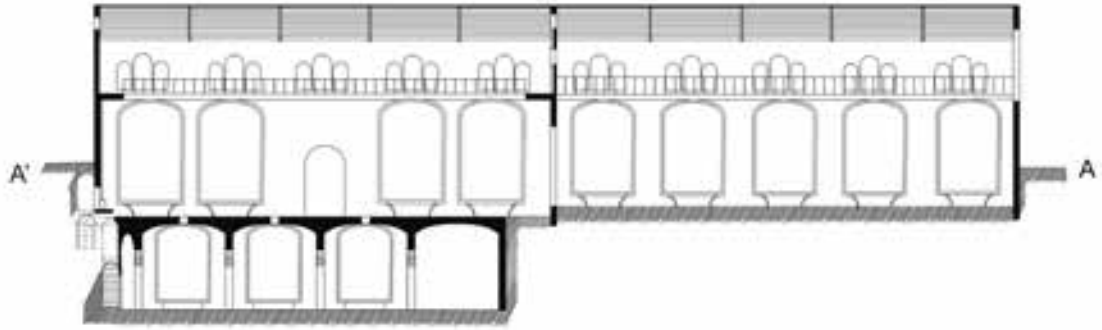
PERE PASCUAL I DOMÈNECH

CARME FERRERAS I DALMAU

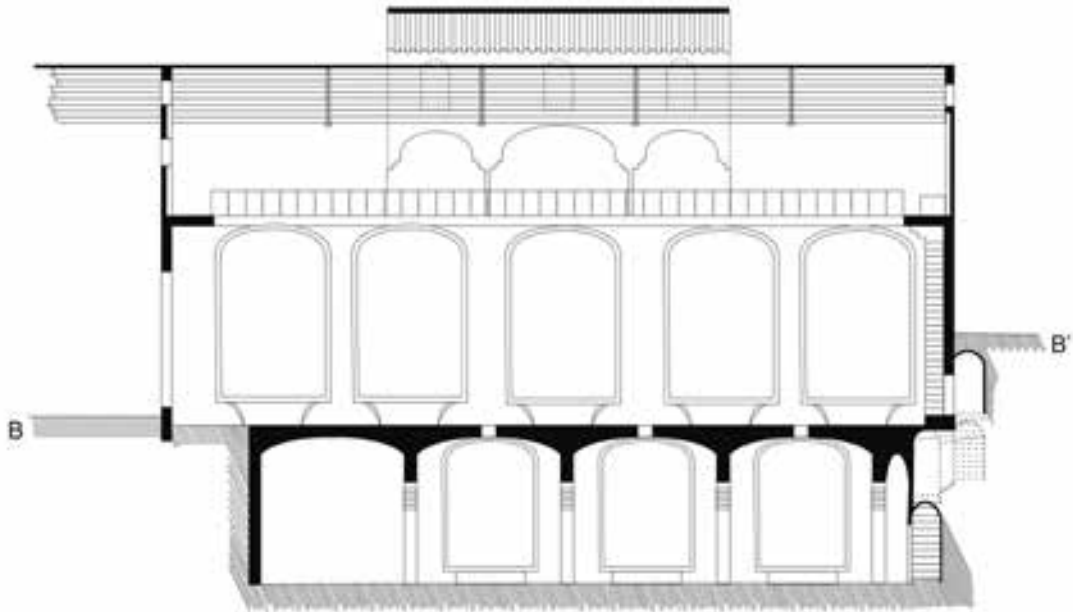
PLANTA

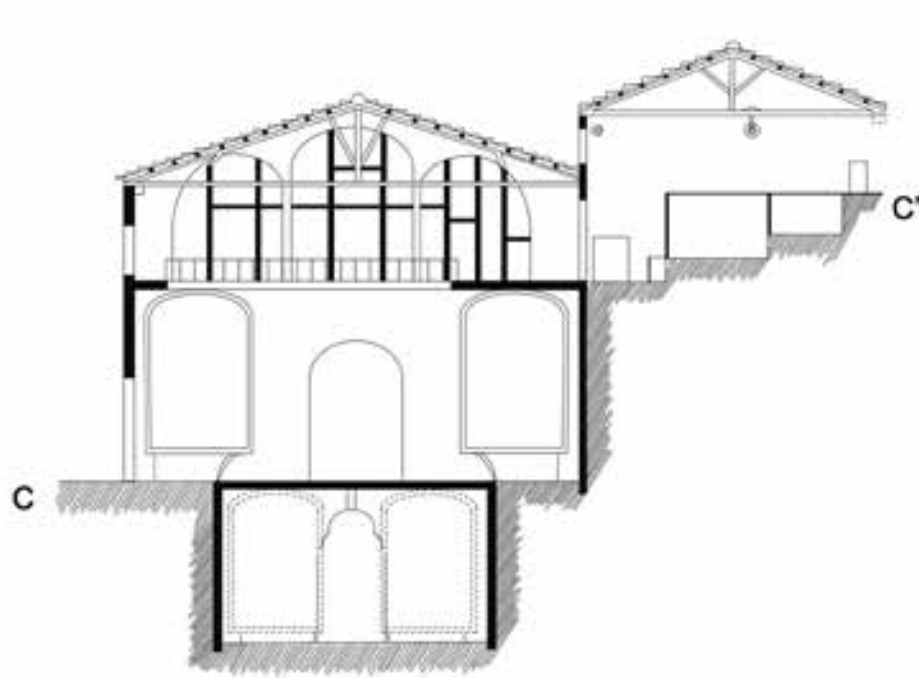
SECCIÓ LONGITUDINAL A-A'

SECCIÓ LONGITUDINAL B-B'

SECCIÓ TRANSVERSAL C-C'

ANNEX 1.2

LA IGUALADINA COTONERA

C/ Joan Godó i Llucià, 6

LA FORMACIÓ DE
LA CIA. FABRIL IGUALADINA

L'empenta de la burgesia igualadina en els inicis del procés d'industrialització català va tenir com a exponent més rellevant la formació de la Companyia Fabril Igualadina, que tingué per objecte aixecar una gran fàbrica “de hilados de algodón movida a vapor...”. L'esmentada decisió s'explica per les expectatives que van generar “els carbons” de l'Alta Anoia, que el març de 1840 van estimular l'intent de constituir una caixa d'estalvis per tal de promoure la “explotación de minas de carbón que con fundamento se cree hay en el partido...”. Els orígens de la Fabril Igualadina es remunten a una escriptura privada signada el febrer de 1841, però no va ser fins al 13 de juliol de 1842 que es formalitzà la constitució de la societat. El seu promotor i màxim accionista va ser Ramon Castells i Pie, fabricant i primer contribuent de la vila. El capital de la companyia s'establí en 266.000 pessetes i fou aportat per un total de dotze socis que aplegava la pràctica totalitat dels més destacats industrials cotoners i comerciants igualadins de l'època. En l'escriptura social, es precisà que el capital s'invertiria “en la construcción del edificio para la fábrica y en la compra del vapor y maquinaria, y lo que sobre servirá de capital circulante...” d'una filatura que havia de comptar amb 4.000 fusos. L'objecte de l'empresa era, doncs, aixecar una gran filatura —dotada amb els mitjans de producció més avançats— per tal de generar una producció de filats a un cost relativament baix destinada a proveir la demanda de la indústria local.

El primer consell d'administració estigué format per Ramon Castells, Josep Aguilera i Oleguer Godó i va ser designat director de la fàbrica Celdoni Carles. El primers mesos de 1843, la seva construcció ja devia estar molt avançada, no fins i tot acabada, atès que es posà en funcionament

la màquina de vapor de 30 CV construïda per la casa J.J. Meyer, de Mulhouse (Alsàcia), adquirida el 1841. Una vegada normalitzat el funcionament de l'empresa, s'evidencià que l'esforç financer realitzat en l'aixecament d'aquesta gran filatura no es veia recompensat de manera prou satisfactòria. Els problemes que patia la societat derivaven, segons tots els indicis, de la mala qualitat del lignit de l'Alta Anoia. Uns carbons que, a banda d'una molt baixa potència calorífica, presentaven, a més, l'inconvenient que els seus molt elevats continguts de sofre tenien intensos efectes corrosius en la caixa de foc (l'engraellat del cremador) i els tubs de les calderes. Tot amb tot, la màquina de vapor de la Igualadina va seguir funcionant amb els lignits de la zona de Calaf. El desencís dels implicats en la Companyia Fabril Igualadina determinà, finalment, que Ramon Castells —el seu principal accionista— decidís, el maig de 1852, efectuar una elevada inversió en la compra d'una de les dues filatures hidràuliques existents a la colònia industrial de can Bros, a la riba del Llobregat, a Martorell. Mentrestant, la fàbrica d'Igualada seguí funcionant a vapor amb els lignits calafins obtinguts, a partir del febrer de 1857, mitjançant el contracte que l'empresa signà amb Manuel Carbonell, Selva i Cia., que explotava una mina a la Guàrdia Pilosa.

LA TRANSFORMACIÓ DE
LA COMPANYIA EN L'ANÒNIMA
IGUALADINA COTONERA

L'esmentada situació abocà al fet que Fabril Igualadina es transformés en anònima amb la raó social d'Igualadina Cotonera, la constitució de la qual fou autoritzada per decret de 12 d'agost de 1857 amb un capital social de 2.500.000 pessetes, dividit en 5.000 accions. Es tracta d'una transacció en què hi tingué un molt acusat protagonisme

Vista panoràmica de la Igualadina des de la part de migdia (CECI, Ramon Godó)

Macià Vila —industrial d'origen igualadí establert a Reus—, el qual aconseguí la participació en l'ampliació de capital en què es fonamentà la reorganització de la societat igualadina d'algun dels seus consocis en la Fabril Cotonera reusenca i d'un grup de capitalistes barcelonins. En contrapartida, exigí que la Igualadina Cotonera adquirís els edificis que quedaven dempeus del “vapor cremat”, la gran fàbrica de vapor de la societat M. Vila, Subirà i Cia. que, incendiada el 1848, no s'arribà a convertir en realitat. Per efecte dels pactes formalitzats, els actius de la Fabril Igualadina van ser valorats en 641.600 pessetes i s'establí que els seus antics socis rebrien aquest capital “en proporció del [...] q[u]e tenían [...] en acciones de la nueva sociedad Igualadina Algodonera...”

Mentrestant, arran d'aquesta reconversió, el capital desemborsat passà de 641,600 pessetes el 1857 a 1.875.000 pessetes el 1860. La nova empresa decidí especialitzar les seves fàbriques d'Igualada —la del carrer de Sant Ignasi i la del carrer Misericòrdia, coneguda per “vapor cremat”— en el tissatge i a muntar una filatura moguda per força hidràulica en algun indret de la riba del Llobregat. En principi, es pensà aixecar-la al terme de Castellbell i el Vilar. Però, finalment, s'optà per instal·lar-la en un dels edificis del complex fabril de can Bros, terme de Martorell. En concret, a la fàbrica que comprà el maig de 1858 Miquel Catarineu, a tocar dels establiments fabrils i terres adquirits pel seu sogre Ramon Castells, uns anys

abans. La Igualadina arrendà, doncs, aquest edifici a condició de disposar d'una força hidràulica de 90 CV, capaç de moure 14.000 fusos de selfactines o 7.000 de contínues. Per efecte de les esmentades inversions, el 1861 la societat comptava a les dues fàbriques d'Igualada 1.756 fusos, 32 cardes, 90 telers mecànics i 96 telers manuals (compostos), i a la filatura de can Bros, 6.000 fusos i 24 cardes. En els tres establiments, hi treballaven 425 obrers. La capacitat productiva de què disposava i la magnitud del capital desemborsat determinaven que la Igualadina Cotonera ocupés, en aquesta època, un lloc capdavanter entre les grans empreses tèxtils de Catalunya.

La transformació experimentada per l'empresa s'acompanyà d'un canvi en l'estructura de l'accionariat i en l'equip directiu. L'ampliació de capital implicà l'entrada d'un altre gran accionista, Jaume Ceriola i Castellà, que amb 584 accions competí amb Ramon Castells, que en tenia 600. Es tractava d'un banquer (natural d'Agramunt) que gaudia d'una notable influència a Madrid —vinculat als cercles financers del Partit Progressista— i que havia proporcionat suport financer a gairebé totes les empreses industrials i financeres promogudes per Macià Vila. De mica en mica, els gestors i homes de confiança de Ramon Castells van ser substituïts per personal afí a Vila, entre els quals el seu germà i el seu nebot. El malestar intern que això suscità esclatà el 1864 —en plena “fam del cotó”, derivada de la guerra civil nord-americana— quan

Primera planta de la Igualadina (CECI)

s'acusà a la direcció que en moments de molt migrants beneficis havia aprovat considerables inversions adquirint dues màquines de vapor (de 60 CV cadascuna) a la Maquinista Terrestre y Marítima i 100 telers mecànics anglesos.

Mentrestant, la ràpida construcció de la xarxa ferroviària estava canviant els avantatges comparatius de localització en el territori català, empitjorant cada vegada més la posició relativa de la indústria d'Igualada. El fracàs de l'intent de construir el Ferrocarril d'Igualada a Sant Sadurní —arran del crac financer del 1866— significà la fi de qualsevol esperança de poder redreçar a curt termini aquesta situació. La vila entrà en els “anys tristos” i en el decurs de la dècada de 1870, la rendibilitat de la Igualadina Cotonera —condemnada a consumir lignits calafins— sembla que fou decebedora. En aquest context, la junta general de maig de 1880 decidí procedir a la liquidació de l'empresa, i en compliment d'aquest disseny, Bernardí Martorell —l'enginyer que dirigia la societat des del 1872— va vendre per 30.500 pessetes a Ramon

Godó i Pie, el febrer de 1881, l'edifici de l'antiga Companyia Fabril Igualadina del carrer de Sant Ignasi, sense cap mena de maquinària.

L'ÈPOCA DELS GODÓ

Ramon Godó i Pie —fill primogènit d'un dels socis fundadors de la Fabril Igualadina— convertí aquesta fàbrica en una empresa familiar en mans d'aquesta nissaga. La mort de Ramon Godó (el 1883) comportà que el succeís el seu fill Joan Godó i Lluçà. L'inventari post mortem realitzat arran d'aquest traspàs posa de manifest que el difunt gaudia d'un patrimoni industrial en maquinària, mobles i existències valorat en 298.380 pessetes, en el qual figuraven dues màquines de vapor (de 70 i 20 CV). La vídua i l'hereu van decidir formar una societat regular col·lectiva sota la raó social de Vídua i Fill de Ramon Godó, amb un capital de 398.557,06 pessetes que tenia per objecte “la fabricación [...] de tejidos, de hilo, lana o algodón, como la de hilado

Segona planta de la Igualadina (CECI)

de las mismas clases...”, i la fàbrica comptava, segons la matrícula industrial del 1883-84, amb 248 fusos a vapor i 120 telers mecànics. Una innovació remarcable fou la de dotar l’empresa de llum elèctrica. El 1885 Joan Godó contractà l’adquisició amb la Societat Espanyola d’Electricitat —la primera empresa elèctrica catalana i espanyola— de tres dinamos Gramme que van ser accionades per la màquina de vapor de la mateixa empresa i 121 làmpades, 48 del tipus Maxim i 73 del tipus Swan.

L’entrada en explotació del Ferrocarril Central Català (el 1993), que connectà Igualada i la comarca mitjançant una línia de via estreta amb la xarxa ferroviària bàsica a Martorell contribuï a paliar els elevats costos de transport que gravaven el combustible, les primeres matèries i els productes semielaborats. El problema es resolgué amb l’expansió, en el decurs de les dècades posteriors, del transport motoritzat per carretera, molt més flexible que el ferroviari. La formació de La Electra Igualadina (el 1903), que generà termoelectricitat amb motors de gas, possibilità l’ús de l’energia

elèctrica com a força motriu a través de motors. Les expressades innovacions van determinar que la producció industrial igualadina passés de la davallada a una acusada expansió entre 1893 i 1930. El juliol de 1912, Energia Elèctrica de Catalunya va adquirir La Electra Igualadina, la qual cosa significava que, a curt termini, la xarxa local quedaria connectada amb les línies d’alta tensió i que la ciutat aviat gaudiria del subministrament d’energia hidroelèctrica relativament barata. En el decurs d’aquest any, Joan Godó decidí emprar l’electricitat com a força motriu de la fàbrica, i a tal efecte contractà amb la casa Siemens-Shukert-Industria Eléctrica, S.A. la compra i la instal·lació de 16 motors que tenien, en conjunt, una potència de 267 CV.

La indústria cotonera igualadina, després d’haver registrat un creixement espectacular entre 1893 i 1913, entrà en una fase d’acusat estancament a partir dels anys de la I Guerra Mundial. El 1893, la fàbrica dels Godó tenia el lideratge local, ja que comptava amb el 62% del total de telers mecànics i el 1903 ocupava una plantilla de 423

Façana septentrional de la Igualadina després de les obres de rehabilitació externa (CECI)

treballadors, 322 dels quals eren dones. Les dècades següents seguí figurant en un lloc capdavanter en el rànquing de les fàbriques cotoneres igualadines. L'establiment continuà en activitat després de la Guerra Civil. En el decurs dels anys de l'autarquia econòmica de l'anomenat primer franquisme, es veié aclaparat —com tota la indústria catalana— per problemes crònics de manca de proveïment de primeres matèries: cotó, carbó... a causa de l'extrema escassetat de divises per efectuar tota mena d'importacions; de talls d'energia elèctrica, derivats de la impossibilitat d'incrementar el potencial instal·lat per manca de coure i de dificultats per importar generadors, alternadors, transformadors...; i la brutal caiguda de la capacitat adquisitiva dels salaris —perpetuada per l'altíssima inflació del període—, que provocà l'ensulsiada de la demanda interna de productes manufacturats de consum.

La llei d'Ordenament Econòmic de 1959 implicà la implantació d'un tipus de canvi realista i de certa liberalització del sistema econòmic i comportà el "miratge" del desenvolupament econòmic dels anys 1960, impulsat per l'època de prosperitat de què van gaudir els països d'Europa occidental. L'abril de 1960, s'aprovà el primer pla de

reorganització de la indústria cotonera consistent en subvencions estatals per destruir maquinària antiquada i crèdits per a la compra de nova maquinària i millora de les instal·lacions amb el propòsit d'augmentar la dimensió mitjana de les empreses subsistents. El resultat d'aquesta actuació va ser una disminució, entre 1963 i 1970, del nombre de fusos i de telers i de l'ocupació i un augment de la productivitat i de la producció de filats i de teixits. L'òbit de Joan Godó i Pelegrí implicà que la fàbrica quedés integrada en la Textil Igualadina, S.A., constituïda el 8 d'octubre de 1957. Els dirigents de l'empresa sembla que van renunciar al repte d'acollir-se al pla de reconversió i l'antiga fàbrica de la Igualadina quedà definitivament aturada el 1967.

BIBLIOGRAFIA

Pere Pascual, *La Igualadina, símbol de la revolució industrial a Catalunya*. Igualada: Ajuntament d'Igualada, 2014.

Ramon Ramon, "El procés d'electrificació de la Igualadina Cotonera (1885-1914)", *Miscel·lània Aqualatensia*, 12 (2006), pàg. 285-322.

PLÀNOLS DE LA IGUALADINA COTONERA

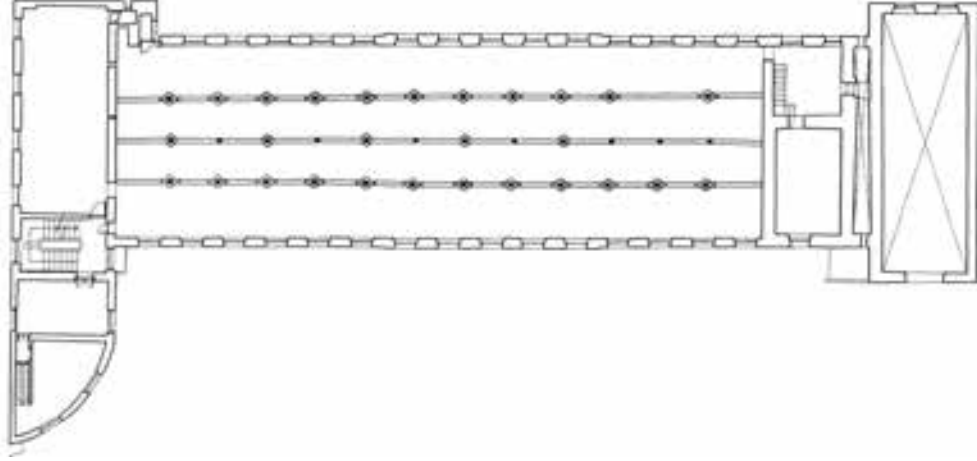
Edifici aïllat, de planta rectangular, envoltat per un pati tancat. S'hi accedeix pel costat nord a través d'una gran portalada d'arc carpanell i carreus de pedra coronada amb un frontó i una cornisa. L'edifici adopta una forma de doble T i de fàbrica de pisos o de tipus "manxesterià". Consta de quatre plantes i sota coberta. Les plantes formen quadres de 45 metres de llargada i 15 d'amplada. Als extrems de les quadres, té dos capcers —que formen uns espais rectangulars. A la planta baixa i primer pis, hi ha tres rengleres de columnes i al segon i tercer una sola renglera. Les columnes es van alternant entre ferro colat i fusta. Els entarimats i les jàsseres també són de fusta. Les cobertes són de teula àrab, a dues vessants i s'acaben amb una potent cornisa. Se sostenen des de la darrera planta amb unes encavallades que es recolzen en una renglera central de columnes de fusta. Les obertures de les façanes són verticals, i al carrer Joan Godó les de les plantes segona i tercera, hi tenen balconeres protegides amb balustrada. Les obertures de la planta sota coberta són d'arc rebaixat.

FONT:
AJUNTAMENT D'IGUALADA

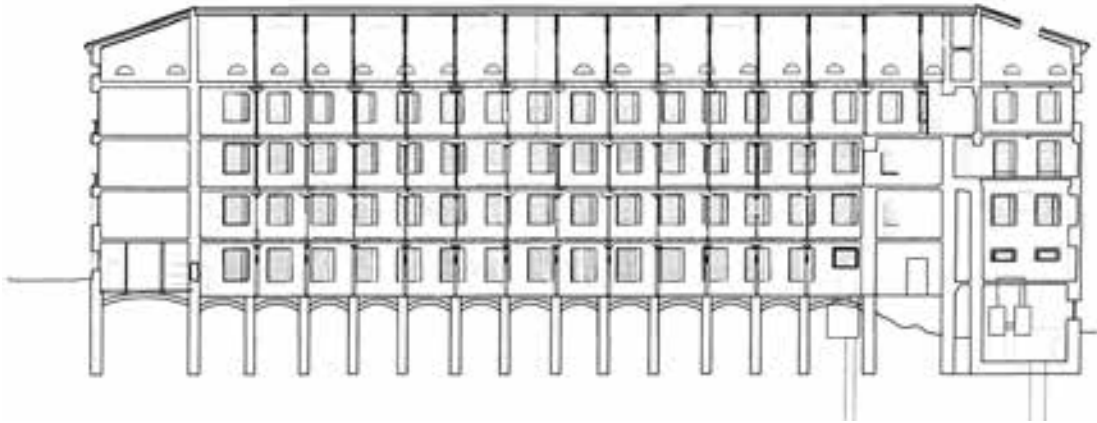
FAÇANA SEPTENTRIONAL

PLANTA

SECCIÓ LONGITUDINAL

ANNEX 1.3

EL VAPOR DE FRANCESC D'ASSÍS MAS (CAL SISTARÉ)

C/ Creueta, 31-35

Els Mas eren una modesta família de teixidors de lli a la Igualada de la segona meitat del segle XVIII. El 1754 va tenir lloc l'enllaç matrimonial entre Josep Mas i Rosa Mussons. Un dels fills cabalers d'aquests cònjuges, Jaume (nascut el 1759), va esdevenir indiànaire. Es casà el juny de 1780 amb Agnès Moret. El seu hereu, Joan Mas i Moret, també indiànaire, el 1806 enllaçà matrimonialment amb Rita Matosas. Els esmentats cònjuges van tenir vuit fills, dels quals Francesc d'Assís, batejat el 1808, en fou l'hereu (vegeu el gràfic 1.2). Les sovintejades compres d'immobles posen de manifest que durant aquests anys el negoci d'estampat de teixits de cotó de Jaume Mas prosperà, malgrat que els temps van ser tempestuosos, enmig de guerres i de l'ensulsiada dels mercats i de la demanda. En rigor, mai no va arribar a ser un "fabricant d'indianes", perquè ni filava ni teixia les peces que estampava. Tenia l'obrador als baixos de la casa on habitava al carrer de l'Argent. El fet de no gaudir d'un "prat" propi —el lloc on s'estenien les peces després de ser blanquejades i pintades— l'obligava a utilitzar-ne un d'arrendat on hi tenia les calderes, els cubells, els taulells i els estris per blanquejar... El desig de tenir un prat en propietat es començà a materialitzar a finals de 1817, quan els marquesos de la Manresana i comtes de Vallcabra li van cedir en establiment "la pessa que avall se designarà [que] per la qualitat de son terreno, y per lo gran inconvenient de atravesar-la lo camí que va de la vila de Ygualada al lloch de Monbuy, sols pot redituar [...] de vuytanta a noranta lliuras annuals, y probablement ni aquesta quantiat se donaria per son arrendament...". Però aquest menestral morí el febrer de 1819 sense haver pogut convertir aquest camp —situat a la Creueta i a tocar del Rec— en un prat d'indianes. Tot i això, en els anys posteriors, la seva vídua, Agnès Moret, i el seu fill van donar un gran impuls al negoci, aconseguint acabar la instal·lació del prat i desenvolupar una autèntica fàbrica d'indianes amb la incorporació de la filatura i el

tissatge. L'Agnès va contribuir, doncs, decisivament al progrés de la fàbrica i a l'increment del patrimoni familiar, però, segons tots els indicis, la seva forta personalitat anul·là la capacitat empresarial del seu fill i hereu —Joan Mas, conegut amb el renom de Maradetes— i és possible que provoqués la marxa del seu net Francesc d'Assís, el qual a l'edat de vint-i-vuit anys es casà i passà a residir a Barcelona. La seva àvia no li perdonà aquesta "deserció" i el desheretà.

L'AVENTURA BARCELONESA DE FRANCESC D'ASSÍS MAS

Establert a la capital, Francesc d'Assís Mas va impulsar, successivament, la formació de dues filatures de cotó mogudes per cavalleries. Mentrestant, les seves relacions amb seu pare i, sobretot, amb la seva àvia, es van acabar de malmetre. Entorn dels seu drets hereditaris, es generà un contenciós que s'hagué de solucionar mitjançant la intervenció de mitjancers. El maig de 1844, els àrbitres van dictaminar que corresponien a Francesc d'Assís Mas, després de la mort del seus progenitors, els següents béns del patrimoni familiar: la peça de terra de 2,5 jornals, "antes prado y ahora con su casa aljibe i noria..." a la partida de la Creueta; la peça dita Horta Petita, de 0,75 jornals, que limitava, a ponent, amb el camí de la Creueta; i el dot i la donació rebuts per la seva dona Antònia Puig, que havia cobrat el seu pare. L'octubre de 1849, es registrà l'òbit del seu pare, Joan Mas i Moret, el qual havia disposat en testament (dictat el 1844) que la seva muller esdevingués usufructuària i el seu fill petit, Joan, hereu universal de tots els seus béns. Respecte al seu fill primogènit, Francesc d'Assís, indicà que amb el conveni que signaren el maig de 1844 "ja té asegnat la sua part de béns per sos drets...". El 1847, Francesc d'Assís va emprendre

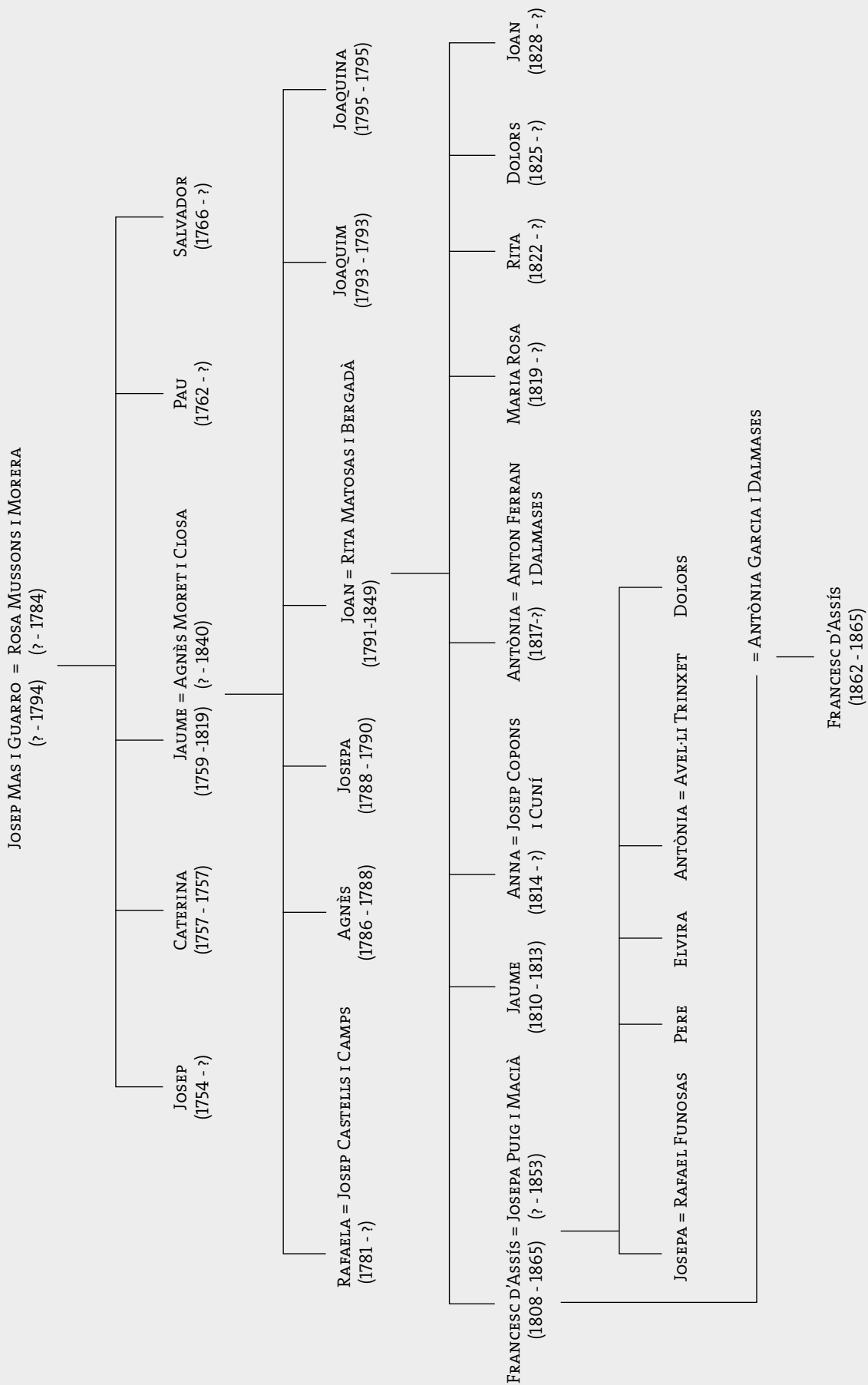
Façana oriental de l'antiga fàbrica a vapor aixecada per F. d'A. Mas (CECI)

l'aixecament d'una fàbrica a vapor al carrer Reina Amàlia de Barcelona, comptant amb el suport financer de la seva sogra i fent societat amb Pere Estruch. L'abril de 1848, aquesta fàbrica ja era acabada i l'objectiu dels seus promotors era llogar l'edifici i la força del vapor a un o a diversos fabricants o empreses. Però, finalment, els mateixos propietaris —a través de dues societats— van esdevenir els principals, si no els únics, llogaters de l'immoble. La condició de Francesc d'Assís Mas com a fabricant cotoner i copropietari d'un vapor a Barcelona semblava, doncs, definitivament consolidada, però uns anys després —per causes que ignorem— el seu soci exigí la liquidació de la societat. En compliment d'aquesta demanda, el maig de 1855 es liquidà la societat Pere Estruch i Cia i unes setmanes després es va dissoldre Borrull i Cia, empresa a la qual estava vinculat també l'igualadí i que operava a la mateixa fàbrica. Per tant, Mas es quedà momentàniament sense fàbrica, però arplegà un capital de 46.910 pessetes de les seves participacions en les esmentades companyies.

L'AIXECAMENT DEL "VAPOR DE BAIX" I L'ENSULSIADA D'AQUESTA NISSAGA D'INDUSTRIALS

En aquestes circumstàncies, ben dotat de capital líquid, decidí tornar a Igualada i va aixecar a l'indret on hi havia hagut l'antic prat d'indianes de la família, a la partida de la Creueta, una fàbrica a vapor. El que seria conegut com a "vapor de baix" s'edificà en el decurs del bienni de 1856-57, i comptà amb una màquina de vapor francesa de 12 CV construïda per Thomas Escot, de Rouen. Per tal d'assegurar l'arrendament de l'establiment, impulsà la formació (el desembre de 1855) de la societat Francesc d'Assís Mas i Cia "para hilar y retorser algodón en el local...". Posteriorment, la part restant de les naus d'aquesta fàbrica van ser cedides en arrendament a d'altres companyies de filats i teixits: Lluñell, Ferrer i Cia i Ferrer, Vidal i Cia. La inversió no produí els rendiments esperats, atès que Mas acumulà alguns deutes en els anys posteriors. Morí l'octubre de 1865, víctima del còlera.

GRÀFIC 1.2 LA FAMÍLIA MAS

Estat actual de la façana occidental de l'antic "Vapor de Baix" (CECI. Gemma Estrada)

El seu hereu, Pere Mas i Puig, va viure en una situació extremament precària. La crisi de la "fam del cotó" comportà que el vapor deixés de funcionar o ho fes d'una manera molt irregular. Mentrestant, Pere Mas entrà en una desbordada espiral d'endeutament que determinà que, finalment, el 1881, per efecte d'una demanda judicial, li fos embargada la fàbrica. Un parell d'anys després, la fàbrica, la casa, els coberts i l'hort del carrer de la Creueta van ser posats en pública subhasta i adjudicats, el maig de 1884, a la raó social Miquel Llobet i Cia. Es tractava d'una companyia constituïda (el març de 1879) per Miquel Llobet, de Sant Quintí de Mediona, i per Francesc Llobet i Ramon Sistaré, veïns d'Igualada. Un d'aquests socis, Francesc Llobet, davant el fet que la fàbrica "cerrada [...] constitueix una situació hasta ruïnosa...", manifestà la seva voluntat de retirar-se del negoci. Els seus consocis (Miquel Llobet i Ramon Sistaré) li van comprar la seva part i van formar el juliol de 1887 la societat R. Sistaré y Llobet que tenia per objecte "la fabricación de hilados y torcidos...". L'òbit de Miquel Llobet implicà que fos substituït per la seva vídua i que l'empresa adoptés (el 1888) la denominació de Sistaré i Successors de M. Llobet. L'esmentada companyia tingué la seva

fi el juny de 1894, quan Carme Arús (la vídua de Miquel Llobet) va vendre la meitat que posseïa del capital de l'empresa al seu soci Ramon Sistaré, que esdevingué així propietari del vapor. En aquesta època, la fàbrica era moguda per una màquina de vapor de 50 CV i segons consta en les matrícules industrials, a partir de l'exercici de 1890-91, hi havia en funcionament 1.000 fusos i, en el de 1898-99, s'hi van afegir 14 telers mecànics. Ramon Sistaré va morir el 1902 i el succeí el seu fill Amadeu, que va electrificar l'antic vapor de la Creueta. El traspàs d'aquest (l'any 1944) implicà que la finca i el negoci tèxtil fossin heretats per la seva filla Maria Sistaré i Casanovas, casada amb Fidel Serra i Camats. La fàbrica ja fa anys que ha deixat de funcionar, però l'edifici ha arribat intacte fins avui.

BIBLIOGRAFIA

Cristina Ventura i Pere Pascual, "De l'obrador d'indianes a la fàbrica de vapor. L'accidentada trajectòria d'una família d'industrials: els Mas (1754-1865)", *Miscellanea Aqualatensia*, 15 (2013), pàg. 99-172.

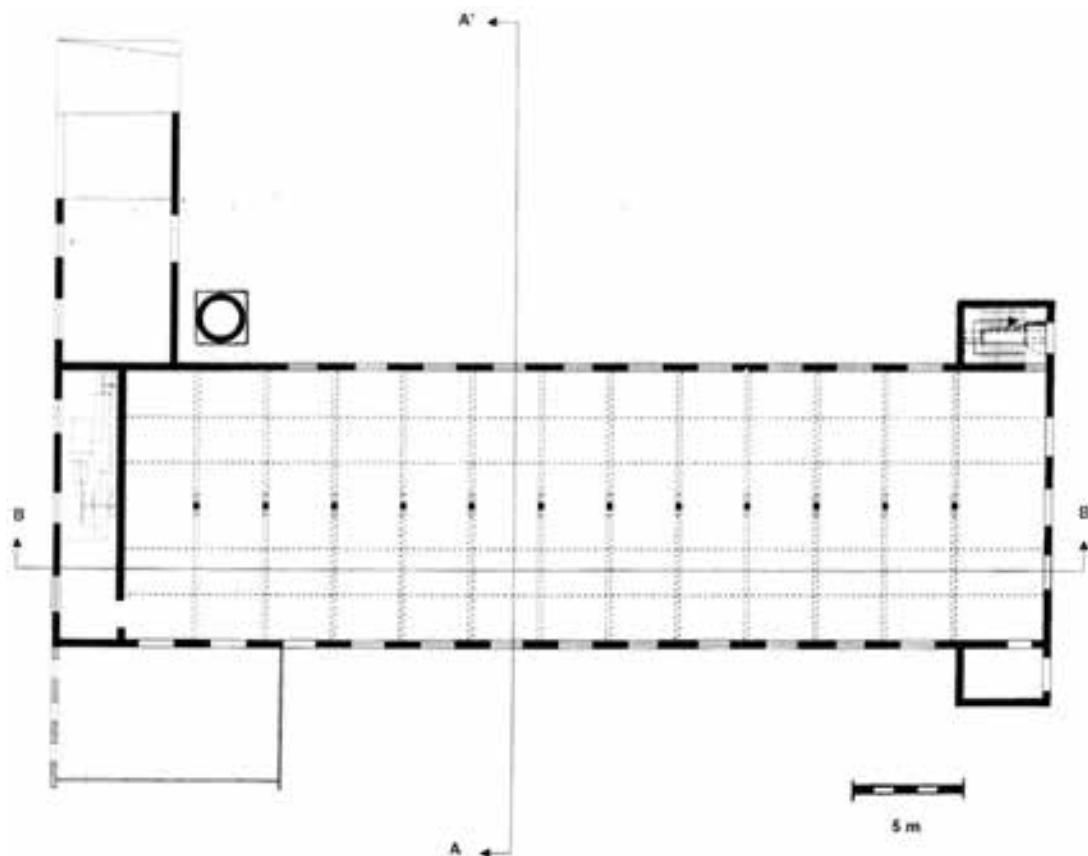
PLÀNOLS DEL VAPOR DE FRANCESC D'ASSÍS MAS

El projecte de la fàbrica tèxtil aixecada per Francesc d'Assís Mas va ser realitzat per l'arquitecte Josep Buixareu l'any 1855. És un edifici que consta d'una nau de planta rectangular formada per planta i pis. Actualment, una de les façanes laterals comunica amb un pati interior que tanca el conjunt fabril. Tant la planta baixa com el primer pis estan constituïts per dues crugies separades per dotze pilars de fosa. Una i altra es cobreixen amb una estructura formada per jàsseres de ferro i revoltons de gran volada. La coberta és a doble vessant sostinguda per encavallades de fusta de gran simplicitat formant un espai sota teulada. La composició de les façanes ve determinada per les obertures disposades simètricament formant eixos verticals. A la planta del pis, les finestres s'emmarquen amb un arc rebaixat i a la planta baixa amb una llinda plana. Els murs de les façanes es revesteixen amb arrebossat i tot el recorregut de façanes es corona amb una cornisa. A la part posterior de la fàbrica, s'hi situava la màquina de vapor. Encara se'n conserva la xemeneia.

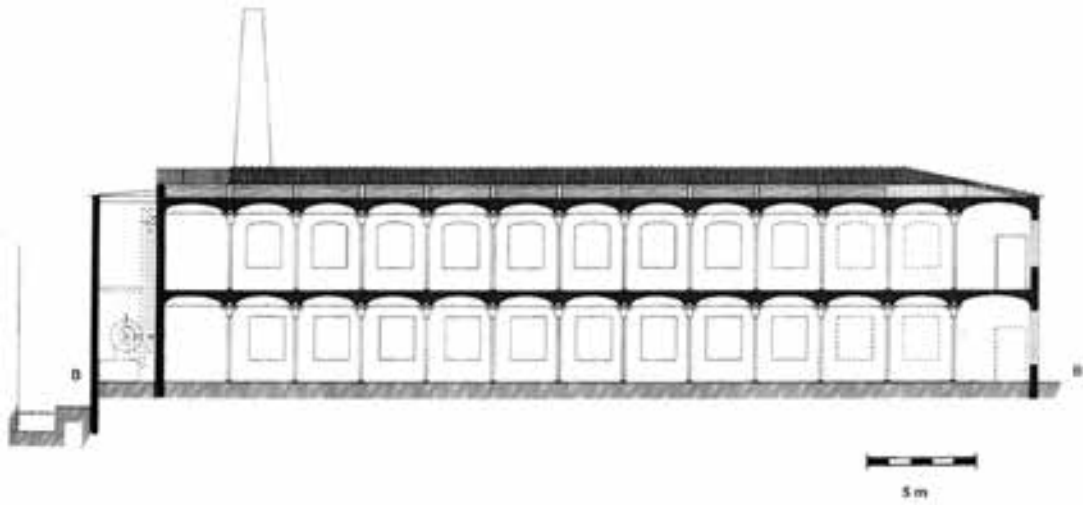
AUTORS:

PERE PASCUAL I DOMÈNECH
CARME FERRERAS I DALMAU

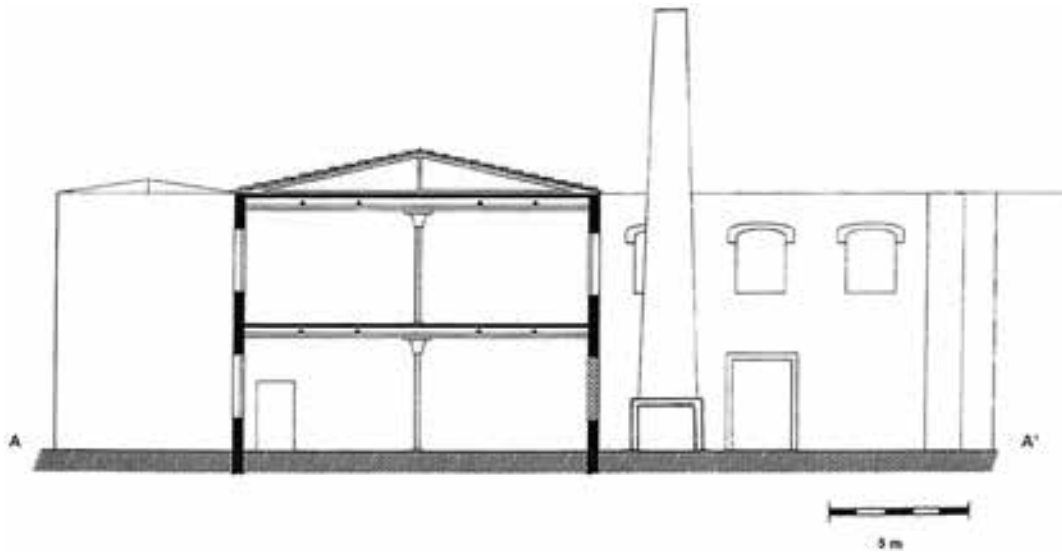
PLANTA

SECCIÓ LONGITUDINAL B-B'

SECCIÓ TRANSVERSAL A-A'

AIGUA
NO
POTABLE

ANNEX 1.4

L'ANTIGA FÀBRICA DE RAMON CASTELLS
(DESAPAREGUDA)

C/ Sant Antoni M. Claret

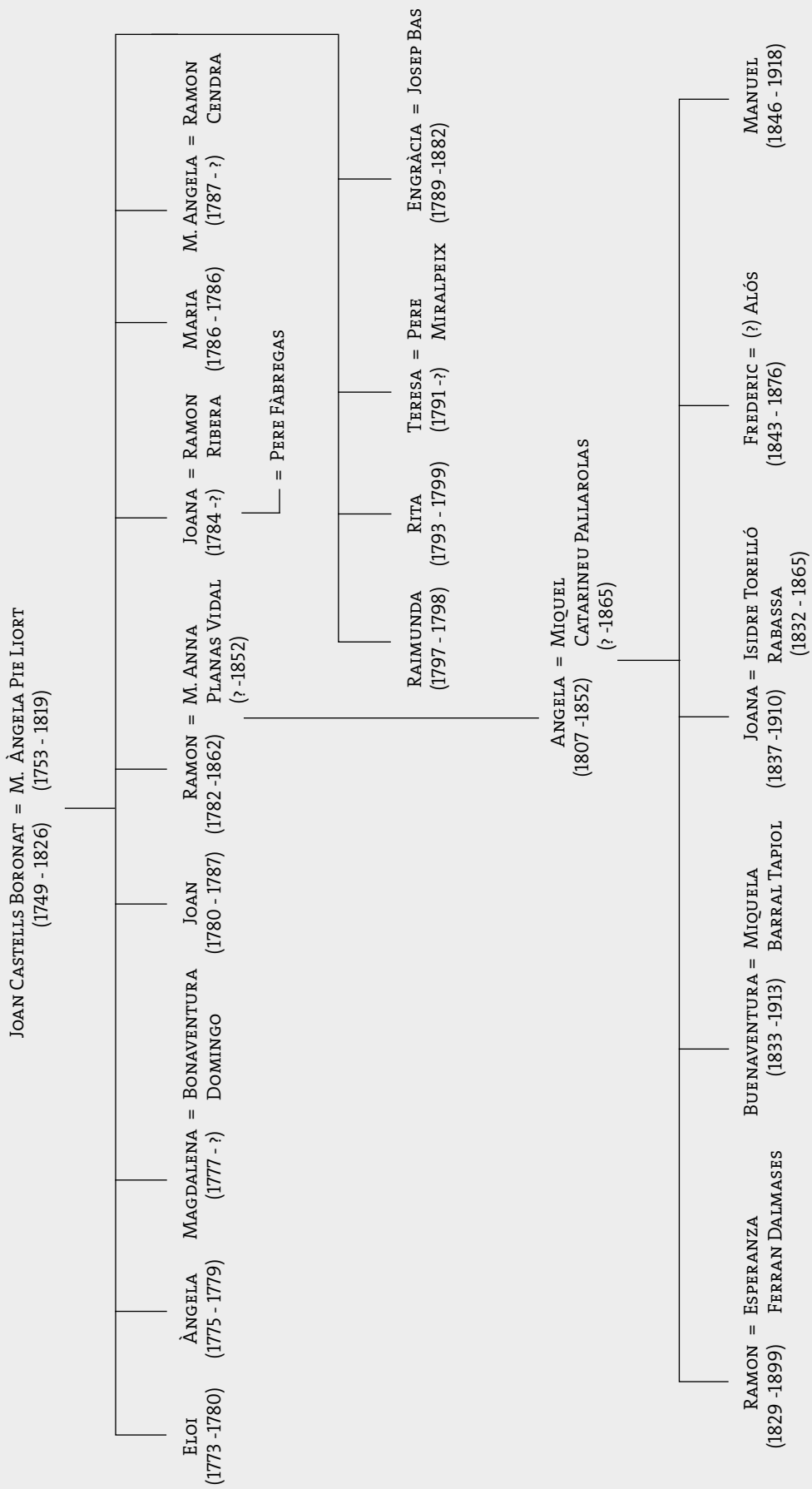
Els germans Joan i Gabriel Castells van donar origen a unes branques familiars que van tenir un protagonisme extremament rellevant en la industrialització igualadina del segon terç del vuit-cents: els Castells-Catarineu; els Cendra Castells i els Castells Comas. Els orígens de la nissaga es troben a Valls. El seu avi, Jaume Joan Castells, va néixer a Valls als voltants de 1720, on exercí de sastre, i tres dels seus fills cabalers —Joan, Gabriel i Josep— van emigrar a Igualada. El més gran d'aquest tres germans, Joan Castells i Boronat, es casà a Valls (el 1772) amb Maria Àngela Pie i migrà a Igualada els darrers mesos de 1772 o començaments de 1773. El matrimoni va tenir dotze fills, dels quals només sis —un noi i cinc noies— van arribar a l'edat adulta. El seu hereu Ramon va néixer el 1782 (vegeu el gràfic 1.3). Joan Castells es dedicà a l'ofici de “perxer y culebrer” produint faixes i objectes de passamaneria i aviat assolí la categoria de mestre de l'ofici. Era un home inquiet. Malgrat que sempre va estar vinculat a activitats productives —primer dins al món gremial amb el seu obrador de perxer i, més endavant, com a “fabricant” de faixes— exercí, paral·lelament, de “tractant” en una gran diversitat de negocis: l'especulació immobiliària, el comerç, el préstec, el descompte d'efectes comercials...

En la faceta de l'especulació immobiliària, l'agost de 1780 adquirí (juntament amb dos socis), en establiment emfitèutic, a Pau Ignasi de Potau i de Dalmases una “partida de terra nomenada lo Clos de Sant Agustí...”, localitzada al “pla superior” i al lloc conegut com Forn de les Teules. La vila registrava en aquests anys una intensa expansió econòmica i demogràfica —que donà lloc a l'edificació del raval de Sant Agustí— i, per tant, la demanda

de terrenys per edificar era elevada. Entre el febrer de 1781 i el desembre de 1782, van cedir gran part de la terra que acabaven d'adquirir mitjançant sis contractes d'establiment pels quals cobraven una renda que gairebé igualava el cens que s'havien compromès a pagar al comte de Vallcabra per tot el Clot de Sant Agustí, i van quedar tres solars a la seva disposició. Paral·lelament, Joan Castells inicià l'edificació de la casa pairal de la família en el solar que s'havia adjudicat, que s'estenia des de la carretera —actual carrer de Sant Agustí— fins l'aleshores anomenat “camí de la reclosa” del molí de l'Abadia, avui carrer de Sant Ignasi. Tanmateix, l'abril de 1781 decidí vendre a Miquel Amigó, fabricant de barrets, la part posterior d'aquest terreny i el febrer de 1784 en vengué un altre tros a Sebastià Abadal, “mestre de fer carros”, situat a sol ixent de la casa “de mi dit venedor”. Més endavant, en els anys del canvi de segle, Joan Castells començà a participar en altres activitats susceptibles d'oferir guanys més o menys elevats: l'arrendament del cobrament de drets feudals i de privatives municipals. El novembre de 1804, era coarrendatari del cobrament “dels delmes, censos y demás drets dominicals corresponents als senyors territorials del lloch y terme de Tous y de Sn Martí Sasgayolas...”: el gener de 1807, els comissionats de les obres de la Font —que es nodrien del producte de la privativa municipal de les carnisseries— van arrendar-li “com a més donant en encant públic [...] lo greix del bestiar (a excepció del de tocino) que-s matarà a las carnicerías”...

Però, tot i la diversitat dels seus negocis, no sembla que aconseguís acumular un capital gaire considerable. Els dots atorgats a les cinc filles en el moment dels seus casaments van ser força

GRÀFIC 1.3 LA FAMÍLIA CASTELLS-CATARINEU

migrats i van ser pagats, en molts casos, amb un considerable retard. La seva escassa capacitat d'estalvi al llarg d'aquests anys només li va permetre aixecar la casa del carrer de Sant Agustí, i no va ser fins a començaments del vuit-cents quan disposà de recursos sobrers per invertir en la compra d'immobles, els quals eren considerats, a l'època, una mena d'inversió segura que generava rendes previsible que no tenien la volatilitat dels guanys d'altres negocis. El maig de 1800, adquirí en establiment un tros de terra campà situat al "pla superior", que limitava, a migdia, amb el camí que baixa del portal de la Guia i Pou del Glaç al lloc anomenat la Creueta. L'abril de 1805, comprà una vinya situada al "pla superior", davant del convent de Sant Agustí. El març de 1806, adquirí "tota aquella pesa de terra, part campà, part herma, y part bosca...", situada al terme de Pontils.

EL CASAMENT I L'ENTRADA DE RAMON CASTELLS EN EL MÓN DELS NEGOCIS

Mentrestant, el seu hereu, Ramon Castells, havia passat a exercir l'ofici de perxer al costat del seu pare. L'abril de 1804, es va casar amb Maria Anna Planas i Vidal, filla de Joan Planas, fabricant de draps, i de Manuela Vidal (natural de Copons). La núvia va aportar al matrimoni un dot de 4.000 pessetes i dues calaixeres amb robes i vestits. Els expressats cònjuges —contra el que era habitual a l'època, en què els matrimonis acostumaven a tenir nombrosos fills— només en van tenir dos. Un nen que morí en néixer i una noia, Àngela, nascuda el 1807, que arribà a la majoria d'edat, es casà i va tenir una nodrida descendència que assegurà la continuïtat de la nissaga. En el moment que tingué lloc aquest enllaç matrimonial, res no feia pensar que Maria Anna Planas esdevindria receptora de dues herències en el decurs dels propers anys. La primera, la va rebre arran de la mort, sense descendència, del seu germà Manuel, "fabricant de paños", que deixà unes existències força considerables: llana en floca i filada, una notable quantitat de draps de llana i a punt per ser comercialitzats, etc. Els crèdits derivats (cal sospitar) de vendes de draps assolien sumes discretes, i alguns van ser

considerats incobrables, i altres de difícil realització. Les propietats immobiliàries eren de poca consideració i entre elles destacaven la casa pairal de la família al carrer de Sant Bartomeu i la meitat d'un tint a tocar del Rec.

Un fet rellevant del seu matrimoni amb Maria Anna Planas va ser que Ramon entrà en relació amb l'oncle de la seva muller, Francesc Vidal i Romeu —natural de Copons— que tenia una casa de comerç a Valladolid, i unes àmplies relacions amb la diàspora de comerciants catalans dispersos per les agro-ciutats de l'Espanya interior des del segle XVIII. L'esmentat vincle familiar afavorí, sens dubte, el desenvolupament del gruix de relacions comercials de venda de teixits i compra de primeres matèries —que ja havia iniciat el seu pare a finals del set-cents— i que van esdevenir d'importància cabdal en l'expansió del negoci tèxtil de la família. Francesc Vidal va morir a Barcelona el 1830 sense descendència i els principals beneficiaris de la seva herència van ser els seus nebots Anton Jover i Pradell i Maria Anna Planas. En concret, la muller de Ramon Castells heretà una hisenda al poble de Figuerola —municipi de les Piles— i una altra de localitzada a la barriada de Bergós, de Cervera.

En el decurs del primer terç del vuit-cents, tant Joan Castells com el seu fill Ramon es qualificaven com a "comerciants" i les dades disponibles indiquen que en aquests anys van compatibilitzar el treball a l'obrador familiar amb la dedicació a operacions comercials —com a compradors i venedors de primeres matèries tèxtils i de teixits—, la vinculació al negoci de l'arrendament del cobrament de drets senyorials; la dedicació de recursos a operacions de crèdit hipotecari, i això els va facilitar adquirir algun immoble a la vila... Paral·lelament, Ramon Castells va adquirir un protagonisme creixent en la gestió dels negocis familiars alhora que el seu pare anava quedant en un segon pla. L'agost de 1818, aquest trànsit es reafirmà quan el seu pare li concedí poders per actuar en tots els seus negocis "con absoluta y entera voluntad, sin limitación ni restricción alguna...". Es tracta d'un període durant el qual tot sembla indicar que van fer diners. Una acumulació que es manifesta en la inversió que Joan Castells efectuà en la compra d'immobles. El gener de 1820, aprofità l'extrem endeutament que patien els Amigó,

comerciants de la vila, per comprar “tota aquella pesa de terra antes campa, y vuy horta circuida de parets, junt a sa casa, torre, sínia, una adobaria o fàbrica de adobar cuyros ab todas sas oficinas...”. El terreny estava situat al “pla inferior” —la Plana abans anomenada d'en Cornet— i limitava, a l'est, amb el “camí que baixa des de la present vila al [...] rech, als tints y a la riera Noya, y se dirigeix al lloch de Montbuy...” i a ponent, amb terra de la vídua i fill de Jaume Mas, fabricant d'indianes, “ahont han construhit un prat...”. El preu de venda s'establí en 53.333,33 pessetes. En el decurs de 1823 i 1824, Joan Castells adquirí dos trossos de terra i un bosc al terme de Jorba (partida de Morivells) i una casa i un tros de terra a la Pobla de Claramunt. En el context d'aquest sostingut ascens econòmic, els pare i fill Joan i Ramon Castells van considerar que la seva puixança s'havia de reflectir en signes externs. L'octubre de 1825, decidiren ampliar i millorar la casa pairal de la família (coneguda com cal Santjoan), i van convenir amb un veí la cessió de la casa que limitava a l'est de la seva per tal de “ensanchar la sua y fer de ella lo que los aparega...”.

L'òbit de Joan Castells va tenir lloc el març de 1826. En les dècades posteriors, l'ascens social (i econòmic) del seu hereu, Ramon Castells, va ser autènticament meteòric. El 1835 havia esdevingut, molt destacadament, el primer contribuïent igualadí pel que fa al total pagat agregat en concepte de cadastre —que gravava les propietats immobiliàries a Igualada— i de contribució de “subsidi de comerç”, pagada per activitats industrials i comercials. En aquesta situació de bonança econòmica familiar, la seva única filla, Àngela, es casà el maig de 1828 amb Miquel Catarineu i Pallarolas, fill d'un comerciant natural d'Arenys de Mar establert a Barcelona. En els capítols signats arran d'aquest enllaç, Ramon Castells i la seva muller van fer donació universal dels seus béns a Àngela, amb reserva d'usdefruit per ambdós. Es pactà que en el supòsit que aquest matrimoni tingués un fill baró, Miquel Catarineu —després del traspàs dels donadors— tindria cura “de la administració de la casa y béns de Castells, y després de satisfeta la manutenció, gastos, obligacions y càrrech de la casa, podrà [...] disposar llibrement de la meitat dels beneficis de la fàbrica y comers y dels productes...”. El pare del nuvi donà al seu fill 5.333,33 pessetes

Façana de la casa de Ramon Castells (cal Santjoan) al carrer de Sant Agustí (ACAN-AFMI)

en concepte de llegítima paterna i materna. El matrimoni va ser extremament fructífer, atès que van tenir onze fills, dels quals només cinc van arribar a l'edat adulta. El 1829 va néixer Ramon, el futur hereu; el 1833, Bonaventura, que es casà i tingué descendència; el 1837, Joana, que envellí, es casà i també va tenir descendència; el 1843, Frederic, que també es casà i també deixà fills; i el 1846, Manuel, que esdevingué clergue i envellí.

LA DIMESIÓ POLÍTICA DEL PERSONATGE: UN LIBERAL MODERAT

La Revolució de 1820 comportà la proclamació de la constitució aprovada per les Corts de Cadis el 1812 i donà lloc al breu període de règim constitucional que coneixem com a Trienni Liberal. El 12 de

març de 1820, es va proclamar a Igualada el règim constitucional, i Ramon Castells figura com un dels signants de l'acta de proclamació del règim liberal. Uns dies després, els electors elegits per sufragi universal per procedir a l'elecció del diputat provincial del correjiment consideraren que Castells “reune las [...] circunstancias...” idònies, però aquest manifestà que no podia acceptar por hallarse indispuesto...”. En canvi, en la renovació de l'Ajuntament de desembre de 1822, Ramon Castells acceptà la designació de regidor, de manera que va romandre en el govern municipal en els moments crítics de la guerra civil derivada de la insurrecció “reialista” i de la intervenció de l'exercit francès (els “Cent Mil Fills de Sant Lluís”), que provocà la caiguda del règim liberal i restablí l'absolutisme.

En els moments de la reacció absolutista que seguí a la caiguda del règim liberal, va ser encausat pel fet d'haver format part de l'ajuntament constitucional de 1822-23. El gener de 1824, Ramon Castells i Joan Mas es van haver de defensar davant la Reial Audiència “de los cargos que se les hacen e hicieren en la causa criminal que contra ellos y otros se está substanciando, suponiéndoles autores o cómplices en la demolición del convento de P.P. Capuchinos inmediato a esa villa, últimamente verificada en el año procsimo pasado, siendo individuos del Ayuntamiento de la misma...” En aquest context, Castells oferí el seu suport en defensa dels correligionaris. El febrer de 1830, arran que Ramon Romaní, fabricant de paper, romania arrestat en “su casa y otros sobre la muerte dada durante la constitución al R[everen]do cura párraco de Vallbona...”, es va comprometre a pagar, en defecte de Romaní, “todo lo que contra él será sentenciado en ella en todas las instancias...”, i oferí en garantia d'aquest aval tots els seus béns.

En el decurs d'aquests anys, la restauració de l'absolutisme no contribuí a consolidar la “propietat” privada. L'agudització de la decadència dels estaments privilegiats de l'Antic Règim; les tensions generades per la proletarització dels petits productors urbans a causa de la creixent concentració del procés productiu; el malestar de la pagesia derivada de la crisi deflacionària que patí el país i per l'ensulsiada de la indústria domiciliària rural generaven una situació que, inexorablement, havia de desembocar en la guerra civil i els esdeveniments

Plafons de terra cuita amb alegories a l'agricultura, la indústria i el comerç a la façana de la casa de Ramon Castells (ACAN-AFMI)

revolucionaris de la dècada de 1830. Sigui com sigui, aquest descontentament s'adreçà en part vers els més conspicus representats de la burgesia ascendent —que, a més, s'identificaven amb la ideologia liberal— que s'estaven enriquint, mentre que la gran majoria de la població s'empobria. En les zones rurals, aquest neguit donà lloc a sovintejats robatoris i a accions que qüestionaven el sistema de propietat. L'esmentada situació determinà que, el febrer de 1829, Ramon Castells s'adrecés al capità general del Principat (Carlos de España) exposant-li que “en el término de esta villa y en los pueblos de Vilamajor, Jorba, Òdena y Monbuy [...] posehe varias tierras huertas, campas, viñas, olivares, hiermas, bosques y otras plantadas de varios árboles en las que no dudan algunos particulares de dichas villas y pueblos y otros introducir sus ganados y hacerles pacer sus hierbas, cortar leña, arboles, las aguas e impedirles su curso y llevárselle sus frutos...”, i sollicità que “prohiba semejantes excesos, perturbativos del buen orden y destructivos de sagrado d[e]r[e]cho de propiedad...”.

Pati de la part del darrere de cal Santjoan (ACAN-AFMI)

Les dissidències polítiques dins de les files de l'absolutisme es van confondre amb la qüestió successòria. En les altes esferes dels cercles vinculats a la Cort, la balança del poder s'inclinà vers els elements reformistes, la qual cosa va afavorir l'apropament entre la monarquia i el liberalisme moderat i va determinar l'inici de la Primera Guerra Carlista l'octubre de 1833. La tímida obertura política es plasmà, entre d'altres vessants, amb el Decret de 2 de febrer de 1833, que disposà la renovació dels ajuntaments. L'objectiu d'aquest canvi era constituir uns ajuntaments "sobre las bases que los hiciesen ser a la vez unos auxiliares zelosos e ilustrados del Gobierno, y unas corporaciones tutelares y protectoras de la seguridad, de la propiedad y del fomento de los pueblos...", i per assolir aquests objectius s'indicà que "la preferencia para el desempeño de estos cargos —les regidories municipals— debe darse a la propiedad, a la aptitud y a la probidad...". L'autoritat governativa comunicà (el 16 de març) els que havia elegit de les ternes presentades per constituir el nou

ajuntament. Per ocupar el càrrec de regidor degà, designà Isidre Torelló i Rovira —un vell liberal que durant la Guerra del Francès havia estat un dels membres de la Diputació de Catalunya— que acceptà aquesta responsabilitat a desgrat, i pel de regidor segon, Ramon Castells. En un clima prebèl·lic, l'alcalde major, Joaquín Vélez de los Hoyos —un funcionari designat pel poder governatiu— va desaparèixer a partir de finals de març, per la qual cosa Torelló i Castells van haver d'assumir, l'abril de 1833, les funcions d'alcalde i tinent d'alcalde, respectivament, fins al gener de 1834, en què es registrà una nova renovació dels càrrecs municipals. Paral·lelament, el llavors capità general de Principat s'ocupà de desarmar els Voluntaris Reialistes i alhora facilità la formació, a nivell local, de companyies de seguretat —la futura Milícia Nacional— addictes al nou govern. En una lletra adreçada a l'ajuntament igualadí —d'octubre de 1833—, indicà que "tomarán el mando como 1ro y 2do comandante de las mismas Dn José Torelló —fill d'Isidre Torelló— y Dn Miguel Catarineu

—gendre de Ramon Castells— a quienes esa corporación considera aptos para desempeñar los citados empleos...”

El fracàs polític de l'Estatuto Real i la intensificació de la guerra civil van donar lloc a l'onada d'aixecaments liberals progressistes de l'estiu de 1835 i, posteriorment, una nova tongada d'aixecaments populars l'estiu de 1836 culminà amb el motí dels sergents de La Granja i la proclamació de la constitució de 1812. Per efecte d'aquest canvi, es van renovar els ajuntaments elegits mitjançant sufragi universal indirecte, tal com establia la constitució de l'any dotze. La junta electoral elegida per la població igualadina designà, l'octubre de 1836, els membres del nou ajuntament constitucional. L'elegit per presidir el consistori, Ramon Castells, feu constar que “tomaba posesión solo p[er] obedecer la orden que se le ha dado al respecto pero q[u]e elevará a la superioridad competente las exenciones legales que le competen para no servir el cargo de alcalde...”. En aquest moment, Castells tenia en procés de construcció la fàbrica del carrer de Sant Francesc, i pel que sembla no estava gens disposat a acceptar cap mena de responsabilitat política. Per tal d'aconseguir ser eximit d'aquesta responsabilitat, Castells decidí optar a l'adjudicació de l'arrendament del pallol de la vila i poder ser exonerat per ocupar cap càrrec públic. El consistori igualadí es resistí a acceptar aquesta maniobra, però finalment hagué de claudicar.

LA FÀBRICA DE TEIXITS A MÀ DEL CARRER DE SANT FRANCESC

L'obrador familiar era localitzat des de la dècada de 1780 en els baixos de la casa del carrer de Sant Agustí. El projecte de construir una fàbrica de nova planta és possible que es comencés a gestar en els anys immediatament posteriors a la Guerra del Francès, i que el lloc escollit per ubicar-la fossin els terrenys existents darrere de la casa familiar. Una part almenys d'aquest espai havia estat propietat del seu pare, el qual el va vendre el 1781 a Miquel Amigó. L'agost de 1817, Joan i Ramon Castells decidiren recuperar aquest terreny i van pactar una permuta amb els Amigó —pare i fill— que s'avinueren a cedir-los la palissa i l'era que tenien en

aquest indret a canvi d'una era “de batre grans” i dues pallisses en un altre indret i el pagament de 533,33 pessetes. Però la decisió d'aixecar en aquest terreny la fàbrica familiar no es va materialitzar fins al 1832. El febrer d'aquest any, Ramon Castells comprà a Valentí Biosca, pagès, i Simeó Biosca, teixidor de cotó, pare i fill, “tot aquell tros de terreny, en que hi havia una era...” localitzat al raval de la vila “ahont se forma lo carrer anomenat de S[an]t F[rancisc]o de Paula...”. El setembre de 1833, Bartomeu Gomis i el seu fill, “fabricants de filats y teixits de cotó”, li van vendre un solar que tenia de llargada “desde lo carrer que allí novament se està formant a la part de mitg dia nomenat de Sant Ignasi fins a altre carrer q[u]e igualment se està formant a la part de tramuntana, q[u]e és al detrás de las casas y fàbricas de nosaltres [...] nomenat de Sant Franc[isc]o de Paula, en qual terreno que venem al dit Sr Castells [...] està edificant ab consentiment nostre baix la esperansa de la pr[ese]nt venda perpètua que li teniam ja otorgat de paraula...”.

El seguiment de la compra de terrenys permet precisar que la fàbrica s'edificà en diverses fases, seguint un pla constructiu preconcebut que atorgà una gran unitat arquitectònica a l'edifici. El 1836 ja estava construïda en part i en funcionament. El setembre d'aquest any, Ramon Castells decidí adquirir terrenys contigus per tal d'ampliar-la. Pere Solà, pagès de la vila, li va vendre “aquelles dos naus de casa entre la casa principal del venedor y la fàbrica del comprador...”. Es precisà, a més, que el venedor cedia al comprador “lo terreno de detrás de dits dos naus de casa fins a trobar la paret que se troba construïda al estrem de ell a la part de migdia en tota la amplada de dits dos naus que...”, el qual el tenia “ajustat verbalment amb la s[e]ñora condesa de Vallcabra en establiment...” i que quan “vinguia la cas de otorgar-se la escr[itur]a de establiment se farà a favor de dit Castells...”. L'ampliació de la superfície que havia d'ocupar la fàbrica prosseguí el 1840 amb la compra d'una casa situada a la part de llevant dels terrenys acabats d'adquirir. El venedor també va ser Pere Solà i la cessió es feu a carta de gràcia, transacció que, el novembre de 1844, “no havent lo otorgant tingut possibilitat per redimir la dita carta de gràcia...”, esdevingué irreversible. Les esmentades adquisicions van culminar el març de 1842, quan Maria del

Façana de la fàbrica de Ramon Castells al carrer de Sant Francesc (avui Sant Antoni M. Claret) (CECI, Miquel Martínez)

Pilar d'Altarriba i d'Azcón, comtessa de Vallcabra, cedí en establiment a Ramon Castells un “pedazo de terreno [...] contiguo a la casa fábrica y terreno de dicho Castells...” que limitava, a migdia, amb el carrer de Sant Ignasi; a ponent, amb la travessia Gomis; i a tramuntana, amb la fàbrica de Castells.

La cronologia de les compres de terreny permet deduir que les obres de construcció de la fàbrica de teixits a mà de Ramon Castells van tenir lloc simultàniament en part amb les de l'aixecament de l'impressionant edifici de la Igualadina i fins i tot és possible que continuessin després del seu acabament. La fàbrica del carrer de Sant Francesc s'especialitzà, en principi, en l'elaboració de faixes de cotó i d'estam. El 1845 ocupava el cinquè lloc en el rànquing de les empreses tèxtils igualadines —segons el valor estimat de la seva producció— i comptava amb 64 obrers. En el decurs de les dues dècades posteriors, experimentà una notable expansió. El 1861 era la segona fàbrica local pel que fa al nombre de treballadors ocupats (232). La concessió de poders notariais relacionats amb contenciosos —sovint atorgats arran de la fallida de clients— permet saber quelcom sobre l'abast territorial del mercat. Els expressats poders evidencien

que les relacions comercials de l'empresa eren intenses amb Barcelona, Madrid i Saragossa i que la seva àrea de mercat s'estenia per diverses ciutats castellanes (Valladolid, Burgos, Béjar...), andaluses (Málaga, Jaén, Granada, Écija...), o valencianes com Oriola. Una proporció elevada dels esmentats aponderats van ser comerciants catalans o d'origen català establerts en places de la resta d'Espanya. Es tracta, doncs, de continuadors i descendents de la diàspora de comerciants que, en el decurs del segle XVIII, havien format una densa xarxa comercial dedicada a comercialitzar teixits catalans als agromercats de l'Espanya interior. Una xarxa que durant el segon terç del segle XIX estava en declivi, però que tot i això seguia essent, segons sembla, una base fonamental de la comercialització de la producció tèxtil de l'empresa.

Les cessions de poders notariais posen també de manifest que Ramon Castells participà en la gerència de la fàbrica fins a les vigílies del seu traspàs, atès que signà la darrera escriptura l'abril de 1862, cinc mesos abans de morir. Però des de feia anys havia delegat part d'aquesta responsabilitat en el seu gendre. Posteriorment, va fer el mateix amb el seu net, Ramon Catarineu i Castells —a qui

Les finestres disposades en perfecte simetria possibilitaven una bona il·luminació de la fàbrica (CECI, Miquel Martínez)

confià la continuïtat del destí industrial de la nissaga— i amb el seu nebot, Joan Cendra i Castells, amb el qual mantingué una estreta relació i una bona entesa fins al punt que acceptà la seva incorporació com a soci de l'empresa. Pensant, sens dubte, en el relleu generacional, l'abril de 1854 va concedir amplis poders al seu net Ramon i al seu nebot Joan Cendra per actuar (junts o per separat) en representació seva en tota mena d'actuacions. L'esmentada entesa implicà que, després de l'òbit de Castells, el seu gendre Miquel Catarineu impulsés la formació de la societat Catarineu i Cia, que assumí la gestió de la fàbrica. La companyia sorgí de l'associació de Miquel Catarineu, del seu fill i hereu Ramon i de Joan Cendra. La sobtada mort de Miquel Catarineu el 1865 (víctima del còlera) no implicà la dissolució de la companyia. L'1 de març de 1866 es tornà a escripturar sobre la base de l'associació de Ramon Catarineu, del seu germà

Bonaventura i de Joan Cendra, amb un capital social de 933.865 pessetes.

L'emergència de les fàbriques de vapor i, posteriorment de les fàbriques de riu (o colònies industrials) mogudes, en part si més no, mitjançant l'energia hidràulica, determinà que la subsistència de les fàbriques de teixits a mà esdevingués cada vegada més insostenible. En un context de creixent manca de competitivitat, Catarineu i Cia es mantingué activa fins que el 1882 optà per la liquidació. Per tant, Ramon Catarineu —el principal accionista de la companyia— renuncià a la possibilitat de convertir-la en una fàbrica a vapor que possiblement hagués assegurat la seva continuïtat, una decisió que molt probablement s'expliqui pel fet que disposava d'una fàbrica tèxtil moguda per energia hidràulica a la colònia de can Bros de Martorell, en la qual havia concentrat tots els seus recursos i capacitats. Tanmateix, arran de la dissolució de la societat, es va fer càrrec (en solitari) de la fàbrica Bonaventura Catarineu, el qual, entre 1882 i 1900, la mantingué en activitat amb una capacitat productiva cada vegada més reduïda.

LES ALTRES EMPRESES INDUSTRIALS VINCULADES A RAMON CASTELLS

És indubtable que la iniciativa empresarial més rellevant de Ramon Castells va ser la creació de la Cia Fabril Igualadina —quan encara tenia en construcció la fàbrica del carrer de Sant Francesc— el febrer de 1841, concebuda com una gran filatura de cotó a vapor. En la formació d'aquesta empresa, comptà amb el suport d'alguns dels industrials i comerciants més destacats de la vila. Els seus consocis li van atorgar plens poders per comprar terrenys, aigües, maquinària, formalitzar contractes de construcció... El capital social de la companyia s'establí en 266.666,66 pessetes dividit en 20 accions, del qual Ramon Castells va subscriure 6 accions equivalents a 80.000 pessetes. És a dir, el 30% del capital de l'empresa, la qual cosa el convertí, molt destacadament, en el seu principal accionista. El vapor va ser posat en funcionament a començaments de 1843 utilitzant com a combustible lignits procedents del jaciment de l'Alta Anoya, un carbó que per la seva proximitat va ser el principal factor explicatiu de la

constitució de la companyia. Però passats uns anys, entre els implicats en la societat imperava el pessimisme, atesa la baixa potència calorífica i mala qualitat del combustible emprat. El 1852, tot sembla indicar que Ramon Castells estava convençut que aquest vapor no era l'instrument adequat per assolir una oferta de filats de cotó a preus convenients, la qual cosa explica que decidís efectuar una molt elevada inversió en l'adquisició d'una filatura hidràulica ubicada a la riba del Llobregat, a la colònia de can Bros, terme de Martorell.

Tanmateix, no va ser fins a l'octubre de 1856 que els socis de la Cia Fabril Igualadina van prendre la decisió de liquidar-la i aconseguir, a través d'una ampliació de capital, reestructurar l'empresa. En aquesta operació, hi va tenir un paper rellevant Macià Vila, industrial d'origen igualadí establert a Reus. La transformació de la Fabril en Igualadina Cotonera va ser autoritzada l'agost de 1857, i el seu objecte social consistí en "establecer en la villa de Igualada u otros puntos que convengan fabricación de hilados y tejidos de algodón y mezclas, con los accesorios de blanqueo, tinte, estampado y aprestos...". Mitjançant la cessió pactada d'actius, els antics socis de la Fabril Igualadina van esdevenir accionistes de la Igualadina Cotonera. Ramon Castells va rebre 600 accions —el 1860 estaven desemborsades en un 75% del seu valor nominal i, per tant, equivalien a un capital de 225.000 pessetes—, que el van convertir en l'accionista majoritari de la nova societat. L'esmentat canvi es produí quan ja era massa vell —tenia prop dels vuitanta anys— i pel que sembla es desinteressà totalment de participar en la gestió d'aquesta societat. La seva direcció quedà, cada vegada més acusadament, en mans del grup d'accionistes que van entrar a l'empresa de la mà de Macià Vila.

El fet que la Igualadina no hagués satisfet l'expectativa del proveïment de cotó filat a preus relativament reduïts a la indústria Igualadina sembla que abocà Ramon Castells a adquirir una filatura hidràulica. L'expressada iniciativa es materialitzà el maig de 1852, quan comprà als pare i fill Josep Elias i Tardà i Jaume Elias i Solà —hisendats i veïns de Sant Pau de la Guàrdia (El Bruc)— el domini útil de diversos edificis fabrils de la barriada de can Bros, a les proximitats de Martorell. Es tractava d'un "edificio que antiguamente fue molino

de batanes y actualmente sirve de fábrica de hilados de algodón, con todas sus ruedas, motores y demás pertenencias..."; d'un "molino harinero con sus ruedas y artefactos, el cual es otro de los edificios unidos a la fábrica [...]; el molino papelero actualmente desmontado, junto con su cubierto o cuadra..."; la "represa construida dentro del río Llobregat, el canal o acequia común [...], el cauce particular de los establecimientos, las aguas que absorbe el canal y dan curso a los varios establecimientos sobre referidos..."; i l'aprofitament de les aigües del Llobregat que la Batllia General del Reial Patrimoni concedí, el 14 de març de 1817, a Miquel Elias. El cens d'aquest establiment es fixà en 2.400 pessetes anuals i l'entrada en 96.120 pessetes. El juliol d'aquest mateix any, per evitar possibles contenciosos, va adquirir un cens i altres drets sobre l'ús d'aigües, pedreres i camins per la suma de 48.000 pessetes. El procés d'adquisició d'aquest complex fabril culminà quan, en compliment del que s'havia pactat en l'establiment, Castells acredità que havia efectuat a can Bros una inversió de 180.800 pessetes, entre 1853 i 1855, "en la fábrica nueva, canales y varias casas nuevas edificadas en el terreno...". En els propers anys, cedí en arrendament, si no la totalitat, parts de l'esmentada filatura a Maria Gràcia Fabrè de Vidal —contracte que va ser transferit a Castro Montaña i Cia.— i a Canadell Germans.

La participació de Ramon Castells en d'altres empreses i companyies, si bé no es pot considerar inexistent, va tenir un caràcter marginal respecte a les inversions que acabem de veure. Entre d'altres negocis de menor volada, participà, el desembre de 1854, en la societat regular col·lectiva Gibert, Cañellas i Cia, que tenia per objecte "la fabricación de tejidos de algodón hilo y lana.." (sembla que a mà), la seva seu social a Barcelona i la fàbrica a Gràcia. El capital social de la companyia s'establí en 40.000 pessetes i Castells n'aportà 20.000 "en géneros corrientes y a precio de coste...". Tanmateix, aviat (el novembre de 1857) decidí abandonar aquest negoci, i va reconèixer haver rebut dels seus socis 30.472,75 pessetes. La seva retirada implicà que els seus nebots Ramon i Bonaventura Cendra i Castells s'associessin amb Pau Gibert per continuar el negoci sota la raó social de Gibert i Cendra Germans. Posteriorment, el 1856 decidí participar com a soci comanditari

en una casa de comerç establerta a Madrid, amb la probable intenció que servís d'instrument per comercialitzar els gèneres tèxtils que produïa a la seva fàbrica. El febrer d'aquest any, Josep Ulles, natural de Terrassa, i Ramon Galceran, d'Igualada —actuant en representació de la raó social Ulles i Galceran, del comerç de Barcelona— i Francesc Catarineu, natural de Barcelona i veí i del comerç de Madrid, van constituir una societat regular col·lectiva “para poner en Madrid un establecimiento de comercio al por mayor de géneros del reyno y estrangeros...”. El capital social de l'empresa s'establí en 112.500 pessetes, de les quals 37.500 van ser aportades per Ramon Castells.

L'ACUMULACIÓ D'UN PATRIMONI IMMOBILIARI MOLT CONSIDERABLE

El patrimoni immobiliari familiar era encara, a començaments de la dècada de 1830, força discret i consistia en els trossos de terra que havia adquirit Joan Castells i Boronat (a Igualada, Jorba i la Pobla) i en les propietats rebudes en herència per Maria Anna Planas: les finques de Figuerola (terme de Les Piles) i del barri de Bergós (Cervera) i les cases del carrer de Sant Bartomeu, d'Igualada. La primera compra d'un immoble efectuada per Ramon Castells (sense finalitats industrials) es registrà el març de 1826, quan adquirí un extens terreny a Antoni Franch Estalella: antic guerriller durant la Guerra del Francès i després destacat liberal. En aquesta època, Franch, aclaparat pels deutes, es veié forçat a vendre en pública subhasta part d'un extens terreny que posseïa a les rodalies del convent de Sant Agustí. Ramon Castells en pagà 8.000 pessetes. El comprador va conservar durant uns anys aquest tros, fins que, avançada la dècada de 1840, decidí —aprofitant l'expansió demogràfica de la vila i de la demanda de sòl per edificar— repetir l'operació que havia realitzat el seu pare amb l'adquisició del Clos de Sant Agustí. És a dir, fragmentar el predi en solars i cedir-los en establiment. Entre el juliol de 1846 i el desembre de 1859, arribà a formalitzar quinze contractes de cessió de solars, que en conjunt li van proporcionar una renda de 853,36 pessetes anuals.

Tot seguit, Ramon Castells aprofità l'endeutament extrem d'un propietari per adquirir una

extensa finca al terme de Pujalt. El setembre de 1826, Ramon Carulla i la seva muller Maria Xipell, naturals del lloc de Vilamajor (parròquia de Segur) i llavors veïns d'Igualada, van reconèixer haver rebut de Ramon Castells 29.333,33 pessetes destinades a pagar deutes. Un mes després, els esmentats deutors van vendre les seves propietats a Ramon Castells. Es tractava d'una heretat força extensa que, en conjunt, tenia una superfície d'unes 152,77 h i que es trobava fragmentada en multitud de trossos dispersos i amb molta terra erma o boscosa. El preu de venda es fixà en 29.333,33 pessetes, que servirien per cancel·lar el deutor del mateix import. Posteriorment, Castells aprofità les oportunitats que se li van presentar per adquirir més terra a Vilamajor. L'octubre de 1828, comprà un tros de terra erma ubicat a la partida Garriguetes i les Closes. El preu de venda va ser de 80 pessetes. Uns anys després, el juny de 1849, adquirí més terres contigües a les que ja posseïa en aquest indret: un casalot enrunat i vuit trossos de terra camp, erma i bosc que en total tenien una extensió de 37,7 h. El preu es fixà en 4.266,66 pessetes.

Els pare i fill Isidre i Josep Torelló (aquest darrer, mort prematurament) van passar uns anys de grans dificultats econòmiques després de l'ensulsiada del negoci de fabricants de draps en què s'havia fonamentat l'ascens econòmic de la família durant el segle XVIII. En aquest context, el gener de 1839, Isidre Torelló, aclaparat pels deutes, decidí vendre a Castells un mas que havia heretat del seu oncle Segimon Torelló. Es tractava del mas Còdol, que s'estenia pels termes de Miralles i de Tous. El preu de venda s'establí en 5.728,1 pessetes. Els anys posteriors, Castells comprà dos boscos prop de l'esmentat mas: un que tenia una extensió de 4,4 h i un altre de 1,46 h. Mentrestant, els problemes econòmics d'Isidre Torelló es van agreujar i, l'agost de 1844, li va vendre la casa i l'heretat anomenada mas Batet —que el venedor també havia heretat del seu oncle—, situada al terme de Miralles, les terres del qual limitaven, a tramuntana, amb les del mas Còdol. El preu de venda es pactà en 4.266,66 pessetes.

La compra d'un dels molins de Carme estigué relacionada amb les dificultats econòmiques que van partir els pare i fill Ramon i Celdoni Ribas, comerciants igualadins. El maig de 1828,

van confessar que devien a Ramon Castells 24.641,44 pessetes. L'ensulsiada econòmica dels Ribas persistí i, el setembre de 1842, Celdoni Ribas va vendre a Castells "tot aquell molí o fàbrica de fer paper —que el venedor posseïa a carta de gràcia— ab todas las oficinas, instrumentos y aparatos y junt ab todas las milloras..." ubicat al paratge de Soldevila de Carme, un hort i un molí derruït. El preu de venda s'establí en 14.933,33 pessetes. L'octubre de 1847, el comprador aconseguí adquirir el dret de lluir la venda a carta de gràcia d'aquest molí paperer aprofitant que el seu titular estava aclaparat pels deutes i decidí vendre'l. En pagà 5.066,66 pessetes. En el decurs dels propers anys, Castells aprofità totes les oportunitats que se li van presentar per adquirir més terres a Carme, als voltants de l'expressat molí paperer. L'agost de 1849, comprà una horta a la partida de la Vall per 266,66 pessetes. El mateix dia adquirí una altra horta a la mateixa partida de la Vall, que limitava, a tramuntana, amb la fàbrica de paper del comprador. En pagà 4.266,66 pessetes. I tot seguit, per 160 pessetes, un "feixò herm vuy dia" que afrontava, a migdia, amb un dels horts que acabava d'adquirir. Posteriorment, aprofità una altra situació d'endeutament per fer-se amb un molí fariner també a Carme. El juliol de 1852, Francesc Torrella i Rosa Roca, cònjuges, veïns de les Esplugues de Carme, li van vendre el dret de lluir i recobrar d'un molí fariner amb "sos horts", una quartera de sembradura, bassa, aigües, mines, aqüeducte..., que afrontava, a ponent, amb el carrer Major, i a tramuntana, part amb la Plaça de l'Església. El preu de tot plegat es fixà en 17.514,66 pessetes. Uns dies després, Castells exigí a Francesc d'Assís Vallès, veí i del comerç de Carme, la redempció de la venda del molí a carta de gràcia i aquest va reconèixer haver rebut del fabricant igualadí la suma de 12.000 pessetes.

Ramon Castells efectuà nombroses inversions en l'adquisició d'altres immobles. En alguns casos, es tractà de cases, horts o terres de conreu (sobretot a Igualada) desvinculades de les propietats que ja posseïa, però de manera prioritària, les seves adquisicions es van adreçar a la compra de terres veïnes a les que posseïa amb la finalitat d'ampliar i arrodonir les finques del patrimoni immobiliari familiar. Paral·lelament, realitzà algunes

compres de terra amb la finalitat d'ampliar la propietat que la seva muller havia heretat a Figuerola de Santes Creus, que s'estenia pels termes de les Piles i de Pontils. El febrer de 1832, comprà a Joan Solà i Maria Guarro, cònjuges, i el seu fill Josep, pagesos de Montbui, un bosc situat al terme de Pontils, partida del Clot de Comantuxó. El preu va ser de 266,66 pessetes. Uns anys després, el novembre de 1855, Josep Miret Corbella, pagès de Figuerola de Santes Creus, li va vendre un tros de terra, part campa i part erma, de la partida del Clot del Poble i del Pasqual, que limitava, a l'est, a migdia i a ponent, amb terra del comprador. El preu de venda va ser de 1.600 pessetes. I el maig de 1860 adquirí al mateix Francesc Miret un altre tros de terra campa i erma, situat a la partida de Torraderas, que limitava, a ponent, a migdia i al nord amb terres del comprador. El preu de venda s'establí en 1,250 pessetes. Una altra de les propietats heretades per Maria Anna Planas van ser els trossos de la barriada de Bergós de Cervera, i Ramon Castells també dedicà recursos a comprar més terres en aquest indret. El desembre de 1841 adquirí a Joaquim Farreras, veí de Cervera, per 3.733,33 pessetes, una peça de terra campa i de regadiu, ubicada al terme de Cervera, partida Sèquia de Sant Salvador (abans Framenors). Posteriorment, se li presentà l'oportunitat d'adquirir més terres a prop de la vinya que la seva muller havia heretat del seu germà a la partida de Sant Hilari de Vilanova del Camí, i la va aprofitar. El febrer 1862 comprà per 2.600 pessetes una vinya ubicada a l'esmentat indret.

El fallit intent dels pare i fill Joan i Ramon Castells d'aconseguir (el 1818) la propietat d'un tint i d'un hort annex sota el Rec i prop de la Creueta, acabà, el 1825, amb l'adquisició d'un petit hort en aquesta zona. El març de 1843 se li presentà a Ramon Castells l'oportunitat d'adquirir l'expressat tint a Anton Vila Mateu, tintorer de la vila. Es tractava d'un tros de "terreno que ocupan las sobre indicadas caseta y tint, quals edificis foren enterament destruits i arruinats per las fortas y grossas avingudes de las aguas que tant en grandisima abundància caygueren y formaren un dilubi ja may vist en est territori lo dia vint y quatre de agost últim passat, ab que desaparegueren personas, edificis y fortunes...". El preu d'aquesta transacció s'establí en 533,33 pessetes. Mentrestant, seguí ampliant el

terreny que posseïa entre el carrer de Sant Ignasi i el de la Creueta. El setembre de 1846, adquirí diversos immobles i drets en aquesta zona: dos pallers “con su hera de trillar” contigua localitzats al “llano superior”, que afrontaven, a migdia, terra de la seva propietat i, a tramuntana, amb el camí de la resclosa del molí de l'Abadia; un tros de terra la llargada del qual anava des del carrer de Sant Ignasi al camí de la Creueta, que limitava, a ponent, també amb terra de la seva propietat; i un censal i dos censos. El preu de compra es pactà en 5.822,22 pessetes.

Paral·lelament, Ramon Castells dedicà quantiosos recursos a comprar un gran nombre de cases i terres a Igualada i a algunes poblacions veïnes. En aquestes línies no s'ha pretès efectuar una descripció exhaustiva de les seves adquisicions de propietats immobiliàries, perquè seria excessivament prolixa, però cal advertir que hi manca —a causa que la seva compra no s'ha pogut documentar— una finca de certa importància: el mas Rosich, de 61,01 h, localitzat a Sant Pere dels Arquells. Òbviament, el conjunt del patrimoni immobiliari de Castells —l'heretat del seu pare i de la seva muller i, sobretot, l'adquirit per ell mateix— constituïa una acumulació de capital molt elevada i oferia, sens dubte, uns ingressos molt considerables en concepte d'arrendaments, de censos i de lloguers. La seva administració exigia molta dedicació, tant pel que fa al cobrament de rendes i lloguers, com a la gestió del manteniment dels immobles i a la resolució dels litigis sorgits entorn dels contractes de cessió del seu ús a tercers. Evidentment, Ramon Castells i el seu gendre —totalment absorbits per la gestió dels seus negocis industrials i comercials— no es van poder ocupar personalment d'aquest vessant patrimonial, i el problema el van resoldre atorgant poders a persones de confiança per tal que tinguessin cura de l'administració d'heretats, de masos, de terres, de molins i de cases. Es fa difícil diferenciar els poders concedits arran de fallides o manca de compliment dels clients de la seva fàbrica, dels relacionats amb la gestió de l'administració o de contenciosos sorgits entorn del patrimoni immobiliari. Tanmateix, entre el 1842 i el 1862, en van atorgar, com a mínim, onze de relacionats amb aquest vessant del complex entramat patrimonial desenvolupat per Ramon Castells per a l'obtenció de rendes i beneficis.

ELS DARRERS ANYS: LA FAMÍLIA I EL FERROCARRIL

El febrer de 1852, Ramon Castells va experimentar el sotrac del traspàs de la seva muller Maria Anna Planas i, poques setmanes després (el març), de la seva única filla Àngela, que morí relativament jove. La seva dona havia fet testament uns anys abans disposant que l'hereva universal de tots els seus béns fos la seva única filla Maria Àngela Castells i Planas. En els anys posteriors, tres dels seus cinc nets es van casar amb noies o hereus de famílies de la burgesia local que tenien un estatus social que no es corresponia gaire amb la molt opulent situació econòmica d'aquesta família. L'extrema diferència entre l'import de les llegítimes rebudes i la relativa migradesa dels dots rebuts per les mullers dels seus nets i l'escreix que va rebre la seva neta és ben explícita de l'esmentada disparitat. El setembre de 1857, Ramon Catarineu i Castells es casà amb Francesca Ferran i Dalmases, filla d'un confiter traspasat. En capítols matrimonials, Ramon Castells confirmà el llegat dels seus béns “en favor de su nieto [...], conservando todas las reservas de usufructo para sí, y después para su yerno D. Miquel Catarineu; [con] facultad de vender y empeñar todos los bienes...”, i li lliurà 106.400 pessetes en concepte de llegítima, la meitat en metàl·lic i l'altre meitat en finques. El seu pare el designà el seu hereu universal i li atorgà 26.600 pessetes de llegítima paterna. Per la seva banda, la seva mare dotà la núvia amb la suma de 5.320 pessetes —3.990 en metàl·lic i 1.330 en roba i calaixeres—; i el seu germà Josep li donà 2.660 pessetes “en demostración de su cariño...”.

Uns mesos després, el maig de 1858, Bonaventura Catarineu i Castells —el segon net de Ramon Castells— es casà amb Miquela Barral i Tapiol, filla de Joan Barral i Novell, un comerciant de la vila i relacionat amb la diàspora de catalans establerts a les ciutats i mercats agrícoles de l'Espanya interior. En capítols, Ramon Castells li atorgà una llegítima de 82.460 pessetes, que es faria efectiva mitjançant el lliurament de 63.507,5 pessetes en metàl·lic; 50 accions de la societat Igualadina Cotonera; i dues cases al carrer de Sant Bartomeu. Li lliurà, a més, 15.960 pessetes que li llegà la seva àvia Maria Anna Planas i, com a mostra d'afecte,

“todo el amueblage de la casa, y todas las ropas de uso doméstico y personales...”. El pare del nuvi, Miquel Catarineu, donà a Bonaventura 21.280 pessetes en concepte de llegítima. El pare de la núvia, Joan Barral, li concedí un dot de 7.980 pessetes i dues calaixeres amb robes i vestits. El maig de 1861, van tenir lloc les núpcies de Joana Catarineu i Castells amb Isidre Torelló i Rabassa, advocat i descendent d'una nissaga que tingué un passat molt rellevant com a productors de draps. Ramon Castells havia compartit amb l'avi del nuvi, Isidre Torelló i Rovira, les vicissituds de l'emergència de l'Estat liberal que ambdós van contribuir a implantar des de posicions moderades. Per tant, es tracta d'una boda que la família Castells-Catarineu va veure, sens dubte, amb satisfacció. En els capítols matrimonials s'establí que Ramon Castells, Miquel Catarineu i Ramon Catarineu —germà i hereu de la seva mare Maria Àngela— pagarien a la núvia en concepte de llegítimes paterna i materna 106.666,66 pessetes (incloses les 2.666,66 que li llegà la seva difunta àvia); Ramon Castells li regalà, a més, 5.333,33 pessetes; i Joana va rebre també 15.960 pessetes en dues calaixeres i un armari plens de robes i vestits. El nuvi oferí a Joana un esponsalici de 39.000 pessetes.

La qüestió de la necessitat de connectar la població amb la xarxa ferroviària catalana es plantejà relativament aviat a Igualada. Un periòdic local assenyalà que: “Según datos fidedignos [...] los que concibieron la primera idea fueron los Sres. D. Ramon Castells [...], D. Francisco Castells y Comas y D. Celestino Mas y Abad quienes en el año 1852...” van encarregar la confecció d'un plànol per a construir un ferrocarril d'Igualada a Sant Sadurní amb un ramal de Vallbona a Martorell, “cuyos estudios costearon...”. L'expectativa que el traçat de la línia de Saragossa que tenia per objecte construir la societat del Ferrocarril de Barcelona a Saragossa, constituïda el novembre de 1852, seguís la vall de l'Anoia i passés per Igualada implicà que, durant un mesos, es mantingués la il·lusió que la vila quedaria enllaçada a una de les grans línies de la xarxa ferroviària bàsica. En una reunió celebrada a la vila el 23 de setembre d'aquest any, setanta-cinc assistents i representats van subscriure un total de 1.937 accions, entre els quals figurava Miquel Catarineu amb 50 accions. Però l'entrada

en aquesta companyia (el juny de 1853) de la casa Germans Girona, Clavé i Cia —que obtingué el contracte de construcció de la línia en contrapartida del compromís de subscriure un terç del capital accions de l'empresa— comportà que la construcció d'aquesta línia s'iniciés a Montcada i seguís el traçat de Sabadell, Terrassa, Manresa, Calaf... L'esmentada mutació comportà que els accionistes igualadins i comarcans es desvinculessin d'aquesta societat sense haver fet cap desemborsament.

La decepció va ser, sens dubte, considerable. Tanmateix, el març de 1855 les autoritats locals van convocar una reunió amb l'elit de la vila —hi van assistir Ramon Castells, Antoni de Padró, Francesc Castells Comas, Pau Muntadas...— per reprendre el projecte de construir un ramal ferroviari que unís Igualada amb la línia de Barcelona a Tarragona. Per tal d'impulsar aquesta iniciativa, es va demanar la col·laboració de Pascual Madoz. Posteriorment, Ramon Castells va ser un dels signants (l'abril de 1856) de la demanda adreçada al govern per efectuar estudis per tal de procedir a la construcció d'una línia d'Igualada a Martorell. El 1859 es tornà a revifar el projecte amb l'expectativa d'enllaçar el ramal a Sant Sadurní d'Anoia amb la futura línia de Barcelona a Tarragona. Tanmateix, Ramon Castells ja tenia, en aquesta època, setanta-set anys i, possiblement, no es considerà amb prou força per seguir essent impulsor d'una empresa tan ambiciosa. Sigui com sigui, va cedir tot el protagonisme al seu gendre Miquel Catarineu, persona de la seva màxima confiança. La decisió d'emprendre la construcció del ferrocarril d'Igualada a Sant Sadurní es va prendre en la reunió celebrada el 6 d'octubre de 1859 a casa d'Antoni de Padró, on es van aplegar “varias de las principales personas del distrito...” arran de la visita a Igualada de Pascual Madoz, i en la qual es parlà del “medio conducente a fin de conseguir q[u]e dicha villa se una por medio de una línea férrea a la q[u]e debe salir de Martorell en su paso por Sn Saturnino...”. En aquest acte, s'aprovà la designació d'una comissió presidida per Miquel Catarineu per tal de gestionar l'obtenció de la concessió de la línia i la formació de la societat que havia d'assumir la construcció d'aquest ferrocarril. El fet que pocs dies després, Francesc Romaní i Puigdenoles —advocat que després esdevingué un significat

polític catalanista de signe conservador— es veiés obligat a dimitir com a secretari de la comissió a causa de passar a residir a Barcelona va determinar que fos substituït a la secretaria per l'advocat igualadí Isidre Torelló i Rabassa, un altre personatge proper a Ramon Castells. Malauradament, l'empresa del Ferrocarril de Sant Sadurní d'Anoia a Igualada després d'haver assolit gairebé l'èxit acabà fracassant arran del crac financer del 1966.

Els traspàs de Ramon Castells va tenir lloc a Igualada el 4 de setembre de 1862 a l'edat de vuitanta anys. En el seu darrer testament, establí que Miquel Catarineu esdevingués usufructuari dels seus béns i que pogués disposar lliurement —segons “las instrucciones que verbalmente le he dado...”— de la tercera part d'aquests, a banda del capital que li correspongués “desde el año mil ochocientos treinta en que comenzó a tener participación en todos los beneficios del negocio y de su casa hasta el último balance que él y el testador hayan firmado...”. Pel que fa als seus nets, instituí Ramon Catarineu i Castells com a hereu universal del seus béns; indicà que Bonaventura i Joana havien de rebre les lligítimes que s'havien establert en capítols; pel que fa als seus altres dos nets, que Frederic rebés una llegítima de 58.520 pessetes en metàl·lic i quatre cases del carrer de Sant Ferran i Manuel, 61.180 pessetes en metàl·lic i una casa de dos cossos situada entre els carrers de Sant Bartomeu i de la Concepció.

* * * *

La primera segregació de l'antiga fàbrica de Ramon Castells al carrer de Sant Francesc va tenir lloc el 1888 quan Ramon Catarineu i Castells alienà una superfície de 241 m² de la part més oriental de l'immoble. El seu hereu, Ramon Catarineu i Ferran, va vendre la totalitat d'aquesta fàbrica (l'abril de 1914) a Joan Bas i Jordi, adober, per 24.000 pessetes. En el decurs d'aquests anys, aquest immoble va estar arrendat a una empresa de gènere de punt que tingué diverses denominacions socials: Oller y Pont, Juan Pont i Formosa i Sucesores de J. Pont, fins al 1948, any en què s'instal·là al carrer Martí Franquesa. Joan Bas va morir l'octubre de 1936 intestat, i el jutjat declara (el desembre 1939) hereves les seves filles Magdalena i Josepa Bas i Carner i usufructuària

la seva muller, Josepa Carner i Oller. El traspàs de Josepa Carner (l'agost de 1942) va determinar que el desembre de 1949 les germanes Magdalena i Josepa Bas es repartissin els béns immobles de l'herència. Josepa s'adjudicà la fàbrica (que ocupava 625,85 m²) i Magdalena, la casa contigua (de 134,37 m²). Josepa Bas va vendre la fàbrica a Albert Sàbat i Boladeras, Salvador Llopis i Albert Sàbat i Tapiol, els quals hi van instal·lar l'empresa Cartonatges, S.A., una indústria dedicada a la producció de caps de cartró constituïda el 1933 amb raó social Sàbat & Llopis. Posteriorment, l'abril de 1963, el pare i fill Albert Sàbat i Salvador Llopis van comprar a Magdalena Bas la casa contigua —que era “habitada por varios inquilinos...”— a la fàbrica per 60.000 pessetes. El setembre de 1980 es registrà l'òbit d'Albert Sàbat i Boladeras i la tercera part indivisa dels esmentats immobles l'heretà el seu hereu Albert Sàbat i Farriol. Poc després, el maig de 1982, va morir Sàbat i Farriol, el qual llegà les dues terceres parts que posseïa dels mencionats immobles a la seva muller Aurora Cuñado i Colominas. El traspàs d'aquest darrer implicà que, el 1983, la fàbrica de caps de cartró quedés aturada. L'edifici de la fàbrica va romandre, durant anys, abandonat. El maig de 2004, s'esdevingué la novetat que de resultes d'elevar-se a escriptura pública una de privada —en què se suposa que, el febrer de 1978, Salvador Llopis havia venut la seva tercera part de la fàbrica i de la casa a Albert Sabat i Boladeras— Aurora Cuñado es convertia en mestressa de la totalitat dels immobles en qualitat d'hereva d'Albert Sàbat i Farriol. La fàbrica i la casa van ser finalment enderrocades a finals de la primera dècada d'aquest segle.

BIBLIOGRAFIA

Conxa Castells, “Joan Castells i Boronat i els seus germans: els orígens d'un llinatge de l'alta burgesia igualadina”, *Miscellanea Aqualatensia*, 12 (2006), pàg.185-205.

Pere Pascual, *Els Torelló. Una família d'advocats i propietaris. 1 Liberalisme, conservadorisme i canvi econòmic i social (1820-1930)*. Barcelona: Salvador Vives Casajuana, 2000.

PLÀNOLS DE LA FÀBRICA DE RAMON CASTELLS

Edifici que constava de planta baixa i tres pisos d'alçada. De forma rectangular amb un eixamplament en un extrem, just en la part que en la coberta hi havia un sobrealçat. En la part central de la fàbrica, hi havia un pati amb finestres que donaven més llum a totes les plantes, el qual va ser eliminat posteriorment i el seu espai quedà integrat en cadascun dels pisos —excepte al porxo— mitjançant una estructura de coberta sostinguda i columnes de ciment armat. Les façanes eren molt simètriques, pautades per un gran nombre d'obertures de forma rectangular. Les finestres de la planta tercera, eren de mida inferior. Les façanes es remataven amb una cornisa de ceràmica amb modillons. A la planta baixa, tres arcs sobre capitells servien per sostenir les parets mestres. I en les altres plantes es van utilitzar revoltons i embigat de fusta. La coberta se sostenia també amb bigues de fusta.

AUTORS:

PERE PASCUAL I DOMÈNECH
CARME FERRERAS I DALMAU

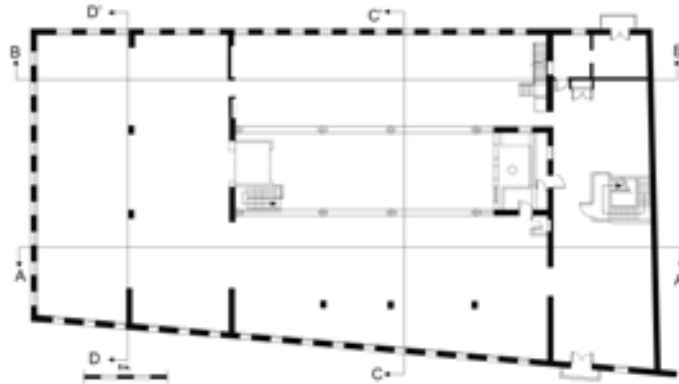
PLANTA BAIXA

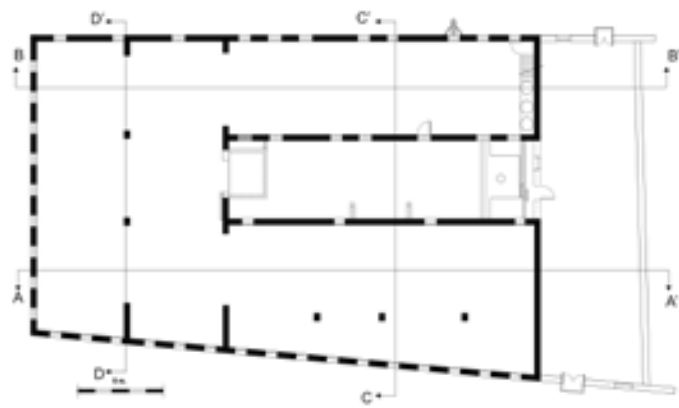
PLANTA PRIMERA

PLANTA SEGONA

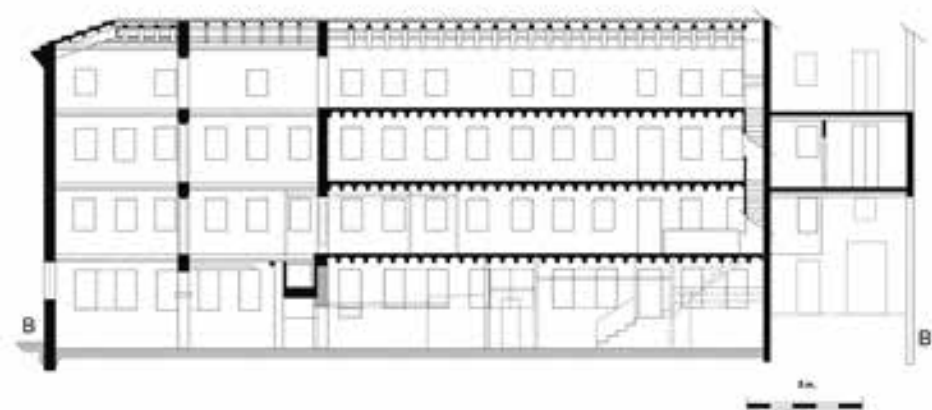
PLANTA PORXO

SECCIÓ LONGITUDINAL A-A'

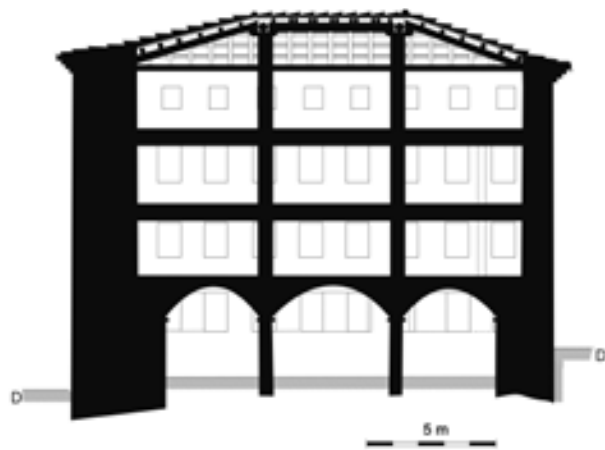
SECCIÓ LONGITUDINAL B-B'

SECCIÓ TRANSVERSAL C-C'

SECCIÓ TRANSVERSAL D-D'

CAPÍTOL 2

LA PLANA D'EN CORNET I LES “INMEDIACIONES DE LAS ADOBERÍAS Y TINTES [...] DE LA VILLA...”

(del carrer dels Traginers a la Baixada de Carme)

INTRODUCCIÓ

La zona central del barri del Rec es caracteritza per un “pla inferior” —que antigament es coneixia amb el topònim de Plana d’en Cornet— que el recorregut del Rec va limitant progressivament en apropar-se el seu recorregut al talús (o acusat desnivell) que separa aquest espai del pla superior, en el qual es desenvolupà el nucli antic de la ciutat d’Igualada. Mentrestant, l’horta existent a la part meridional del Rec —entre la sèquia i el mur que delimita el curs del riu— adquireix també, progressivament, més amplitud. En aquesta plana, l’únic vial que va sorgir fruit de la planificació urbanística —el pla Cabot— és el carrer del Sol, que la travessa per la seva part septentrional i finalitza de manera abrupta, a causa que pel seu traçat rectilini no pot tenir continuïtat pel tossal suara esmentat. El projecte d’obrir un nou carrer paral·lel al del Sol no reeixí, la qual cosa implicà que el tràfic est-oest i a l’inrevés es veiés extremament limitat abans de les reformes urbanístiques d’aquests darrers anys. En canvi, per la circulació nord-sud existien cinc vials: la Baixada de Sant Nicolau, el carrer de Sant Faust, la Baixada de la Unió (abans coneguda com la de la Font de Fora), la Baixada del Calot i la Baixada de Carme. Es tracte de vials amb acusats pendents (“baixades”) i que suggereixen que l’origen de tots ells va ser la condició d’aragalls, que servien per conduir les aigües que en les pluges s’acumulaven a les parts de Soldevila, del centre de la vila (que eixia pels portals d’en Vives i de la Font Major) i de Capdevila a través del carrer Costiol. La característica comuna de tots ells era que eren molt estrets en la totalitat o, en part, del seu recorregut, la qual cosa —unida a la de les fortes pendents— dificultava, en gran mesura, la circulació rodada. Una de les funcions d’aquestes vies havia estat històricament facilitar un accés ràpid als horts de l’Horta Nova i al lloc on ja durant el darrer terç del segle XVIII es concentraven algunes de les adoberies i els tints de la vila. Però dues d’aquestes transcendeixen

aquesta funció: la Baixada de Sant Nicolau havia estat des d’antic l’inici d’un dels camins d’Igualada a Montbui; i la Baixada de Carme era on tenia el punt de partida el Camí d’Igualada a Carme per Collbàs.

En aquesta zona del barri, les hortes encara ocupaven el 1961 gran part de l’espai segons mostra el plànol topogràfic relatiu a aquest any. Per sobre del Rec, hi havia les extenses hortes de cal Bertran i de cal Santjoan i, passada la Baixada de Sant Nicolau, un altre hort de notables dimensions: l’hort del Miquel (abans Jover). La topografia del terreny no possibilitava l’existència de més espais hortícoles sobre el Rec —en aproximar-se el curs de la sèquia al talús que separa l’espai del barri del pla de la vila—, però, en canvi, els horts situats sota el canal augmentaven en amplada i magnitud. En l’extrem occidental d’aquesta zona, van existir tres horts —anomenats de Magdalena Gabarró, Sangrà i Purriba— desapareguts arran de l’edificació de l’adoberia de Vivapel, SA, avui tancada. Més ençà hi havia, successivament, els horts de Francesc Tomàs (abans Rovira), d’Anastasi Hontòria (abans també Rovira), de la Torre o del Monjo (J. Torras Puigredon), del Miquel (de Jaume Gabarró, abans Rovira), del Lleó (de M. Carme Tobella, abans Riera), Garrell (de Josep Palau), de la Ventureta (de M. Carme Tobella, abans Riera) i del Jepa (de Francesc Calaf). L’obertura de la Ronda del Rec comportà, a començaments de segle, la desaparició d’aquest espai hortícola, a excepció d’un d’aquests horts, que va ser transformat en viver de jardineria per Pere Palau. Posteriorment, aquest indret s’ha transformat en el Viver del Rec, que compatibilitza la condició d’espai lúdic amb la de viver de jardineria.

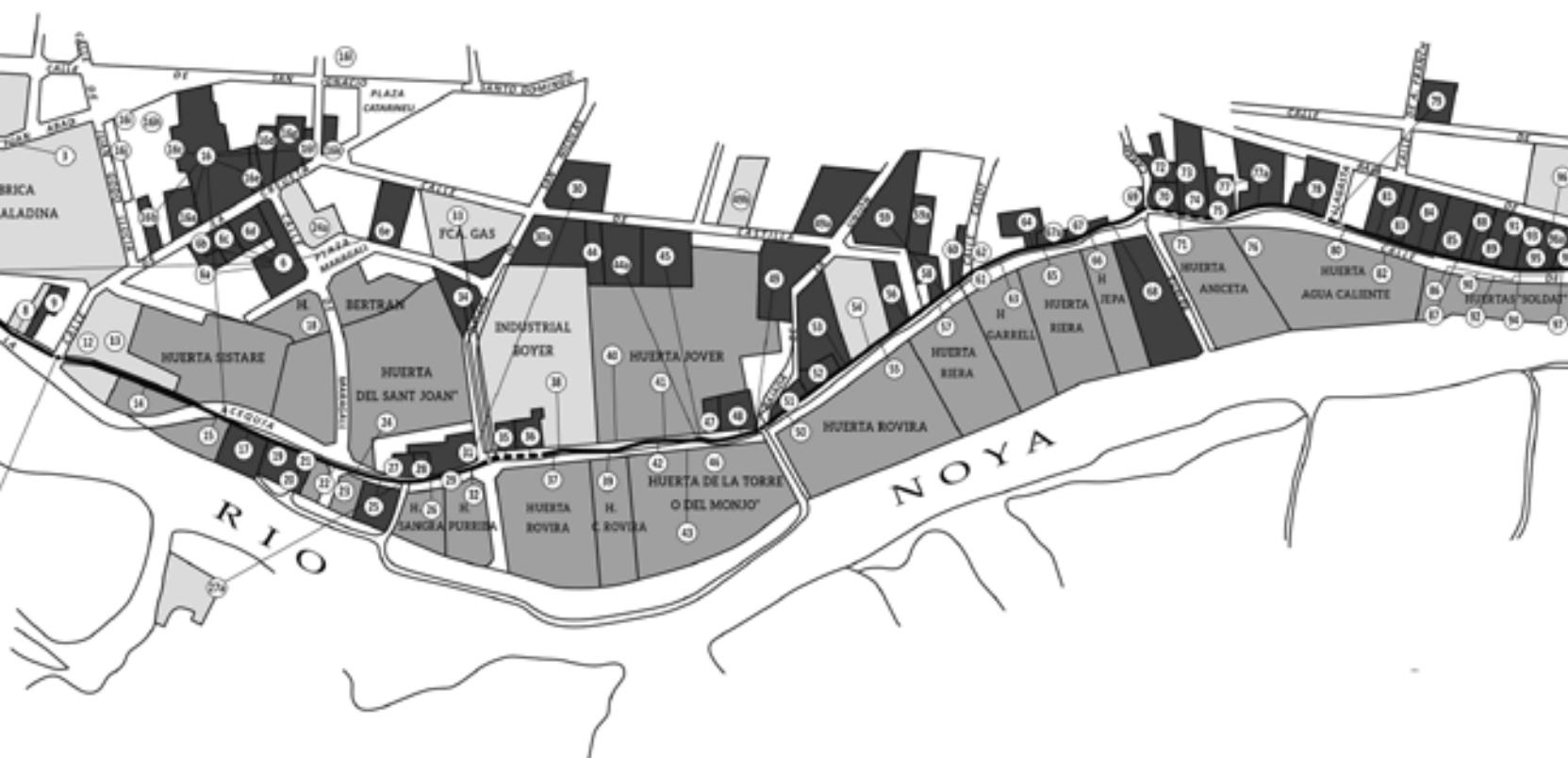
La part central del barri del Rec va ser la zona on es van localitzar els primers edificis industrials a partir de la segona meitat del segle XVIII. El cadastre de 1765 designa aquesta llavors encara modesta concentració amb la denominació

TAULA 1.1 LOCALITZACIÓ DELS APROFITAMENTS INDUSTRIALS DE LA SECCIÓ LA PLANA D'EN CORNET I "LAS ADOBERIES Y TINTES [...] DE LA VILLA..." DEL BARRI DEL REC SEGONS UN PLÀNOL ELABORAT EL 1961 I LA INFORMACIÓ DE CAIRE INTEMPORAL RECOPIADA PER MAGÍ PUIG (*)

Referències	Carrer del Sol
6e	Adoberia de Valls Martí (cal Barraqueta)
33	Fàbrica de gas
30	Adoberies de Ramon Jorba i Gubern (Jorbeta), Rossend Gubern i Joan Roma (Patxarques)
30a	Adoberia de Curtidos Morera, SL (abans adoberia de la Vda Sabaté)
44	Adoberia de Martí Torner
44a	Adoberia d'Agustí Pelfort
45	Adoberia de Martí Enrich, SA (cal Pa i Ceba)
49b	Fàbrica de Gumersind Godó
49a	Adoberia de Curtidos Muntadas, SL
49	Adoberia de Curtidos Badia, SA (abans adoberia de Josep Enrich "a" Sec)
54	La Electra Igualadina
59	Adoberia Company
59a	Adoberia de Curtidos y Talleres Sala, SL
58	Adoberia de Josep Vich (abans adoberia del Mateuet)
56	Adoberia d'Antoni Llacuna i Gabarró (abans adoberia del cal Grapa)
Baixada de Sant Nicolau	
34	Adoberia de Joan Miret
38	El Vapor Nou, antiga fàbrica d'Industrial Boyer, SA
Baixada de la Unió	
53	Adoberia de Miret y Cia, SA (abans adoberia de Miquel Vives "a" Monets)
52	Adoberia de Josep Bertran i Bertran (abans adoberia de cal Civil)
51	Adoberia d'Agustí Valls (cal Segall)
47	Adoberia de Cal Granotes (abans adoberia de Martí Civit "a" Granotes)
Baixada del Calot	
62	Adoberia de Miquel Trullàs
60	Adoberia Tonipell, SA (abans adoberia Barral)
64	Adoberia d'Antoni Vila i Mensa, SA (abans adoberia Gabarró "a" Montmaneu)
Camí del Rec (desaparegut)	
24	Hort de cal Santjoan (avui adoberia de Curtidos Farrés y Cia, SA)
23, 25, 26	Adoberia Vivapel, SA
27	Adoberia d'Anicet Gabarró
28	Adoberia de Morera Serrarols
29, 31	Adoberia de Sebastià Castellort "a" Muscons
35	Adoberia dels germans Tusal (abans Bella)
36	Adoberia de Lluís Bernadas i Martí
37	Hort de Francesc Tomàs
39, 42	Hort de l'Hontòria
40, 41	Hort del Miquel (abans Jover i ara bassa d'aigua de Martí Enrich, SA)
43	Embassament d'aigua de Vivapel, SA
46	Hort del Mariquildo

48	Adoberia de Salvador Puig Quintana (avui de Pere Puig Bosch)
50, 55	Hort del Miquel (abans Rovira)
57	Hort del Lleó (abans Riera)
61	Adoberia de Joan Esteve i Llucià "a" Peluts
63	Hort de Pere Palau "a" Garrell
65	Hort de la Ventureta (o del Matas)
66	Hort de la família Figueras
67a	Taller de Trepar, Sala, Hernández
67	Adoberia de Curtidos Badia, SA
68	Adoberia de Curtidos Badia, SA (abans adoberia de la família Biosca, cal Pèrrica)
69	Adoberia de Josep Baliu "a" Maño

(*) En algun cas, les dades s'han completat, modificat o substituït amb la informació continguda a Antoni Dalmau, M. Teresa Miret i Marta Vives, *Els carrers i les places d'Igualada*. Igualada: Revista d'Igualada, 2020.

de "inmediaciones de las adoberías y tintes [...] de la villa...", situats a la banda septentrional del Rec entre la Baixada de la Unió (a l'època anomenada de la Font de Fora) i el carrer de la Llagasta. En sentit d'est a oest, s'esmenten els establiments: adoberia de Miquel Franch, blanquer, amb tres calciners; adoberia de Jacint Valls, blanquer (associat amb Jaume Carles); adoberia de Rosa Fàbregas

(vídua), amb vuit calciners petits; tint de Josep Antoni Lladó; tint de Joan Rigolfes i Josep Bernola, paraires; adoberia de Marià Castellort, blanquer, amb sis calciners; tint de Segimon Borrull; tint de Josep Jover i Joan Abadia; tint de Josep Torelló, paraire, amb un magatzem de llenya al davant; fassina de Pere Regordosa, cordoner, i Antoni Bernola, amb una olla de tres càrregues; adoberia d'Antoni

Vista panoràmica de la part central del barri el 1950 amb el horts de l'Horta Nova a tocar del Rec (ACAN-AFMI)

Bernola, amb dos calciners; tint de Maria Llimona, vídua; adoberia de Pere Astruch, amb sis calciners; adoberia de Narcís Mateu i Mora, advocat, amb quatre calciners petits i vuit de grans; adoberia de Josep Baliu, de Josep Bou i d'Antoni Carles, blanquers, amb quatre calciners petits i dotze de grans. Les dues darreres adoberies corresponen a cal Segall i a cal Granotes.

En aquesta zona, dos segles després —segons el plànol topogràfic de 1961— encara subsistien, com acabem de veure, alguns espais hortícoles que coexistien amb una acusada concentració de la indústria adobera i algun altre edifici industrial. Les adoberies que existien en aquest tram ordenades segons la quantitat pagada en concepte de contribució industrial el 1960 eren les següents: Miquel Vives i Claramunt “a” Monets (després Miret y Cia, SA), 18.283,09 pessetes; Curtidos Badia, SA (abans Josep Enrich “a” Sec), 15.921,88; Martí Enrich Llop, SA, cal Pa i Ceba, 15.019,06; Joan Miret i Torrents, 4.351,22; Josep Sabaté i Farreny (després Curtidos Morera, SL), 4.309,82; Jaume Valls i Martí, cal Barraqueta, 4.090,21; Ramon Company i Llansana, 3.677,66; Martí Enrich i Soubeyre, 3.059,62; Martí Torner i Balil, 2.694,31; Salvador Castelltort i Miserachs “a” Muscons, 2.477,46; Pau Muntadas i Gabarró (després Curtidos Muntadas, SL), 2.367,66; Lluís Bernadas i Martí, 2.367,66;

Agustí Martí i Carulla “a” Granotes, 2.367,66; Pere Puig i Bosch, 2.045,1; Miquel Vila i Guitart (després Antoni Vila Mensa, SA), 2.045,1; Agustí Pelfort i Centelles, 1.935,3; Pere Morera i Soler, 1.666,27; Rossend Gubern i Riba, 1.612,75; Antoni Barral i Vives, 1.612,75; Carles Jorba i Subirats, 53,52... Pel que fa a aquestes fàbriques d'adobar pells, algunes de les localitzades al carrer del Sol destaquen per les seves façanes modernistes. La més rellevant és, sens dubte, la de l'adoberia que aixecà la vídua de Josep Sabaté i Duran amb una façana ornamentada amb filigranes de totxo vist a les obertures, que va ser projectada (el 1912) per Josep Ros i Ros. Una altra adoberia i habitatge d'interès és la localitzada al número 15 de l'esmentat carrer, obra de l'arquitecte Josep Pausas i Coll el 1922. En els números 36-40, hi ha dues adoberies més que tenen façanes modernistes. La primera va ser projectada per l'arquitecte Pau Riera i Galtés (el 1901) i la segona per Josep Pausas i Coll (el 1919) en un edifici promogut per Martí Enrich i Llop, que el 1956-57 experimentà una ampliació mitjançant un elegant edifici de totxo vist projectat per Joaquim Lloret i Homs.

En aquesta zona central, a banda de la constel·lació d'adoberies, el barri comptava amb altres edificis industrials. En aquest indret s'ubicava —al final de la Baixada de Sant Nicolau— una de les grans fàbriques tèxtils cotoneres de la

Façana modernista de l'adoberia de cal Sabaté (CECI)

ciutat: l'empresa Industrial Boyer, SA, o el “vapor nou”. Al carrer del Sol, hi tenia la part del darrere una altra fàbrica tèxtil cotonera: la de Gumersind Godó. Es tractava d'una construcció singular de casa fàbrica —la casa tenia la seva façana al carrer de Santa Anna—, caracteritzada per una integració total entre els diferents pisos de la casa i les naus estretes i allargassades de la fàbrica situada a la part de migdia. La fàbrica de gas estava també localitzada al carrer del Sol i també s'hi va instal·lar un altre important empresa de serveis de la ciutat: La Electra Igualadina, un edifici projectat per Isidre Gili i Moncunill que conté diversos elements modernistes.

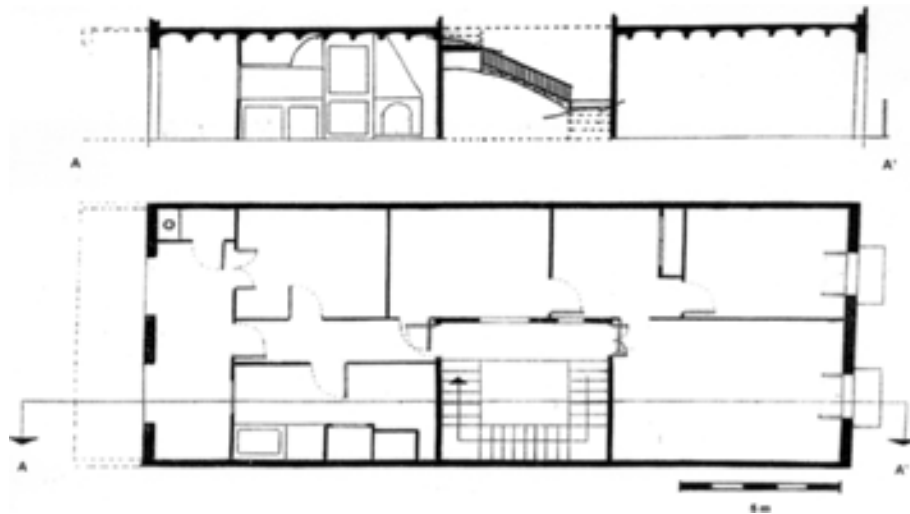
En concordança amb l'acusada concentració d'edificis industrials, les construccions destinades a habitatges familiars eren escasses per no dir inexistents a molts indrets del barri, exceptuant les cases d'hortolà disperses per les seves hortes. En canvi, a tocar del desnivell que separava el pla de

la vila i la zona baixa dels horts, les adoberies i les fàbriques travessada pel Rec i propera al riu —és a dir, a la part meridional del carrer de Sant Domènec, de la plaça de la Creu, del carrer de la Concepció...— existien trams densament edificats amb cases de considerable altura, on residia un gruix important de població. La fotografia de Josep Sagristà de 1882 ens mostra que, en aquesta època, la sinuositat on hi havia l'inici del desnivell suau esmentat ja estava gairebé totalment edificada, i tot sembla indicar que la seva urbanització es completà durant el anys d'intens creixement demogràfic de mitjan segle XIX. Entre els edificis construïts en aquest indret, hi abundaven les cases baixes i quatre pisos i a la part del darrere, en molts casos, una façana —orientada a migdia i amb el barri del Rec al peus— amb una solana d'arcs de mig punt amb una galeria oberta a l'exterior. Una bona part d'aquestes cases tenien una amplada de 6 m de façana (equivalent a un “nau”) i 15 o 16 m de

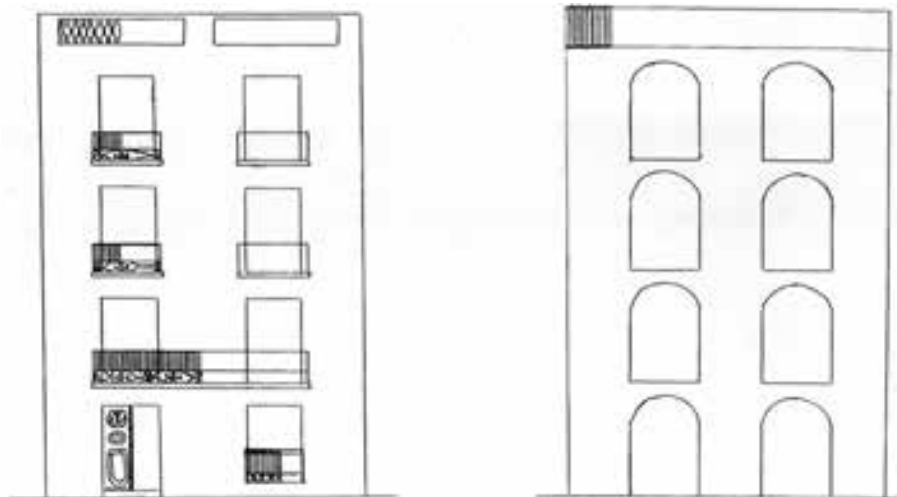
GRÀFIC 2.1 PLANTA I ALÇAT DEL TERCER PIS I FAÇANES D'UNA CASA DEL CARRER CONCEPCIÓ
AMB LA SEVA PART DEL DARRERA ORIENTADA A MIGJORN SOBRE EL BARRI DEL REC

AUTORS:
PERE PASCUAL I DOMÈNECH
GEMMA ESTRADA PLANELL

PLANTA I ALÇAT DEL TERCER PIS / "CAL BRESQUES". c/ CONCEPCIÓ, 34

FAÇANA ACTUAL REMODELADA / FAÇANA POSTERIOR ABANS DE LES MODIFICACIONS

Una vista de les cases de pisos amb solanes a les façanes posteriors orientades a migdia damunt de l'Horta Nova el 1882 (CECI, Josep Sagristà)

llargada, la qual cosa implica una superfície d'entre 90 i 96 m² per planta. La casa de cal Bresques del carrer de la Concepció és un exemple paradigmàtic d'aquesta mena d'habitatges tan integrats en el paisatge del Rec. La casa ha estat remodelada: a la planta baixa, s'hi construï un entresòl; les plantes primera i segona han estat modificades; a la façana posterior, la superposició de galeries va amagar els arcs de les antigues solanes... (vegeu el gràfic 2.1). La tercera planta conserva l'estructura original i possibilita esbossar un model d'habitatge obrer que era probablement força comú a la Igualada del vuit-cents. La cuina —amb aigüera, armari d'obra i llar de foc— i el menjador sempre estaven situats a migdia; a tramuntana, hi havia dues cambres, com a mínim per servir de dormitori; i al mig de l'estatge existien dues estances fosques a l'alçada de la caixa d'escala, a les quals es podia accedir, a les cases antigues, per portes situades en el replà de l'escala. En definitiva, el fet

que aquest pisos tinguessin portes per entrar directament des de l'escala a la cuina i menjador del davant, als dormitoris del darrere i a les cambres fosques del mig del pis atorgava a aquests habitatges una gran versatilitat. L'accés al replà de l'escala de tots els compartiments en què es dividia el pis feia possible la residència en aquest de dues o fins i tot tres famílies a condició que totes elles compartissin la cuina i la galeria posterior on hi havia la comuna. Una possibilitat que podia abaratir sensiblement el cost de l'habitatge —a costa de perdre intimitat i confortabilitat—, i facilitar la disponibilitat d'estatge a famílies amb ingressos extremament baixos.

Pel que fa a aquesta part del barri, els edificis seleccionats per ser estudiats de manera monogràfica, bé per la seva significació històrica per a la ciutat o bé per les seves qualitats arquitectòniques, han estat: l'antiga fàbrica de gas (annex 2.1); la fàbrica cotonera de cal Boyer, o "vapor nou"

(annex 2.2); la casa-fàbrica de Gumersind Godó (annex 2.3); les dues úniques adoberies que han estat documentades com a construïdes durant el segle XVIII, la dels Carles (o cal Granotes) i la de la família Mateu (o cal Segall), annexos 2.4 i 2.5; l'antiga central tèrmica de La Electra Igualadina (annex 2.6); i l'única adoberia aixecada a la part meridional del Rec, la de la família Biosca (cal Pèrrica), annex 2.7. Entre aquests, alguns malauradament han desaparegut. És el cas, per exemple, de la fàbrica de gas, per obrir la plaça i els vials que actualment faciliten l'accés al Museu (vegeu el gràfic 1.1). Una remodelació que tal vegada s'hauria pogut fer respectant alguns elements significatius de l'establiment. Un altre edifici desaparegut és el de la casa-fàbrica de Gumersind Godó, que es trobava totalment desprotegit i que era un dels exemples més reeixits de la integració en un mateix edifici de les activitats fabrils i la funció residencial. El tercer d'aquests elements que també va ser enderrocat és l'adoberia de cal Pèrrica —la històrica fàbrica d'adobar pells de la família Biosca—, de la qual la part que s'havia de valorar si era convenient protegir i conservar era la més antiga a tocar del Rec, perquè la resta de l'edifici era de factura molt més moderna i de poc valor arquitectònic. Precisament, el sector més antic d'aquesta adoberia va ser el primer que s'enderrocà —arran de l'obertura de la Ronda del Rec—, mentre que la seva part posterior sense cap mena d'interès, subsistí durant força anys.

ANNEX 2.1

LA FÀBRICA DE GAS (DESAPAREGUDA)

C/ del Sol

La producció de gas per a l'enllumenat públic i privat va tenir els seus orígens a Igualada molt precoçment. El juny de 1856, l'ajuntament acordà concedir el servei d'enllumenat de gas al lampista barceloní Josep A. Recasens per un període de vint anys. En el contracte, s'establí que Recasens quedava obligat a construir una fàbrica amb capacitat per alimentar de 1.500 a 2.000 llums, i el concessionari contemplava aprofitar la xarxa de distribució per "proporcionar el gas a todos los particulares que lo pidan en las calles por donde pase la cañería...". Es projectà instal·lar el gasòmetre al barri del Rec —concretament al carrer del Sol— en un terreny que, l'agost de 1856, un dels impulsors de l'empresa va adquirir en emfiteusi. El promotor de l'empresa constituí una societat amb la denominació Soler y Cía, en la qual Joan Soler Cortina aportà 50.000 pessetes; Pròsper Lamotte, el terreny on s'aixecaria la fàbrica; i J.A. Requesens, 10.000 pessetes. L'expressada empresa —que també tenia la concessió de l'enllumenat de gas de Valls— no va aconseguir culminar el projecte. L'octubre de 1857 es feu càrrec del gas d'Igualada una nova empresa, Recasens y Cia. El Gasómetro, amb un capital social de 420.000 pessetes. La fàbrica entrà en funcionament a finals de 1857 o a començaments de 1858. L'agost de 1858 tenia instal·lats 97 fanals d'enllumenat públic i la xarxa de distribució s'estenia per trenta-tres carrers.

UNA EMPRESA I UN SERVEI EN FALLIDA

L'elevat cost del combustible —l'hulla emprada per obtenir el fluid— determinà que el compte d'exploració saldés negativament, i aviat l'empresa va fer fallida. El setembre de 1858, la situació de suspensió de pagaments determinà que se suspengués el servei, i el gasòmetre igualadí funcionà de manera irregular fins al novembre de l'any següent. El

consistori igualadí era el principal client de l'empresa —en depenia l'enllumenat públic—, la qual, a més, subministrava fluid a l'entorn d'un centenar d'abonats. En aquest context, l'ajuntament es va fer càrrec de la fàbrica i atès "el abandono en que estaba..." efectuà algunes inversions entre les quals la instal·lació de quatre noves retortes. Però les elevades pèrdues que va haver d'assumir el consistori pel fet de mantenir en funcionament aquest servei aviat van determinar (el setembre de 1860) que l'ajuntament decidís tancar la fàbrica de gas. Entre el novembre de 1859 i el setembre de 1860, el compte de resultats de l'establiment saldà amb una pèrdua de 7.427,25 pessetes.

La fàbrica i les instal·lacions del gas d'Igualada van quedar en mans dels creditors i van ser venudes en pública subhasta el juny de 1861. Les comprà Narcís Masoliver, un comerciant natural d'Olot i veí de Barcelona, per 27.250 pessetes, el qual s'associà amb Miquel Recasens un germà de l'anterior propietari i promotor de l'empresa. Els nous propietaris van formalitzar un nou contracte de subministrament de gas per a l'enllumenat públic amb l'ajuntament, en el qual s'establí que "además del carbón de piedra podrá emplearse otra substancia con tal que produzca igual o mejor resultado [...] para la formación de luz...". Paral·lelament, es van efectuar algunes inversions per poder reprendre el servei: "poner 3 retortas de refractario, cambiar muchos contadores, reparar algunas cañerías y [...] el gasómetro...". Un any després, l'agost de 1864, Masoliver i Recasens van constituir una societat amb un capital de 51.836,75 pessetes per explotar el gas d'Igualada, i el segon assumí la direcció de la fàbrica.

Entre el 1861 i el 1873, la fàbrica funcionà amb relativa normalitat. Però, segons sembla, el servei era força deficient probablement a causa de la mala qualitat del carbó emprat en la combustió. El 1864 un periòdic local comentà que els fanals

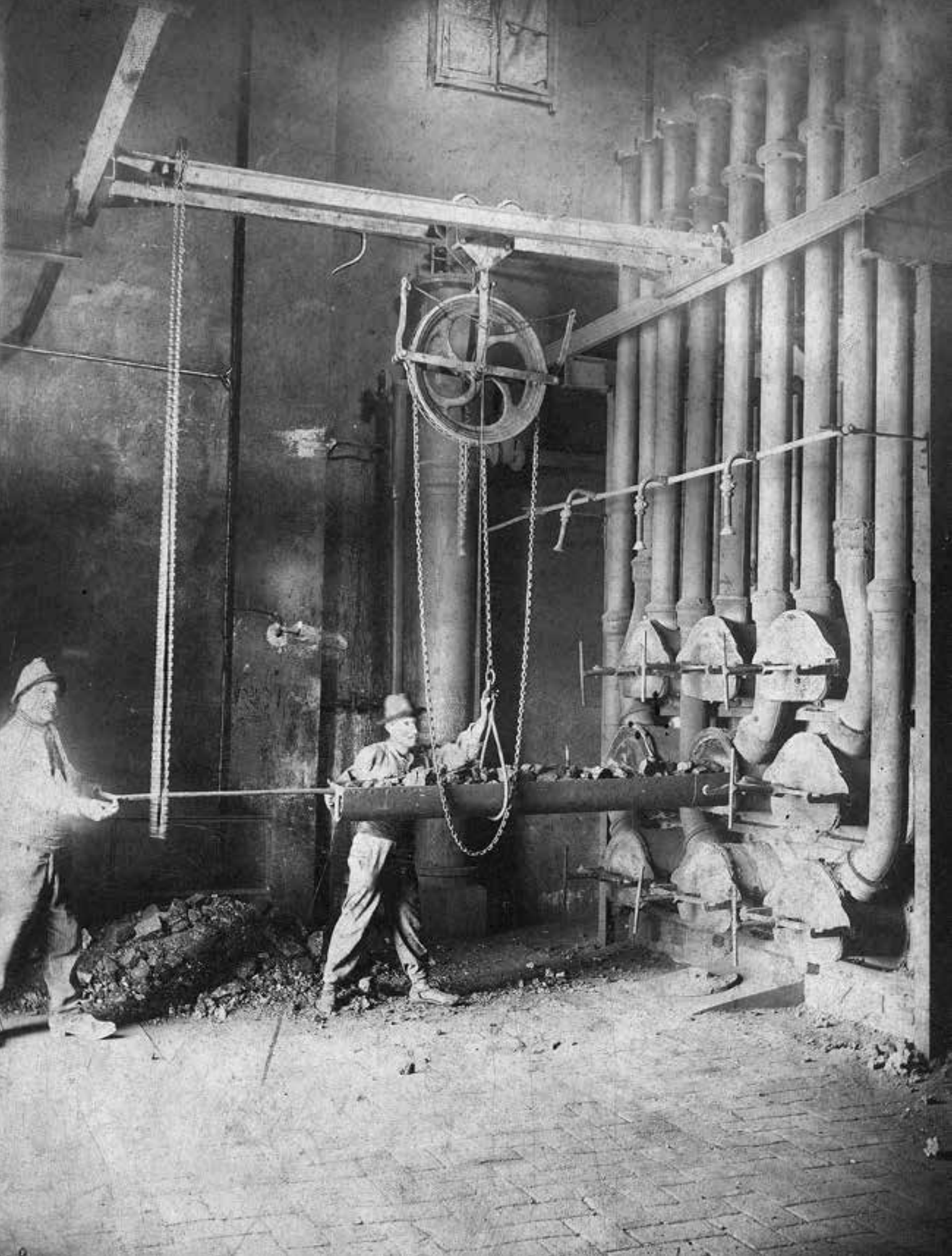

La fàbrica de gas el 1882 (CECI, Josep Sagristà)

proporcionaven “una luz tan escasa y amortecida que más parecen lamparillas de aceite que luces de gas...”. Tot i això, l’empresa subsistí fins que es trobà abocada a una nova fallida a causa, en aquesta ocasió, de la crisi de les finances municipals. L’ajuntament —que era el principal client de la companyia— deixà de pagar els rebuts del gas, i el desembre de 1873 devia cinc mensualitats per import d’unes 2.000 pessetes. En aquestes circumstàncies, la fàbrica de gas quedà novament aturada. Unes setmanes després, el febrer de 1874, es van fer càrrec d’aquest servei Cantí i Alemany en règim d’arrendament. Però per poc temps, atès que a mitjans de 1876 es tornà a suspendre el servei. Mentrestant, es registrà un contenciós entre els hereus de Masoliver i el consistori igualadí entorn del cobrament del deute que s’allargà fins el 1882, any en què la Comissió Provincial dictaminà que l’ajuntament havia de fer efectiu “el pago de los suministros ordinarios y extraordinarios de gas para el alumbrado público de aquella Ciudad [...], así

como el pago también de los intereses a razón del seis por ciento anual...”. En el decurs d’aquest anys, la fàbrica de gas va romandre tancada i l’enllumenat públic s’efectuà mitjançant llums de petroli.

La situació de l’empresa del gas canvià arran de la constitució (el novembre de 1881) del Banc Regional d’Igualada amb la pretensió d’esdevenir un “establecimiento de crédito que contribuya al mejoramiento de todos los intereses de la localidad y su comarca...”. La formació d’aquest banc va tenir lloc, doncs, en la curta època de desfermada eufòria financera que visqué el país entre el 1879 i el 1881, coneguda com la “febre d’or”. La seva trajectòria va ser fugaç, perquè arran de la depressió que s’inicià el gener de 1882 registrà una sobtada menysvaloració dels seus actius i una allau d’impagaments. Una reclamació judicial determinà que fos declarat en fallida l’abril de 1884. Entre els seus projectes d’inversió, hi havia hagut el d’impulsar la construcció del ferrocarril d’Igualada a Sant Sadurní, el subministrament d’aigua a la ciutat i

treure de l'atzucac en què es trobava la fàbrica de gas. L'únic d'aquest projectes que arribà a fer-se realitat va ser la compra de la fàbrica de gas. Una operació que possibilità la represa del subministrament d'aquest fluid per a l'enllumenat públic i per a usos privats, però el negoci continuà funcionant, segons tots els indicis, de manera lamentable...

LA INTERVENCIÓ DEL BANC REGIONAL D'IGUALADA

El Banc Regional adquirí la fàbrica de gas el setembre de 1881 i aconseguí que el novembre de 1882, l'ajuntament li atorgués el contracte de subministrament de fluid per a l'enllumenat públic durant vint anys. En aquest protocol, el banc es va comprometre a instal·lar fanals tipus Manchester i a que "arderán por termino medio 4 ½ horas diarias...". Una vegada efectuades les reparacions de les instal·lacions i de la xarxa, el subministrament es va reprendre el juny de 1883. La fallida del Banc Regional determinà que la fàbrica de gas quedés en mans de la comissió liquidadora de l'esmentat establiment. En principi, els nous gestors van desplegar actuacions per intentar millorar el servei, esforços que el 1887 un periòdic local elogiava en felicitar-se per: "el celo con que actua la nueva direcció a cuyas expertas manos está confiada la fábrica de gas...". Tot i això, hi havia insatisfacció pel fet que el preu del gas era comparativament molt elevat, atès que a Tarragona es cobrava a 18 cèntims m³, mentre que a Igualada a 32. Un altre punt de controvèrsia era la distribució del coc que generava el procés de combustió lenta de l'hulla, que acaparaven els fabricants Godó i Sistaré per utilitzar-lo de combustible de les màquines de vapor de les seves fàbriques.

El 1889 es van reproduir les queixes sobre la qualitat del gas i el mateix alcalde visità la fàbrica per tractar d'esbrinar-ne les causes, que, finalment, van ser atribuïdes a la mala qualitat de l'hulla emprada. La situació no va millorar i l'enuig dels consumidors determinà que el 1891 es resistissin a pagar la factura del gas. Mentrestant, subsistia la tradicional morositat municipal, la qual cosa obligà els gestors del gasòmetre, Fèlix Piñol y Cía, a manifestar que "nos urge cobrar un trimestre cuando

Antigues retortes de la fàbrica de gas. CECI. Miquel Térmens

menos, pues estamos ya con 10 meses de gas sin cobrar de ese Ayuntamiento...". Un fet positiu per a l'empresa del gas va ser el de la diversificació de la demanda arran de la utilització de motors de gas "Otto" com a força motriu de la indústria. El primer d'aquests motors del qual es té constància va ser l'instal·lat per l'empresa Antonio Casas e Hijo per servir de força motriu a quatre telers. En el decurs dels propers anys, va proliferar la instal·lació de motors de gas aplicats a activitats industrials. La majoria d'entre 4 i 18 CV, però alguns de gran potència com els de la fàbrica tèxtil de Hijos de Pascual Noguera (de 105 CV) o de l'adoberia de Joan Vives i Gibert (60 CV).

El consum de gas registrà una expansió per efecte d'aquest procés i de l'increment demogràfic i de creixement urbà que experimentà Igualada a partir d'aquests anys. El 1893, els 198 fanals de gas que il·luminaven la ciutat es van veure increments en 30 més, instal·lats al Passeig. L'expressat creixement del consum obligà (el 1896) a substituir el gasòmetre de 300 m³ de la fàbrica de gas per un altre de 500. Mentrestant, el ferrocarril de via estreta d'Igualada a Martorell posat en servei el 1893 —obligat a efectuar costosos transbords de la càrrega de vagó a vagó a Martorell— no comportà l'abaratiment de les despeses de transport del carbó que s'havia esperat. I bàsicament per efecte d'això, el 1898 l'empresa del gas d'Igualada aplicava una tarifa de 0,5 ptes/m³, mentre que a Barcelona el gas només costava 0,245. Per tractar de reduir

Els treballadors de la fàbrica de gas el 1893 (ACAN-AFMI)

costos, el 1895 es va adoptar el cremador Auer, que permetia una llum “blanca, fija y tres veces más intensa que la que ordinariamente produce el gas, y economiza en 60%...”. En el curs d'aquests anys, subsistí la tradicional morositat de l'Ajuntament en el pagament de les factures del gas emprat en l'enllumenat públic, la qual cosa abocava la fàbrica a permanents problemes de liquiditat i als seus gestors a veure's obligats a advertir que si no cobraven haurien de suspendre el servei. El desembre de 1902 finalitzà el contracte que el consistori va subscriure amb el Banc Regional i, en aquesta època, la fàbrica de gas acreditava del consistori 31.792,96 pessetes, corresponents als mesos de novembre de 1900 a desembre de 1901 i de juliol a desembre de 1902.

UNA LLARGA AGONIA AMB L'ASCENS DE L'ELECTRIFICACIÓ

La sindicatura de la fallida del Banc Regional posseïa la fàbrica de gas d'Igualada fins al 1896 en què l'esmentat Banc va ser definitivament liquidat, amb la qual cosa aquest any se signà un conveni de transferència de tots els actius als creditors. El traspàs comportà que Agustí Altadill esdevingués director de la fàbrica. Posteriorment, el desembre de 1902, es va vendre en pública subhasta i l'adquirí Baltasar Baixeras i Roig, el qual, pocs dies després (el gener de 1903), la traspassà a l'empresa Agustí Altadill, S.C. La nova companyia i l'Ajuntament van acordar prorrogar el contracte d'enllumenat públic per un període de tres anys amb algunes contrapartides. Una petita reducció de tarifa (del 3%) i la concessió al municipi de facultats per controlar la qualitat del fluid subministrat. Mentrestant, la situació de la companyia del gas canvià radicalment arran de la constitució de La Electra Igualadina, una

petita empresa productora de termoelectricitat que aspirà a aconseguir el servei d'enllumenat públic mitjançant electricitat en substitució del de gas. En aquest context, el govern municipal quedà en una posició de força per obligar l'empresa del gas a concedir noves reduccions de tarifa.

Tanmateix, l'energia termoelèctrica produïda per La Electra Igualadina era cara —pel fet que el carbó emprat arribava molt encarit a Igualada—, la qual cosa comportà que no oferís avantatges de cost per estimular la substitució de l'enllumenat públic de gas per l'electricitat. En aquesta disjuntiva, les relacions de l'alcaldia amb la gerència de l'empresa elèctrica no eren bones per motivacions de caire polític. Sigui com sigui, el desembre de 1905 l'Ajuntament acordà prorrogar —fins al 31 de desembre de 1908— el contracte de subministrament de gas per a enllumenat públic amb Altadill al preu de 0,026 pessetes per hora i fanal. En aquest contracte, s'exigí que el nombre de fanals instal·lats no baixés de 300 dotats d'encenedors Aüer. L'any següent, Agustí Altadill manifestà que en compliment d'aquesta condició, havia hagut d'ampliar en 800 metres la xarxa de distribució de gas i que per compensar-lo d'aquesta inversió se li prorrogués el contracte fins a finals de 1915 i se li augmentés la tarifa. El consistori acceptà prorrogar el contracte fins a finals de 1913, però refusà acceptar la demanda d'augment de preu.

L'esmentada situació no es veié alterada fins que la xarxa elèctrica local quedà connectada amb la d'alta tensió procedent de les centrals pirinenques, que van possibilitar la disponibilitat d'energia hidroelèctrica barata. El traspàs de La Electra Igualadina, primer, a Energia Eléctrica de Cataluña i, després, a Riegos y Fuerza del Ebro —controlada per Barcelona Traction Light and Power ("la Canadenca")— va fer possible l'esmentada connexió a partir del febrer de 1914. Però la substitució de l'enllumenat públic de gas per l'elèctric encara es va fer esperar uns mesos, atès que el ple municipal no aprovà fins al juny d'aquest any donar per acabat el contracte l'enllumenat per gas que mantenia amb Agustí Altadill, S.C. El consistori acordà també celebrar un concurs públic per a l'adjudicació del servei a condició que les despeses d'instal·lació de l'enllumenat anessin a càrrec

del concessionari que quedaria compromès, en principi, a posar 250 làmpades de 50 bugies o 250 fanals de gas. L'esmentat concurs se celebrà el setembre i s'hi van presentar dues ofertes. Una d'Agustí Altadill, S.C., que proposà formalitzar un contracte per cinc anys per l'enllumenat per gas al preu de 0,2 ptes per fanal i hora, i 1.800 pessetes anuals per la feina d'encendre i apagar els fanals. L'altre, de Donald J. Hutton —en representació de La Electra Igualadina— que oferí fer-se càrrec de l'enllumenat elèctric de la ciutat per 11.000 pessetes anuals. El consistori estimà que el preu ofert per La Electra Igualadina era unes 4.000 pessetes inferior al de l'empresa del gas, però atenent que l'adjudicació s'havia de fer mitjançant subhasta es considerà que aquest concurs només servís per "demostrar la conveniencia de que el alumbrado público de esta ciudad sea eléctrico...". El novembre de 1914 es convocà la subhasta, i el servei s'adjudicà a la companyia elèctrica al tipus d'11.000 pessetes anuals, la qual cosa suposava un preu de 0,0156 pessetes per làmpada i hora. La durada del contracte es fixà en 10 anys. Tanmateix, el muntatge de la instal·lació de l'enllumenat elèctric públic requerí un temps, i això determinà que la il·luminació mitjançant els fanals de gas subsistís fins a mitjan 1915.

La companyia de gas es trobà, a partir de 1915, amb el fet que la pèrdua de l'enllumenat públic —que sempre havia estat un fonament essencial de l'empresa— es conjugà amb l'escassetat i el fortíssim augment de preu experimentat pels carbons per efecte de l'impacte inflacionari de la conjuntura derivada de la Primera Guerra Mundial. L'empresa parlava el 1917 de «pérdidas que los elevadísimos precios de los carbonos ocasionan a esta Sociedad... ». En la dècada de 1920, el negoci es reduïa a la producció de 1.200 m³ de gas diaris destinats al consum culinari i 350 tm anuals de coc venut per a usos particulars. En aquest context, Agustí Altadill, S.C. transferí la fàbrica a Riegos y Fuerza del Ebro, que garantí, en principi, la seva subsistència. L'esclat de la guerra civil va impossibilitar la continuïtat de la fàbrica de gas. El 1937 la manca de carbó obligà a utilitzar succedanis (clofolles d'ametlla, pinyola...) i a limitar el servei a dues hores diàries, fins que, finalment, es produí el tancament de la fàbrica.

En la postguerra, davant l'extrema escassetat de carbons, la fàbrica de gas continuà aturada, malgrat l'existència d'alguna sol·licitud municipal demanant-ne la reobertura. La resposta de Riegos y Fuerza del Ebro va ser que el poc carbó disponible s'havia de dedicar a la producció d'energia elèctrica i que a la zona tampoc no “podríamos encontrar suficiente leña para utilizarla como sustituto del carbón para producir gas...”. Una vegada consumada l'operació que va portar al despullament de Riegos i a la formació de Fuerzas Eléctricas de Cataluña (FECSA), aquesta empresa es plantejà reobrir la fàbrica i reprendre el subministrament de gas a Igualada. Per això, el 1952, davant el problema que les instal·lacions havien quedat totalment obsoletes, efectuà una inversió mínima per tal de dotar d'una precària mecanització la càrrega de les retortes. El gener de 1953, es va reprendre el servei de gas a la ciutat, que en el decurs de les dècades següents funcionà de manera molt deficient.

EL RESSORGIMENT: ENERGIA PER A CUINAR, PER A ESCALFAR I PER A USOS INDUSTRIALS

Per tal d'augmentar la potència calorífica del fluid, s'injectà, des del 1963, propà al gas d'ull produït, amb la qual cosa assolí 3.800 kcal/m³. Una potència suficient per a cuinar, però no per a calefacció i per a usos industrials. La modernització del servei arribà quan —en el context d'una nova política energètica— FECSA renuncià a les activitats gasificadores i l'empresa d'enginyeria del gas BHISA adquirí (el 1970) els drets de subministrament a Igualada. El febrer de 1971, es constituí Gas Igualada, S.A., de la qual Butano, S.A., va subscriure el 65% del capital, Ramon Solsona, el 10%, i BHISA, el 25% restant. La nova empresa obtingué el permís per a construir “una nueva planta generadora” per a produir gas de 5.000 kcal/m³, a l'actual avinguda Pau Casals, i adquirí a FECSA “la antigua fábrica de gas [...] cuya explotación será parada tan pronto entre en funcionamiento la nueva planta...”, destinada a gasificar propà líquid. Es proposà, a més, ampliar la xarxa antiga de distribució (que tenia uns 18 km) fent-la extensiva, en principi, al barri del Poble Sec amb 6 km de nova

canonada. El 1971 l'antiga companyia tenia 2.400 clients (equivalents només al 35% de les famílies de la ciutat) que empraven el fluid per a cuinar. L'expectativa era passar d'un consum d'1 milió de m³ any el 1971 a 2,6 el 1976. La companyia tingué una existència relativament curta. El gener de 1988, la Catalana de Gas passà a ser soci majoritari d'aquesta empresa. Posteriorment, el 1991 quan la Catalana va promoure la formació de Gas Natural SDG, ja posseïa el 100% de la planta de gasificació igualadina, la qual cosa determinà que el propà fos aviat substituït pel gas natural. Mentrestant, la vella fàbrica de gas del carrer del Sol va romandre abandonada a partir de l'entrada en servei de la planta gasificadora de l'avinguda Pau Casals, fins al moment del seu enderrocament amb l'obertura —en el decurs de la darrera dècada del segle passat— de la plaça destinada a facilitar l'accés al museu.

BIBLIOGRAFIA

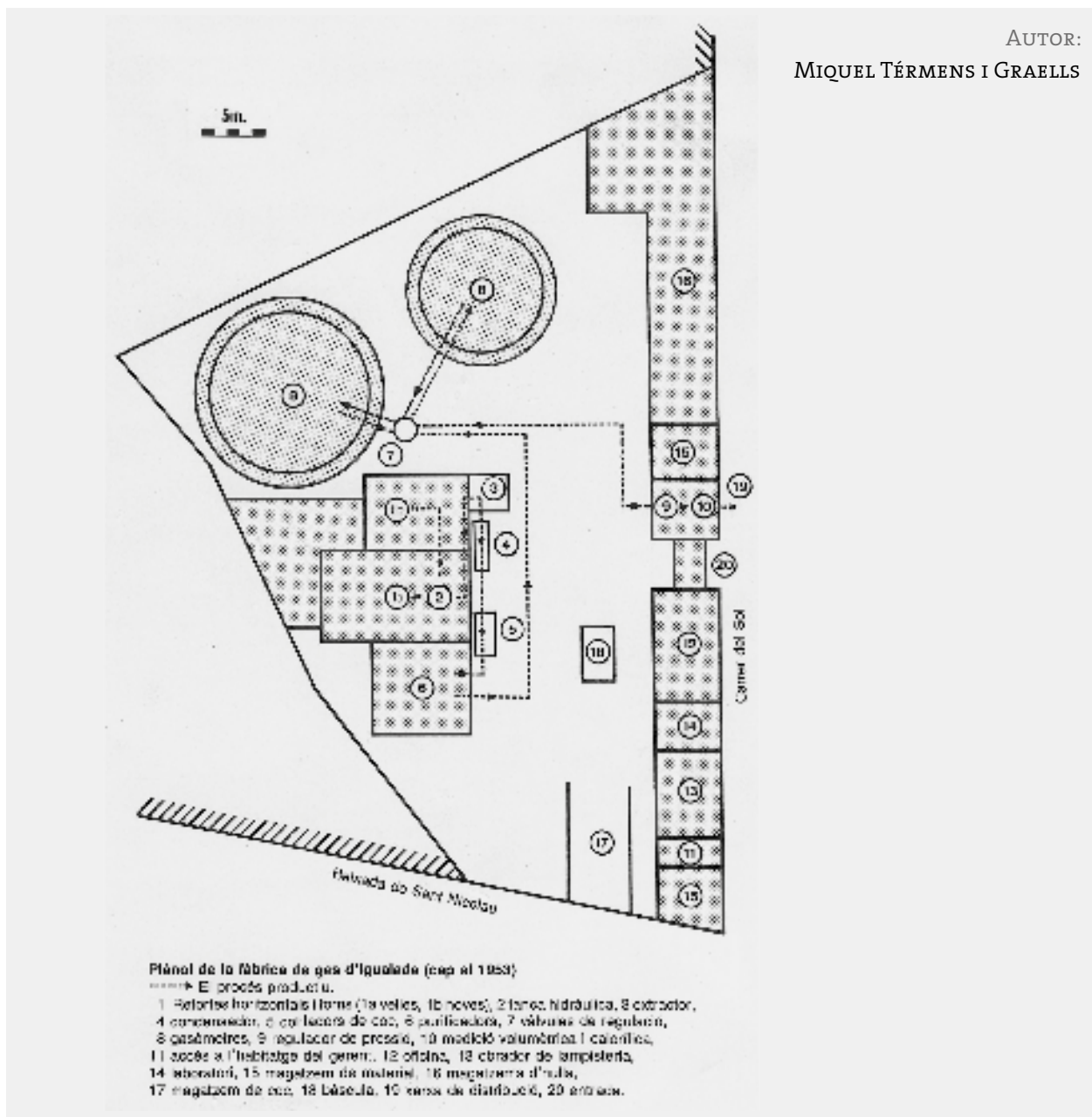
Josep Alert, Ramon Bori, Miquel Gutiérrez i Miquel Térmens, “La fàbrica de gas d'Igualada”, a Santiago Riera (ed.), *Aigua, tècnica i treball. Actes de les II Jornades d'Arqueologia Industrial de Catalunya*, [s.l.]: Associació/Col·legi d'Enginyers Industrials de Catalunya, 1992, pàg. 175-194.

PLÀNOLS DE LA FÀBRICA DE GAS

El complex de la fàbrica de gas ocupava una superfície de 2.121 m² amb entrada pel carrer del Sol. S'organitzava en dues parts diferenciades. Una on tenia lloc tot el procés de destil·lació i l'altra on es trobaven les edificacions auxiliars.

La part dedicada a la fabricació del gas, contenia tres forns. A cadascun d'ells, hi havia sis retortes d'argila refractària, on era conduït el carbó. A partir del forn, el procés continuava amb la depuració del fluid, que anava passant a través de dipòsits, condensadors i un conjunt de tubs fins a dos dipòsits circulars o gasòmetres de cinc-cents i tres-cents m³ de volum.

Hi havia annexes diferents construccions auxiliars: l'habitatge del gerent de la factoria i a la planta baixa les oficines. També l'obrador de lampisteria i el laboratori. Un petit gasòmetre de cinc-cents litres i tres coberts destinats a emmagatzemar hulla i coc.

ANNEX 2.2

LA FÀBRICA DE CAL BOYER

C/ Dr Joan Mercader, 1

L'origen de la família Boyer a Igualada es remun- ta a la segona meitat del segle XVII. Per una inci- dència datada el 1674, sabem que residia a la vila, Francesc Boyer, sastre, natural de França. En el decurs del set-cents, els Boyer, com a gent d'ofici, van formar part de la constel·lació de la menes- tralia local de petits productors independents. El pas de menestral a fabricant va ser protagonitzat per Francesc Boyer i Barral —casat el 1821 amb Josepa Ferrer i Amigó—, el qual començà com a teixidor independent i el 1849 tenia un petit obrador amb 300 fusos i 1 carda. Els esmentats cònjuges van tenir cinc fills, però només quatre van arribar a la majoria d'edat: Josepa, nascuda el novembre de 1823; Joaquim, l'agost de 1825; Anna, l'octubre de 1827; i Joan, l'octubre de 1829 (vegeu el gràfic 2.2).

ELS GERMANS

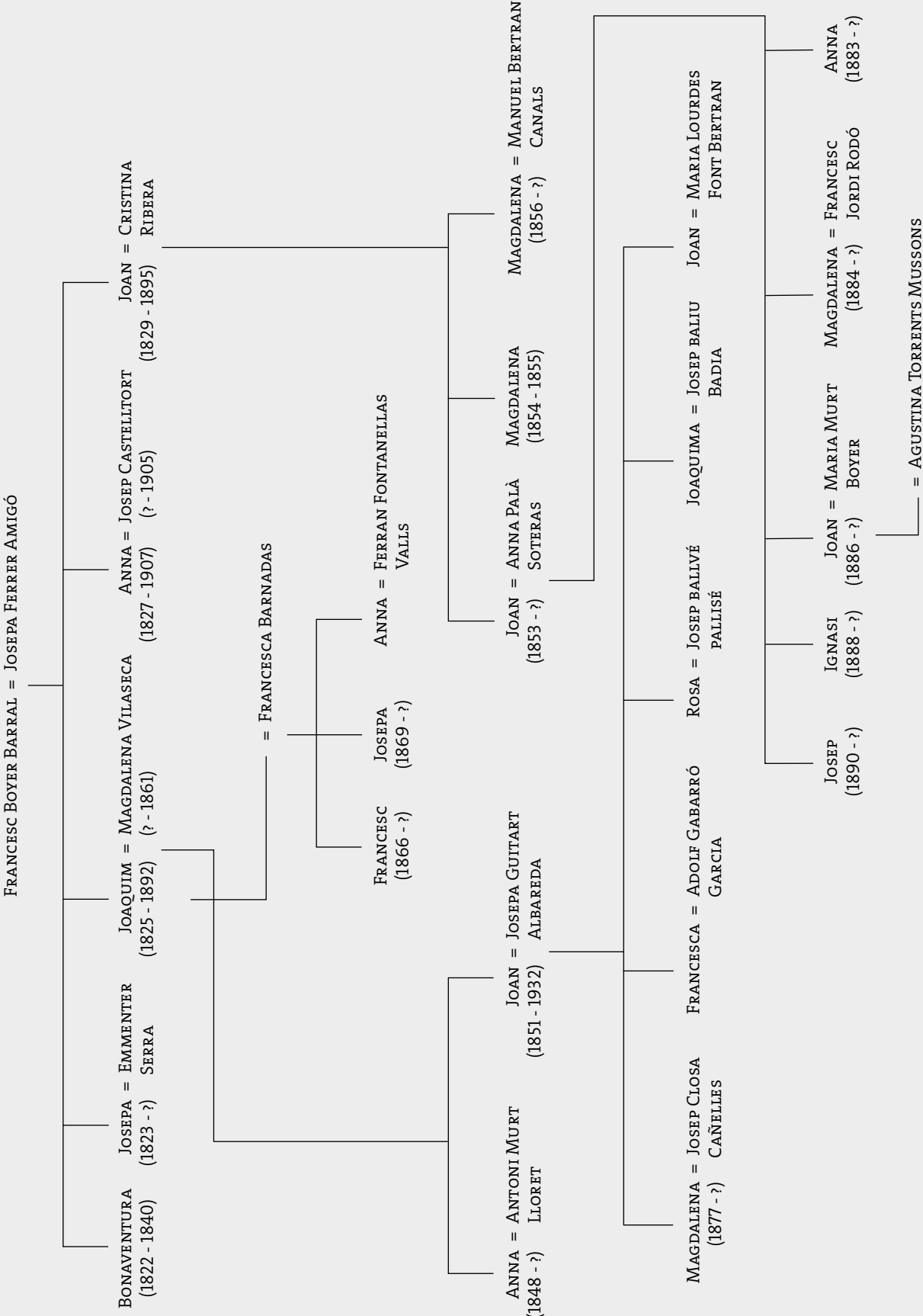
JOAQUIM I JOAN BOYER I FERRER

Uns anys més tard, els integrants d'aquesta famí- lia es van anar casant. L'octubre de 1846, va tenir lloc l'enllaç matrimonial de Josepa amb Ermenter Serra, vidu, fabricant de teixits estampats. El ge- ner de 1852, Joan, teixidor d'indianes, es casà amb Cristina Ribera, filla també d'un teixidor d'india- nes, i dos fills d'aquests cònjuges van superar la in- fància: Joan, nascut el gener de 1853; i Magdalena, el maig de 1856. Joan Boyer i Ferrer esdevingué fabricant de teixits de cotó a mà —tingué la fà- brica al carrer de Santa Caterina— i va fer força diners. Paral·lelament, participà en d'altres negocis i, sobretot, en reiterades operacions creditícies. El personatge destacà, a més, perquè va tenir un pa- per rellevant en la vida política local. Es convertí en cap del partit conservador durant el règim de la Restauració i va ser, en dues ocasions, alcalde d'Igualada —entre el 1877 i el 1881 i entre el 1883

i el 1887—, fins que l'aparell caciquista desenvo- lupat per Joan Godó el condemnà a l'ostracisme. Mentrestant, invertí bona part dels diners que va anar acumulant en la compra i la reedificació de la casa de la Rambla de Sant Isidre, que transformà en una luxosa mansió; en l'adquisició de la fàbrica de Copons; de dues masies (Deu nos Ajus, a l'Es- pelt, i Servitja, a Castellfolit del Boix); de cases a Igualada i d'una vinya als voltants de la ciutat. La seva trajectòria com a fabricant culminà el 1893-94 quan posà en marxa la fàbrica de vapor del carrer de Santa Caterina (el "vapor de dalt") dotada, en principi, amb 30 telers mecànics. El seu òbit tingué lloc el maig de 1896. El febrer de 1852, es registrà l'enllaç matrimonial d'Anna amb Josep Castellort, blanquer. El dot rebut per la núvia va ser molt mo- dest, la qual cosa confirma que el seu pare, Francesc Boyer, no va ser una persona gens acabalada. El marit d'Anna, Josep Castellort, va esdevenir tam- bé fabricant cotoner. Morí el 1905. Llavors la seva vídua i el seu hereu, Josep Castellort i Boyer, fa- bricant, van aixecar inventari dels béns deixats pel difunt consistents: en una fàbrica al carrer d'Òde- na, d'Igualada (cal Truco); en la meitat proindivisa d'una altra fàbrica (comprada el 1904), localitzada a la partida de les Cotes, terme de Montbui, accio- nada per una màquina de vapor, i un camp, un oli- var i una vinya als voltants de la ciutat. El traspàs d'Anna Boyer va tenir lloc el 1907.

Pel que fa a l'hereu, l'octubre de 1847 Joaquim Boyer i Ferrer es casà amb Magdalena Vilaseca, filla d'un teixidor. El matrimoni va te- nir dos fills: Anna, nascuda el novembre de 1848; i Joan, el desembre de 1851. Magdalena Vilaseca morí jove (el 1861). El gener de 1863, Joaquim es tornà a casar amb Francesca Bernades, filla d'un pagès, i d'aquest matrimoni van néixer diversos fills. La seva existència va ser poc rellevant treba- llant al costat del seu pare a la petita fàbrica de teixits a mà que heretà, el 1875, arran de la mort

GRÀFIC 2.2 LA FAMÍLIA BOYER

del seu progenitor. El negoci, malgrat la seva modestia, sembla que generava beneficis apreciables, si tenim en compte que el 1877 es va comprometre a pagar a la seva filla un dot considerable, i el 1879 estigué en disposició de comprar un tros de terra campa i vinya localitzat a la partida de can Rafeques, terme de Montbui. La seva actuació més destacada va ser la de participar com a soci fundador del Banc Regional d'Igualada, constituït el 28 de novembre de 1881. La creació d'aquest banc, va ser una de les tantes manifestacions de la desfermada eufòria financera que visqué el país entre el 1879 i el 1881, coneguda com la “febrer d'or”. La conjuntura depressiva iniciada amb el crac de començaments de 1882 implicà que el banc patís uns nivells de morositat insostenibles que determinaren que el 1884 fos declarat judicialment en fallida i entrés en procés de liquidació. És possible que Joaquim pensés que el fet d'haver figurat en el consell d'administració del banc i de ser membre de la comissió liquidadora podia afectar-lo més enllà de donar per perdut el desemborsament efectuat per les 100 accions, que tenia subscrietes. Sigui com sigui, el 1884 va cedir la seva fàbrica del carrer de Sant Vicenç al seu hereu, Joan, i subsistí retirat fins a la seva mort (el 1892) sense béns patrimonials.

El novembre de 1876, va tenir lloc la boda de Joan Boyer Vilaseca —l'hereu de Joaquim— amb Josepa Guitart i Albareda, filla d'un ferrer. En els capítols matrimonials es precisa que la núvia rebria un dot de 2.000 pessetes, calaixera, roba i vestits, i els Boyer li atorgarien un escreix també de 2.000 pessetes. L'esmentat matrimoni va tenir cinc fills: Magdalena, Francesca, Rosa, Joaquina i Joan. L'any següent (el 1877) es casà la seva filla Anna amb Antoni Murt i Lloret, fill d'un blanquer. Joaquim Boyer dotà la filla amb 15.000 pessetes, calaixera, vestits i roba. La núvia aportà el dot al seu futur marit, el qual li oferí un escreix de 5.000 pessetes. L'hereu d'aquest matrimoni, Antoni Murt i Boyer, el 1906 celebrà núpcies amb Emilia Marigó i Vallés —que esdevingué pubilla de can Cansalada, de Jorba—, i exercí d'adober a la adoberia familiar del carrer de Sant Antoni de Baix.

L'ASCENS ECONÒMIC I SOCIAL DE JOAN BOYER I VILASECA

El febrer de 1884, Joaquim Boyer transferí al seu fill Joan Boyer i Vilaseca el negoci familiar constituït per “la casa fabril, con todo el material en maquinaria y enseres y mobiliario [...] juntamente con los géneros elaborados y por elaborar y el activo y el pasivo...”, i va reconèixer que el receptor havia tingut un paper decisiu en “el desarrollo y crédito” de la fàbrica. En contrapartida d'aquesta cessió, Joan es va comprometre a pagar al seu pare 40.000 pessetes. L'esmentada fàbrica tenia —segons les dades de la contribució industrial— una capacitat productiva força limitada. Entre 1878 i 1902, ens consta que feia funcionar 8 telers manuals i 6 fusos. Tot i això, mitjançant la documentació notarial, tenim indicis que operava en una àrea de mercat que s'estenia a algunes ciutats de l'Espanya interior. El 1888 Joan Boyer atorgà poders a un comerciant de Valladolid, perquè el representés en la causa judicial sobre la proposta de conveni amb els seus creditors; el 1892 en concedí a un agent de transports per representar-lo en una fallida a Saragossa... Per tant, tot i que possiblement aquest negoci li proporcionà força diners, és molt probable que durant aquests anys es dedicués a d'altres activitats mercantils susceptibles d'aportar-li guanys elevats. Perquè si no costa d'entendre que, a partir de 1888, disposés de capitals considerables que invertí, primer, en la compra de dos masos i després en l'aixecament de la gran fàbrica de la Baixada de Sant Nicolau i, finalment, en el pagament de molt elevats dots a les seves filles.

La compra de can Montaner del terme de Rubió s'inicià l'octubre de 1888 quan Paula Prat Bastardes, vídua, i Josep Vila Prat, mare i fill, veïns de Rubió, van manifestar que havien estat objecte d'un procediment d'embargament per un deute que ascendia a 4.750 pessetes. Per fer-lo efectiu, el jutjat autoritzà vendre a carta de gràcia (per dotze anys) a Joan Boyer gran part (46,99 h) de l'heretat Montaner. El preu de venda s'establí en 5.000 pessetes i es pactà que, passats dotze anys, aquesta transacció esdevindria perpètua i que el comprador, mentrestant, tindria dret de fadiga en cas que els venedors es venguessin el dret de lluir. Uns anys després, a Joan Boyer se li presentà l'oportunitat de

La fàbrica de cal Boyer vista des del camí del Rec (ACAN-AFMI, Roger Velàquez)

tancar l'adquisició. Els expressats mare i fill van ser objecte d'una demanda executiva arran d'un crèdit no pagat i amenaçats d'embargament, de manera que, el febrer de 1893, van decidir vendre a perpetuïtat a Boyer el dret de lluir can Montaner. El preu de venda s'establí en 2.202,66 pessetes. Tanmateix, en el decurs dels mesos posteriors, el comprador es veié obligat a efectuar diversos pagaments de menor quantia per liquidar diverses càrregues —en concepte de llegendes, escriu...— que gravitaven sobre l'esmentat immoble.

El maig de 1888, inicià el desplegament de l'estratègia que l'havia de portar a fer-se amb una altra gran propietat immobiliària. Joan Boyer concedí un préstec de 32.500 pessetes a Camil Aguilera i Busquets per un termini de sis anys i al 6% d'interès, de les quals en retingué 21.552 per pagar deutes del receptor del crèdit i li lliurà 10.948 en efectiu. El deutor quedà garantit per hipoteques sobre el mas Martí d'Oranies, terme d'Òdena; una casa del carrer d'Òdena, d'Igualada; i l'heretat anomenada mas Vila (o Vilallada) entre els termes de la Pobla de Claramunt i Vilanova del Camí. Uns dies després, amb la suma retinuda, Boyer amortitzà diversos deutors a càrrec d'Aguilera. El novembre de 1891, Joan Boyer deixà a Camil Aguilera 25.000 pessetes més al 6 % d'interès amb el compromís que el préstec fos retornat el març de 1894. El deutor concedí a Boyer

dret de fadiga sobre el mas Martí d'Oranies, terme d'Òdena, amb casa, "fàbrica de aguardiente", pati i magatzem i un terreny de 128,70 h i sobre la casa del carrer d'Òdena. Més endavant, l'abril de 1897, Camil Aguilera declarà que "debido mayormente a la destrucción por la filoxera de los viñedos de sus propiedades..." havia pactat la venda de la casa del carrer d'Òdena a Plàcid Lluçà per 15.000 pessetes, i que del producte de la venda es destinarien 7.500 pessetes al retorn de part dels capital i altres 7.500 a pagar interessos vençuts dels deutors acreditats per Boyer. Per efecte d'aquesta transacció, Lluçà pagà a Boyer: 5.000 pessetes a compte del préstec de 32.500; 2.500, del de 25.000; i les restants 7.500, dels interessos vençuts "más antiguos". Les expectatives de Boyer de fer-se amb la propietat d'algun dels masos van, finalment, fructificar el setembre de 1904 quan Camil Aguilera, llavors veí d'Esparreguera, va manifestar que li devia 50.000 pessetes de dos deutors —després que s'haguessin amortitzat 7.500 pessetes— i 30.851,9 més d'interessos impagats. Tot seguit, el deutor indicà que "no siéndole posible" pagar el deute venia a Joan Boyer mas Oranies per 80.851,9 pessetes. L'esmentada transacció es formalitzà amb el pacte de reserva de la possibilitat d'exercir el dret de retrovenda fins al 31 de desembre de 1908. El venedor no va poder disposar de l'esmentada suma i, per tant, la venda esdevingué irreversible.

L'AIXECAMENT DEL "VAPOR NOU"

Malgrat les relativament considerables inversions efectuades en l'adquisició dels esmentats immobles, a finals del vuit-cents Joan Boyer es trobava tan folgat de diners que decidí emprendre la construcció d'una gran fàbrica de vapor. L'hort del final de la Baixada de Sant Nicolau on aixecà la fàbrica de vapor havia estat propietat de Celdoni Ribas i Farré, comerciant de la vila; l'heretà el seu fill Josep Ribas i Tiana, adroguer, i d'aquest passà a la seva filla Rosa Ribas i Tiana. La propietària sembla que patí problemes econòmics, perquè, el novembre de 1894, va vendre un tros d'aquest hort al blanquer Josep Bella i, unes setmanes després, un altre tros a Joan Tomàs Morera, paleta. Sigui com sigui, el desembre de 1896, vengué a Joan Boyer l'hort de 0,7316 h "y la casa con su corral en ella construida, juntamente con la noria, el chalet, molino de viento, bombas, aguas, árboles y todo lo demás existente...". El preu de la transacció es pactà en 17.500 pessetes. Tot seguit, Joan Boyer procedí a aixecar en aquest indret el "vapor nou", que segons la *matrícula industrial* estava ja en funcionament en 1901. En principi, la fàbrica només comptà amb l'anomenada *nau vella* —de planta baixa i primer pis— on hi havia la màquina de vapor i la sala de calderes soterrada al seu extrem meridional; i, al costat de ponent i exempta, hi ha la xemeneia. Separat de la nau i al nord d'aquesta, s'hi construí un edifici destinat a funcions auxiliars: magatzems, administració... El conjunt es completava amb l'habitatge del vigilant i amplis espais lliures utilitzats per assecar el fil adobat, per emmagatzemar combustible, etc. El 1911 la capacitat productiva de la fàbrica s'amplià i passà de 72 a 96 telers mecànics, la qual cosa coincidí, molt probablement, amb l'entrada en servei de la *nau nova*. L'esmentada nau té una superfície superior a l'anterior i cal assenyalar que a l'extrem meridional hi ha una part afegida posteriorment. És indubtable que es bastí pensant en l'electricitat com a força motriu, perquè es prescindí, a diferència de la nau vella, dels espais ocupats per la màquina de vapor i les transmissions.

El 1929 la fàbrica de cal Boyer se situava en el sisè lloc en el rànquing de la indústria cotonera local, malgrat que la capacitat productiva d'aquest

establiment no havia augmentat a partir de 1911. El 1934 sabem que estava altament especialitzada en la producció de teles de matalàs i de teixits destinats a folreria i tapisseria: els setins equivalien a un 36% de la seva producció total; les bruseles, a un 25%, els domassos, a un 18%, i els cotins, a un 16%. Pel que fa al seu mercat, el 1941 la totalitat de la producció d'aquesta fàbrica es comercialitzà en el mercat interior espanyol, atès que la petita producció venuda al nord d'Àfrica ho va ser en places del llavors protectorat espanyol del Marroc. Els grans centres de consum eren —com havien estat tradicionalment— les regions agràries de l'Espanya interior, on la concentració demogràfica de Madrid —a més de constituir un mercat important en si mateix— seguia desenvolupant el paper de gran centre comercial de distribució respecte al seu entorn agrícola, sobretot, pel que sembla, en relació amb les comarques de Castella-La Manxa. Tot i això, aquest any van ser rellevants les vendes d'aquesta fàbrica a les regions industrialitzades del Cantàbric, sobretot, al País Basc i en menors proporcions a Astúries i a Cantàbria. En aquest exercici, la producció de l'empresa es va vendre a un total de 424 cases i clients diferents, la qual cosa evidencia la complexitat administrativa que comportava la gestió de la seva dimensió comercial. Les dues tercera parts (el 67,6%) dels clients només va comprar el 26,5% del valor dels teixits venuts per l'empresa. La gran majoria de la clientela de la fàbrica era constituïda, doncs, per un bigarrat conjunt de petits botiguers dispersos per pobles i ciutats de les Castelles i regions de la perifèria espanyola, periòdicament visitats pels viatjants de l'empresa. Tanmateix, la fàbrica depenia, en gran part, de les comandes rebudes d'un grup relativament reduït de clients —que no depassava la vintena i significava el 4% del total— que es localitzaven a grans ciutats com Madrid, Barcelona, Valladolid, San Sebastián..., i que van comprar més del 29% de la producció venuda. Es tractava, pel que sembla, de cases dedicades al comerç de teixits a l'engròs i també de grans magatzems que efectuaven una massiva venda de teixits al detall. L'empresa ocupava, el 1838, un total de 197 treballadors, dels quals 168 eren dones ocupades en la preparació del fil i en el tissatge i 29 homes que majoritàriament treballaven en la secció d'acabats.

ALTRES NEGOCIS I OBLIGACIONS FAMILIARS

En els anys previs i posteriors a l'aixecament d'aquesta fàbrica, Joan Boyer seguí dedicant recursos a operacions de crèdit hipotecari. L'octubre de 1888, concedí un préstec a Josep Serra Iglesias, procurador, per import de 12.500 pessetes, pel termini de dos anys a l'interès del 6%. El deutor oferí en garantia "una casa que antiguamente era tintorería..." localitzada a la partida del Pi de Puiggrós, terme de Montbui. És possible que Boyer estigués interessat a adquirir les instal·lacions d'aquest antic tint, però aquestes expectatives (si és que van existir) s'esvaïren arran que Josep Serra amortitzà aquest crèdit. L'octubre de 1892, Joan Deop i Riba, propietari, va reconèixer que devia a Joan Boyer 10.000 pessetes que li havia deixat per un termini de sis mesos, al 6% d'interès, sense garantia hipotecària. La fallida de Deop comportà que els seus

creditors experimentessin un bon ensurt, però la venda en pública subhasta del patrimoni del deutor sembla que possibilità que aquells (entre els quals Boyer) recuperessin la pràctica totalitat dels deutes. Malgrat aquesta experiència, l'octubre de 1903, proporcionà a Marià Munguet i Mullerat, del comerç, un préstec de 30.000 pessetes pel termini d'un any i a un interès del 6%, garantit amb hipoteca sobre una casa del carrer de l'Argent. Uns anys després, el novembre de 1908, n'atorgà un altre a Pere Massaguer, del comerç, i a Angela Soler, veïns d'Igualada, de 17.500 pessetes a retornar en el termini de cinc anys i al 6% d'interès, garantit per una casa del carrer de la Soledat.

Paral·lelament, Joan Boyer intervingué en d'altres negocis. El maig de 1888, va ser un dels socis fundadors de la societat La Unión Recreativa Igualadinense, la qual tingué per objecte la "compra y adquisición de inmuebles y su explotación para destinarlos a establecimientos de solaz y

Xemeneia i capçalera de les dues naus de la fàbrica de cal Boyer (CECI)

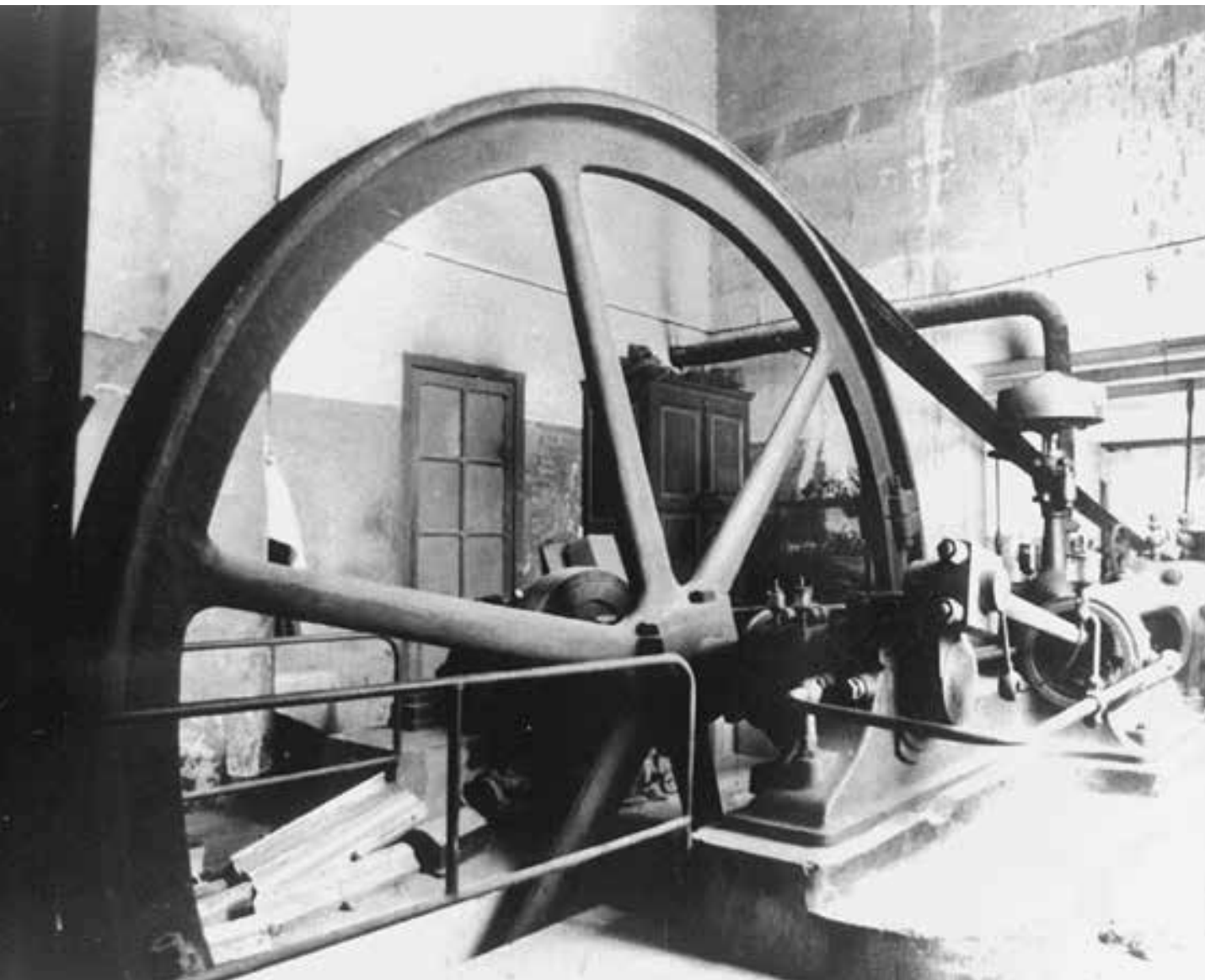

recreo en esta Ciudad...". L'octubre de 1902, participà —juntament amb la resta de fabricants cotoners d'Igualada— en la formació de l'empresa Godó, Lladó i Cia., que va tenir per objecte "entenderse con otra sociedad productora de fuerza eléctrica a fin de que la suministre a esta población y a las de su radio que se acuerde...". La formació, uns mesos després, de La Electra Igualadina determinà que aquest sindicat de consumidors deixés de ser operatiu. Uns anys després, el juny de 1912, va ser un dels socis —aportà 1.000 pessetes— de la companyia Sabater i Mussons, S.C., l'objecte social de la qual era "la fabricación, venda y compra de géneros de punto ya sea por cuenta propia ya en comisión y realizar las operaciones que acuerden los socios relacionados con tal industria...".

Es veié obligat, a més, a desemborsar sumes considerables en el pagament d'una llegítima

a la seva germanastra i de dots a les seves filles. L'abril de 1901, la seva germanastra Anna Boyer i Bernadas es casà amb Ferran Fontanellas, del comerç, i Joan Boyer li lliurà pels seus drets de llegítima 15.000 pessetes en efectiu i un armari, robes i efectes valorats en 1.000 pessetes. El setembre d'aquest any, van tenir lloc les noces de la seva filla Magdalena amb el fabricant Josep Closa Cañellas, a la qual atorgà un dot de 30.000 pessetes i altres 5.000 en un armari i robes. L'octubre de 1903, arran del matrimoni entre Adolf Gabarró, fabricant —fill de Aleix Gabarró i Teresa Garcia Fossas— i la seva filla Francesca, també li lliurà un dot de 30.000 pessetes i un armari i robes per valor de 5.000. El maig de 1908, va tenir lloc l'enllaç matrimonial entre Josep Ballvé Pallisé, natural de Sant Ginés de Vilassar i veí de Barcelona, i Rosa Boyer. El pare del nuvi es va comprometre a donar al seu

Màquina de vapor de cal Boyer (CECI, Josep Farrés)

fill “todo aquel establecimiento o fábrica de tejidos, con su maquinaria [...] y todo lo demás...” existent a can Joan Ferrer del Coll, el Badorc, terme de Piera, i Joan Boyer s'obligà a dotar la seva filla amb 30.000 pessetes i lliurar-li un armari, estris, roba i vestits valorats en 5.000 pessetes. El juny de 1912, es van celebrar núpcies entre Josep Baliu Badia — fill d'Antoni Baliu, blanquer— i Joaquina Boyer, i el pare de la núvia la dotà, com havia fet amb les altres filles, amb 30.000 pessetes i un armari amb robes i vestits per import de 5.000.

Una vegada acomplerts aquest compromisos —i disposant encara de diners sobrers malgrat les considerables inversions efectuades— decidí que l'estatus social que havia aconseguit havia de quedar ben reflectit amb la possessió d'una residència luxosa i situada en un lloc cèntric. És sorprenent que Joan Boyer, malgrat la seva puixança econòmica, no disposés de casa pròpia fins al 1890, quan n'adquirí una (a carta de gràcia) per 11.000 pessetes a Josep Antoni Bas situada al carrer Nou, que limitava, a l'est, amb Joan Cendra Badia. Tanmateix, el 1915 finalment aconseguí comprar l'edifici que, sens dubte, satisfecia les seves aspiracions. Es tracta de la mansió que havia aixecat a la Rambla Sant Isidre el seu oncle Joan Boyer i Ferrer en els terrenys que adquirí el 1876, 1877 i 1880, on hi havia dues cases velles i un paller i pati. L'esmentada transacció va venir facilitada pel fet que l'hereu de l'immoble, Joan Boyer i Ribera —cosí germà del comprador—, residia des de feia anys a Barcelona. El preu de venda s'establí en 30.000 pessetes.

La culminació de l'ascens econòmic i social de Joan Boyer i Vilaseca arribà l'octubre de 1917 amb l'enllaç matrimonial del seu fill i hereu Joan Boyer i Guitart amb Maria Lourdes Font i Bertran, filla de Llorenç Font Vilaseca, vinculada familiarment amb els propietaris de l'empresa Ignasi Font i Germans, la fàbrica tèxtil cotonera més important d'Igualada. La seva vida s'allargà encara uns anys: el seu òbit es registrà el maig de 1932 a l'edat de 80 anys. El seu traspàs comportà que heretés el seu patrimoni i passés a dirigir la fàbrica amb plenes facultats Joan Boyer i Guitart. El 1941 va constituir, conjuntament amb el seu gendre, Santiago Llensa de Gelcen, la societat Industrial Boyer S.A. que va tenir per objecte l'explotació de la factoria del capdall de la Baixada de Sant Nicolau. La fàbrica

de cal Boyer estigué en activitat fins al 1979, quan en plena crisi industrial, l'empresa va tancar i entrà en procés de liquidació. El 1983 l'Ajuntament d'Igualada adquirí la propietat d'aquest immoble per instal·lar-hi el Museu.

BIBLIOGRAFIA

Pere Pascual i Domènech amb la col·laboració de Josep Alert i Puig, Ramon Bori i Alcañiz, Miquel Gutiérrez i Poch i Miquel Térmens i Graells, *Fabrica i treball a la Igualada de la primera meitat del segle XX*. Barcelona: Ajuntament d'Igualada/Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1991.

PLÀNOLS DE LA FÀBRICA DE CAL BOYER

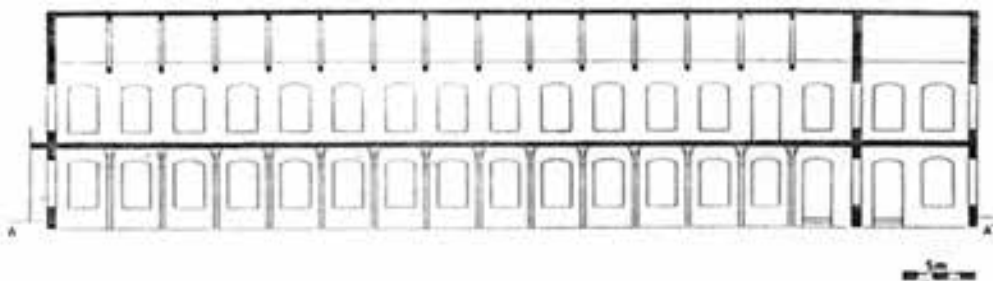
Recinte fabril al qual s'accedia per una gran portalada emmarcada amb pilastres de totxo treballat i porta de reixa, on encara s'hi poden llegir les inicials de forja JB. El complex està format per dues naus de diferent època. La més antiga s'edificà a finals del segle XIX. La nova, entre 1910-1920. Les dues naus són paral·leles, i se separen per un carreró. La més nova és la que dona entrada al Museu de la Pell. Totes dues són de planta rectangular i de dos pisos d'alçada. La planta baixa es divideix un dues crugies a partir d'una única filera d'esveltes columnes de ferro colat, que sostenen un sostre amb revoltos de gran volada entre bigues de ferro. La planta superior consisteix en una gran superfície totalment exempta amb una coberta a dos vessants sostinguda per complexes encavallades de fusta. Les cobertes són a dues vessants amb els capcers triangulars. A la part posterior de la nau vella, a l'extrem meridional del recinte, hi havia la màquina de vapor i s'aixeca la xemeneia de totxo de fust circular i base quadrada.

Pel que fa a les façanes, les dues naus presenten unes característiques molt semblants. L'estructura interior va permetre obrir nombroses finestres en tots els murs. És en l'ornamentació de les obertures on es poden observar algunes diferències. A la nau vella es decoren els remats amb arcs rebaixats de pedra i a la nau nova els arcs són de maó pintat. A més, en aquesta nau es ressalta la verticalitat de les façanes amb unes pilastres situades enmig de les finestres, des de la cornisa fins al sòcol.

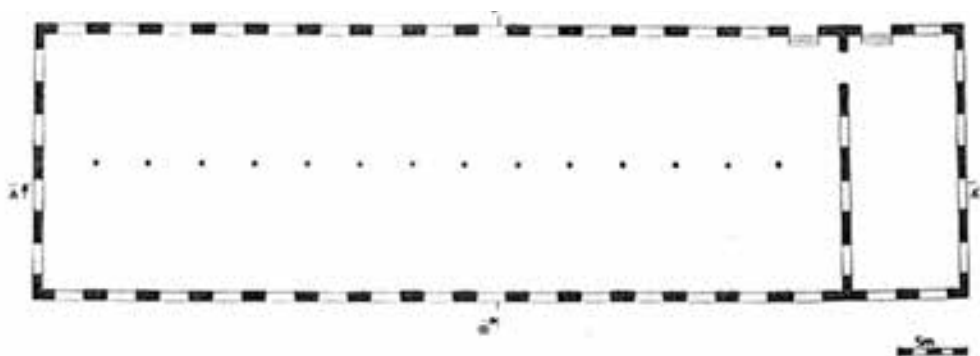
AUTORS:

PERE PASCUAL AMB LA COL·LABORACIÓ DE JOSEP ALERT, RAMON BORI,
MIQUEL GUTIÉRREZ I MIQUEL TÉRMENS

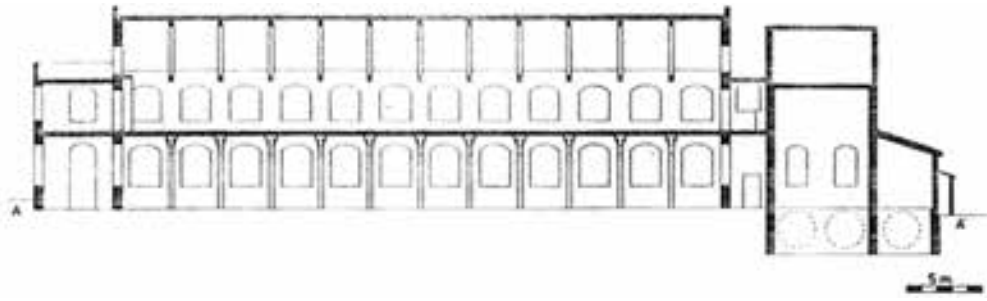
SECCIÓ LONGITUDINAL DE LA NAU NOVA

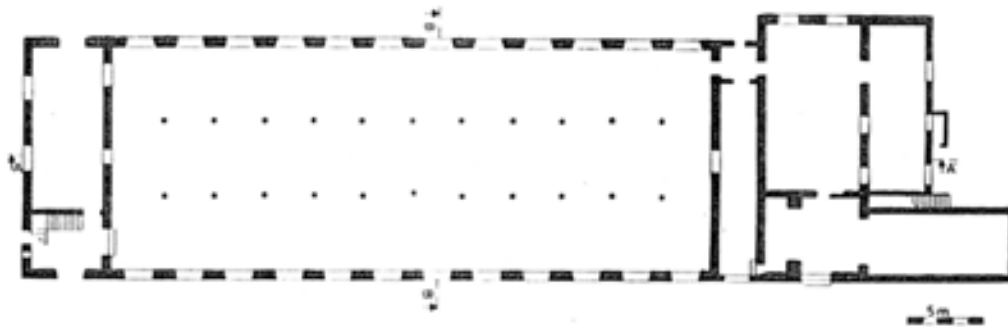
PLANTA BAIXA DE LA NAU NOVA

SECCIÓ LONGITUDINAL DE LA NAU VELLA

PLANTA BAIXA DE LA NAU VELLA

SECCIÓ TRANSVERSAL DE LA NAU VELLA

SECCIÓ TRANSVERSAL DE LA NAU NOVA

ANNEX 2.3

LA CASA FÀBRICA DE GUMERSIND GODÓ (DESAPAREGUDA)

C/ Santa Anna, 16

ELS ESTABLIMENTS DELS RIERA DE 1790 I ELS ORÍGENS DEL RAVAL DE SOTA VILA

El terrenys on després s'aixecà la casa i la fàbrica de Gumersind Godó, al carrer de Santa Anna d'Igualada, van romandre sense edificar fins a finals del segle XVIII. El paratge era conegut amb el topònim de Plana de Cornet i el camí —que havia d'esdevenir carrer— era denominat Famers dels Corral del Bestiar. L'esmentada plana era propietat d'una de les nissagues de l'oligarquia local del set-cents: els pare i fill Josep Riera i Subies, comerciants, i Joaquim Riera i Torelló, administrador de l'estanc del tabac. L'agost de 1790, els Riera cediren en establiment un total de set parcel·les —totes alineades a tramuntana, on després s'aixecarien bona part de les cases del carrer de Santa Anna— de diferents amplades i de la mateixa fondària, sis de les quals eren contigües.

Un dels adquiridors d'aquests terrenys va ser el “fabricant de draps” Segimon Borrull i Torelló. Era descendent d'una de les famílies de paraires més importants de la vila —especialitzada en la producció de draps fins comercialitzats en mercats de l'Espanya interior: Saragossa, Madrid, Valladolid...—, que s'havien diferenciat de la resta de membres del gremi fins a esdevenir *fabricants sense fàbrica*, com molt encertadament els anomenà Jaume Torras. En el decurs dels anys posteriors, Segimon Borrull comprà el terreny contigu i edificà, en aquest indret, tres cases, probablement amb intenció de cedir-les en arrendament. Tanmateix, en aquesta època la draperia estava en reculada enfront de l'expansió de la indústria cotonera i, en aquest context, l'esmentat pareire va fer fallida el 1797. L'ensulsiada l'obligà a signar —juntament amb el seu fill i hereu Ignasi Borrull i Enrich— una concòrdia amb alguns dels seus principals creditors. Però van passar els quatre mesos de termini

establerts sense que es complissin els compromisos d'amortització del deute, la qual cosa determinà, finalment, que els creditors formulessin una demanda judicial executiva. Una sentència d'octubre de 1797 disposà “la venda de [...] los béns...”. En els dies posteriors, els Borrull van pactar amb Joan Roig i els altres creditors que l'alienació del patrimoni embargat es faria de la manera més ordenada possible. El gener de 1798, en compliment d'aquest acord, Roig vengué, entre d'altres immobles, a Francesc Romaní i Soteris “todas aquellas tres casas...” del carrer de Santa Anna.

UN EDIFICI INDUSTRIAL DESAPROFITAT AL LLARG DEL VUIT-CENTS

El comprador d'aquestes cases, Francesc Romaní, pertanyia a una de les nissagues de fabricants de paper anoiencs descendents d'un paperer procedent d'un poble de la Garrotxa que s'instal·là a la Torre de Claramunt a la primera meitat del segle XVII. En aquest acte es declarà paperer de Vilanova del Camí i manifestà que tenia arrendat el molí de Rigat —que van aixecar Josep Torelló i Segimon Borrull per batanar draps— i que posteriorment passà a ser propietat de la família Torelló que el transformà en molí paperer. En el curs dels anys posteriors, el país es veié immers en turbulències i no gaudim de notícies sobre les vicissituds experimentades per les esmentades cases fins al gener de 1817. Llavors l'hereu del comprador, Francesc Romaní i Tort, veí de Capellades, decidí desfer-se'n: cedí en subestabliment a Jordi Mimó, “fabricant de filats y de texits de cotó”, aquelles “tres cases unidas, ab son pati al detràs”, situades al carrer de Santa Anna (“als Arrevalls”). L'adquiridor es va comprometre a pagar un cens anual de 293,33 pesetes i una entrada de 1.333,33. Pel que sembla els

La casa fàbrica de Francesc Romaní (després de G. Godó) al carrer de Santa Anna (CECI. Josep Sagristà)

negocis d'aquest fabricant no van anar gaire bé. La primavera de 1824, Mimó manifestà que “no podia satisfer lo dit cens, ni les demés obligacions que se li imposaren en dit establiment, y que estava en la absoluta precisió de renunciar-lo...”. Enfrontat a l'expectativa del retorn de l'immoble, Romaní accedí reduir la pensió a 240 pessetes. Però les dificultats del fabricant van subsistir i, finalment, el març de 1825, optà per renunciar al domini útil de la finca. Tot i això, Francesc Romaní —en aquesta

època “fabricant de paper blanc”— tornà a cedir l'immoble en establiment el desembre de 1832, operació que permet documentar que ja estava edificada la fàbrica tèxtil annexa a la part dreta del darrera d'aquestes cases i que ocupà part de l'antic pati. En aquesta ocasió, va ser Sebastià Vila i Llobet —també “fabricant de filats y teixits de cotó” de la vila— qui adquirí les “tres cases ab sa fàbrica...”, a excepció d'un tros a tocar de “lo carrer que allí se està formant...”. Es pactà que l'emfiteuta pagaria un

cens de 320 pessetes anuals i que es faria càrrec de pagar les tres pensions de censals que gravaven sobre aquesta finca.

Les dades relatives al cobrament del cadastre posen de manifest que Sebastià Vila mantingué en activitat aquesta fàbrica al llarg d'un decenni aproximadament (entre 1833 i 1844), fins que se n'anà a Sabadell. En marxar deixà de pagar la pensió i obligà Joan Romaní i Massana —llavors titular del domini eminent— a demandar-lo. El jutjat de primera instància de Terrassa condemnà (el juliol de 1845) a Vila a pagar 1.847,01 pessetes i a que “dimitiese a favor de Romaní la finca...”. Però el demandant no aconseguí fins al novembre de 1863 que el jutjat d'Igualada disposés que aquestes cases i la fàbrica quedessin inscrites a nom seu en el registre de la propietat d'Igualada. L'anotació registral efectuada arran d'aquest reconeixement evidencia que aquest immoble ja tenia, en aquesta època, tots els elements que conservà fins al moment del seu enderrocament, atès que és descrit així: “tres casas unidas con una fábrica contigua y pegada a ellas por su espalda, y un huerto tras las mismas casas; las casas se componen de bajos y tres pisos...”.

La informació continguda en les *matricules industrials* disponibles a partir de 1847 suggereixen que aquesta fàbrica va romandre aturada des que l'abandonà Sebastià Vila, mentre la indústria tèxtil de la vila patia una profunda ensulsiada en les dècades posteriors. Mentrestant, Joan Romaní aprofità l'oportunitat creada per la llei de desamortització general de maig de 1855 per redimir dos dels censals que gravaven aquest immoble i que havien passat a l'Estat. En canvi, no aconseguí (o no considerà oportú) redimir el censal que llavors acreditava el seu nebot Jaume Brugués i Puigdengolas, de Castellolí. L'òbit d'aquest paperer —“fabricant de paper blanc”, veí de Capellades— va tenir lloc el desembre de 1874. En el seu darrer testament disposà que la seva muller esdevingués usufructuària i designà el seu fill Francesc Romaní i Puigdengolas hereu de tots els seus béns. Es tracta del conegut jurista que tingué una trajectòria rellevant com a polític i publicista d'ideologia catalanista i de militància catòlica.

Façana de la casa fàbrica de Gumersind Godó (CECI, Conxa Castells)

L'ALLOTJAMENT DE LA FÀBRICA DE GUMERSIND GODÓ DURANT EL SEGLE XX

L'expressat canvi no afectà l'antiga fàbrica del carrer de Santa Anna que seguí, molt probablement, aturada fins a l'any fiscal de 1893-94 quan apareix, a les *matricules industrials*, que en aquest establiment hi treballava Miquel Casadesús i Ferrer amb 10 telers manuals i, posteriorment, entre 1897 i 1902, només amb 6. La seva reobertura coincidí amb les expectatives de superació de la crisi industrial que patí la ciutat generades per l'entrada en servei del ferrocarril d'Igualada a Martorell a partir de 1893. L'esmentat fabricant disposa, durant uns anys, de la casa fàbrica en arrendament, fins que Francesc Romaní i Puigdengolas decidí desprendre's d'aquest immoble tan poc lucratiu, amb l'obligat consentiment dels seus germans atès que no tenia descendència. El novembre de 1896, va vendre a Miquel Casadesús la “casa fàbrica y terreno o patio...” del carrer de Santa Anna. El preu de venda s'establí en 14.420 pessetes.

La compra d'aquest immoble, les inversions efectuades en l'adquisició de maquinària —la fàbrica havia estat dotada de 35 telers mecànics i una petita màquina de vapor de 8 CV— i la volada assolida pel negoci portaren, segons sembla, aquest fabricant a uns nivells d'endeutament insostenibles. El maig de 1901, M. Casadesús manifestà als seus creditors que es trobava en fallida. Es constituí una comissió liquidadora que tingué cura de procedir a vendre tots els actius de l'empresa que van ser valorats en 91.044,69 pessetes. Uns mesos després, el maig de 1902, els liquidadors vengueren a Joan Ratés i Homs —comerciant de Barcelona— la “casa fàbrica con su patio...” per la quantitat de 15.000 pessetes.

El comprador d'aquesta casa fàbrica no es decidí a emprendre cap mena de negoci i al cap de pocs anys tornà a vendre l'immoble. El maig de 1905, el comprà Gumersind Godó i Llucià —membre de la nissaga de fabricants igualadins que va tenir un paper cabdal en l'entramat del sistema caciquista que caracteritzà la vida política local durant el règim de la Restauració—, operació que s'escripturà en 10.000 pessetes. El nou propietari adquirí aquesta casa fàbrica per dedicar-se a la producció de teixits de cotó en una època en què la indústria cotonera registrà a Igualada un creixement que podem qualificar, gairebé, d'espectacular. Les *matricules industrials* indiquen que aquest establiment estigué novament en activitat a partir de 1908 i aquesta vegada de manera ininterrompuda. En principi, estigué dotat de 10 telers mecànics, però posteriorment el seu nombre s'incrementà i arribà a tenir —amb algunes oscil·lacions a la baixa en moments de conjuncions depressives— fins a 32 telers en funcionament a començaments de la dècada de 1930. Pel que sembla, la màquina de vapor d'aquest establiment —malgrat que l'empresa quedà connectada, amb tota probabilitat, a la xarxa de subministrament d'energia elèctrica a partir de 1911— seguí en funcionament per accionar una dinamo amb una potència de 4 kwh, que generà electricitat, almenys fins al 1926, per a l'enllumenat de la fàbrica i de la casa.

La fàbrica seguí en funcionament després de la guerra civil espanyola en el context de les restriccions de tota mena —de primera matèria, de combustibles, d'energia elèctrica...— durant els anys en què imperà la política econòmica autàrquica del

Façana de la casa fàbrica de Gumersind Godó al carrer de Santa Anna (CECI, Ramon Pallarés)

primer franquisme. La mort de Gumersind Godó i Llucià (l'abril de 1951) comportà que l'establiment passés al seu hereu Gumersind Godó i Serra, que donà continuïtat al negoci. En el curs de la dècada de 1960 —davant el procés d'obertura a l'exterior de l'economia espanyola— es plantejà la necessitat de procedir a la reconversió de la indústria cotonera, però Godó no es decidí a assumir el risc d'acollir-se al Pla de Reconversió que l'hauria obligat a efectuar les inversions destinades a renovar la maquinària i incrementar la productivitat. Per tant, el procés de descapitalització de l'empresa —iniciat feia força anys— s'intensificà, la qual cosa augurava el seu tancament a mig termini. Un esdeveniment que tingué lloc, finalment, el 1978, segons es pot inferir de les *matricules industrials*. L'antiga casa fàbrica del carrer Santa Anna tornà a quedar, doncs, aturada i va romandre en aquesta en aquesta situació fins al moment de l'enderrocament de l'edifici a començaments d'aquest segle.

PLÀNOLS DE LA CASA-FÀBRICA DE GUMERSIND GODÓ

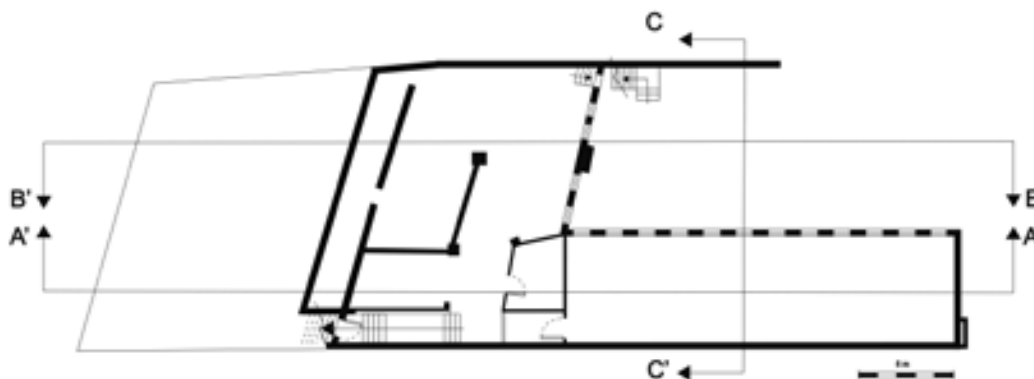
Fàbrica situada a la baixada o al desnivell que es forma entre els carrers de Santa Anna i del Sol. Estava adossada a l'habitatge propietat de la família que tenia la façana al carrer Santa Anna. L'esmentada disposició en desnivell determinava que la fàbrica, tingués una planta que quedava en soterrani respecte a l'habitatge. Constava, a més, de planta baixa i un pis. La planta baixa coincidia amb la planta baixa de l'habitatge. Aquest tenia a més tres pisos d'alçada. Es podia accedir directament des de la fàbrica a l'habitatge. La fàbrica adoptava una forma totalment rectangular i era força estreta (5 metres d'amplada). Les façanes mantenien un ritme regular amb gran nombre de finestres. La teulada era a una vessant, sostinguda per un embigat de fusta. A la part sud de la fàbrica, s'hi aixecava una xemeneia de base circular.

AUTORS:

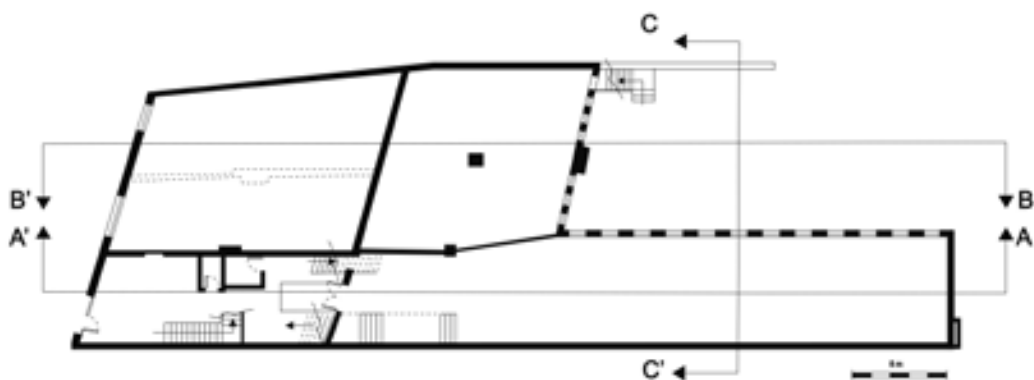
PERE PASCUAL I DOMÈNECH

CARME FERRERAS I DALMAU

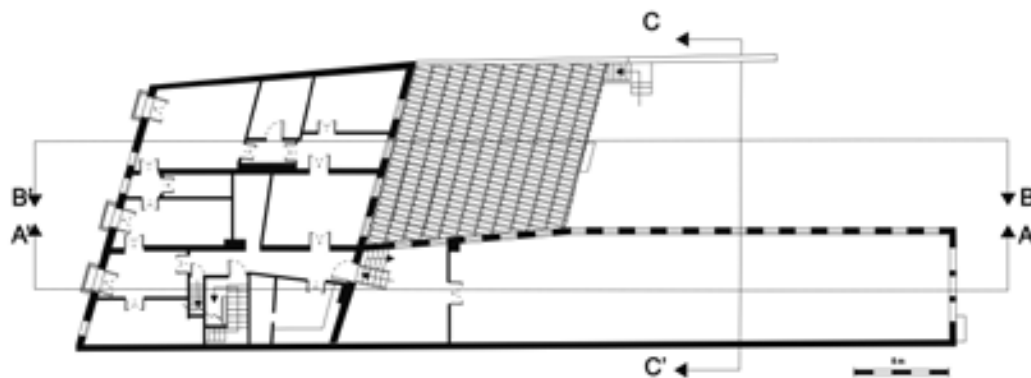
PLANTA SUBTERRÀNIA

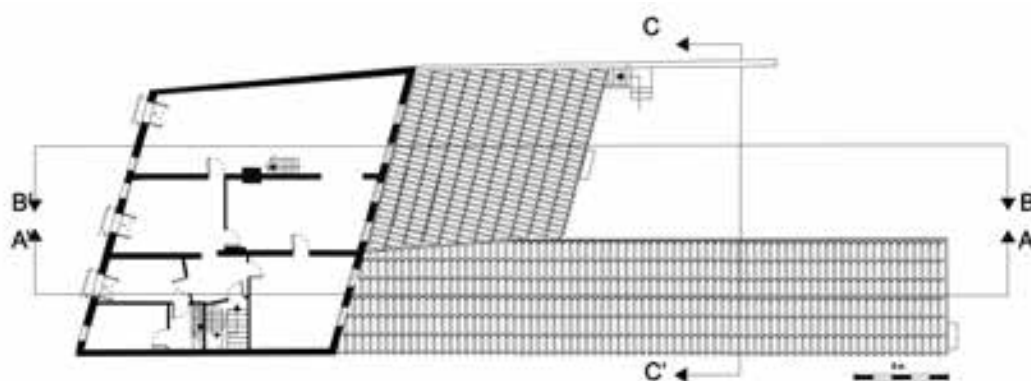
PLANTA BAIXA

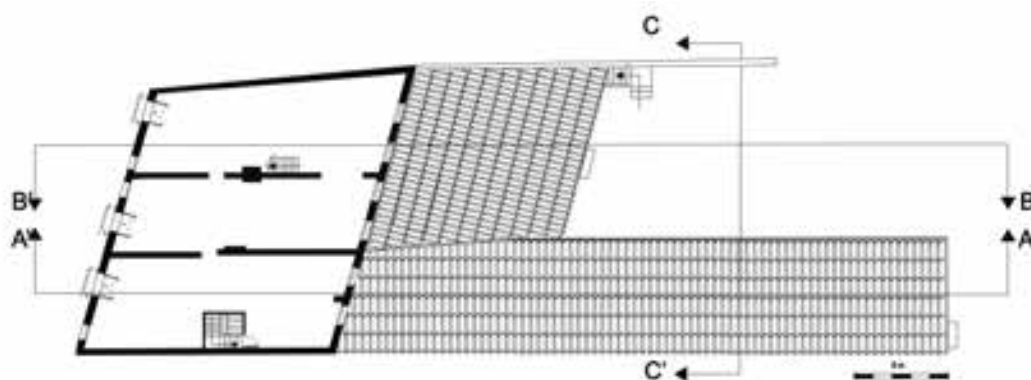
PLANTA PRIMERA

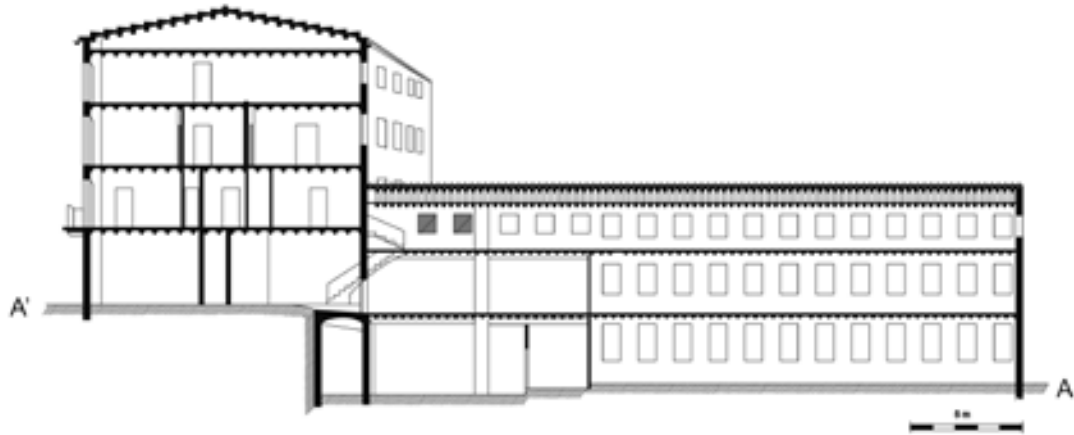
PLANTA SEGONA

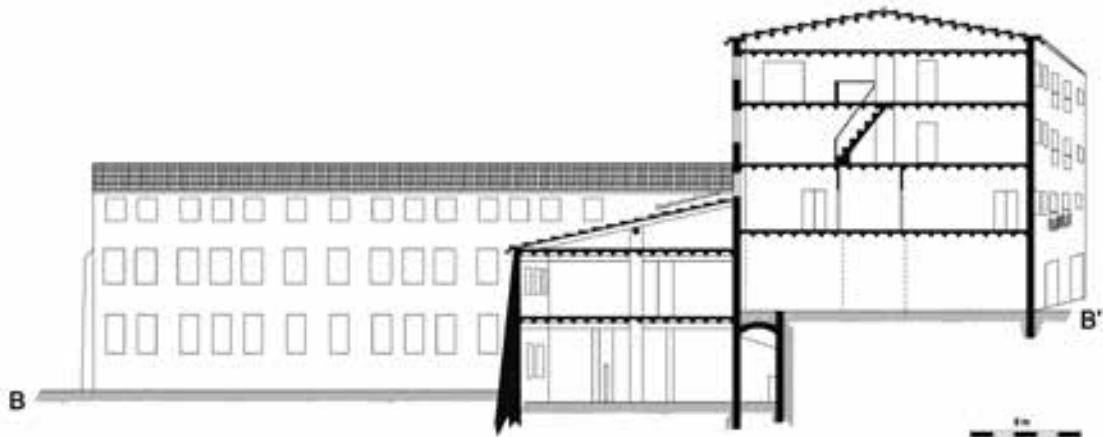
PLANTA TERCERA

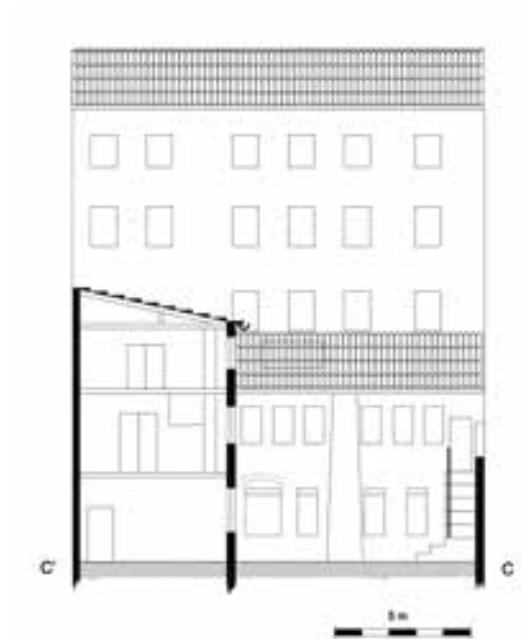
SECCIÓ LONGITUDINAL A-A'

SECCIÓ LONGITUDINAL B-B'

SECCIÓ TRANSVERSAL C-C'

ANNEX 2.4

L'ANTIGA ADOBERIA DE LA FAMÍLIA CARLES (“CAL GRANOTES”)

Baixada de la Unió, 24

El cabaler Anton Carles i Jordi, “jove blanquer”, el gener de 1747 es casà amb Maria Franch, filla d'un adober. El matrimoni tingué dotze fills, però només quatre van arribar a la majoria d'edat: Josep Anton, Bartomeu, Domènec i Pere (vegeu el gràfic 2.3). Es tracta d'un dels adobers ascendents de la Igualada de la segona meitat del segle XVIII. Es dedicà, alhora, a l'arrendament de carnisseries — que, a l'època, eren un monopoli municipal— per proveir-se de pells; participà en algun contracte d'arrendament del cobrament de drets senyorials; realitzà operacions d'adquisició de terrenys als voltants de la vila per tal de restablir-los dividits en petites parcel·les per edificar.

L'ASCENS I DAVALLADA
DELS BLANQUERS DEL SEGLE XVIII

El juny de 1763, Anton Carles, Joan Baliu, Josep Bou, Agustí Franch, blanquers de la vila, i Pere Regordosa, passamaner, van comprar a Josep Riera i Joaquim Riera i Torelló, pare i fill, comerciant i “jove comerciant”, tota aquella adoberia “ab sa oficina de fer aiguardent [...] ab tots los aparatos...” ubicada “al sol devall de la plana dita de Cornet...” i que afrontava, a l'est, “ab la adoberia del Dr. en Drets Narcís Matheu y Mora...”. El preu de venda es fixà en 8.000 pessetes, de les quals Joan Baliu n'aportà 2.666.66; Anton Carles; Josep Bou, Agustí Franch, i Pere Regordosa, 1.333.33, cadascun. Posteriorment, el 2 de juliol, els Riera van cedir en establiment als compradors de l'adoberia (a parts iguals) “aquell tros de terra campa [...] des de la paret de la adoberia [...] fins al davant de la adoberia del Dr. en Drets Narcís Matheu...”. Es pactà el pagament d'un cens de 18,66 pessetes que va ser redimit el novembre de 1763. En els anys posteriors, mitjançant tres compres, Anton Carles passa a ser propietari de cinc sisenes parts d'aquesta

adoberia El 1770 Pere Regordosa li cedí la seva sisena part per 1.546,66 pessetes. L'abril de 1790, Agustí Franch li va vendre una altra sisena part per 4.000 pessetes. I, finalment, el gener de 1796, els blanquers Pere i Josep Baliu i Jové, pare i fill, li vengueren les dues sisenes parts que en posseïen. El preu s'establí en 8.000 pessetes, a pagar a terminis al llarg de dos anys i mig.

Mentrestant, el novembre de 1772, van tenir lloc les noces del seu hereu, Josep Anton, “jove blanquer”, amb Josepa Alemany, natural de Montbui, filla d'un pagès La núvia va rebre un dot de 1.600 pessetes, roba, vestits i calaixera. Dels vuit fills engendrats per aquests cònjuges, únicament tres van arribar a edat adulta: Domènec, Maria Antònia i Maria Paula. La prosperitat de la indústria adobera i dels altres negocis de la família prosseguí i va possibilitar uns guanys invertits en la compra de cases i trossos de terra als voltants d'Igualada, però la conjuntura canvià de manera dramàtica els darrers anys del set-cents. L'economia d'aquests adobers es veié abocada a la fallida entre el 1789 i el 1814 enmig de l'espiral bèl·lica, les crisis agràries i els trastorns polítics que van culminar amb la Guerra del Francès. El cas dels Carles no va ser pas una excepció, atès que l'ensulsiada de la indústria adobera local sembla que va ser generalitzada. En el context d'un desequilibri econòmic sense aturador, Anton i Josep Anton Carles es van endeutar i van haver de vendre una part considerable del patrimoni immobiliari que havien acumulat. La mort d'Anton el gener de 1813, als noranta-dos anys, va tancar un cicle en la història de la família.

EL FALLIT INTENT DE DOMÈNEC CARLES
D'ENTRAR EN EL MÓN INDUSTRIAL

El 1797, el seu net, Domènec Carles i Alemany, s'havia casat amb Magdalena Sellart i Saltó, del

L'adoberia dels Carles el 1882 (CECI, Josep Sagristà)

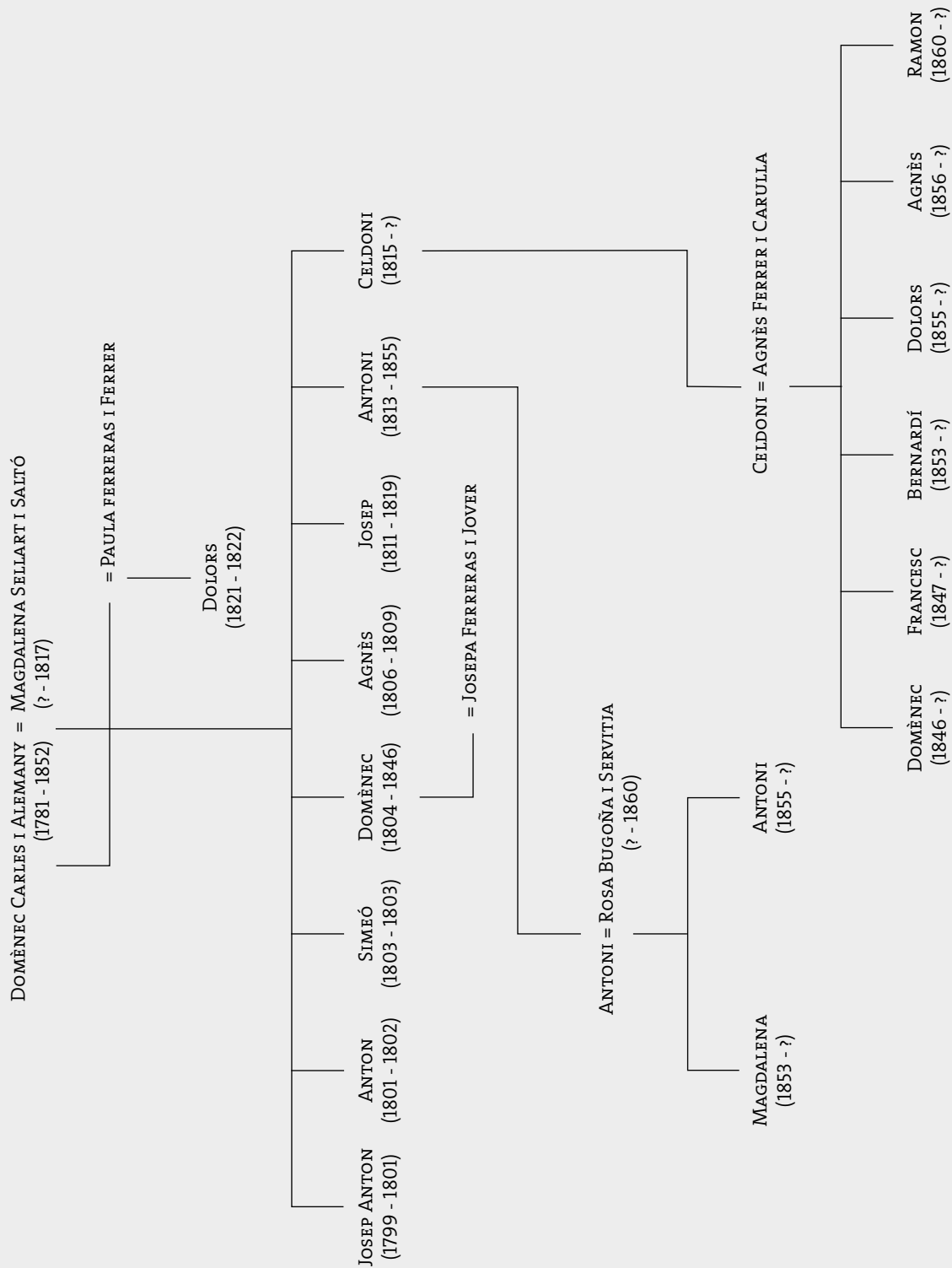
poble de Cubells, filla d'un pagès. La núvia aportà al matrimoni un apreciable patrimoni immobiliari constituït per una casa, un molí d'oli, diversos trossos de terra i un hort al poble de Torre de Fluvià. Els esmentats cònjuges van tenir vuit fills, però únicament tres van superar la infantesa: Domènec, Antoni i Celdoni. La fallida de la indústria adobera familiar obligà Domènec a intentar subsistir, a partir de 1814, exercint el càrrec de procurador del duc d'Híjar a la baronia de Jorba. Una font de les fonts complementàries d'ingressos —com ho havia estat del seu avi— va ser l'arrendament del cobrament de drets senyorials. L'octubre de 1817 morí la seva muller Magdalena, quan només tenia trenta-vuit anys, la qual disposà que el seu marit fos usufructuari dels seus béns i hereu universal el seu fill primogènit Domènec. Les segones noces de Domènec Carles van contribuir, possiblement, a pal·liar, en alguna mesura, les angúnies del pressupost familiar. El 1821 es casà amb Paula Ferreras i Ferrer —vídua de Manuel Planas, fabricant de draps— filla d'un fabricant de paper blanc de Capellades. Es tractava d'una vídua benestant.

En el decurs dels propers anys, el nou ordre sorgit de la Revolució Liberal acabà amb la font d'ingressos que havia possibilitat la subsistència

de Domènec, però l'arrencada de la industrialització oferia noves oportunitats d'enriquiment. En els anys compresos entre el 1821 i el 1845, la indústria cotonera igualadina experimentà una transformació qualitativa en l'organització del procés de producció. La concentració dels factors productius donà lloc a l'aparició de la fàbrica, i això comportà un canvi social molt profund: la formació del proletariat fabril i la consolidació d'una burgesia industrial. En aquest context, Domènec Carles, en línia amb el projecte de futur industrial del país, decidí recórrer a l'endeutament per participar en la formació de la Companyia Fabril Igualadina —escripturada el juliol de 1842—, subscriuint una de les vint accions en què es dividí el capital d'aquesta societat. El seu fill Celdoni —que segons sembla tenia estudis o, si més no, coneixements de mecànica— esdevingué l'home de confiança de Ramon Castells, el major accionista i promotor d'aquesta empresa, i assumí el repte de comprar la maquinària i la màquina de vapor (a Mulhouse) i de muntar-la al grandió vapor igualadí. Els seus coneixements tècnics determinaren que exercís, durant força anys, el càrrec de director d'aquesta fàbrica.

Tot i l'ensulsiada, Domènec havia aconseguit conservar la propietat de les cinc sisenes parts

GRÀFIC 2.3 LA FAMÍLIA CARLES

Els clots de l'adoberia de cal Granotes (CECI, procedent de Magí Puig)

de l'adoberia de la Plana d'en Cornet, que tenia cedida en arrendament a diversos adobers. El setembre de 1842, arran de la liquidació de la fallida del seu cosí, Bartomeu Carles Bou, se li presentà l'oportunitat de comprar la sisena part que li mancava per adquirir la plena propietat de l'adoberia. En aquest acte, els creditors van decidir que “dueño que es de las cinco sextas partes de la indicada curtiduría [...] se quedase también la otra sexta parte...”, que li van vendre per 2.666,66 pessetes a pagar mitjançant la creació d'un censal d'aquest import a un interès del 3%. Paral·lelament, Domènec aprofità problemes conjunturals d'altri per adquirir altres immobles. L'abril de 1844, Agustí Carreras —“fabricante de géneros de algodón”, veí d'Esparreguera— manifestà que havia comprat en establiment al duc d'Híjar un “molino batán con sus azequias y represa...”, situat a la partida del Molí Vell, terme de Jorba, i el cedí a Carles en restabliment a canvi de 2.711,75 pessetes. Un pagès despistat, Josep Miquel i Muntaner, veí de Jorba, manifestà (el 1844) que devia, des de feia catorze anys, els censos d'ordi, diners i gallines al duc d'Híjar, i que a causa de “no

poder de ningun modo satisfacer-los, ni los atrasats ni los sucesius...” li cedia “tota aquella pesa de terra campa ab algunas oliveras...” localitzada al costat del molí de batans que acabava d'adquirir. El seu procés d'adaptació a la nova situació creada per l'emergència de l'estat liberal es pot considerar que culminà quan la Junta governativa de l'Audiència Territorial de Barcelona el ratificà en l'ofici de procurador del Jutjat de Primera Instància de la vila.

L'abril de 1837, el seu hereu, Domènec Carles i Sellart (que s'anomenà “fabricant de draps”) s'havia casat amb Josepa Ferreras, filla de Marià, fabricant de paper de Capellades. La mare de la núvia —llavors ja vídua— li donà les 9.333,33 pessetes “que son dit avi Joseph li deixà y llegà ab son testament...”. Les il·lusions entorn de la seva possible trajectòria industrial van quedar frustrades arran que va morir molt jove, el febrer de 1846, a l'edat de quaranta-dos anys, i sense deixar descendència. El desembre de 1844, tingué lloc l'enllaç matrimonial del seu altre fill, Celdoni amb Agnès Ferrer, filla de Francesc, fabricant de pintats de Capellades. El pare de la núvia era també soci de la Igualadina i l'abril de 1848 arrendà de Domènec Carles l'edifici del Molí Vell del terme de Jorba on hi instal·là una filatura de cotó. Uns anys després, el febrer de 1852, morí Domènec Carles a l'edat de setanta-un anys deixant un deute considerable —que, sens dubte, pensava que es podria amortitzar amb l'expectativa del futurs beneficis de les seves inversions— constituït pels vells censals que gravaven el patrimoni de la família, per un nou i per l'endeutament contret amb Ramon Castells a causa de la seva entrada en el món dels negocis industrials. En codicil disposà que llegava a Celdoni la meitat de la filatura del Molí Vell i nomenà el seu fill Antoni hereu universal del seus béns en substitució del seu fill primogènit traspasat.

L'ENSULSIADA FAMILIAR PROVOCADA PER UN DEUTE INSOSTENIBLE

El 1852, Antoni Carles i Sellart —que es deia hisendat— es casà amb Rosa Bugoñà, filla d'un pagès hisendat natural de Terrassa. La núvia va rebre un dot de 3.466,66 pessetes i roba i calaixeres. L'expressat matrimoni tingué dos fills: Magdalena i Antoni. En

Planta baixa (o ribera) de l'adoberia de cal Granotes abans de la restauració (CECI, procedent de Magí Puig)

el decurs dels propers anys, Antoni es veié aclaparant per la pressió dels creditors del deute deixat pel seu pare. Era, pel que sembla, un home de constitució malaltissa i va morir jove (el febrer de 1855) a l'edat de quaranta-dos anys. La seva muller, Rosa Bugoñà, esdevingué usufructuària del patrimoni i hagué d'assumir el deute familiar que implicava una càrrega molt onerosa en concepte d'interessos. Mancada de recursos, aquesta vídua es veié abocada a incrementar encara més el deute. El seu òbit va tenir lloc el març de 1860 —quan només tenia trenta-quatre anys—, i designà marmessors de les seves últimes voluntats el seu pare Julià, el seu germà Ramon i el seu cunyat Celdoni Carles. Tanmateix, la transformació de la Fabril Igualadina en Igualadina Cotonera (el 1857) comportà un canvi d'accionariat que acabà implicant l'acomiadament de Celdoni com a director de l'empresa, i aquest, als voltants de 1860, abandonà la vila. Per tant, la seva capacitat per ajudar i protegir els seus nebots orfes de pare i mare es veié molt limitada.

Pel que sembla, els fills d'Antoni Carles i Sellart van ser acollits pels seus avis materns.

El 1876 la seva filla Magdalena es va casar amb Isidre Tomasa Pallarols, sastre, veí de Castellfollit del Boix, i formalitzà capítols matrimonials acompanyada del seu oncle, Celdoni Carles, llavors fabricant. D'altra banda, sabem que Antoni Carles i Bugoñà el 1880 ja estava casat amb Ramona Moliné i Folch. L'Antoni es va seguir endeutant i alienant alguna propietat. Però el sosteniment del deute acumulat el portà a una situació d'ofec econòmic insostenible. L'agost de 1882, en garantia d'un crèdit es veié obligat a hipotecar “toda aquella fàbrica de curtidos situada [...] llano inferior [...] en el punto antiguamente nombrado Plana de Cornet...”. La pressió exercida pels creditors l'obligaren a alienar, a trossos, una extensa vinya i una casa en el decurs de 1883. Posteriorment, l'agost de 1885, la necessitat de fer efectiu el dot de Magdalena i les exigències d'altres creditors van determinar que Antoni Carles decidís vendre l'adoberia de la Plana d'en Cornet a Antoni Vila i Salat. El preu d'aquesta transacció s'establí en 12.500 pessetes.

El comprador de l'adoberia, Antoni Vila —natural del lloc segarrenc de Ferran (Estar

Els clots de l'adoberia de cal Granotes abans de la restauració (CECI, procedent de Magí Puig)

às)— no era blanquer i, molt probablement, l'antiga adoberia de la Plana d'en Cornet continuà cedida en arrendament. El seu òbit (esdevingut el gener de 1908) determinà que aquest immoble passés al seu hereu, Antoni Vila i Soteras, dedicat al comerç. Uns anys després, el gener de 1917, el va vendre als blanquers Jordi Albareda i Camins i Agustí Martí i Carulla pel preu de 17.000 pessetes. Els compradors van pactar que dividirien la finca “para que dentro de ella puedan trabajar separadamente...”. En aquesta època, l'adoberia constava de “bajos y su piso [...] un patio en su parte norte que continua hacia oriente hasta la calle de la Unión, a la que se sale por un recodo en dirección a mediodía...”. La finca va ser dividida com s'havia pactat i la part que s'adjudicà Agustí Martí tenia una superfície de 873,15 m². i limitava, a l'est, amb el carrer de la Unió mitjançant el pati i amb la part d'adoberia que es quedà Albareda (després de Puig Quintana).. L'Agustí Martí (àlies “Granotes”) treballà en la meitat, aproximadament, que havia adquirit de l'antiga adoberia dels Carles durant dècades sense fer-hi a penes modificacions i ancorat en el sistema

tradicional d'adobar pells. L'establiment va passar a ser popularment conegut amb el renom que tenia el seu propietari: “cal Granotes”. El setembre de 1952, va vendre l'adoberia —de manera simulada o real— al seu net Josep Maria Martí i Civit, també blanquer. Per acabar, quan ja feia anys que romania aturada, Josep Maria Martí la va alienar (el setembre de 1983) a l'Ajuntament d'Igualada i a la Generalitat de Catalunya, que la van comprar amb l'objectiu de convertir aquest vell edifici industrial en part del futur Museu de la Pell.

BIBLIOGRAFIA

Pere Pascual i Magí Puig, *La roda de la fortuna. Els Carles: de l'adoberia de cal Granotes a la Igualadina Cotonera*. Igualada: Centre d'Estudis Comarcals/Ajuntament d'Igualada, 2011.

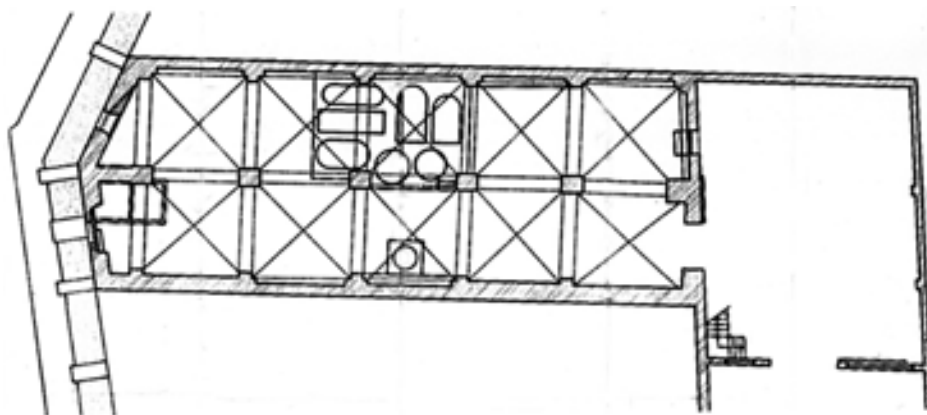
PLÀNOLS DE L'ADOBERIA DE CAL GRANOTES

En l'antiga adoberia de cal Granotes, podem observar els elements arquitectònics originals tant constructius com funcionals. L'edifici consta d'una estructura de dues plantes. A la planta baixa (ribera), situada a un nivell inferior al del Rec, s'han conservat els clots fets amb cairons. Aquesta planta està coberta per deu voltes d'aresta que es recolzen en sis pilars centrals de secció quadrada. La planta superior (estenedor) és un espai obert com requeria el lloc on s'assecaven les pells. Està cobert a dues vessants amb teula àrab. Les façanes de l'edificació són massisses i els paraments de maçoneria estan arrebossats. A la que dona al carrer del Rec, hi ha un portal i finestres entre els contraforts que es recolzen sobre arcs per damunt de la sèquia.

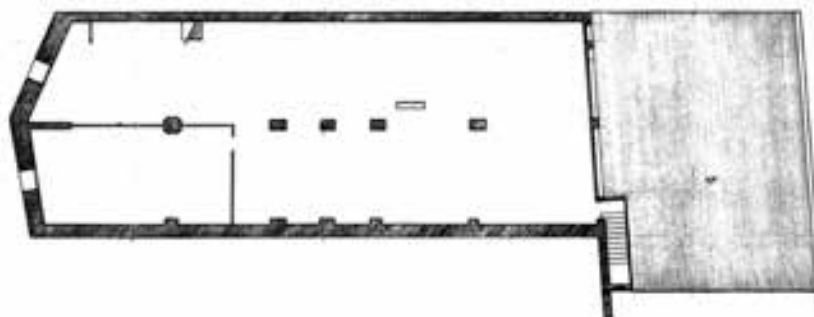
FONT:

ARXIU COMARCAL DE L'ANOIA, EXPEDIENT
D'OBRES 228 (1986)

PLANTA BAIXA

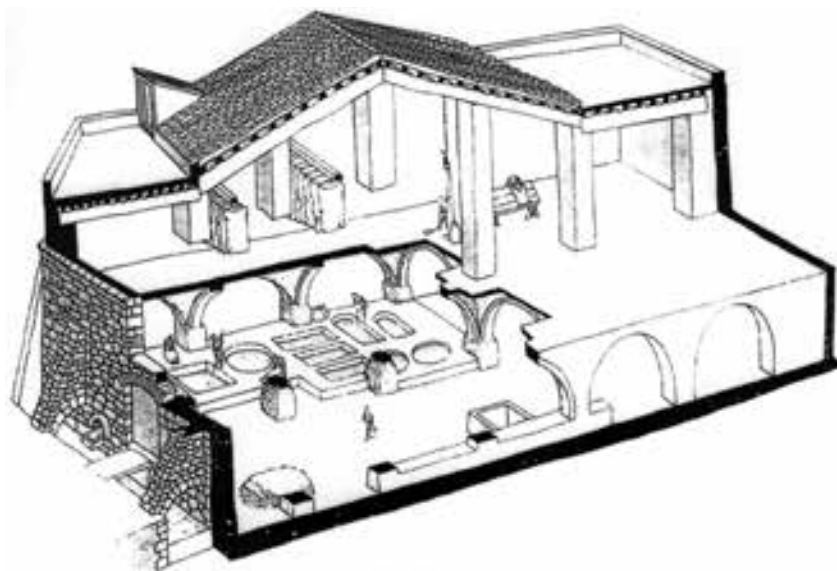
PORXO

REPRESENTACIÓ TRIDIMENSIONAL DE L'ADOBERIA DE LA PANTA D'EN CORNET ("CAL GRANOTES")

FONT:

DIBUIX DE JORDI BALLONGA A *CAL BOYER I CAL GRANOTES D'IGUALADA*. (S.II). PUBLICACIONS DEL MUEU DE LA CIÈNCIA I DE LA TÈCNICA DE CATALUNYA, 1993

PLANTA DE L'ADOBERIA DE LA PLANA D'EN CORNET ("CAL GRANOTES") A FINALS DEL SEGLE XVIII

FONT:

PERE PASCUAL I DOMÈNECH

ANNEX 2.5

L'ANTIGA ADOBERIA DE LA FAMÍLIA MATEU (CAL SEGALL)

Baixada de la Unió, 11

Les primeres referències documentals exhumades fins ara sobre l'existència d'adoberies a tocar del Rec, d'Igualada, daten del segle XVIII. El Nuevo Apeo de 1765 permet inferir que al llarg d'aquesta sèquia hi havia, a banda del molí d'origen medieval, cases d'hortolans i edificis industrials: adoberies i tints. Els esmentats edificis es concentraven a la zona denominada “inmediaciones de las adoberias y tintes de la [...] villa...”, que començava, segons sembla, una mica més enllà de l'actual carrer Llagasta i acabava un xic més ençà del creuament del Rec amb la Baixada de la Unió. Entre els posseïdors d'una de les adoberies existents hi havia el lletrat Narcís Mateu, membre d'una nissaga de notaris i advocats. És possible que aquesta família hagués estat vinculada, des de temps reculats, a la Inquisició local, per bé que només tenim constància documental que dues generacions van ser familiars del Sant Ofici en el curs del segle XVIII.

LA FAMÍLIA MATEU

El 1667 va tenir lloc l'enllaç matrimonial del Dr. Josep Mateu i Trias amb Eulàlia Vallès, vídua i hereva del mas Jordà, terme de Jorba. El seu hereu, Francesc, es casà (el 1692) amb Maria Rosa Mora, filla d'un familiar del Sant Ofici, i va tenir una notable influència política conjugant l'exercici de lletrat amb la condició de “familiar i notari del St. Ofici de la Inquisició”. Quatre dels fills d'aquests cònjuges van arribar a la majoria d'edat: Narcís, Joan Jeroni (arxiprest de la Collegiata d'Àger), Vicenç (també eclesiàstic) i Josepa, que es casà amb un jurista (vegeu el gràfic 2.4). El primogènit, Narcís, va ser també doctor en ambdós drets i “familiar i notari del St. Ofici de la Inquisició”. El 1726 es casà amb Francesca de Padró i de Vidal, filla d'una notable família ennoblida de la vila. Aquests cònjuges van tenir quatre fills que van superar la pubertat: Fèlix,

que va ser doctor en drets; Francesc, que esdevingué canonge de la Collegiata d'Àger; Narcisa, que professà en l'ordre carmelita; i Felícia. L'òbit de Narcís s'esdevingué el 1774. Uns anys abans (el 1767) redactà el seu darrer testament en què establí que Fèlix fos el seu hereu i disposà que, en cas que aquest morís sense descendència, seria substituït, successivament, pels seus altres fills Francesc i Felícia, i pels seus germans Vicenç i Josepa, o llurs descendents. La continuïtat de la nissaga entrà en una fase crítica arran de la mort de Fèlix Mateu, solter, poc després de la del seu pare. El maig de 1774, dictà testament instituint Felícia hereva universal dels béns “que sian y a mi me pertanyon y espectan...”.

La mort del seu germà obligà Felícia a fer inventari de tots el béns mobles i immobles que constituïen el patrimoni de la família, la qual cosa posa de manifest que a més dels mobles, roba i joies existents a la casa del carrer de l'Argent, d'Igualada, aquest llinatge posseïa un considerable patrimoni immobiliari constituït per cases i solars, un hort i una adoberia a Igualada; diverses vinyes i trossos de terra als termes d'Òdena i de Montbui; masos als termes de Jorba i de Querol; així com un considerable capital invertit en censals. És sorprenent l'existència, a la casa del carrer de l'Argent, d'una biblioteca amb 759 volums. En realitat, es tractava de dues biblioteques que s'havien ajuntat: d'una banda, la de Joan Jeroni Mateu (ex-arxiprest d'Àger), composta de 432 volums; i de l'altra, la de la casa Mateu, que constava de 227. La pràctica totalitat dels llibres eren obres de referència i manuals de dret civil i canònic en llatí. Felícia Mateu conservà relativament íntegre el patrimoni, però no la biblioteca que va ser totalment alienada. La seva vida —convertida en una beata impenitent i envoltada d'una constel·lació de clergues— es caracteritzà per un sostingut dispendi en el finançament de tota mena de funcions religioses, obres de caritat, petites donacions a

Façana a tocar del Rec de l'adoberia de cal Segall (CECI, Pere Pascual)

obres pies... Tanmateix, va saber resistir la pressió de les demandes dels eclesiàstics que l'envoltaven i aconseguí conservar l'adoberia a la vora del Rec — que tenia cedida en arrendament— i els altres béns immobles que li van subministrar les rendes que li asseguraren la subsistència celibatària com a dama extremament pietosa.

UNS TEMPS PAUTATS PER CONTENCIOSOS I FALLIDES

L'òbit de Felícia Mateu es registrà el març de 1803. La singularitat del seu testament (datat l'abril de 1802) consistí en ordenar als seu marmessors que —amb l'aprovació del bisbe de Vic— fundessin

una causa pia dedicada a la “enseñanza pública de miñonas de esta vila [...] en lo tocant a doctrina christiana, llegir, escriurer, cosir, fer puntes...”, destinada a acollir “aquellas que sien més pobres y desamparadas...”. L'escola seria a cura de mestres que havien de ser “donas solteras...”. La subvenció anual per atendre el conjunt d'obligacions assignades a la fundació l'establí en 1.800 lliures, que havia d'aportar el seu hereu: Josep Jorba i Cañadó, d'Esparreguera, “descendent de la mia casa...”, subjecte al fideïcomís de no “alienar finca alguna de esta herència...”. Tanmateix, aquest testament va ser recorregut davant la Reial Audiència pel lletrat Raimon Barba i Torrent, veí de Vilafranca del Penedès, que allegà que els seus besavis Josep Mateu i Eulàlia Vallès havien imposat un fideïcomís de retroactivitat sobre els drets de l'herència en el supòsit que algun dels seus successius hereus morís sense descendència com era el cas de Felícia Mateu. Paral·lelament, Felícia Jorba —vídua de Domènec Devesa i veïna de Manresa— també impugnà aquest testament al·legant idèntics motius que Barba. L'abril de 1806 la Reial Audiència va emetre sentència declarant Raimon Barba i Felícia Jorba hereus universals de manera indivisa dels béns de Francesc Mateu “comprehendiendo en ellos los que le donaron sus padres Dr. Josep y Eulalia Vallés...”. Els recursos interposats per Jorba van ser desestimats i la sentència confirmada. Els nous titulars dels béns immobles i drets reals de l'herència decidiren dividir-los, excepte l'hort —situat sota el Rec— i “las tenerías, casas, censos, censales y demás pertenecientes a d[ic]ha herencia...” localitzats a Igualada i cedits a arrendataris i llogaters que van acordar que seguirien com a propietat indivisa.

Però subsistí el contenciós entorn de l'increment experimentat pel patrimoni dels Mateu durant la titularitat de Narcís Mateu i Mora i de la seva filla Felícia, que havien d'heretar Josep Jorba i els marmessors de la fundació. El traspàs de Raimon Barba comportà que el succeís el seu hereu Manuel Barba i Roca, conegut jurista i, sobretot, destacat agrònom. Esdevingué un entusiasta promotor de l'expansió del conreu de la patata i la seva apologia dels avantatges del tubercle americà determinaren que fos conegut com el “Dr. Patata”. Sigui com sigui, aquest lletrat il·lustrat es mostrà

ferm partidari de posar fi al contenciós mitjançant un conveni. L'acord es fonamentà en la convenció que els drets hereditaris de Jorba tenien un valor equivalent al dels censos, solars i cases localitzats a Igualada que encara posseïen de manera indivisa Manuel Barba i Domènec Devesa, hereu de Felícia Jorba. En les dues concòrdies (signades el juliol i l'agost de 1817) que van posar fi al contenciós s'indicà que els donants es van reservar la propietat de l'hort, la casa i l'adoberia a la vora del Rec.

Mentrestant, en el moment en què es produí l'ensulsiada de la renda feudal, Domènec Devesa prengué la inoportuna decisió d'entrar en el negoci de l'arrendament del cobrament de drets senyoriais. L'agost de 1808, Joan Figarola, comerciant de Calaf, que era "subarrendatari [...] dels delmes censos i demés drets dominicals, pertanyents al Exm. Sor. Duch de Híjar, en lo poble de Jorba..." transferí aquest contracte a Domènec Devesa, comerciant d'Igualada, que acceptà pagar un total de 17.777,76 pessetes durant el bienni de 1808-09. La caòtica situació de guerra generalitzada en què es

veié immers el país en el curs de la segona meitat de 1808 va impossibilitar que Devesa recaptés els esmentats drets i que pagués el quadrimestre vençut a finals d'any. El desembre de 1808, el batlle senyorial d'Igualada s'hagué d'ocupar del requeriment executiu contra Devesa, el qual mancat de liquiditat posà a disposició del batlle, com a garantia, alguns mobles, algunes partides de gra i de vi i la meitat del "nombrado el huerto de casa Matheu, con la mitad de casa y adoberia...". Passats tots els terminis, no efectuà el pagament i manifestà que "los muebles donados e inventariados havian servido de pábulo a la tropas francesas en su ingreso y residencia en esta villa...". Llavors, el creditor demanà que s'activés el procés d'execució i que es publicués la taba per subhastar l'hort, la casa i l'adoberia. La subhasta se celebrà entre el 27 de setembre i el 5 d'octubre de 1809 —es diu que el pregoner "ha encantado, subastado y publicado por los parages púb[lico]s y acostumbrados de esta v[illa] y en su plaza maior..."— sense que es presentés "ni ofreciose postura alguna...", després de

Els clots de l'adoberia de cal Segall (CECI, Conxa Castells)

“quemar la prim[er]a vela o linterna en los parages púb[lico]s acostumbrados...”

La guerra comportà que aquesta demanda quedés, momentàniament, en suspens, però el desembre de 1814, el batlle de la vila dictà una altra ordre d'execució contra els béns de Devesa. La subhasta definitiva se celebrà el 28 de gener i “como no se presentase posthor...” es transferí l'hort i l'adoberia a J. Figarola, segons condicions de la taba i s'anuncià a la “plaza maior en presencia de mucha gente...” Uns dies després, els apoderats de Figuerola van prendre possessió de l'hort, que en qualitat “de hortelano mediante los pactos concedidos cultiva [...] Isavel Mateu...” i de l'adoberia, “que a título de inquilinos ocupan Isidro Enrich, J[ose]ph Enrich, Ramon Noguera y otros ausentes, curtid[ore]s de esta...”. Tot seguit, Joan Figarola manifestà que en aquest afer havia actuat en nom i en representació de Jaume Oller, Isidre Creus, Josep Satorras, de Calaf, i de Josep Solà, d'Igualada...”, i, conseqüentment, els transferia la possessió de la meitat dels esmentats hort, casa i l'adoberia. Els nous propietaris d'aquests immobles els van vendre (el juny de 1816) als pare i fill

Pere Borràs i Tosal i Pere Borràs i Bas (“negociants” d'Igualada), que en pagaren 16.823,68 pessetes.

La mort de Pere Borràs i Bas (el setembre de 1818) comportà que el seu fill, Pere Borràs i Soldevila —atès que el seu avi ja tenia una edat avançada—, els substituís al capdavant dels negocis de la família. Una de les primeres decisions que va prendre va ser comprar l'altra meitat de l'hort, de la casa i de l'adoberia a tocar del Rec d'Igualada, que el seu avi i pare posseïen de manera indivisa amb Manuel Barba. La transacció s'escripturà el març de 1819, i Barba deixà constància que es despenia d'aquest immobles pels problemes que li ocasionava la gestió de dividir “semmanalment los productos de dit hort y los lloguers de adoverias...”. El preu de venda s'establí en 14.666,66 pessetes. Pel que sembla, el comprador estava més interessat en l'hort que en l'adoberia, atès que el juliol de 1825 cedí en establiment a Joan Esplugues i Petit, blanquer, l'adoberia situada al “pla inferior”, a tocar del Rec, que limitava, a ponent i a tramuntana, “ab lo sobre dit camí que desde la Font de Fora baixa a la riera...”.

Planta baixa amb nombrosos nocs de l'adoberia de cal Segall (CECI, Conxa Castells)

Un dels departaments del primer pis de l'adoberia de cal Segall (CECI, Conxa Castells)

EL SECULAR RECORREGUT DE L'ADOBERIA DEL CAMÍ DE LA FONT DE FORA

L'esmentat blanquer aviat decidí desprendre's d'aquesta adoberia. El març de 1827, Joan Esplugues la transferí en establiment a Salvador Gassó i a Joan Gabarró —ambdós també adobers— i cedí també als adquiridors “las einas o instrumentos necesarios [...], que són estenallas, remp de calsiners, trancas de nau y curriola del pou...”. Els nous emfiteutes quedaren obligats a pagar un cens anual de 144 pessetes i una entrada de 1.866,66 pessetes, així com acceptar els pactes continguts en l'establiment anterior: cedir “tots los alums dels safreits y las aguas dels enllosats que se faran en dita adovaria [les quals] deuran dirigir-las [...] perpètuament al hort que dit Pere Borràs y Soldevila té contiguo, per conducto de la claveguera que allí ja existeix, y també [...] tots los fems que se fasian en lo corró de dita adovaria...”; no construir “ningun altre edifici, si que deuran sempre mantenir-la en la clase de adovaria o fàbrica de adovar pells...”;

i indemnitzar Borràs en el supòsit que les aigües eixides de l'adoberia malmetessin el seu hort.

Una relació datada el 1827 posa de manifest que Salvador Gassó era un adober de certa rellevància i apareix en *l'Estado de las fábricas...*, elaborat pel consistori igualadí el 1845, com a descendent d'una de les nissagues de blanquers més antiga d'Igualada. Morí l'agost de 1857. El seu hereu, Antoni Gassó i Barral, continuà el negoci i l'engrandí. El maig de 1858 se li presentà l'oportunitat de comprar el domini útil de l'altra meitat de la vella adoberia dels Mateu i l'aprofità. Joan Gabarró i Camps —successor del seu pare, traspasat el 1843— li va vendre “la mitad de toda aquella fàbrica de curtidos...” per 600 pessetes. Tanmateix, la sobtada mort de Joan Gabarró sense descendència obligà Gassó, l'agost del mateix any, a formalitzar un conveni amb un germà del difunt, que l'havia substituït en l'herència dels béns deixats pel seu pare. En aquest acte, Antoni Gassó i Antoni Gabarró, ambdós blanquers, van pactar que el primer pagaria al segon 500 pessetes atenent a les “observaciones acerca alguna duda que podría

quizás suscitarse en la referida venta...” i per tal d’evitar possibles contenciosos. Uns anys després, el novembre de 1875, Antoni Gassó aconseguí que Pere Borràs i Jubells accedís a redimir el domini eminent d’aquesta adoberia per la suma de 4.800 pessetes. Per tant, mitjançant aquesta transacció es reunificà la propietat de l’antiga fàbrica d’adobar pells de la família Mateu, que des de l’òbit de Felícia Mateu havia passat per successius períodes de propietat indivisa i de cessions en establiment compartit.

En el decurs de les dècades següents, Antoni Gassó seguí ocupant un lloc de certa rellevància en el rànquing d’adobers igualadins. El negoci li va permetre acumular algun estalvi que no invertí en activitats industrials, sinó que, com era habitual a l’època, adquirí alguns béns immobles. El seu traspass es produí l’octubre de 1881 i, pocs anys després, el juny de 1895 va morir a Santo Domingo de la Calzada el seu hereu Antoni Gassó i Matosas, solter i sense descendència. El luctuós esdeveniment determinà que l’herència passés a la seva germana Magdalena Gassó i Matosas, casada amb Agustí Vidal i Orpí, blanquer. L’esmentat matrimoni tingué una filla: Magdalena Vidal i Gassó, que es casà amb Antoni Valls Vilaseca, blanquer, veí d’Òdena. L’Antoni Valls aportà al seus futurs esposa i sogres la suma de 2.500 pessetes “que posee de su peculio particular...” i en contrapartida, els receptors li donaren “de soldada o retribución de los trabajos que del mismo esperan recibir en provecho de su patrimonio la cantidad de doscientas cincuenta pesetas por cada uno de los diez primeros años que practique dichos trabajos y no más...”. Magdalena Gassó morí (vídua) el 29 de setembre de 1938, i la propietat de l’adoberia passà a Magdalena Vidal. El seu òbit es va produir el juliol de 1977 i llegà l’adoberia al seu fill Agustí Valls i Vidal.

En les darreries del vuit-cents, el negoci adober d’aquesta família entrà en una fase de decadència secular, en contrast amb el fet que la indústria adobera igualadina experimentà, durant el primer terç del segle XX, una ràpida mecanització i un acusat procés de modernització aprofitant les oportunitats generades pel procés d’electrificació. L’antiga adoberia de la família Mateu es mantingué ancorada en el sistema tradicional d’adob de pells. L’expressat anquilosament implicà, doncs, que les

obres de remodelació efectuades a l’edifici fossin d’escassa consideració i circumscrites a la introducció d’alguns dels elements mecànics propis de l’anomenada “primera mecanització” de l’adob de pells. La inadequació de l’establiment determinà que, finalment, deixés de practicar-s’hi cap mena d’activitat industrial. L’Agustí Valls i Vidal morí el maig de 1999 sense descendència i van ser declarats hereus (“ab intestato”) els seus cosins Josep Valls i Gabarró, veí de l’Espelt, i els germans Josep Maria i Martí Torner Valls, veïns de Barcelona i Igualada, respectivament. Entre els béns deixats per Valls, hi havia aquesta “fàbrica de curtidos vetusta” a la qual s’atribuí una superfície de 80 m². El tres nous propietaris de manera indivisa de la vella adoberia dels Mateu decidiren vendre-la tot seguit (el desembre del 2000) a Ramon Enrich i Jorba i a Lluís Jubert i Guilera, que la van adquirir per meitat i en comú per tal d’ubicar-hi l’estudi de disseny Espai Gràfic.

BIBLIOGRAFIA

Pere Pascual i Cristina Ventura, “Història d’una adoberia. L’antiga fàbrica d’adobar pells de la família Mateu (circa 1765-2000)”, *Miscellanea Aqualatensis*, 13 (2009), pàg. 351-407.

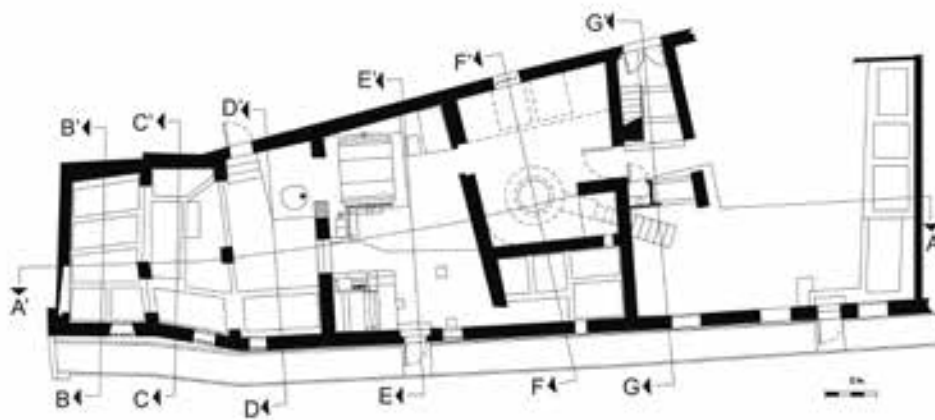
PLÀNOLS DE L'ADOBERIA DE CAL SEGALL

Edificació que consta de la unió d'una part més antiga formada per dues adoberies separades per un pati i una part més moderna. Avui el conjunt forma una sola nau. La part més antiga és a l'oest, on es conserva, a la planta baixa, l'estructura original d'arcs i voltes, espai on se situaven els clots per adobar les pells. El pati que separava les dues adoberies més antigues es va cobrir. A la planta baixa de la segona adoberia, seguint en direcció est, hi havia vestigis d'un molí d'escorça, atès que se'n conservava la base. Per sota d'aquests vestigis, en un nivell inferior i soterrani, hi ha un cambra circular amb coberta semiesfèrica que podria haver estat un pou de glaç.

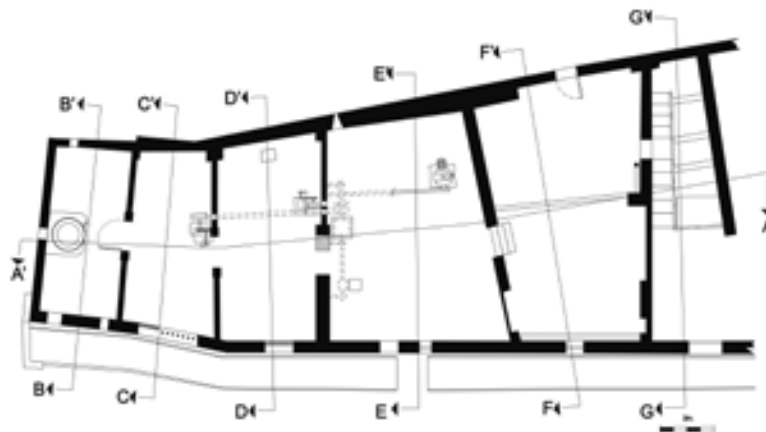
AUTORS:

PERE PASCUAL I DOMÈNECH
CARME FERRERAS I DALMAU

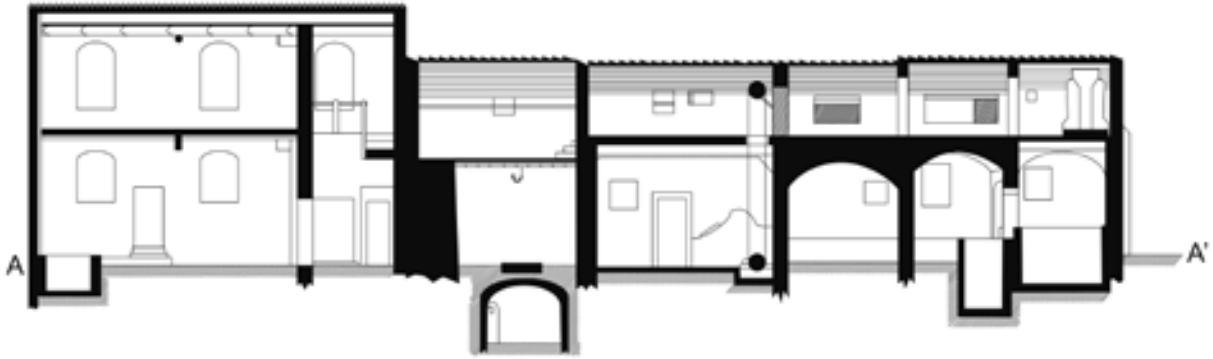
PLANTA BAIXA

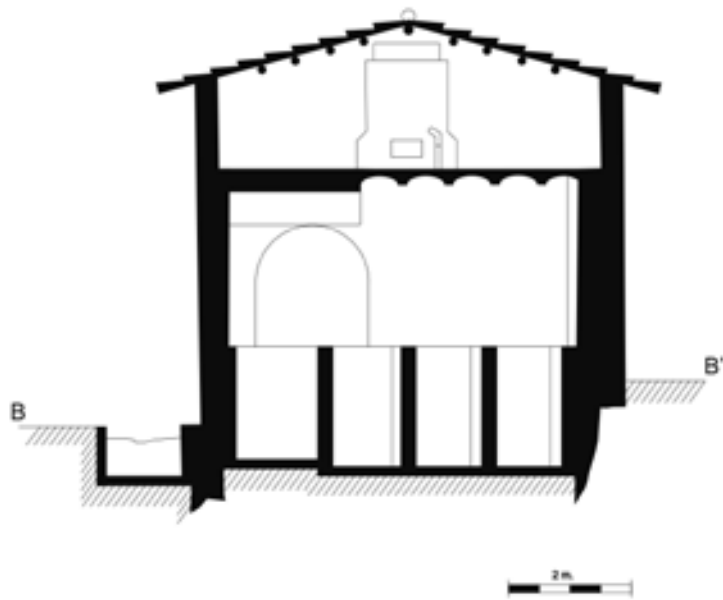
PLANTA DEL PRIMER PIS

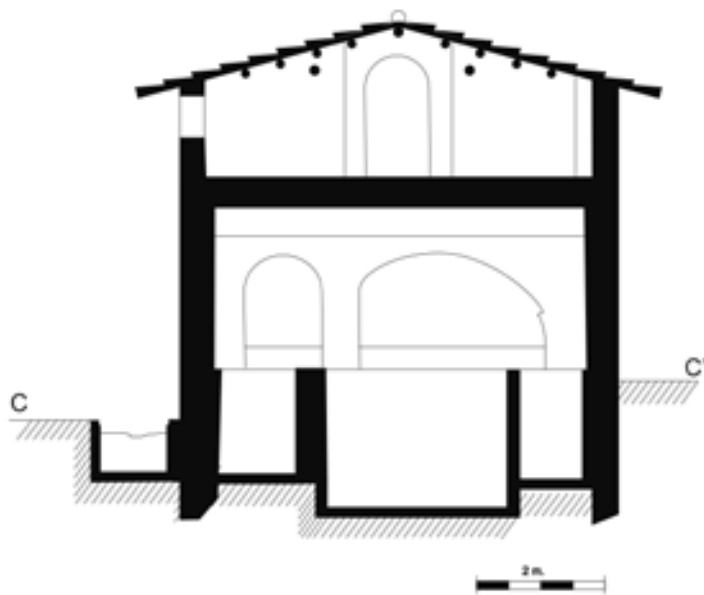
SECCIÓ LONGITUDINAL A-A'

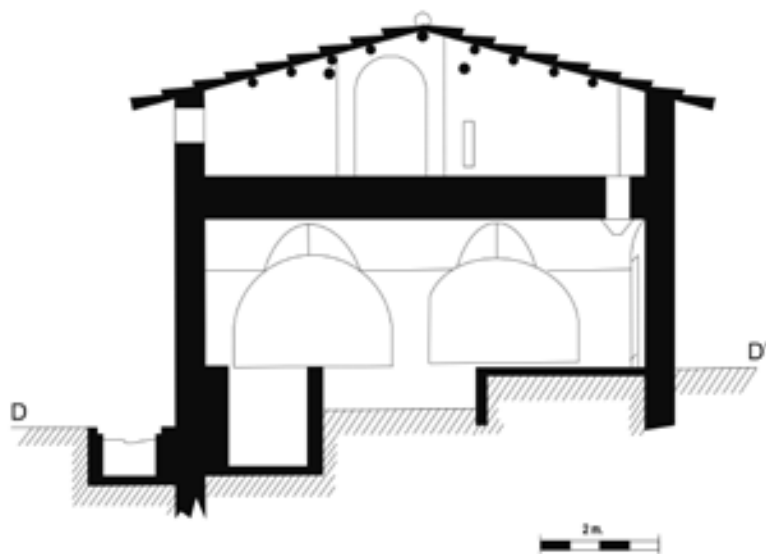
SECCIÓ TRANSVERSAL B-B'

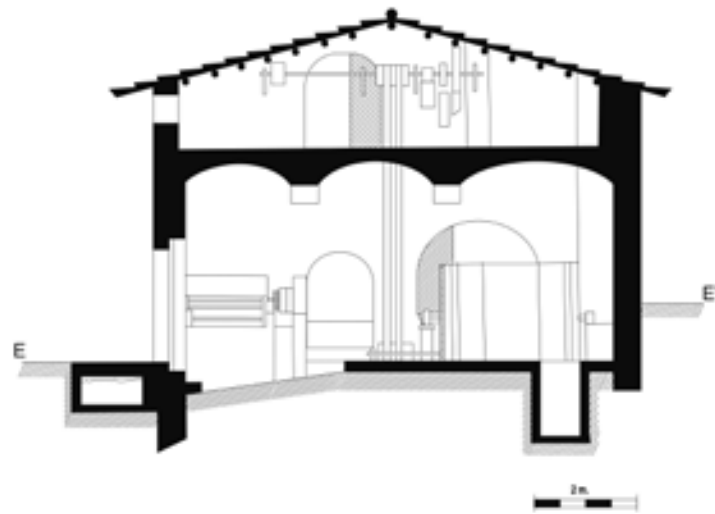
SECCIÓ TRANSVERSAL C-C'

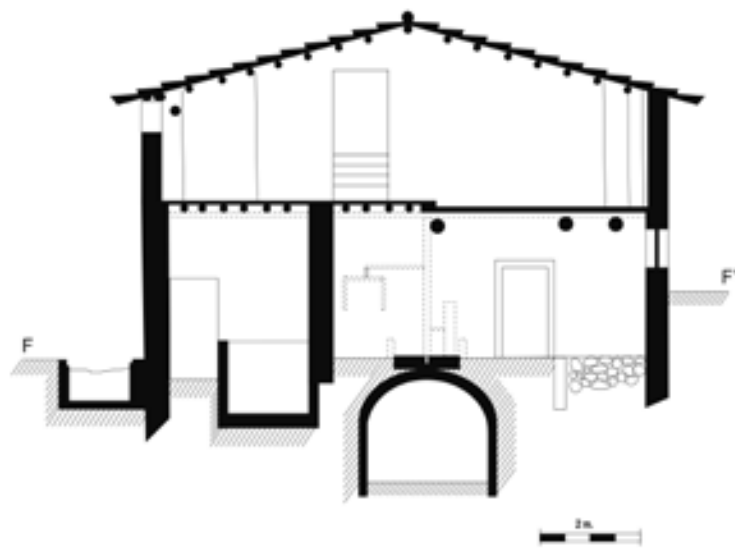
SECCIÓ TRANSVERSAL D-D'

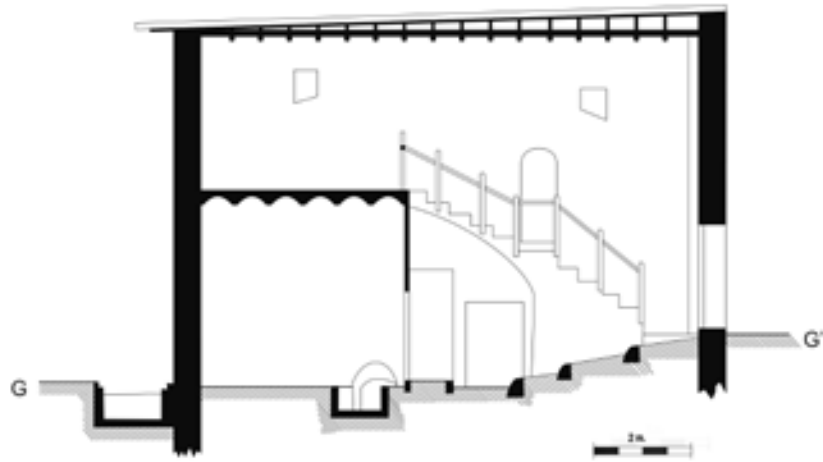
SECCIÓ TRANSVERSAL E-E'

SECCIÓ TRANSVERSAL F-F'

SECCIÓ TRANSVERSAL G-G'

ANNEX 2.6

L'ANTIGA CENTRAL TERMOELÈCTRICA
DE LA ELECTRA IGUALADINA

C/ del Sol, 54

Igualada, una de les poblacions manufactureres més importants de la Catalunya de la primera meitat del segle XIX, va patir una crisi molt profunda durant la segona meitat d'aquest segle a causa de l'excessiu cost del carbó —en un context d'aïllament de la xarxa ferroviària bàsica del país— i de l'extrema migradesa dels recursos hidràulics d'aquestes contrades de la Catalunya central. En el decurs del segle XX, la ciutat aconseguí sortir de la crisi i experimentà un notable procés de reindustrialització que comportà que recuperés una posició rellevant en el rànquing de les ciutats industrials de Catalunya. En el redreçament hi tingué un paper cabdal el procés d'electrificació i l'accés a l'oferta d'energia barata d'origen hidroelèctric.

LA FORMACIÓ DE LA ELECTRA
IGUALADINA

L'abril de 1903 va ser escripturada la societat La Electra Igualadina, una de les petites centrals productores de termoelectricitat, creades a les ciutats i les poblacions catalanes entre 1886 i 1910. Els promotors de l'empresa van ser Aleix Gabarró, fabricant de baralles; Sebastià Castelltort, propietari; Joan Serra i Constansó, “del comerç”; Jaume Roca i Vallès, blanquer; Marià Munguet i Mullerat, també del comerç; Joan Esteve i Barral, blanquer; i Josep Casanovas Cardona, serraller. La companyia, domiciliada a Igualada, va tenir per objecte la “fabricación de electricidad por medio de gas pobre o por cualquier otro sistema [...] y la instalación y explotación de fuerza motriz, calefacción y alumbrado público y particular...”. El capital social s'establí en 150.000 pessetes, dividit en 300 accions de 500 pessetes. La constitució de La Electra Igualadina es formalitzà quatre dies després a la sala de ca n'Oranies. Una

proporció molt elevada dels accionistes fundadors de l'empresa van ser adobers, encara que no hi van participar alguns dels blanquers més importants de la ciutat com Rafael Valls (cal Maco), Rafael Vives (cal Feu), Vda. de Miquel Biosca...

El consell d'administració arrendà part d'un hort —anomenat Hort de Dalt (o del Muscons), a la zona de l'Horta Nova, que havia estat propietat de Miquel Castelltort i Mateu— per tal d'ubicar-hi la petita central termoelèctrica. L'octubre de 1904, la societat comprà aquest terreny a la vídua Ignàsia Fusté i al seu fill Sebastià Castelltort, blanquer, en el qual havia “construido ya a sus costas [...] un edificio para la fabricación de electricidad con las varias dependencias anexas...”. El tros tenia una superfície de 990,32 m² i el preu de venda s'establí en 8.191,56 pessetes. La construcció de la central s'havia iniciat l'estiu de 1903 —el permís d'obres és datat al juliol d'aquest any— i tenim constància que a finals d'any La Electra tenia en procés d'instal·lació “una red de distribución de energía eléctrica en la travesía por esta ciudad de la carretera de Madrid a Francia...”. Paral·lelament, estava treballant en la primera xarxa de distribució de fluid pels carrers de la ciutat. La producció de termoelectricitat s'inicià, segons tots els indicis, durant la primera meitat de 1904 mitjançant dos motors de gas pobre de 100 CV cadascun.

L'oferta d'energia s'orientà a cobrir, d'una banda, la demanda d'enllumenat domèstic, i de l'altra, a proporcionar força motriu a la indústria. L'energia produïda per aquesta central devia tenir uns costos relativament elevats, atès que aquest establiment emprava hulla com a font energètica primària. En aquesta època, malgrat l'existència del ferrocarril, el carbó transportat des de Barcelona seguia arribant a Igualada a uns preus excessius. Mentrestant, les inversions efectuades

Vista panoràmica de l'antiga central termoeleèctrica de La Electra Igualadina (CECI, Miquel Martínez)

van determinar que aviat s'exhaurís el capital desembossat pels accionistes, i davant les dificultats d'incrementar els recursos propis, la direcció de l'empresa decidí recórrer al crèdit per assolir la consolidació del deute. L'abril de 1905, Joan Serra i Constansó, en representació de La Electra, manifestà que "para normalizar la situación económica de la Sociedad..." s'havia pres l'acord de contractar un crèdit de 50.000 pessetes al 5%. El prestador va ser el comerciant Salvador Godó i Barral.

EXPANSIÓ DE LA DEMANDA I DE LA PRODUCCIÓ

La producció de termoelectricitat per La Electra Igualadina experimentà un fort increment entre 1904 i 1912. Una expansió que estigué sobretot determinada pel ràpid creixement de la demanda de força motriu per a la indústria, atès que el 1912 el 83,2% de l'energia comercialitzada va ser consumida pels motors elèctrics instal·lats a les fàbriques, als tallers i als obradors de la ciutat. El fet que la potència dels motors elèctrics es pogués ajustar a les necessitats de cada empresa i àdhuc

de cada màquina va possibilitar la mecanització de moltes indústries, petits tallers i obradors que estaven encara en la fase manufacturera. En canvi, el fet que el fluid termoeleèctric fos relativament car comportà que resultés inassequible per gran part de la població jornalera i que tampoc oferís avantatges per substituir el gas en l'enllumenat públic. Per fer front a la creixent demanda d'energia, la companyia es veié forçada a realitzar inversions de manera continuada. En gran part, es van dedicar a ampliar la xarxa de distribució.

La capacitat de producció de la central aviat quedà desbordada. Per incrementar-la, el novembre de 1908, l'empresa sol·licità permís per instal·lar "un nuevo motor a gas de antracita de 120 HP...". L'ampliació i l'exigència de complir la condició de "lugar abierto" per motius de seguretat van determinar, probablement, el febrer de 1912, la compra d'un terreny contigu que havia format part de l'Hort de Dalt. La superfície ocupada per la central gairebé es doblà amb la incorporació de 837,99 m² més. L'any següent, el febrer de 1913, s'amplià la part edificada amb la construcció d'un "cuerpo de edificio destinado a almacén y taller de reparaciones anexo a la Central Eléctrica...". Paral·lelament,

Façana posterior de La Electra Igualadina a tocar del Rec (CECI, procedent de Magí Puig)

la companyia havia seguit ampliant la xarxa de distribució sense que moltes de les instal·lacions haguessin obtingut el vistiplau municipal, la qual cosa comportà alguna fricció amb el consistori.

PROBLEMES AMB L'ENLLUMENAT I ÈXIT AMB ELS MOTORS ELÈCTRICS

Els avantatges de la llum elèctrica per a l'enllumenat de les llars i locals públics sembla que van determinar que, malgrat tenir un preu relativament elevat, tingués certa capacitat per substituir els llums de gas, de petroli i d'altres. El juny de 1906, el ple municipal acordà contractar amb La Electra Igualadina algunes instal·lacions d'enllumenat públic. Es decidí "la colocación de dos focos de arco voltaico en los postes metálicos instalados en la plaza de la Concordia —avui d'Espanya—, uno, y otro en la estación férrea, al extremo del paseo de la Alameda...". Però l'enllumenat públic seguí contractat amb l'empresa del gas, i La Electra s'hagué d'acontentar amb concessions en indrets allunyats del centre urbà on no hi arribava la xarxa de distribució de gas. Pel que fa als habitatges i als locals comercials i de lleure, el procés de substitució dels llums de gas, petroli, espelmes... avançà amb molta lentitud.

En aquestes circumstàncies, una proporció molt elevada de la demanda d'energia elèctrica derivà, com hem vist, dels motors destinats a aportar força motriu per a la indústria. L'esmentada expectativa havia estat la raó principal de la formació de La Electra Igualadina, promoguda per un molt

elevat nombre d'adobers. En el cas d'Igualada, l'oferta d'energia barata per a usos industrials havia d'esdevenir decisiva per sortir de la crisi industrial que havia patit la població durant la segona meitat del nou-cents. La instal·lació de tota mena de motors requeria l'autorització municipal, però aquesta normativa s'incomplí —esperonada per la tolerància de les autoritats municipals— de manera gairebé generalitzada fins al 1912. Però això canvià de manera radical el gener de 1913, arran de la implantació d'un impost municipal sobre els motors elèctrics i de gas. El ple municipal va ser informat que existia un "gran número de motores de dichas clases se hallan instalados ya en la actualidad sin que en su tiempo pidieran ni obtuvieran permiso del ayuntamiento para hacer dichas instalaciones sus propietarios...", i es proposà que "se conceda a los industriales que posean o hayan instalado motores eléctricos o de gas, sin permiso del ayuntamiento, un mes de plazo para legalizar su situación...". Entre el febrer i l'abril de 1913, es van legalitzar 270 motors elèctrics per part de 172 industrials, menestrals i hortolans que tenien un potència total de 1.343,75 CV. La potència mitjana dels motors instal·lats era de 4,98 CV i la dels ubicats en cadascun dels establiments un xic superior, de 7,81 CV.

En definitiva, la gran majoria dels motors existents eren petits motors (d'entre 1 i 5 CV) que van possibilitar que la indústria adobera experimentés un avenç espectacular de productivitat amb la implantació del sistema "d'adob ràpid" mitjançant bombos (o bótes). Paral·lelament, s'avançà també en la mecanització de la resta d'operacions

pròpies de l'adobat de pells mitjançant màquines d'estirar, cilindrar... Uns procés que s'acompanyà amb els inicis de la mecanització de petites empreses dedicades a la indústria alimentària (producció de pa, de pastes, de xocolata, de confiteria...); a la de la fusta (serradors, torners...); a la de la metal·lúrgia (fonedors, serrallers, lampisteria...); a la de les arts gràfiques... Entre aquestes indústries, hi havia la llavors encara incipient del gènere de punt, que en les dècades posteriors, havia d'experimentar un enorme desenvolupament a la ciutat. Tot i això, un grup relativament reduït d'empreses —en total 26 que disposaven de motors de 10 o més CV de potència— tenien 85 motors que, en conjunt, sumaven 835 CV. És a dir, que aquests establiments només gaudien del 31,4% del nombre de motors, però acaparaven, en canvi, el 62% de la seva potència agregada. Entre aquestes empreses, hi havia algunes de les grans fàbriques cotneres de la ciutat, alguna gran farinera i algunes adoberies importants. Pel que fa a la localització dels motors elèctrics, una majoria molt acusada (equivalent al 56,3% del total i al 52% de la seva potència) eren al barri del Rec. Especialment en els carrers Sant Antoni de Baix, Sol i Creueta, etc., on es concentrava la indústria adobera.

LA INTEGRACIÓ DE LA ELECTRA IGUALADINA DINS EL “HOLDING” DE BARCELONA TRACTION

El maig de 1912, el consistori igualadí comentà que Carlos Isler —sotsdirector en cap dels serveis tècnics de la societat anònima Energía Eléctrica de Cataluña— havia presentat un “proyecto para el transporte de energía eléctrica desde la central de San Adrián del Besós a esta ciudad, al objeto de abastecer a la misma de dicha energía...”. L'alcalde (Joan Godó) es mostrà procliu a concedir a Energía Eléctrica de Cataluña el contracte de l'enllumenat públic de la ciutat. Tanmateix, Energía Eléctrica de Cataluña optà per no instal·lar-hi una xarxa de distribució elèctrica pròpia i en competència amb la de la companyia local i decidí absorbir La Electra Igualadina —operació que es formalitzà el juliol de 1912—, amb la condició que La Electra subsistís com a raó social

Façana modernista de l'edifici per a usos residencials o administratius de La Electra Igualadina del carrer del Sol (ACAN-AFMI, Toni Morros)

i tenir com a objecte el subministrament elèctric de la ciutat. L'esmentat pacte significà que el polític de signe republicà Joan Serra i Constansó seguí exercint funcions directives a La Electra, la qual cosa enervava el segment de la societat igualadina vinculat al sistema caciquista instrumentat per la família Godó, que en aquesta època dominava el poder municipal. Les relacions entre la companyia elèctrica i l'ajuntament no van ser, segons tot sembla indicar, gens cordials. Mentrestant, la decisió de concedir el contracte d'enllumenat de la ciutat a la companyia elèctrica —en substitució de l'enllumenat per gas— quedà en suspens.

L'interès de Riegos y Fuerza del Ebro per entrar en el mercat elèctric igualadí es remunta al juliol

Nau de l'antiga central tèrmica de La Electra Igualadina (CECI, Miquel Martínez)

de 1912, quan s'adreçà a l'ajuntament manifestant que estava interessada a “dotar a esa població del fluido eléctrico necesario para el alumbrado público, particular y para fuerza motriz...”. En el decurs de 1913 s'experimentà un canvi inesperat. En el repartiment de zones d'influència i de mercat, Energia Elèctrica de Catalunya transferí La Electra Igualadina a Riegos y Fuerza del Ebro, controlada per Barcelona Traction Light and Power, popularment coneguda per “la Canadenca”. L'esdeveniment comportà que Riegos y Fuerza del Ebro accelerés l'arribada d'una línia d'alta tensió a Igualada i intensifiqués —al llarg de 1913— la renovació i ampliació de la xarxa de distribució elèctrica local. Mentrestant, Barcelona Traction construï, entre el 1912 i el febrer de 1914, les línies d'alta tensió (de 110.000 volts) que partien de les centrals hidroelèctriques de Seròs i de Tremp, s'unien a Camarasa en una sola línia que seguia cap a Santa Margarida de Montbui per acabar a l'estació transformadora de Sants. Per tant, va ser a partir d'aquest moment que arribà a Igualada energia hidroelèctrica barata. Tanmateix, la substitució de l'enllumenat públic de gas per l'elèctric encara es va fer esperar uns mesos. Però, finalment, el juny de 1914 el ple municipal decidí donar per acabat el contracte de l'enllumenat per gas que mantenia amb Agustí Altadill, SC i acordà celebrar un concurs públic per a l'adjudicació del servei. Una vegada celebrada la subhasta, l'enllumenat públic de la ciutat quedà adjudicat a l'únic postor Donald J. Hutton —en qualitat d'apoderat de La Electra Igualadina— pel preu d'11.000 pessetes anuals. Però els fanals de gas no es van apagar definitivament fins a mitjan 1915,

La disponibilitat d'energia hidroelèctrica barata determinà que l'avanç del procés d'electrificació igualadí assolís un ritme gairebé frenètic. Perquè si a començaments de 1913 eren 172 les fàbriques, els tallers i els obradors que disposaven de motors elèctrics, el gener de 1918 havien passat a ser 372. Per tant, en el decurs d'aquest sexenni, el nombre de consumidors de força motriu es multiplicà per 2,16. Molt més espectacular va ser l'increment de l'energia consumida. El 1912 el consum d'electricitat per força motriu se situà en una mitjana mensual de 32.695,4 kw, mentre que durant el mes de gener de 1918, va ser de 244.900 kw, la qual cosa comportà que durant aquest interval, el consum es multiplicà per 7,49. L'autèntic *boom* que experimentà el consum elèctric per a usos industrials durant aquests anys s'explica, en part, per l'electrificació d'algunes altres grans fàbriques cotoneres de la ciutat i de moltes adoberies grans i mitjanes.

L'absorció per part de Riegos y Fuerza del Ebro no significà la desaparició de La Electra Igualadina com a entitat jurídica, atès que va continuar operant en el mercat elèctric igualadí amb aquesta denominació fins al 1930. La companyia va tenir el monopoli del subministrament elèctric de la ciutat fins que la Cooperativa de Fluido Eléctric —que el 1928 arrendà la divisió elèctrica de la societat Catalana de Gas y Electricidad— sollicità, el maig de 1923, permís municipal “para construir un edificio con destino a la instalación de una subestación de distribución de energía eléctrica en unos terrenos [...] lindantes con la carretera de Igualada a Manresa...”, ubicats a l'avinguda Balmes. En els anys posteriors, aquesta empresa va muntar una línia d'alta tensió per transportar l'energia, l'estació transformadora i la xarxa de distribució a diferents indrets de la població. L'entrada en servei d'aquesta instal·lació implicà que coexistissin en el subministrament d'electricitat a Igualada dues companyies: l'anomenada “vella” (La Electra Igualadina) i la “nova”, la Cooperativa de Fluido Eléctric.

BIBLIOGRAFIA

Pere Pascual, “La Electra Igualadina i el fènix del procés d'industrialització igualadí (1903-1930)”, *Miscellanea Aqualatensia*, 17 (2017), pàg. 187-246.

PLÀNOLS DE LA ELECTRA IGUALADINA

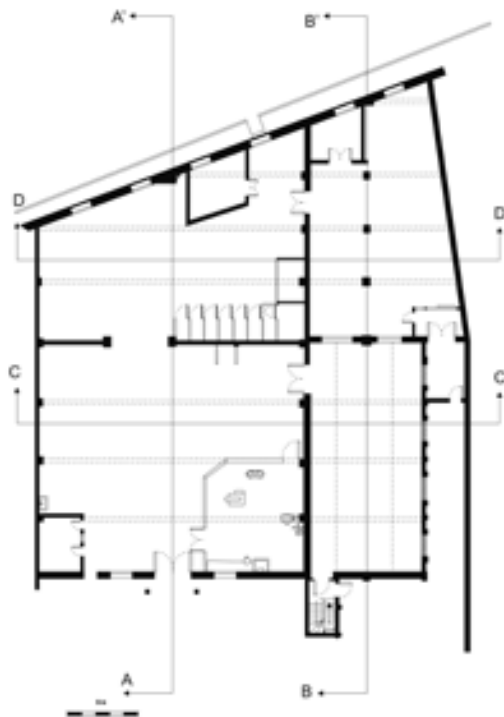
Conjunt de diferents edificacions i un gran pati. Una de les edificacions té la façana i l'entrada al carrer del Sol, per on s'accedeix al recinte industrial a través del pati que condueix a tres edificacions més. Dues amb façana posterior al carrer del Rec i la tercera, de més alçada, adossada a una d'elles des de la part interior del recinte. La primeres construccions van ser projectades l'any 1903 per l'arquitecte Isidre Gili i Moncunill (1869-1893). Es tracta de l'edificació més gran, o gran nau, amb la façana posterior al Rec i de l'edifici del carrer del Sol. L'edificació de menys dimensió al carrer del Rec va ser construïda posteriorment segons el projecte de l'enginyer Julio Redondo l'any 1913. Tot el conjunt presenta característiques modernistes.

L'edifici del carrer del Sol, destinat a l'administració, consta de planta baixa i pis. La façana combina elements realitzats amb pedres irregulars de grans dimensions. El totxo emmarca les obertures i els remats de façana. La porta d'entrada és d'arc apuntat fet amb maó vist i pedra. Per damunt de la porta, al primer pis hi ha una finestra geminada. A la banda esquerra de la porta, hi trobem finestres geminades a la planta baixa i al primer pis. Destaca el treball de forja de la reixa que corona la façana. En les dues construccions amb façana al Rec, tot i que de línies més sòbries que l'edifici del carrer del Sol, hi destaquen les decoracions fetes amb maó vist a les obertures i el treball, també amb maó, de la decoració que es forma entre dues finestres romboïdals, així com els remats de la façana. L'edifici de més alçada, destinat al transformador, presenta també línies austeres com les edificacions amb façana al Rec. Destaca sobretot per les ornamentacions a les obertures d'ull de bou realitzades també amb totxo.

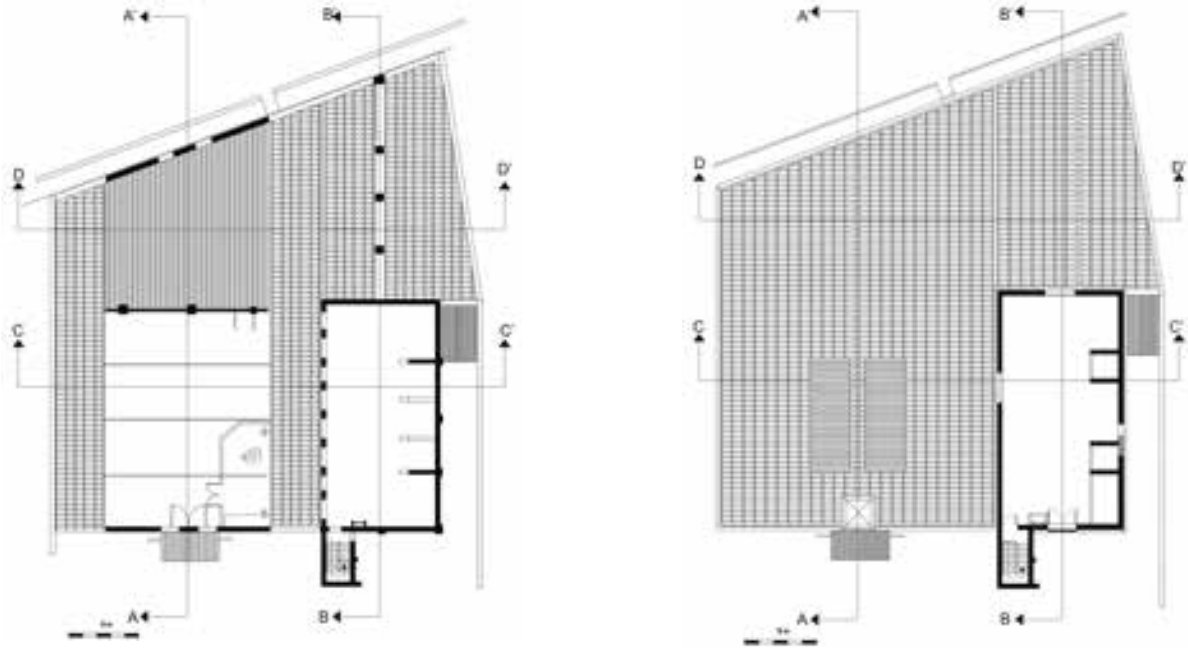
AUTORS:

PERE PASCUAL I DOMÈNECH
CARME FERRERAS I DALMAU

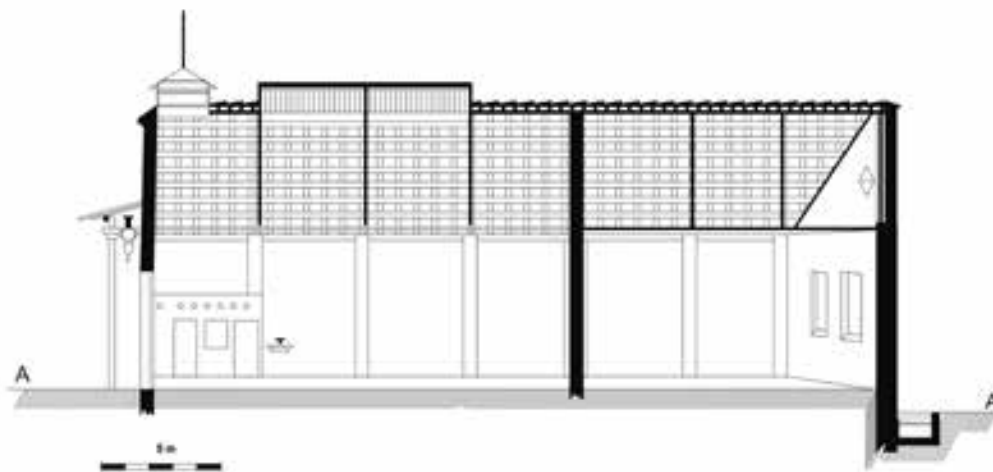
PLANTA

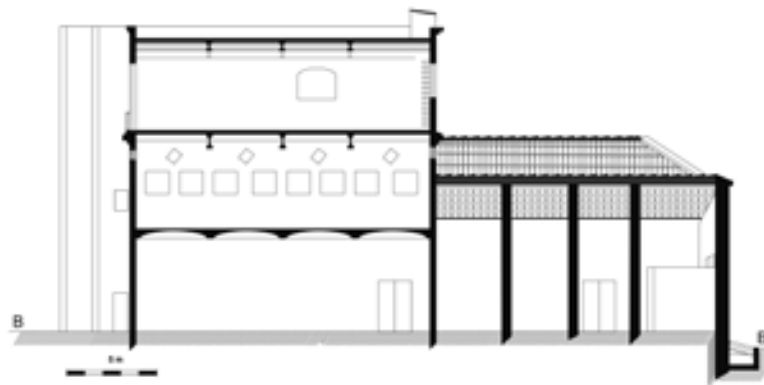
PRIMER PIS / SEGON PIS DE LA TORRE

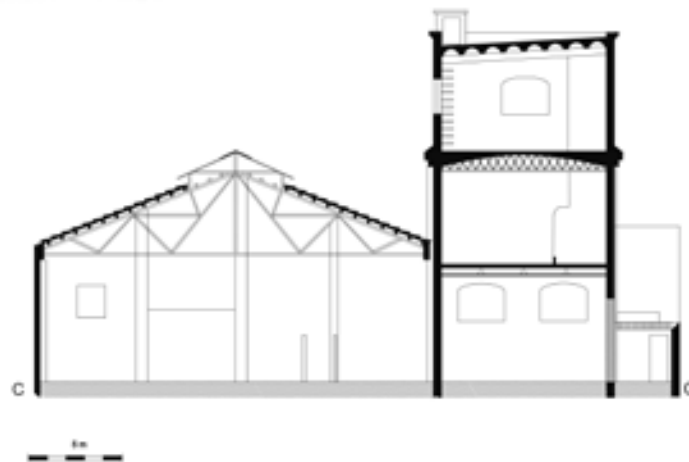
SECCIÓ LONGITUDINAL A-A'

SECCIÓ LONGITUDINAL B-B'

SECCIÓ TRANSVERSAL C-C'

SECCIÓ TRANSVERSAL D-D'

ANNEX 2.7

L'ADOBERIA DE CAL PÈRRICA,
SOTA EL REC (DESAPAREGUDA)

Carrer del Rec

Els Biosca són una nissaga igualadina que té unes arrels que es remunten, com a mínim, a la Igualada del segle XVI. En el decurs del sis-cents, es van succeir diverses generacions de la família dedicats a l'ofici de paraires, però durant el set-cents, en canvi, els successius descendents d'aquest llinatge van exercir de blanquers. El novembre de 1803, Anton Biosca i Ortega, blanquer —fill cabaler de Domènec Biosca, blanquer difunt— es casà amb Josepa Castelltort, filla, també d'un blanquer. En capítols matrimonials es pactà que el seu germà gran (Miquel) lliuraria al nuvi 1.600 pessetes en concepte de llegítimes paterna i materna. Els pares de la núvia li van atorgar un dot de 800 pessetes, una calaixera i diverses peces de roba i vestits. El matrimoni tingué sis fills: Miquel (1805), Maria (1807) Antònia (1809), Domènec (1812), Josepa, (1815) i Teresa (1819) (vegeu el gràfic 2.5). La trajectòria d'aquest modest blanquer al llarg del primer quart del segle XIX ens és gairebé del tot desconeguda. El febrer de 1824, Miquel Biosca i Castelltort —el seu primogènit— es casà amb Francesca Bertran i Andreu, filla d'un espadenyer. En els capítols signats arran d'aquest esdeveniment, Anton va fer donació a Miquel dels seus béns amb les reserves habituals. Els pares de Francesca —amb presència de Domènec Bertran, hereu del seu pare i germanastre seu— van atorgar-li un dot consistent en una calaixera, força roba i 933,33 pessetes en metàl·lic. Els expressats cònjuges van tenir cinc fills, però només tres van superar la infantesa: Josepa (1830), Miquel (1834) i Domènec (1838).

El 1835, el patriarca de la família, Anton Biosca, emmalaltí i va fer testament “detingut en lo llit...”. Establí que la seva dona esdevindria usufructuària; llegà al seu fill Domènec —per drets

de llegítima paterna i materna— 666,66 pessetes i “una caixa de fusta de noguer...” amb roba i un llit; assignà a la seva filla Teresa un dot de 400 pessetes “ab una calaixera i ab iguals robas...”, i disposà que a les seves altres filles ja casades (Maria, Antònia i Josepa) se'ls abonés la diferència fins a igualar el dot rebut per Teresa; i confirmà el seu fill primogènit, Miquel, com hereu universal de tots els seus béns. La mort d'Anton va tenir lloc poques setmanes després: el març de 1835. El seu hereu (“curtidor y propietario”) no va fer inventari del béns que li deixà el seu pare fins molts anys després del seu òbit (s'escripturà el 1866), i aquell posa de manifest que Anton Biosca —tot i que el seu negoci tingué sempre una acusada modèstia— disposava d'un discret patrimoni immobiliari. Estava constituït per la casa familiar del carrer de Santa Anna i per tres trossos de terra (vinya o vinya campa) localitzats a can Lladó, la Falconera, i can Patufal del terme de Montbui.

DEL CLOT A LA FÀBRICA D'ADOBAR
PELLS: LA TRAJECTÒRIA DE MIQUEL
BIOSCA I CASTELLTORT

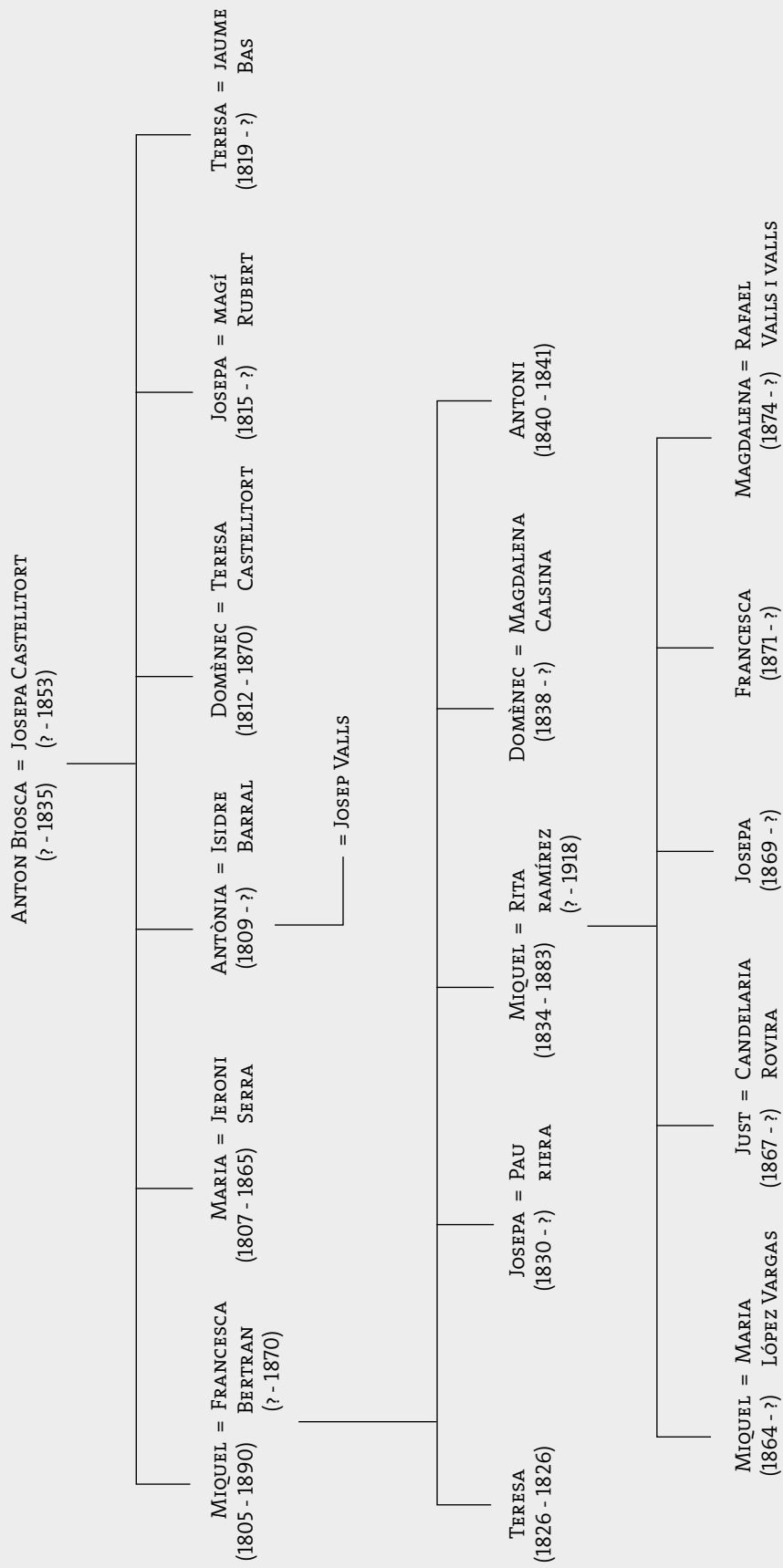
En el curs dels següents anys, Miquel Biosca esdevingué un dels adobers d'Igualada que alternaren el negoci de l'adob de pells amb el de “comerciant”, condició amb què s'identificà en nombroses operacions notariales. És possible que aquesta faceta mercantil estigués relacionada amb la dedicació al negoci de compra-venda de pells en brut. Sigui com sigui, les seves activitats li van permetre alguna capacitat d'estalvi i invertir en la compra de propietats immobiliàries. L'agost de 1850, adquirí un

tros de terra “de viña y oliveras plantada...” a la partida del torrent de la Granota i Font de les Comes, terme d'Òdena. El preu s'establí en 1.866,66 pessetes. Tot seguit, juntament amb Pau Riera (gendre seu, “corromatero y comerciante”) comprà un altre tros “de viña plantada” a la partida de Sant Genís, terme de Jorba. Els compradors en pagaren 266,66 pessetes. La següent compra immobiliària de Miquel Biosca tingué lloc, segons sembla, al marge de la seva voluntat. El 1851, Domènec Bertran i Francesc d'Assís Aguilera van adquirir terres i drets d'aprofitament d'aigua amb la intenció de transformar un vell molí en una fàbrica de filats localitzada a tocar de la riera de Tous. L'any següent, F. d'A. Aguilera decidí retirar-se d'aquest projecte i Bertran va assumir en solitari la inversió per aixecar la filatura hidràulica. S'endeutà. El 1860 tenia un deute de 10.666,66 pessetes amb Joan Badia i devia dos deutors a Miquel Biosca, que sumaven 14.622,23 pessetes. El desembre de 1863, Miquel Biosca, juntament amb Francesc Vives, van comprar a Domènec Bertran —“fabricante” veí de Tous— una finca on hi havia “una fàbrica de hilados de algodón [...] compuesta de bajos y dos pisos con su cobertizo o baluart...”, amb roda hidràulica, embarrats, bassa i mines de conducció d'aigua amb dret a utilitzar l'aigua de la riera de Tous, diversos drets d'utilització d'aigua de la dita riera i alguns trossos de terra als termes de Tous i de Montbui. El preu s'establí en 30.225,16 pessetes, 15.325,48 de les quals Miquel Biosca les retingué per cobrar els deutors i interessos que acreditava del venedor. Tot seguit, Bertran vengué a Vives i a Biosca un petit bosc i un altre dret d'aprofitament d'aigua en una partida del terme de Montbui per 863,25 pessetes. Els compradors van transformar la fàbrica de filats en un molí fariner “con su turbina, tres limpias para limpiar trigo con su cilindro rociador, tres tornos para cerner harina, sus lavadores y demás enseres, balsa, minas de conducción de aguas y desagüe...”. L'abril de 1867, efectuaren una permuta consistent a cedir una petita vinya (al Pla de Juncà), els drets de lluir un tros de terra de can Carol i de la cessió de part de l'aigua de la partida de Planella per obtenir un tros de terra campa i de bosc —que havia format part de can Carol—, localitzada al terme de Tous. El novembre de 1869 se'ls presentà l'oportunitat de vendre aquest

conglomerat d'immobles i drets. El comprador va ser Joan Escuder i es va comprometre a pagar-ne 55.000 pessetes, però el fet que Escuder no pagués ni les sumes pendents ni els interessos obligà, finalment, a Miquel Biosca i a l'hereu i successor de Francesc Vives a efectuar un requeriment judicial que comportà que tornessin a adquirir el molí, les terres i els drets d'aprofitament d'aigües.

L'octubre de 1860, Miquel va adquirir una casa de planta baixa i tres pisos amb pati al darrera, localitzada al carrer de Santa Anna, 22, que limitava, a migdia, amb el carrer del Sol. La casa procedia de l'embargament que la Hisenda Pública efectuà, el febrer de 1857, a l'igualadí Ramon Ferrer i Boldú de diversos immobles i drets per refer-se d'un deute relatiu “al ramo de Cruzada”. La subhasta d'aquests béns se celebrà el febrer de 1859 —“dando los pregones de [...] llamando licitadores, y continuándola por espacio de dos horas con repetición de pregones y quema de las tres velas...” — i només es presentà una oferta. La casa del carrer de Santa Anna quedà en mans de Narcisa de Viala, que tot seguit la va vendre a Miquel Sabaté, davant la necessitat d'amortitzar un deutor concret precisament per pagar l'adquisició dels béns subhastats. El comprador la tornà a vendre d'immediat a Miquel Biosca per 10.200 pessetes, el qual l'adquirí per convertir-la en residència familiar. En aquesta època, sembla que anava sobrat de liquiditat. El juny de 1866, comprà a l'endeutat Cristòfor Almirall (advocat i veí de Piera) el mas Marquet i un hort a la partida de les Valls dins el terme de Piera. El mas estava constituït per la masia i les instal·lacions annexes i tenia una extensió de 30,97 h, el qual havia estat domini del monestir de Montserrat “bien que este Señorío se considera jurisdiccional y consiguiente[mente] abolido...”. El preu de venda s'establí en 29.333,38 pessetes. Per últim, l'octubre de 1876, aprofità l'ocasió de la subhasta dels pocs béns que li quedaven al fallit Ramon de Padró i de Marimon per adquirir un altre petit tros de terra al terme de Montbui per 900 pessetes. En el conjunt d'aquestes compres, Miquel Biosca i Castelltort invertí entorn de 58.000 pessetes. La cessió a tercers de l'ús d'aquestes propietats (sobretot el mas Marquet) era susceptible d'oferir rendiments de certa consideració, però contra el que puguin suggerir aquestes inversions, la seva

GRÀFIC 2.5 LA FAMÍLIA BIOSCA

L'estenedor del porxo (segona planta) de la part antiga de l'adoberia del cal Pèrrica (CECI)

ambició no era esdevenir un rendista, sinó convertir-se en un industrial adober. Un projecte que s'havia de concretar amb la compra de dos horts sota el Rec del molí de l'Abadia amb la finalitat d'aixecar una fàbrica d'adobar pells de nova planta. La realització d'aquest projecte el convertí en propietari (juntament amb el seu hereu) d'una de les grans adoberies igualadines de la segona meitat del vuit-cents.

L'AIXECAMENT DE L'ADOBERIA SOTA EL REC

La totalitat de les adoberies s'aixecaren a la part de tramuntana del Rec. L'emplaçament no és, a primera vista, el més idoni, perquè, a l'època preindustrial, els blanquers havien de pouar, amb gran esforç, l'aigua imprescindible per a les tasques de remull i d'adob. És evident que d'haver-se situat a la banda de migdia, l'haurien pogut obtenir per gravetat sense tant de treball i malbaratament

d'esforços. Però això possiblement s'explica per la necessitat de prevenir els estralls de les sovinteja-des rierades que inundaven els horts de sota el Rec —que podien malmetre les pells en procés d'elaboració i les primeres matèries emmagatzemades—, situats en zona fluvial. Però en aquesta pauta hi hagué una excepció: l'adoberia del cal Pèrrica, que excepcionalment se situà a la banda de migdia del Rec, enmig dels horts de l'Horta Nova de la vila. L'abril de 1836 Miquel Biosca comprà a Josep Bas i Jobé tot “aquell hort ab sa aigua per regar...”, situat “en lo pla inferior” de la vila (en terrenys de l'Horta Nova), que afrontava, a tramuntana, amb el Rec “mediant un caminet que per allí pasa...”. En aquesta transacció, Bas imposà moltes servituds. Entre les quals no edificar a una altura que limités la llum “al tint o fàbrica de teñir que lo venedor part ab son cuñat Ramon Castells poseheixen frente al espressat hort a la altre paret del mateix Rech...”, així com que els dies en “que se rentarà llana o cotó en lo espressat tint del venedor y de son cuñat [...], no podrà lo comprador ni los seus

Primer pis de la part moderna de l'adoberia de cal Pèrrica (CECI)

rentar ni fer rentar pèl en lo Rech que pasa per debant del tint, ni podrà embrutar la aigua de dit Rech en ningun temps...". El preu de venda s'establí en 760 pessetes, i Miquel Biosca queda obligat, a més, a fer-se càrrec de les pensions dels censals que gravaven el predi o bé lluir-los. El terreny era petit i l'oportunitat d'ampliar-lo no se li presentà fins gairebé trenta anys després.

En el primer quinquenni de la dècada dels anys cinquanta del vuit-cents, Miquel Biosca figurava —segons les quotes de la contribució industrial— entre els principals adobers de la vila, darrere de Josep Pascual, Joan Calcina, Josep Juvells, Marià Padró i Josep Badia... En aquesta època, inicià el procés que el portà, finalment, a adquirir la propietat de l'hort contigu. L'expressat hort havia estat, durant molts anys, del tintorer Climent Gabarró i Bonastre, el qual, l'agost de 1814, comprà al carreter Pau Morera, a carta de gràcia "tota aquella pessa de terra horta ab sa aygua per a regar-se de tinguenda uns tres quarts de un jornal de llaurar mulas..." sota el Rec. El juliol de 1854, Joan Morera i Ferrer

—“pagès y carreter”, fill de Pau— va vendre a Miquel Biosca el dret de “lluhir, quitar y recobrar...” que tenia sobre la “pessa de terra horta ab sa aygua per a regar...”. El preu d'aquesta transacció fou de 341,33 pessetes. Per tant, aquest va ser el primer moviment de Biosca per adquirir l'hort contigu al seu que afrontava, a l'est, amb el camí que baixa d'Igualada a la riera. Mentrestant, els tràmits de l'herència deixada per Climent Gabarró posà de manifest que posseïa diversos immobles que Pau Morera li havia venut sense ser-ne el propietari i, per tant, de manera illegal, encara que aquestes transaccions havien estat inscrites en el registre. En aquest context, Miquel Biosca decidí —veritablement obsessionat per obtenir la possessió de l'esmentat hort— adquirir la totalitat dels drets que Climent Gabarró comprà a carta de gràcia a Morera El setembre de 1864 pactà la seva compra amb Joan Gabarró (fill de Climent) per la suma de 3.333,33 pessetes, 1.033,33 de les quals corresponien a l'hort. L'embolic legal existent a l'entorn d'aquestes finques no es pogué donar per tancat

fins a l'agost de 1865, quan Biosca aconseguí formalitzar una concòrdia al respecte amb l'hereu Morera. En aquest acte, ambdues parts convingueren que “las ventas de las dos piezas de tierra viña referidas por la misma razón de subsistir la carta de gracia referente a ellas son nulas...”; que també “es nula la del derecho a luir y quitar...” de l'hort que havia adquirit M. Biosca el 1854; i que en el Registre de la Propietat existia entorn d'aquestes finques “una confusión y complicación...”. Per tal d'esmenar-la, les parts van acordar: 1) anular les vendes a carta de gràcia de les vinyes i de l'hort efectuades el 1814; 2) declarar subsistents la venda de les vinyes del 1825 i del 1842, la qual cosa implicà que M. Biosca “abdica de todo derecho de reclamación a las mismas por causa y concepto alguno...”. En compensació a aquesta renúncia, Joan Gabarró transferí a Biosca la plena propietat de l'hort de sota el Rec.

En definitiva, després d'aquest llarg i sinuós procés, Miquel Biosca aconseguí la propietat dels dos horts contigus per un import total de 4.434,66 pessetes —el primer li costà 760 pessetes i del segon en pagà 3.674,66. El 1865 ja disposava de l'espai en el qual edificà, durant els anys següents —sense que estiguem en condicions de precisar la data exacta de la seva construcció—, la que havia d'esdevenir adoberia de la companyia Miquel Biosca i Fill. Però sabem per una escriptura datada el 1884 que dins “de una parte de cada una de las dos anteriormente descritas fincas [els horts] existe una fàbrica de curtidos con todas sus dependencias y anexos, construida por el hipotecante [Miquel Biosca i Castellort] a sus costas...”.

EL RELLEU PROTAGONITZAT PER MIQUEL BIOSCA (MENOR)

Mentrestant, el juliol de 1846, la seva filla Josepa s'havia casat amb Pau Riera, traginer, i el seu fill Domènec, el gener de 1863, amb Magdalena Calsina, filla d'un blanquer. El seu hereu, Miquel, es casà amb Rita Ramírez —natural de Medinaceli, que possiblement va conèixer arran dels seus viatges dedicat al comerç de pells— en un any que no hem pogut determinar, perquè no consta que el matrimoni es celebrés a Igualada. Els capítols

matrimonials es van signar força després de les núpcies. En concret, l'agost de 1867, Miquel Biosca i Bertran, “curtidor”, formalitzà capítols amb Rita Ramírez i Sanz, filla de Justo Ramírez, “propietario”, veí de Medinaceli. En aquest acte, Miquel Biosca i Castellort cedí al seu hereu tots els seus béns amb reserva d'usdefruit. El pare de la núvia atorgà a la seva filla un dot de 5.000 pessetes i una calaixera, un llit i una bona quantitat de roba. El matrimoni tingué cinc fills: Miquel, nascut el març de 1864; Just, el juliol de 1867; Josepa, el febrer de 1869; Francesca, el novembre de 1871; i Magdalena, el març de 1874.

En aquesta època, Miquel Biosca (major) ja tenia seixanta-dos anys i considerà, pel que sembla, que havia arribat l'hora de compartir amb el seu hereu la direcció del negoci familiar. Havia heretat del seu pare un modest obrador i aportà al seu fill una important fàbrica d'adobar pells. El 1868 a Igualada hi havia, segons la “matrícula industrial”, vint-i-sis adobers, i Miquel Biosca i Bertran figurava en el grup —integrat, a més, per Rafael Valls, Josep Juvells, Joan Vives i Font i Joan Llucià— dels cinc més importants, que posseïen 3 clots i molí d'escorça. Possiblement, els guanys que proporcionà l'establiment adober dels Biosca en el curs de la dècada de 1868-1877 continuaren essent —com ho havien estat en la precedent— molt considerables. L'elevada acumulació facilità l'increment del capital fix i, sobretot del capital circulant de l'empresa, però Miquel Biosca (menor) es trobà, com li havia succeït al seu pare, amb beneficis sobrers que, finalment, es van canalitzar també vers la compra de propietats immobiliàries.

El 1880 es constatà que els pare i fill Biosca “desde hace algunos años a esta parte [...] han venido haciendo varios negocios de mayor o menor importancia, ya por cuenta particular de cada uno de ellos ya en interés de ambos...”, i que el 1877 s'uniren “en sociedad, aportando Don Miguel Biosca y Bertran parte de los capitales que negociando por cuenta propia tuvo la fortuna de ganar [...] si bien la sociedad se constituyó sin otra solemnidad que la de haber pasado una circular a los corresponsales de padre e hijo en los meses de abril y mayo...”. En el primer balanç de la companyia (datat el 30 de juny de 1879), consta que el capital aportat a l'empresa per Miquel Biosca (major)

Façana oriental i entrada de carros de l'adoberia de cal Pèrrica (CECI)

era de 47.728,87 pessetes i el que acreditava el seu fill, de 143.186,62. En el balanç passat el febrer de 1880, el capital del pare ascendia a 58.620,59 i el del seu fill, a 177.273,12 pessetes. En aquesta època, Miquel Biosca (major) arran “de una operació desgraciada que de su cuenta particular practicó...” experimentà un gran crebant i es veié obligat a retirar de la societat 29.310,29 pessetes, la qual cosa comportà que la seva aportació quedés reduïda a 29.310,3 pessetes. L'esdeveniment determinà que pare i fill acordessin —per tal d'evitar futurs en-surts “con respecto a negocios comunes, como a todo lo demás en que en mayor o menor escala pudiesen estar mezclados...”— que cap d'ambdós acreditava res l'un de l'altre i que “entre ellos no queda en la actualidad otro interés común por vía de contrato que la sociedad mercantil que con

esta fecha constituirán...”. Tot seguit, procediren a escripturar la companyia Miquel Biosca i Fill, domiciliada a Igualada, que tenia per objecte “la fabricación de curtidos, compra y venta de los mismos, sin perjuicio de las demás operaciones análogas que tengan por conveniente...”. El capital de la societat s'establí en 196.000 pessetes consistent “en existencias, créditos, efectivo en caja y demás útiles y enseres...”, del qual Miquel Biosca (major) n'aportà 18.000 i el seu fill 178.000 restants Es pactà que ambdós socis compartirien l'administració; el termini de la companyia seria de tres anys, prorrogables anualment amb l'aquiescència dels dos socis; i que “se pagara del fondo social el alquiler de la fábrica...”, que era de Miquel Biosca, pare. Per últim, pare i fill acordaren que en cas de morir el primer, la societat quedaria dissolta i si es produïa el traspàs del segon, l'empresa podria continuar si ho desitjaven els hereus.

Els guanys obtinguts per Miquel Biosca i Bertran en les esmentades operacions “afortunades” degueren ser molt considerables, perquè entre 1878 i el 1880, invertí nogensmenys que 165.100 pessetes en la compra d'un patrimoni nobiliari, diversos trossos de terra i una masia. La primera d'aquestes adquisicions tingué lloc el novembre de 1878. El noble valencià Vicenç Dasi i Lluesma, marquès de Dosaigües —incapaç de gestionar d'una manera eficient una part almenys de les seves propietats territorials— vengué a Miquel Biosca (menor) les següents propietats i drets reals localitzades al terme de Montbui: la seva “casa Palacio” a la plaça Major del poble; diverses peces de terra (hort, vinya, camp, bosc i erm) que, en conjunt, sumaven 51,29 h; el domini eminent de l'heretat de can Patufal; i “todas y cualesquiera otras fincas, censos enfitéuticos con sus respectivos dominios [...] y en especial el derecho de recuperar fincas que hubiesen pertenecido al manso ‘Can Patufal’...”. El preu d'aquesta transacció s'establí en 65.000 pessetes. L'any següent (novembre de 1879), Miquel Biosca comprà a Caterina Trescens, veïna de Barcelona, per 3.000 pessetes tres trossos de terra també localitzats al terme de Montbui: un d'ubicat a la partida de l'Hort de Baix (de 0,0832 h), un altre de terra camp a la partida Sort del Colom (de 0,7348 h) i un tercer localitzat a l'indret anomenat Obaga de can Vidal (de 3,1824 h). En

el curs de 1880, efectuà altres quatre compres de terra aprofitant les dificultats dels seus titulars per pagar deutes o llegítimes. El maig, adquirí a la vídua Paula Puigdollers un tros de terra de 0,9793 h localitzat al terme de Montbui, partida dels Prats. El preu s'establí en 1.000 pessetes. El setembre comprà a Joan Busqué —pagès veí de Castellolí— per 500 pessetes un hort (de 0,1450 h) localitzat al terme de Montbui, partida de Can Bisbal. El desembre, Josep Viladés li va vendre un tros de terra vinya i campa de 3,0941 h ubicada també al terme de Montbui, partida Bovera, per 5.600 pessetes. Tanmateix, l'operació més important la formalitzà el juny d'aquest any amb la compra a Josep de Macià i Pujol —advocat i hisendat, veí de Tabèrnoles (Vic)— de l'heretat de mas Paret de la Serra (dins de la qual hi havia la masoveria de can Palomas) que tenia una extensió de 100,37 h, localitzada al terme de Pierola. El preu de venda s'establí en 90.000 pessetes, i el venedor va fer constar que la transacció venia determinada pel pagament de llegítimes als seus germans.

L'ascens econòmic dels Biosca implicà que en aquesta època, Miquel gaudís, sens dubte, d'un notable prestigi dins el món dels industrials i homes de negoci igualadins, i també davant de capitalistes forans. L'esmentat reconeixement implicà que el 1881 participés —encara que sense aportar-hi, segons sembla, capital— en les dues grans empreses promogudes en aquests anys pel capital igualadí: la construcció del ferrocarril de via estreta d'Igualada a Martorell i la constitució del Banc Regional d'Igualada. Pel que fa al ferrocarril, l'octubre de 1881, Miquel Biosca actuava com apoderat de Sebastià Artés i Pere Bové —els promotors i contractistes d'aquesta obra— en tasques de compra i d'expropiació dels terrenys necessaris per a la construcció de la via fèrria. El Banc Regional d'Igualada s'escripturà el novembre de 1881 amb un capital de 7.500.000 pessetes dividit en 15.000 accions. Els promotors van ser Lluís Ferrer i Corbella, banquer; Francesc de Paula Aguilera i Casasayas, del comerç i propietari; Josep Riba i Aguilera, del comerç i propietari; Joaquim Boyer i Ferrer, fabricant; Josep Font i Bisbal, fabricant; Josep Margenat i Palet, propietari; i Lluís Albín Fasson, advocat; Miquel Jordana i Castelltort, metge; Josep Ramon Villalón i Hechevarria, advocat;

Rosend Fàbregas i Alier, del comerç; Macià Boada i Estradé, fabricant; i Santiago Esquerra i Tejada, advocat. L'endemà, els esmentats promotors celebren una reunió a la qual també hi assistiren —en qualitat d'apoderats i representants de subscriptors d'accions del banc en formació— Francesc de P. Roqué, advocat; Valentí Torrents, metge; Josep Ferrer, propietari; i Miquel Biosca, propietari. El banc obrí una sucursal a Barcelona, i la seva principal inversió va ser la compra de la fàbrica de gas d'Igualada. La conjuntura depressiva que s'inicià el gener de 1882 determinà que patís uns nivells de morositat molt elevats, els quals units a problemes de gestió —que determinaren, successivament, la dimissió de molts dels membres del consell— portaren l'entitat a sol·licitar la declaració de fallida l'abril de 1884.

És possible que en aquests anys, les relacions entre els pare i fill Miquel Biosca (major i menor) es veiessin enterbolides per les exigències de Rita Ramírez —la seva jove i muller, respectivament—, la qual exigí que dos increments de dot quedessin garantits amb hipoteques sobre els béns propis del patriarca de la família. L'octubre de 1878 es consignà que Rita havia rebut, en concepte d'increment de dot, 3.500 pessetes del seu pare (Justo Ramírez) que havien estat invertides “como parte del capital empleado en la Sociedad que este [Miquel Biosca, major] ha formado con su hijo...”, la qual cosa comportà que el vell Miquel es veiés obligat a hipotecar els horts a migdia del Rec, on s'havia aixecat l'adoberia de la família. El 1882 Rita Ramírez aconseguí que el seu pare li atorgués un altre increment de dot —aquesta vegada de 13.807,88 pessetes—, i un altra vegada Miquel Biosca (major) va ser obligat a garantir-lo hipotecant, en aquesta ocasió, la propietat de mas Marquet a favor de la seva jove “con preferencia sobre cualquier otro acreedor...”. En moments de plenitud de la seva trajectòria empresarial es produí l'òbit (el setembre de 1883) de Miquel Biosca i Bertran, a l'edat de quaranta-nou anys, i premorí al seu pare. Unes setmanes abans del seu traspàs (el juliol de 1883) va fer testament. En aquest disposà que el seu fill primogènit, Miquel Biosca i Ramírez, seria l'hereu universal i que la seva muller Rita usufructuària dels seus béns “con la condición de guardar viudez...” i amb un altre afegitó que limità, en gran

Planta baixa de la part antiga de cal Pèrrica (CECI)

manera, l'exercici de l'usdefruit (i les ambicions) de la seva vídua, en establir que "la administració de los bienes [...] la tenga y la ejerza durante su vida y mientras sea viudo su explicado padre Don Miguel Biosca y Castellort, rogando como ruega a su nombrada esposa que de ninguna manera ni por ningún concepto se oponga a sus ruegos [...] quiere que ejerza como gefe de la familia...".

EL FORÇAT RETORN DE MIQUEL BIOSCA (MAJOR) AL CAPDAVANT DEL NEGOCI

L'inventari dels béns deixats pel difunt. Miquel Biosca i Bertran posà de manifest que tenia invertit en la societat Miquel Biosca i Fill, dedicada a l'adob de pells, un capital de 178.000 pessetes, i que, a més, acreditava d'aquesta empresa: en concepte d'aportacions en efectiu, 70.898,92 pessetes i de beneficis no repartits altres, 10.520,77. Per tant, la seva inversió en la companyia familiar s'elevava a 259.419,69 pessetes. En aquest mateix inventari

es relacionen els béns que constituïen el patrimoni adquirit al marquès de Dosaigües; les terres que Miquel havia comprat al terme de Montbui; i la propietat de can Paret de la Serra, del terme de Pierola. L'òbit de Miquel Biosca i Bertran determinà, doncs, que Miquel Biosca (major) —ja d'edat avançada— tornés a dirigir el negoci familiar en un context en el qual les relacions amb la seva nora (Rita Ramírez) haurien pogut ser, probablement, millorables. En aquest sentit, tenim constància que, el maig de 1884, Rita Ramírez exigí que el seu sogre li lliurés “para sus proyectos” les 13.807,88 pessetes que havia rebut del seu pare en concepte d'increment de dot. Pocs mesos després, Rita afirmà davant notari que “tenia en proyecto emplear la espresada suma a objetos que creían habrían de darle resultados beneficiosos, no obstante se han presentado tan insuperables dificultades que no le ha sido dado realizar aquellos planes...”, i que retornava l'esmentada suma al seu sogre. Miquel Biosca reconegué haver-la rebut i es va comprometre a retornar-la en el termini de tres anys i a pagar a Rita, mentrestant, un 3 % d'interès.

Tot i això, el març de 1884, Miquel Biosca i Castelltort i els mare i fil Rita Ramírez i Miquel Biosca i Ramírez (solter, de 20 anys) decidiren renovar la societat col·lectiva que actuava amb la raó social de Miquel Biosca i Fill. La durada de la companyia s'establí en tres anys i es puntualitzà que, en cas de morir el soci Miquel Biosca i Bertran, “se pondrán de acuerdo sus herederos con el socio sobreviviente para continuar la sociedad o darla por terminada...”. En aquestes circumstàncies, ambdues parts acordaren que desitjaven que l'empresa continués “por dos años más...” sota la raó social de Miquel Biosca Castelltort i Cia. En el moment de tornar a agafar les regnes de la indústria adobera familiar, Miquel Biosca ja depassava els setantannos anys. El febrer de 1890, dictà el seu darrer testament. En aquest establí que la seva nora, Rita Ramírez, seria usufructuària i el seu net, Miquel Biosca i Ramírez, hereu universal de tots els seus béns. Miquel Biosca morí el 17 de juliol de 1890, quan ja tenia més de vuitanta-cinc anys. La seva jove, Rita, i el seu net, Miquel, van aixecar inventari dels seus béns i advertiren que el traspasat “excedióse en las facultades por el mismo reservadas...”, perquè mort el seu fill amb descendència, no

podia modificar “el nombramiento de heredero...”. Per tant, van fer constar la seva protesta contra l'esmentat testament, i Rita Ramírez “por circunstancias especiales [...] no acepta aquel usufructo...” i, en conseqüència, consentí que les finques deixades pel vell blanquer fossin inscrites sense reserves a favor del seu fill Miquel. En aquest inventari es consignen les dues cases del carrer de Santa Anna d'Igualada, l'adoberia, les quatre vinyes i els trossos de terra al terme de Montbui i una al d'Òdena, així com el molí, dos trossos de terra i diversos drets d'aprofitament d'aigua a la riera de Tous que Miquel Biosca (major) adquirí, de manera indivisa, associat amb Francesc Vives i que havien venut (el 1869) a Joan Escuder. La reincorporació d'aquests actius estigué determinada pel fet que el comprador morí el 1882 sense haver pagat ni el preu (55.000 pessetes) en que es pactà la compra-venda ni els interessos acreditats (del 5%) per la suma pendent de pagament. L'expressat incompliment va empènyer Biosca i Vives a promoure judici executiu per cobrar el deute que arribà a l'Audiència el desembre de 1885. Llavors, el fill del deutor, Ildefons Escuder, s'avingué a formalitzar una concòrdia amb Miquel Biosca i Jaume Vives Vich —“del comerç” de Barcelona i hereu de Francesc, que morí el 1881— segons la qual se suposa que ven de manera indivisa a Biosca i Vives els expressats molí, trossos de terra i drets d'aigua, així com totes les millores fetes pels pare i fill Escuder en aquests immobles consistents en “plantación de viñedos, en las obras hechas en el molino harinero [...] para la colocación de una máquina de vapor y en la represa de piedra y cimientto construida en la riera de Tous...”. El preu de recompra s'establí en 71.916 pessetes, de les quals el venedor només en va rebre 1.750 i les restants 70.166 quedaren retingudes per tal de liquidar les obligacions pendents. És a dir, les 45.000 pessetes que acreditaven els compradors del traspasat Joan Escuder i altres 15.166, import dels interessos acreditats per aquesta suma des del novembre de 1877. En canvi, en l'expressat inventari no hi consta el mas Marquet, de Piera, que sabem que s'hipotecà per garantir el dot de Rita Ramírez i no tenim constància que s'hagués venut.

EPÍLEG

L'abril de 1984, Magdalena Biosca —una de les filles de Miquel Biosca (menor) i Rita Ramírez— es casà amb Rafael Valls i Valls, un dels adobers més importants d'Igualada. El dot de la núvia consistí en la hisenda de can Peret de la Serra (Pierola), 10.000 pessetes en efectiu i 2.000 en roba. El novembre d'aquest any, va tenir lloc la boda de l'altre fill, Just Biosca, amb Candelera Rovira i Rovira, filla d'una reconeguda família de la ciutat. En capítols es consignà que Just acreditava de la seva casa paterna 25.000 pessetes per completar el llegat que li feu el seu pare, però que en relació a aquesta quantitat, la seva mare i el seu germà (Rita Ramírez i Miquel Biosca) es van comprometre “a no entregar ni pagar la repetida suma a D. Justo Biosca a no mediar dichas firmas y consentimiento de Dª Candelaria Rovira...” L'adoberia dels Biosca, a la part de migdia del Rec —enmig dels horts de la vila—, seguí en activitat durant el primer terç del segle XX, tot i que Miquel Biosca i Ramírez i la seva mare Rita van passar a residir a Barcelona durant els anys de la primera guerra mundial. Rita Ramírez morí a Barcelona el juliol de 1918. Miquel Biosca i Ramírez es casà a la ciutat comtal amb Maria López Vargas, amb la qual tingué una filla Rita Biosca i López. En el curs d'aquest període, la fàbrica d'adobar pells dels Biosca anà perdent, progressivament, pes relatiu en el context de la indústria local. La “matrícula industrial” de 1924-25 posa de manifest que l'adoberia d'aquesta família ja no figurava en els primers llocs del rànquing de les fàbriques de la indústria de la pell d'Igualada. L'encapçalava l'adoberia de la Vda. de Josep Sabaté, seguida de les de Rafael Valls i Valls, Rafael Vives i Valls, Francesc Valls i Brufau, Domènec Biosca i Calcina, Fill de Castelltort, Vda. d'Antoni Serra, Josep Pelfort i Mussons, Pere Riba i Torrents, J. Bertran y Cia, Miquel Biosca i Ramírez... En el seu darrer testament, Miquel Biosca (tercer) disposà que la seva muller esdevingués usufructuària dels seus béns i nomenà hereva universal la seva filla Rita. El seu traspàs determinà que la seva dona i la seva filla, Maria López i Rita Biosca, vengessin la fàbrica a Josep Badia i Martí. El comprador va mantenir l'adoberia en funcionament les dècades següents. El seu òbit va tenir lloc l'agost de 1963.

Josep Badia disposà en testament que la seva muller (Concepció Enrich) fos usufructuària vitalícia i llegà els seus béns als seus fills Josep, Frederic, Anna, Maria, Rosa i Jordi. Tanmateix, els tres darrers renunciaren a l'herència i àdhuc als drets de llegítima. La mort de Concepció Enrich (el desembre de 2004) comportà que quedessin com a únics propietaris de l'antiga adoberia de cal Pèrrica els germans Josep i Frederic Badia Enrich. Una part d'aquesta fàbrica —la de la façana que donava al Rec que comprenia una superfície de 265,1 m² i 123,98 m², respectivament, dels dos antics horts on s'aixecà la fàbrica— va ser objecte d'expropiació forçosa per obrir el nou vial de circulació ràpida que travessa el barri del Rec per la seva part meridional. L'esmentada actuació implicà la desaparició de la part més antiga —coberta amb voltes d'aresta al soterrani— d'aquesta adoberia. La part restant subsistí durant força anys, fins que, finalment, també fou enderrocada.

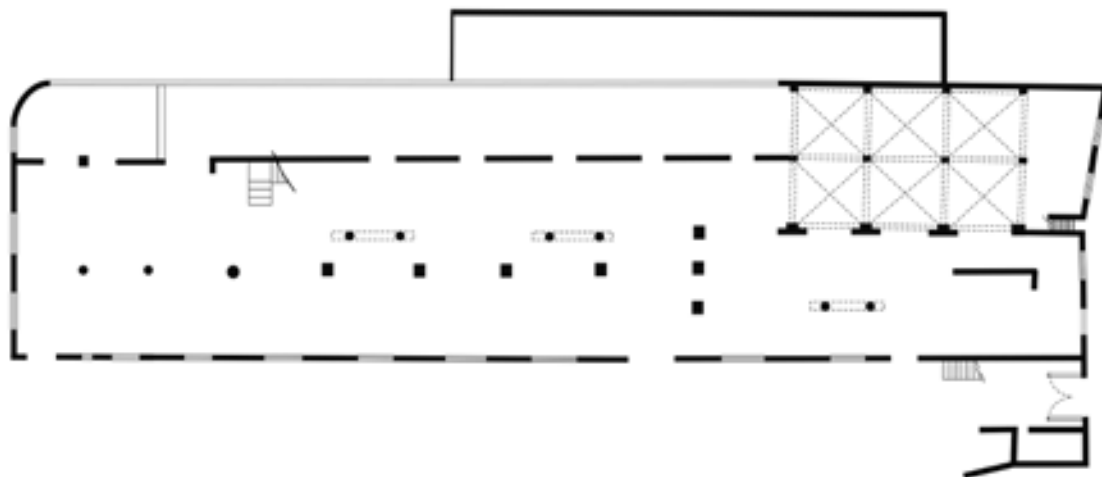
PLÀNOLS DE L'ADOBERIA DE CAL PÈRRICA

L'adoberia de cal Pèrrica (després cal Badia), avui desapareguda, havia conservat part de l'edificació original. Aquesta constava de planta baixa, primera i segona amb els sostres d'embigat de fusta i la coberta a doble vessant. La part més característica se situava a la planta baixa o l'espai denominat de ribera, on l'estructura se sustentava per sis voltes d'aresta.

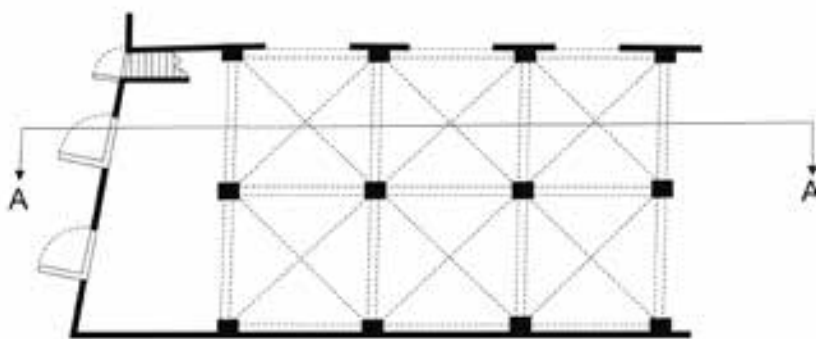
AUTORS:

PERE PASCUAL I DOMÈNECH
CARME FERRERAS I DALMAU

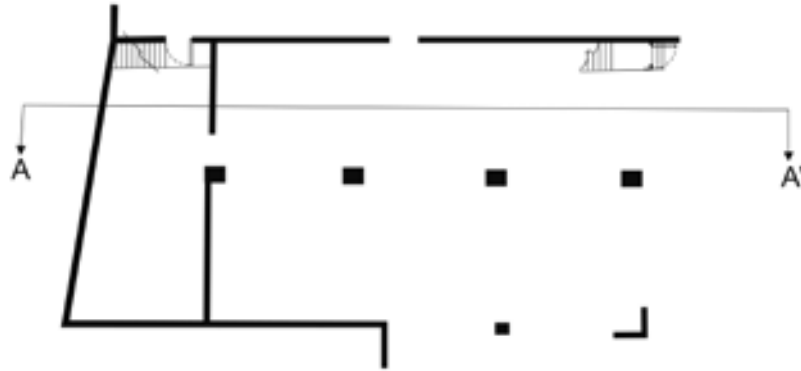
PLANTA BAIXA DE LA TOTALITAT DE L'ADOBERIA

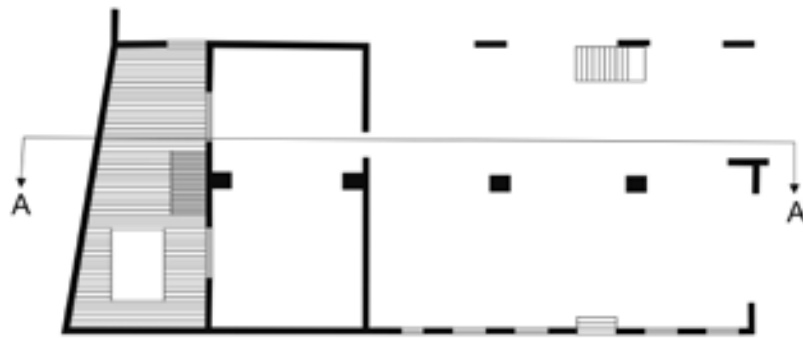
PLANTA BAIXA DE LA PART ANTIGA

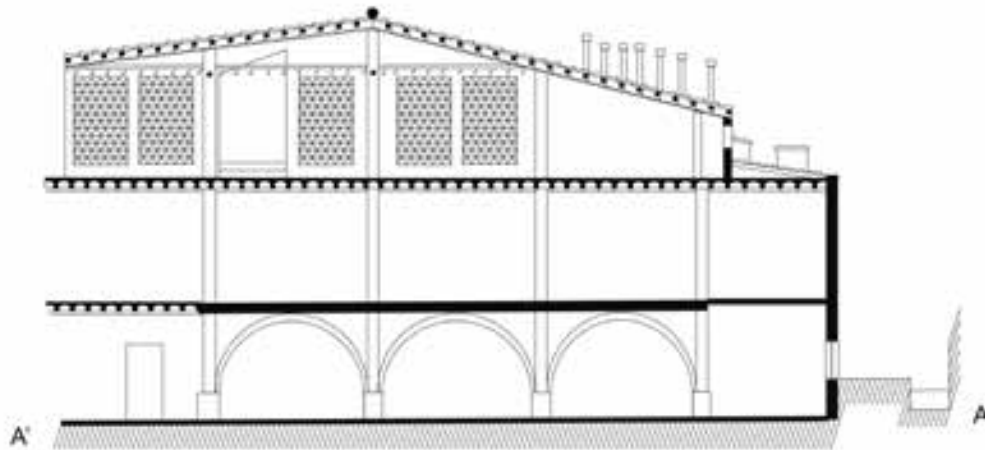
PRIMERA PLANTA DE LA PART ANTIGA

SEGONA PLANTA DE LA PART ANTIGA

SECCIÓ LONGITUDINAL DE LA PART ANTIGA A-A'

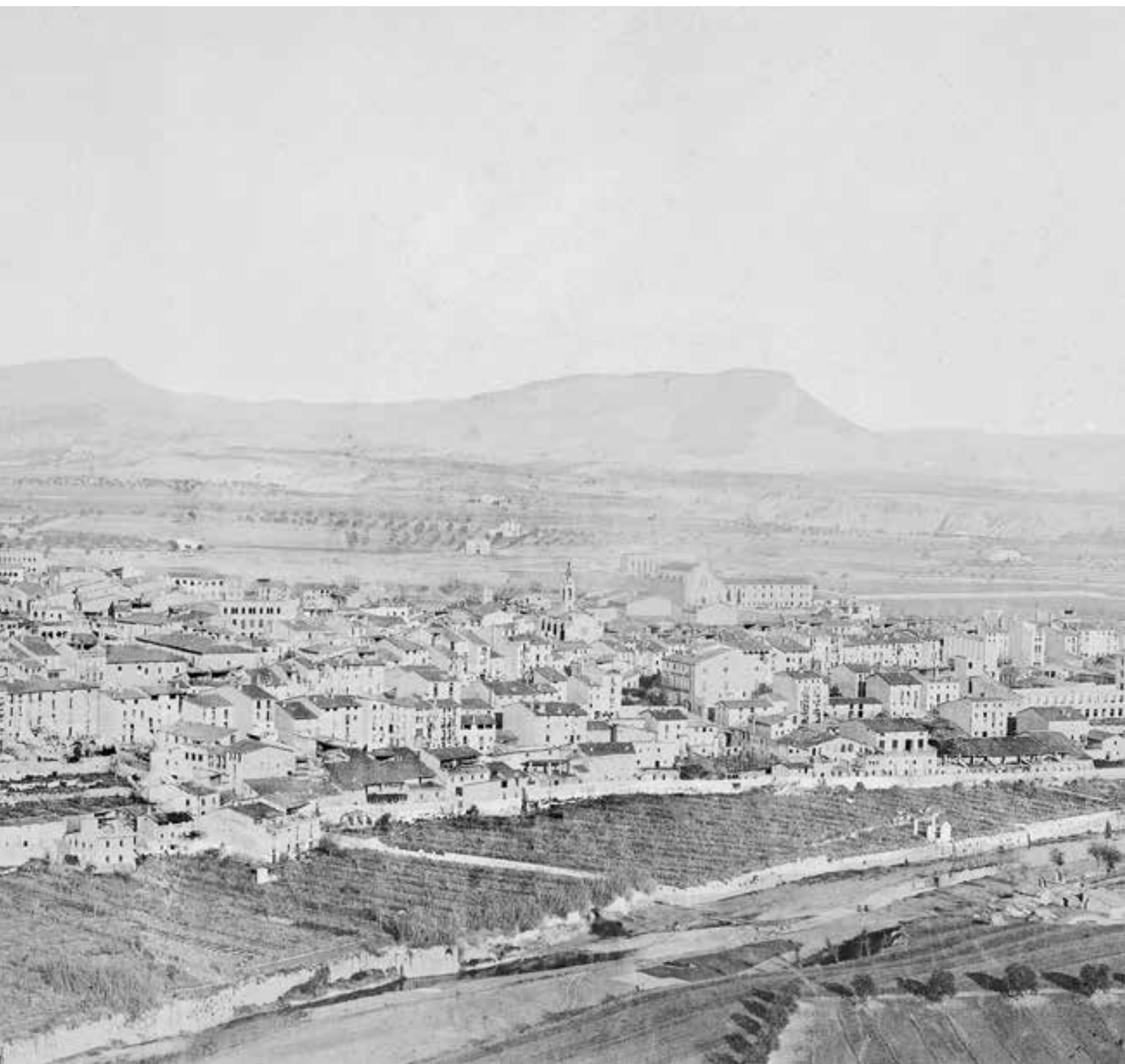
Travessia de Sant Antoni de Baix (ACAN-AMFI, Pau Llacuna)

CAPÍTOL 3

**LA BANDA DE LLEVANT:
EL “CARRER DELS BLANQUERS” I L’HORTA VELLA**

(de la Baixada de Carme al Molí de l’Abadia)

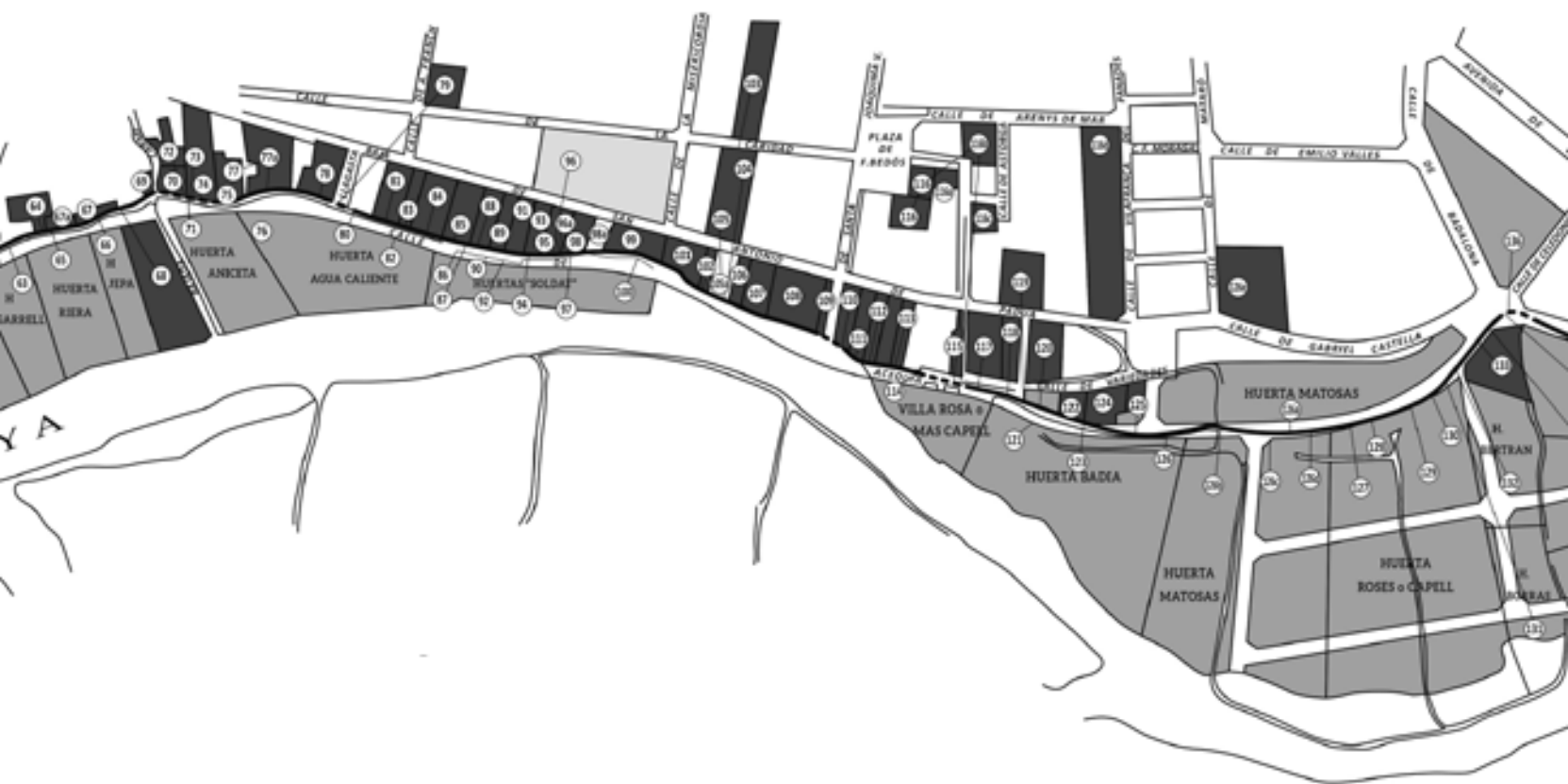
INTRODUCCIÓ

A la part de llevant del barri del Rec, el desnivell o tossal entre la plana de la Soledat avui totalment urbanitzada— existent a Capdevila del nucli antic i la zona baixa propera al riu per on serpenteja la sèquia, va perdent abruptesa fins a esdevenir un pendent suau. Tot i això, les fonts documentals antigues consignen també l'existència en aquesta zona d'un "pla inferior" per diferenciar-lo de la plana de la Soledat situada en un nivell una mica més elevat. La urbanització d'aquesta part del barri es va iniciar en el vell camí de l'Horta Vella —que tenia el seu començament a la cruïlla dels carrers Costiol, Concepció i la Baixada de Carme— que discorria paral·lel al Rec i que a la seva part meridional, entre el camí i la sèquia, concentrà, al llarg del vuit-cents i el nou-cents, una gran quantitat d'adoberies. El camí esdevingué el carrer de Sant Antoni de Baix, també conegut per "carrer dels blanquers". La resta de l'espai d'aquesta zona del barri s'urbanitzà en una època relativament tardana. El 1846 el que després seria carrer de la Caritat pràcticament no existia i se'l coneixia com "lo carrer que se forma al detrás del de la Soledad...". L'expressat estat de despoblament va crear una situació propícia per intentar implantar en aquesta part del barri la trama urbana prevista en el pla Cabot de 1847. Però l'intent assolí ben poques realitzacions, perquè només els carrers de la Caritat, els transversals d'Antoni Franch, de la Misericòrdia i de Santa Joaquina de Vedruna i la plaça de la Bomba es poden considerar dins els esquemes de l'esmentat pla urbanístic. El primer d'aquests carrers (el d'Antoni Franch) té, indubtablement, com origen (ben documentat) un aragall, que servia per evacuar l'aigua que s'acumulava a la part més propera a la vila del raval de la Soledat. És probable que el de la Misericòrdia també s'obrís aprofitant el curs d'un aragall. La construcció de la singular urbanització de les "cases barates" del Mira-sol de la Soledat a

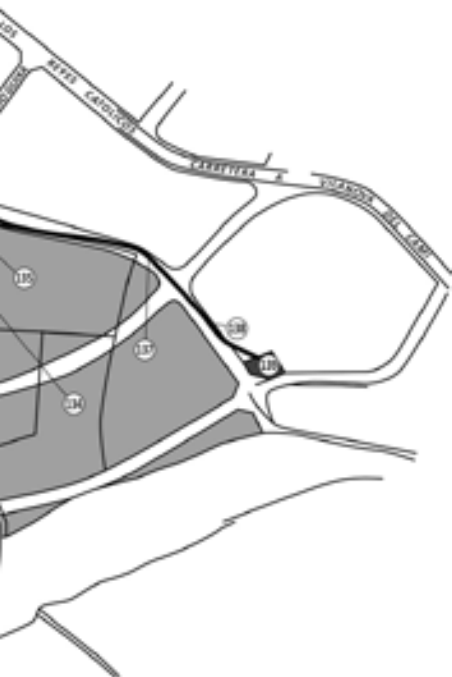
començaments de la dècada de 1930 va significar una ruptura definitiva en la realització del pla. L'esmentada discontinuïtat comportà que l'espai més oriental del barri (inclosa l'Horta Vella) s'hagi edificat durant aquests darrers anys fonamentalment a base de naus industrials i seguint les pautes d'un disseny urbà de vials força amples, però amb escassa connexió amb la xarxa viària de la part occidental d'aquesta zona del barri. És paradigmàtic que el del carrer de Sant Antoni de Baix acabi de manera sobtada en una mena de placeta que es forma al darrere els successius rengles de les "cases barates" i com si es tractés d'una renglera més que no s'arribà a edificar.

TAULA 3.1 LOCALITZACIÓ DELS APROFITAMENTS INDUSTRIALS DE LA SECCIÓ LA BANDA DE LLEVANT: EL "CARRER DELS BLANQUERS" I L'HORTA VELLA DEL BARRI DEL REC SEGONS UN PLÀNOL ELABORAT EL 1961 I LA INFORMACIÓ DE CAIRE INTEMPORAL RECOPIADA PER MAGÍ PUIG (*)

Referències	Carrer de Sant Antoni de Baix
70	Adoberia de Medir Valls i Escobedo "a" Pauet del Maco
71	Hort de Pere Palau (abans de ca la Nisseta)
72	Adoberia de Josep Baliu "a" Manyo
73 i 74	Adoberia d'Anton Castelltort "a" Ton del Jaume (Haubi, SA)
75	Adoberia de Josep Salat i Grimau, abans de Joan Llucià i Badia (Haubi, SA)
76	Hort de l'Aigua Calenta o de la Ció de Florenci Ferrer (Pere Palau)
77	Adoberia de Josep Tous, posteriorment de Narcís Rius, de cal Pau del Pèl (Haubi, SA)
77a	Adoberia de Joan Costa Massó, SA (abans de Narcís Puiggrós "a" Roig)
78	Taller de Lluís Casals i Rojas (abans adoberia de Carles Casanovas i Martí)
80 i 81	Adoberia de Rafael Vives i Valls "a" cal Feu (Miquel Farrés Rojas, SA)
82	Curtidos Pueblo Nuevo, SCPL (abans adoberia de Llansana i Grau i anteriorment part de l'Hort de l'Aigua Calenta)
83	Adoberia de Salvador Murt "a" Soldat (Miquel Farrés Rojas, SA)
84	Adoberia de Rafael Valls "a" Maco (Miquel Farrés, SA)
85	Adoberia Curtidos Compte, SL
86, 87, 90, 92, 94 i 97	Hort de Salvador Murt "a" Soldat
88	Adoberia de Joan Esteve i Barral "a" Onclet
89	Adoberia Combalia, SA
91	Adoberia de Francesc Godó i Ball "a" Afarta Conills
93	Adoberia de Salvador Murt i Esteve "a" Soldat (Curtidos Font, SA)
95	Adoberia de Rafael Còdol (Curtidos Font, SA)
96a	Adoberia de Rosa Casanovas (Curtidos Font, SA)
98	Adoberia de Josep Jorba "a" Mixolí (després fàbrica de gènere de punt Laypun, SA)
98a	Adoberia dels Dotze Apòstols d'Arcadi Soterias i Soler de cal Jaume de la Mona (després fàbrica de gènere de punt Laypun, SA)
99	Casa-adoberia de Joan Roca i Puiggrós "a" Tit
100	Hort de Joan Roca i Puiggrós
101	Adoberia d'Antoni Palmés i Bertran
102	Adoberia de Joan Noguera i Font
105	Adoberia de Joan Noguera i Font (abans adoberia de Josep Mussons i Casanovas)
105a	Fàbrica de gènere de punt de Josep Mussons i Casanovas
106	Adoberia de Josep M Vidal i Solé, SA (abans de Narcís Pelfort, ca l'Arcís)
107	Adoberia de Domènec Biosca "a" Minguet del Pèrrica (després adoberia de Farrés y Cia, SA)
108	Adoberia d'Antoni Murt i Francés
109	Adoberia de Josep Vidal i Palau "a" Vidal de la Flauta
110	Adoberia d'Armand Ramon Arcal, SL (abans Joan Balsells i Martí)
111	Adoberia de Magí Puig i Govern "a" Maringallo
112	Adoberia de Curtidos Tort (abans adoberia de Pere i Joan Casanovas i Martí)
113	Adoberia Badia (antiga adoberia de cal Curt)
115	Antiga adoberia de Celestí Palmés i Martí (propietat dels germans Serra Massana "a" Tabola)
117	Adoberia de Jaume Vives i Font "a" Garçó (posteriorment Josep M Vives Vidal hi va tenir la fàbrica de roba interior)
118	Adoberia d'Acabados de la Piel Ocaña, SA (abans de Josep Vaqués i Passarell)

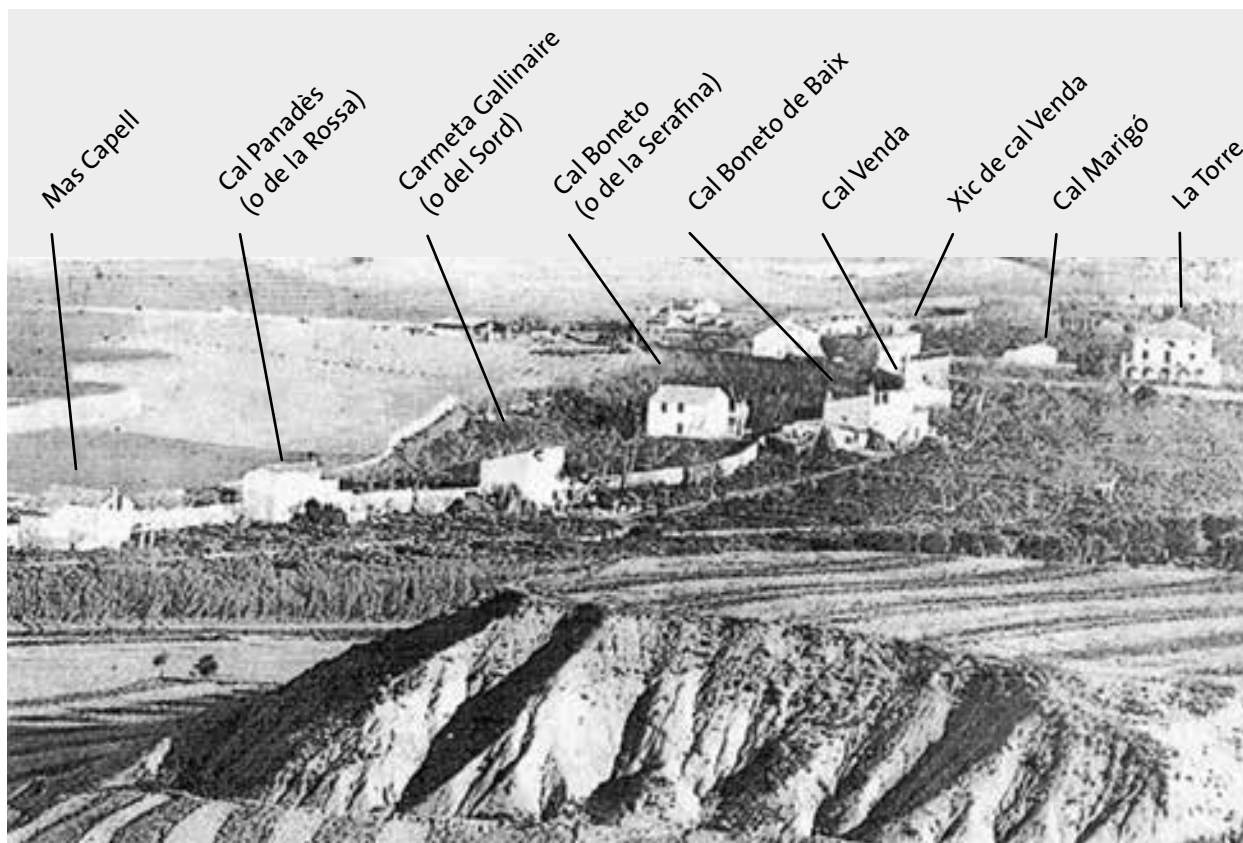
119	Adoberia de Vidal Bosch, SA
120	Adoberia de Vidal Bosch, SA (abans de Pere Massaguer)
	Carrer de la Caritat
103	Adoberia Dernova, SA (abans Curtidos Ferran Esteve, SL i anteriorment adoberia de Josep M Bohigas de can Macià)
104	Adoberia de Josep Botifoll i Marimon
	Carrer d'Antoni Franch
79	Adoberia d'Antoni Franch
	Carrer de la Misericòrdia
96	Vapor Cremat (després fàbrica de teixits de Ramon Carrer i posteriorment adoberia de Murt i Sagristà)
	Plaça de la Bomba
116	Adoberia Magí Andreu (després taller de reparacions)
	Carrer d'Arenys de Mar
116b	Adoberia de Curtidos Pintó, SA (abans d'Antoni Borràs i Quadres)
116d	Adoberia d'Industrias Pere de Carme, SA
	Carrer d'Orient
116a	Adoberia de Curtidos Pintó, SA (abans d'Antoni Marcet)
116b	Adoberia de Curtidos Pintó, SA (abans dels germans Ferrer i anteriorment de Marcial Sisquella i de Josep Munné)
	Carrer de les Varietats
122	Adoberia Curtidos Aqualata, SA (abans adoberia de Josep Rossell i Cayetano Lancina)
124	Adoberia de Josep Palmés i Martí
125	Adoberia de Josep Martí i Jubert

Cami del Rec (desaparegut)	
114	Hort del Cuneu o mas Capell (de Francesca Riba)
121	Hort de la Rossa o del Penedès (d'Antoni Badia i Martí)
123	Hort de la Carmeta o d'Agustí Compte (d'Antoni Badia i Martí)
126	Hort de la Nisa o de Josep Palau (d'Antoni Badia i Martí)
126a	Hort del Boneto (o de la Serafina), de Manuel Castells i Piñol (de Francesc Matosas)
126b	Hort del Boneto de Joan Castells i Piñol (de Francesc Matosas)
126c	Hort del Boneto de la família Marimon-Castells (de Francesc Matosas)
126d	Hort del Boneto de la família Jorba-Castells (de Francesc Matosas)
127 i 128	Hort de cal Venda de Joan Carles i Palau (de la família Rosés-Capell)
129 i 130	Hort de la Sofia de cal Venda (de la família Argelich-Carles)
131	Hort de l'Angeleta o del Morera (de Ricard Borràs i Marsans)
132	Hort de Pere Bertran
137	Hort del Sabaté o del Pau de la Xica
Carrer de Mataró	
126e	Adoberia d'Assumpció Calvet i Còdol (abans bòvila de Eudald Casanovas)
Carrer de Badalona	
136	Indústries Desten, SL (abans horta Roure)
Carrer del Molí de l'Abadia	
135	Adoberia Despell, SA (abans horta de Joan Jorba i Marigó)
133	Adoberia de Pere Bertran
138 i 139	Bassa i molí de l'Abadia (de Josep Bertran i Bertran)

(*) En algun cas, les dades s'han completat, modificat o substituït amb la informació continguda a Antoni Dalmau, M. Teresa Miret i Marta Vives, *Els carrers i les places d'Igualada*. *Igualada*: Revista d'Igualada, 2020.

GRÀFIC 3.1 LES CASES D'HORTOLÀ DE L'HORTA VELLA EL 1882

En aquesta zona, a la fotografia de Josep Sagristà de 1882, es pot veure que existien unes àmplies i frondoses hortes que es conservaven pràcticament intactes vuitanta anys després, segons el plànol topogràfic de 1961. L'espai hortícola era situat sota el Rec, entre la sèquia i el mur de protecció que endegava el curs del riu. El primer hort —a partir de la Baixada de Carme— era el de ca la Nisseta, de Pere Palau. El segon el de l'Aigua Calenta o de la Ció de Florenci Ferrer, després propietat també de Pere Palau. La singularitat d'aquest hort era la de disposar d'una bassa d'aigua calenta procedent de la regulació del nivell d'aigua de la caldera de cal Feu. Tot seguit, hi havia un total de sis hortes de més petites dimensions anomenades horts del Soldat, propietat de Salvador Murt. En el cas d'aquests horts, la seva llargada disminuïa de manera acusadíssima en relació amb els anteriors a causa que el curs del riu s'anava aproximant al del Rec, fins que en el següent tram, l'extrema

proximitat entre l'un i l'altre determinà la inexistència d'horta sota la sèquia. Una vegada superada aquesta confluència, es produïa la situació contrària —un creixent i molt acusat distanciament entre el curs del Rec i el riu, cosa que donà lloc a una petita plana formada per dipòsits fluvials de terra de gran fertilitat. L'esmentat espai, un xic allunyat de la vila (ubicat, doncs, "als afores"), esdevingué l'anomenada Horta Vella, un indret d'agricultura hortícola intensíssima essencial per al proveïment de la població local.

El primer dels horts de l'Horta Vella és el que en documents antics s'anomenava d'en Cuneu i modernament del mas Capell, que va ser propietat de Francesca Riba. Els següents eren el de la Rossa o del Penedès, el de la Carmeta o d'Agustí Compte i el de la Nisa o de Josep Palau, tots tres van ser propietat d'Antoni Badia i Martí. Seguidament, hi havia el del Boneto (o de la Serafina) de Manuel Castells i Piñol, el del Boneto de Joan Castells i Piñol

Vista panoràmica de l'Horta Vella (CECI, Pere Pascual)

i el del Boneto de la família Marimon-Castells, tots tres propietat de Francesc Matosas. L'altra costat del Rec —a la part septentrional— hi havia el del Boneto de la família Jorba-Castells, també propietat de Francesc Matosas. Tot seguit, sota la sèquia i a la part de migdia hi havia els grans horts de cal Venda de Joan Carles i Palau i el de la Sofia de cal Venda de la família Argelich-Carles, que havien estat propietat de Francesc de P. Rosés i després de la família Capell; l'hort de l'Angeleta o del Morera, propietat de Ricard Borràs i Marsans; l'hort de Pere Bertran; i l'hort de Joan Jorba i Marigó, on s'instal·la posteriorment l'adoberia Despell, SA. Poc abans de finalitzar el seu recorregut a la bassa del molí de l'Abadia, el Rec irrigava l'horta Roure —situada a la part septentrional de la sèquia—, on ara s'ubiquen Industrials Desten, SL. L'Horta Vella va ser un lloc allunyat de caire acusadament rural fins molt avançat el segle XX, que comptava amb una població d'hortolans que hi residia de manera

permanent en petites cases disperses localitzades, gairebé en la seva totalitat, a tocar del Rec. Es tracta de les cases hortolà situades successivament al llarg de la sèquia anomenades mas Capell, cal Penedès (o de la Rossa), Carmeta Gallinaire (o del Sord), cal Boneto (o de la Serafina), cal Boneto de Baix, cal Venda, Xic de cal Venda, cal Marigó... (vegeu el gràfic 3.1)

Les esmentades cases es caracteritzaven per una mena de construcció amb uns trets estructurals i una disposició molt comuna als habitatges dels hortolans que havien existit als espais hortícoles d'ambdues bandes del Rec d'Igualada. Per tal de precisar-ne els seus trets més rellevants, prenem com exemple la que encara es conserva dempeus coneguda amb el topònim de mas Capell, que consta de planta baixa, primer pis i porxo. Els esmentats estatges eren de planta rectangular i tenien gruixudes parets exteriors de pedra i morter. A la casa que ens ocupa, l'espai interior és dividit

en tres compartiments separats per dues parets mestres d'un gruix considerable i per una de transversal al mig de l'habitatge al llarg de només dos d'aquests compartiments, els situats a ponent de l'edifici. La planta baixa de la casa té una porta d'entrada, orientada a l'est, que comunica amb l'horta. La major part de les estances d'aquesta planta eren destinades, sens dubte, a estables per a cavalleries i a corrals per a la cria possiblement de bestiar porcí. Des de la porta d'entrada de l'hort s'accedeix a una estança on al fons orientat al nord hi ha una escala que condueix al primer pis. En el replà on acaba aquesta escala, a l'alçada del primer pis, hi ha una altra porta d'entrada a la casa (la principal) oberta a la façana nord que dona al camí del Rec. El primer pis era el que servia d'habitatge a l'hortolà i a la seva família. En el compartiment més oriental hi ha un rebedor que feia, alhora, funcions de menjador i tot seguit s'hi troba la cuina; en el segon compartiment, en direcció oest, un passadís permet l'accés, a dreta i a esquerra, a dues cambres que, probablement, servien de dormitoris; i en el tercer, hi ha dues habitacions més que molt possiblement tenien la mateixa funcionalitat. L'accés al porxo (o tercera planta) s'efectuava a través d'una escala que comença a tocar de l'entrada de la porta del costat del Rec i, per tant, a l'estança que servia de menjador. El porxo té una extensió inferior a la dels pisos inferiors, perquè no comprèn el compartiment de l'edifici situat a l'extrem de ponent. En aquesta part, el quadrant septentrional sobre el primer pis té una coberta de teulada que presenta una acusada inclinació que facilita la circulació de les aigües pluvials en direcció oest; mentre que el quadrant més meridional està cobert amb planxes d'uralita col·locades a un nivell inferior i que presenten una mínima inclinació per facilitar el desguàs. L'esmentada discontinuïtat constructiva fa pensar que és possible que la cambra del primer pis que hi ha sota aquesta teulada és un afegit a la construcció original. En aquest porxo, en el compartiment existent al final de l'escala (el localitzat a la part oriental) no hi ha cap mena de divisió de l'espai; en canvi, el contigu, situat a ponent de l'anterior, es divideix en dues habitacions separades per la paret mestre que contribueix a sostenir transversalment la casa. Pel que sembla, aquesta planta (o porxo) coberta amb la teulada a dos

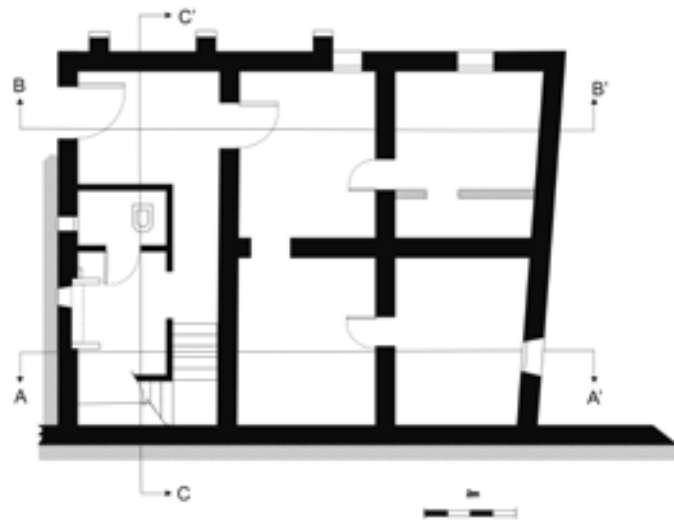
vessants —la qual cosa determina que l'alçada de les habitacions disminueixi tant a la part de l'est com a la de l'oest— servia, amb tota probabilitat, per emmagatzemar la producció hortícola que no es venia immediatament. És a dir, farratges, tomàquets de penjar, cebes, patates, alls... i també productes de la matança del porc, conserves vegetals, etc. (vegeu el gràfic 3.2) La casa estava adossada a la dreta del camí del Rec on hi havia la porta principal que dona accés, a peu pla, al primer pis que servia d'estatge a l'hortolà. La planta baixa queda uns 2,3 metres sota el camí del Rec i té, com s'ha dit, una sortida a l'hort que es troba al mateix nivell del terra d'aquesta planta. Per tant, l'expressat desnivell possibilitava que mitjançant una presa d'aigua del Rec, l'hort es pogués regar per efecte de la gravetat. Es tracta d'una disposició que era força comuna a tota l'horta existent a la dreta del Rec i, sobretot, en els de l'anomenada Horta Vella, atès que en el seu tram final, l'esmentat canal discorria a una alçada força elevada en relació amb el nivell de la plana hortícola de la seva dreta.

En aquest tram del barri del Rec hi havia una concentració molt notable de la indústria adobera al llarg del vell "camí de l'Horta Vella", després de Sant Antoni de Baix. Les fàbriques d'adobar pells que existien en aquest indret ordenades segons la magnitud de la contribució industrial que pagaren durant l'exercici de 1960 eren: Murt i Sagristà, 19.173,9 pessetes; Curtidos Ferran Esteve, SL, 15.702,3; Farrés y Cia, 10.431,44; Antoni Palmés i Bertran, 9.554,36; Josep Palmés i Martí, 6.451,03; Pere Bertran i Rebollo, 4.788,84; Felip Combalia i Tomàs, 4.412,77; Jaume Vives i Font, 4.246,99; Joan Roca i Puiggrós, 3.980,6; Josep Mussons i Claramunt, 3.874,7; Julia Godó i Biosca (vda Castellort), 3.708,79; Joan Balcells i Martí, 3.245,1; Gabriel Vidal i Rovira, 2.913,67; Joan Vidal i Bosch, 2.587,26; Pere Palmés i Martí, 2.580,4; Josep Munné i Jubert, 2.477,46; Josep Botifoll i Marimon, 2.367,66; Agustí Compte i Salat, 2.367,66; Josep Jorba i Roch, 2.367,66; Manuel Noguera i Vallès, 2.367,66; Marcellí Farrés i Boladeras, 2.311,38; Carles Casanovas i Martí, 2.288,72; Manuel Vich i Mestres, 2.259,21; Josep Martí i Jubert, 2.205,68; Joan Esteve i Aguilera, 2.045,1; Josep Salat i Grimau, 2.045,1; Celestí Palmes, 2.045,1; Josep Vaqués i Passarell, 1.989,13; Pere Casanovas i Martí, 1.935,3;

GRÀFIC 3.2 PLÀNOLS DE LA CASA D'HORTOLÀ ANOMENADA MAS CAPELL

AUTORS:
PERE PASCUAL I DOMÈNECH
CARME FERRERAS I DALMAU

PLANTA BAIXA

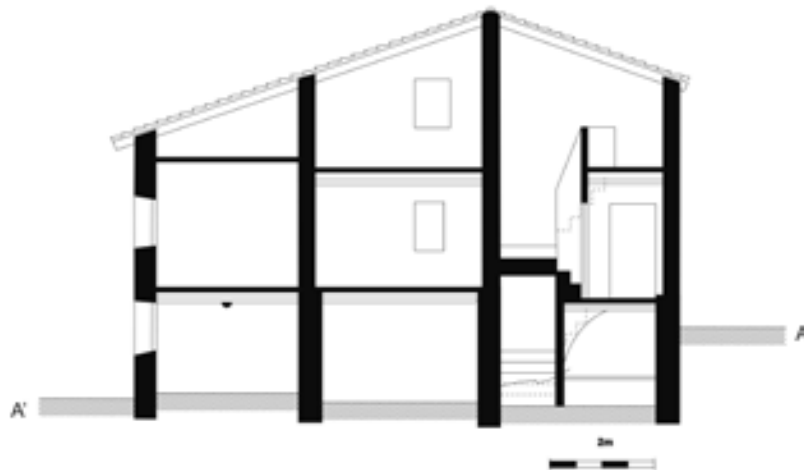
PRIMER PIS

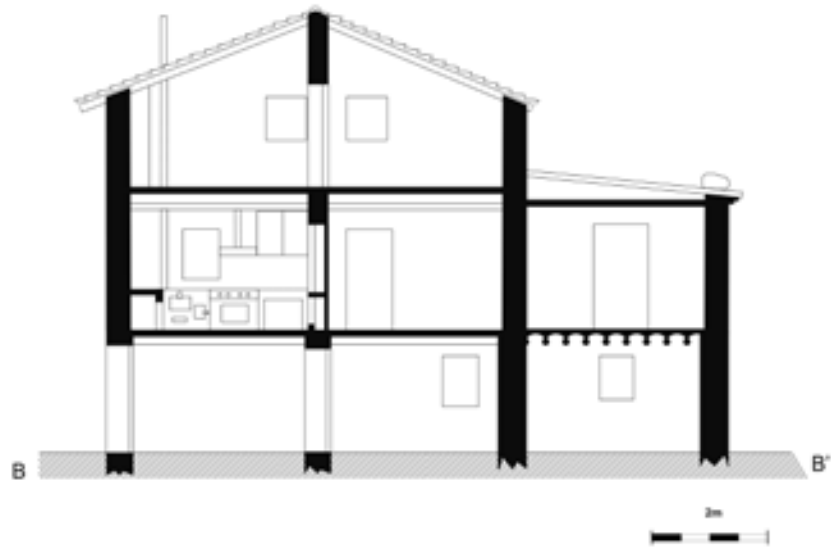
PORXO

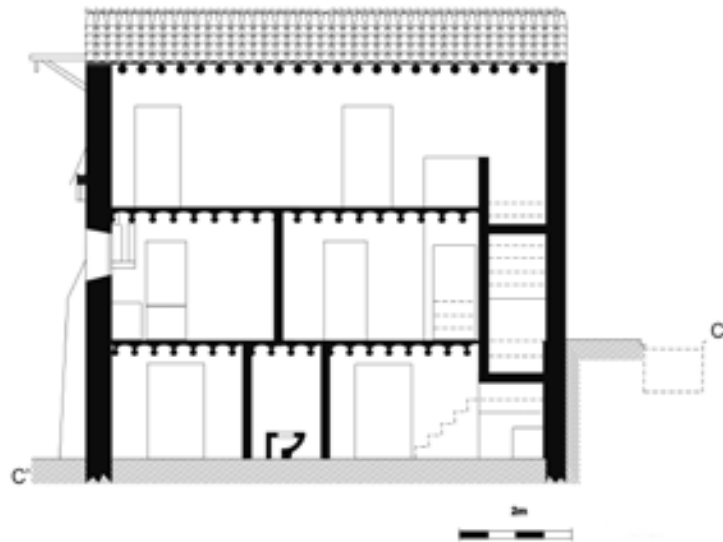
SECCIÓ A-A'

SECCIÓ B-B'

SECCIÓ C-C'

La casa d'hortolà anomenada mas Capell (CECI, Pilar Cuerva)

Josep Vidal i Palau, 1.612,75; Arcadi Soterias i Soler, 1.165,29; Jaume Murt i Marigó, 80,29; Cayetano Lancina i Domínguez, 66,91... Entre el conjunt d'edificis de caire industrial que tenen interès arquitectònic en aquesta zona del barri del Rec hi ha el de l'antiga adoberia de Josep Pelfort —reconvertida en una casa d'habitatges— que dissenyà Josep Pausas i Coll, localitzada al carrer de Sant Antoni de Baix, 5, i l'adoberia que projectà Ignasi M Colomer i Homs per encàrrec de Joan Balcells, al número 96 del mateix carrer.

En aquesta part de la barriada es va ubicar també un nombre molt considerable d'empreses de gènere de punt majoritàriament constituïdes durant l'època de gran expansió d'aquesta indústria a la ciutat entre el 1945 i el 1970. Els factors explicatius de l'esmentada concentració semblen relacionats amb la disponibilitat de força sòl apte per a usos industrials i al fàcil accés al carrer de la Soledat que era una via ràpida d'entrada i sortida

al casc urbà. Sigui com sigui, les fàbriques de punt ubicades al carrer de la Caritat eren les de Pere Bisbal Busquest y Cia (Talisman), 14; Josep Masdeu i Cabré, 18; Vallès Seuba, SA, 28; Josep M Vives Pelfort (Bebecrece), 36-38; Agramunt y Pelfort, SL (Mastil Bongo), 53; Vda de J Biosca Riera, SA (Escorpion), 60; Josep Badia i Enrich (Minvats), 71; Jordi Morera, Anna M Velàzquez i Eduard Palmés (Geduar), 89; i Francesc Carrer i Marcé (Tricpunt), 93. Al carrer de Sant Antoni de Baix les de: Salvador Prat i Baliu, 6; Francesc Roca i Gabarró (Sagitar), 25; Josep Mussons i Casanovas (Galafloat), 45; Vidal Soler, SA, 60; i Marcelli Enrich i Gabarró (Laypun), 72. A la travessia d'Antoni Franch les de: Fabricantes de Género de Punto Reunidos, SA, 2; Celdoni Santacana i Queralt (Ribsan), 3; i Joan Poch i Pujadas (Mallarich), 5. A la Plaça de la Bomba, la de Joan Sagués i Tusal, 7. Al carrer de la Boixeta, la de Joan Rojas i Soler, 9. Al carrer Celdoni Guixà, la de Segués, SA. Al carrer Badalona, la de Pere Bertran (Truber). I a l'Avinguda de Vilanova del Camí, les de Ricard Solé i Mensa, 4; Confecciones Llambés, 47; i Mateu Lloró, SA (Mally), s/n. Una vegada més, el barri darrere la seva aparença virtual d'un barri adober evidència que es tractava d'una concentració industrial molt més polièdrica i diversificada del que una mirada superficial i apressada podria suggerir. La indústria tèxtil tradicional (la cotonera) i la nova indústria tèxtil del gènere de punt hi van tenir sempre una presència molt rellevant.

Entre els edificis seleccionats per ser estudiats de manera monogràfica d'aquesta zona del Rec hi ha tres grups d'adoberies, dos dels quals van ser triats pel fet que les llargues voltes que cobrien els seus baixos —on es feien les operacions de ribera— i el caràcter rústic de la construcció semblava suggerir que es tractava d'edificacions antigues. Però la recerca sobre els seus orígens ha evidenciat que es tracta d'edificacions fetes al llarg del vuit-cents, amb unes tècniques constructives que poc o gens havien canviat des del segle anterior. Un d'aquests grups és l'integrat per les adoberies d'Anton Castelltort (Ton del Jaume), Joan Lluçà i Josep Tous (annex 3.1) i l'altre per les de Minguet del Pèrrica i d'Antoni Murt (annex 3.4). Un altre grup d'adoberies objecte d'investigació monogràfica ha estat el que totalment remodelat és avui dia l'adoberia de Miquel Farrés Rojas, SA, i que

Façana modernista de l'antiga adoberia de Josep Pelfort al carrer de Sant Antoni de Baix (CECI)

agrupa les antigues fàbriques d'adobar pells de Miquel Franch, Rafael Vives (cal Feu), Rafael Valls (cal Maco) i Marià Padró i Brufau, que conserva un element arquitectònic singular —una sala amb voltes d'aresta sostingudes per dotze columnes— procedent de l'antiga adoberia de cal Maco que justifica juntament amb la importància històrica que van tenir els esmentats establiments dedicar-hi una atenció àmplia i específica (annex 3.2) L'antiga fàbrica Vila, Subirà y Cia (el Vapor Cremat) va ser, sens dubte, l'element arquitectònic més important d'aquest tram del Rec, la qual cosa feia ineludible dotar-lo d'un estudi monogràfic (annex 3.3). Una de les construccions més típiques de la sèquia igualadina durant el set-cents i el vuit-cents van ser les nombroses cases d'hortolà existents en molts dels horts, de les quals n'existia una notable concentració a l'Horta Vella. Per tal d'il·lustrar-ne els orígens d'almenys una d'elles, hem estudiat, també de manera monogràfica (annex 3.5), les

vicissituds històriques dels horts i les cases de cal Venda que van esdevenir propietat del singular apotecari Francesc de P. Rosés. I, per acabar, el darrer estudi monogràfic està dedicat a la trajectòria —des de finals de l'Antic Règim— de l'element primigeni del Rec l'històric molí de l'Abadia, la construcció del qual data del transit entre l'Alta i la Baixa Edat Mitjana (annex 3.6). Malauradament, com hem advertit en les seccions anteriors, també algun d'aquests components d'innegable interès patrimonial ha desaparegut en el decurs d'aquests darrers anys. És el cas, per exemple, de les cases d'hortolà de cal Venda juntament amb tota l'Horta Vella. Més lamentable resulta la pèrdua d'un edifici de gran valor històric per Igualada com la del Vapor Cremat, víctima de l'eixample del carrer Misericòrdia que cal inscriure en una política d'actuacions urbanístiques de caire parcial que poca cosa (o pràcticament res) aporten a la solució dels problemes de viabilitat urbana.

En primer pla, una de la desena de fàbriques de gènere de punt que es van localitzar al carrer de la Caritat (CECI, Gemma Estrada)

Fàbrica de gènere de punt de Vda de J. Biosca Riera, SA localitzada entre els carrers de la Caritat i de Sant Antoni de Baix (CECI, Gemma Estrada)

ANNEX 3.1

LES ADOBERIES D'ANTONI CASTELLTORT, JOAN LLUCIÀ I JOSEP TOUS

C/ Sant Antoni de Baix, travessia de Sant Antoni i Ronda del Rec

L'estudi correlatiu (que no unificat) de les tres antigues adoberies contigües que havien estat d'Antoni Castelltort (àlies, Ton del Jaume), Joan Lluçà i Josep Tous és determinat pel fet que totes tres van ser adquirides durant el bienni de 2001-02 per l'empresa adobera Haubi, S.A., la qual, durant els anys posteriors, les uní i explotà de manera unificada.

1/ L'ADOBERIA D'ANTONI CASTELLTORT I BORRÀS (ÀLIES TON DEL JAUME)

LES ADOBERIES HERETADES PER JOSEPA FERRER

Els pare i fill Joan i Ramon Badia eren, a començaments del vuit-cents, fabricants de draps. El maig de 1804, Ramon Badia i Riba es casà amb Josepa Ferrer, filla d'un blanquer. La núvia va rebre un dot de 4.000 pessetes, una calaixera, roba i vestits. En el decurs de les primeres dècades del segle XIX, aquesta família passà de produir draps a exercir de blanquers. La mutació ja s'havia materialitzat el març de 1829, quan es van signar capítols arran de l'enllaç entre Josep Badia i Ferrer, "fadrí blanquer" —fill de Ramon, "fabricant de paños", difunt— i Maria Seguí i Güell, filla d'un sabater. En el contracte matrimonial esmentat, la seva mare, Josepa, li cedí, de manera irrevocable, "una adoberia pròpia de dita donadora, en la que vui dia treballa lo mateix Joseph sens que dega est ni los seus satisfere lloguer algun a la dita sa mare...". El pare de la núvia dotà la seva filla amb 2.666,66 pessetes, una calaixera, roba i vestits.

El negoci adober de Josep Badia evolucionà, pel que sembla, positivament; però aquest blanquer es trobà que no va tenir un hereu a qui deixar l'obrador, la qual cosa implicà que la seva filla Paula esdevingués hereva de tots els seus béns. Paula Badia es casà amb Francesc Castelló i Burgada, blanquer, natural i veí de Vallmanya (Arenys de Mar). En els capítols signats l'octubre de 1853, Josep Badia cedí a la seva filla tots els seus béns amb les habituals reserves d'usdefruit i de vendre i contractar. Els pares del nuvi es van comprometre dotar-lo amb 4.266,66 pessetes, un escriptori i roba i altres 1.333,33 pessetes per les "joyas, vestits y demás apéndices nupcials...". En contrapartida, Badia va prometre al seu gendre "la tercera part de tots los beneficis y aumentos, tant del produhit per lo patrimoni, com del guañat ab la fabricació de blanquer y de qualsevol altre negoci [...] baix especial obligació de aquella adoberia q[u]e tenen y poseeixen en la Pla Inferior de esta vila, la q[u]e confronta a sol ixent ab los mateixos donadors; a mitg dia, ab los honors de Pau Gassó; a ponent, ab lo camí q[u]e per allí pasa; i a tramuntana, ab los hereus y successors de Farré dit lo Butifarra...".

El juny de 1866, el traspàs de la seva mare (Josepa) obligà Josep Badia a fer inventari dels béns que havia heretat del seus pares. El béns immobles procedents del seu pare consistien en dues cases al carrer de Sant Roc, una al de Sant Domènec i dos pallers i dos establiments en aquest mateix carrer i dues vinyes i un tros de terra al terme d'Òdena. L'herència rebuda de la seva mare estava constituïda per una casa al carrer de Sant Antoni de Baix, dues adoberies juxtaposades amb un edifici annex i una vinya al terme d'Òdena. Les adoberies formaven part del patrimoni familiar arran que Josepa Ferrer havia esdevingut hereva d'una nissaga de blanquers que tenien els seus obradors en aquesta zona, com a mínim, des de finals del set-cents. Una part d'aquest espai l'adquirí el 1790 en establiment Joan Ferrer i Novell, blanquer, a Pere Joan Castelltort, també blanquer. En aquest contracte, el segon cedí al primer “perpètuam[en]t tot aquell tros de terra...” situat “en la partida dita lo Camp del Valls...”, que limitava, a l'est, amb terra de Joan Ferrer Novell, l'adquiridor; a migdia, part també amb terra de Joan Ferrer; i, a tramuntana, també amb terra de Joan Ferrer. Per tant, segons les afrontacions, en aquesta època Joan Ferrer ja posseïa una quantitat considerable de terra en l'esmentada contrada, que s'incrementà arran d'aquesta adquisició. Es més, sembla que també posseïa terrenys a tocar del Rec, a la banda de ponent de la baixada de can Padró. El 1866 en aquest terrenys procedents dels Ferrer existien diverses adoberies que ocupaven una superfície considerable i, probablement, feia anys que estaven edificades. Els capítols datats el 1829 —signats arran del casament de Josep Badia i Ferrer— permeten establir que en aquesta època ja n'existia una, com a mínim. És possible que l'obrador familiar només ocupés una part d'aquest espai i que la restant estigués cedida en arrendament a un altre o més adobers.

LA CESSIÓ EN ESTABLIMENT DE SENGLES ADOBERIES A BALIU I CASTELLTORT

En els anys següents, Josep Badia i la seva família van traslladar la seva residència a Barcelona, on

continuaren exercint de blanquers. En el seu testament (datat el gener de 1878), quan ja residia a la ciutat comtal, declarà la seva filla Paula hereva universal de tots els seus béns i feu constar que el seu gendre (Francesc Castelló) a més del dot aportà “posteriormente procedentes de su peculio, la cantidad [...] treinta mil pesetas, con cuya suma ha sido construida la fàbrica de la bajada de la casa de Mariano Padró, lindante con la casa de Pablo Gassó yalzada y mejorada la otra contigua a la misma, se han renovado las viñas del patrimonio y aumentado el capital del negocio de la casa y por lo mismo se reconoce en cuanto a aquella suma deudor [...] y de la cual podrá disponer en la época y forma que bien le parezca, aun cuando para ello sea necesario vender o hipotecar alguna o algunas de sus fincas...” Un parell d'anys després, Badia atorgà poders al seu gendre Francesc Castelló —aleshores blanquer, veí de Barcelona— per tal de cedir en establiment a Joan Baliu i a Antoni Castelltort, junts o per separat, les dues extenses adoberies que posseïa entre els carrers de Sant Antoni de Baix, la baixada anomenada de can Padró (actualment de Carme) i el Rec.

En compliment d'aquest designi, Castelló cedí (el gener de 1880) en establiment perpetu a Joan Baliu i Ferrer: 1) Una “casa con una fàbrica de curtidos al detrás con sus correspondientes tinas situada en la calle Sant Antonio [...], señalada con el número cuatro. Se compone la casa de bajos, tres pisos y golfa y la fàbrica de bajos y un piso o sala...”, que limitava, a ponent, amb Ignasi Valls; a l'est, amb Pau Gabarró i Gassó; a migdia, amb la fàbrica de Francesc Castelló “mediante en el plano terreno de un callejón de que luego se hablarà...”; i al nord, amb el carrer Sant Antoni. En relació a aquest predi s'efectuà el següent advertiment: “el terreno que ocupa la fàbrica [...] era antes un patio habiéndola levantado a sus costas el predicho Don José Badía...”. 2) Un “edificio tenería, sin número [...] en el punto llamado Bajada de casa Padró con todas sus tinas, aparatos, útiles, enseres y demás pertenecientes a dicha fabricación propios del concedente y existentes hoy en la misma tenería. Se compone de bajos y de dos pisos o salas...”, que limitava, a migdia, amb Pau Gabarró i Gassó; al nord, amb propietat de Francesc Castelló (abans Gabriel Vallès); a l'est, amb la fàbrica que es descriu a continuació “mediante en nombrado callejón...”; i a

l'oest, amb la baixada de can Padró. 3) I un altre “edificio sin número que antes era un patio [...]. Contiene en la parte más baja o subterránea, comunicando con la finca descrita en segundo lugar, un pasadizo abovedado en cuyo extremo inferior hay una puerta que comunica con un grande local con dos departamentos en cada uno de los cuales existen tinas de manpostería formando una fábrica de curtidos abovedada que queda de propiedad del establente [...]. Sobre la bóveda del departamento del local ante dicho contiguo al pasadizo indicado, tiene la finca que se establece y de que se trata un local destinado hoy para depósito de cortezas y a su lado, sobre un terraplén que queda para el adquiridor un cilindro que también queda para este mismo, con una puerta en la parte de oriente que da a un patio grande que tiene su entrada por la calle de San Antonio el cual asimismo queda para el concedente. Sobre el punto o local del cilindro y del depósito de cortezas, hay un piso destinado para útiles de la fabricación de curtidos y encima de éste un cubierto en que actualmente se coloca el ‘roldó’ y un terrado o estendedor...”. Es diu que aquesta part de l'adoberia limitava, a l'est, amb la fàbrica i el pati gran que es reservà l'establient; a migdia, amb aquesta mateixa fàbrica; a ponent, amb el “pasadizo o callejón primeramente nombrado...”; i al nord, amb Ramon Vives Fàbregas. Es tracta, doncs, dels terrenys on hi hagué la casa i de gran part dels que ocupà l'adoberia dels Baliu, la qual passà després a Antoni Palmés. Pel que fa a les condicions de l'establiment, s'imposa el pagament d'un cens anual de 120 pessetes i una entrada de 38.000 pessetes, 25.000 de les quals en aquest acte i les 13.000 restants a voluntat de l'adquiridor abonant per les sumes pendents un interès del 6 %. Es contempla la possibilitat de redimir el domini capitalitzant el cens al 6%.

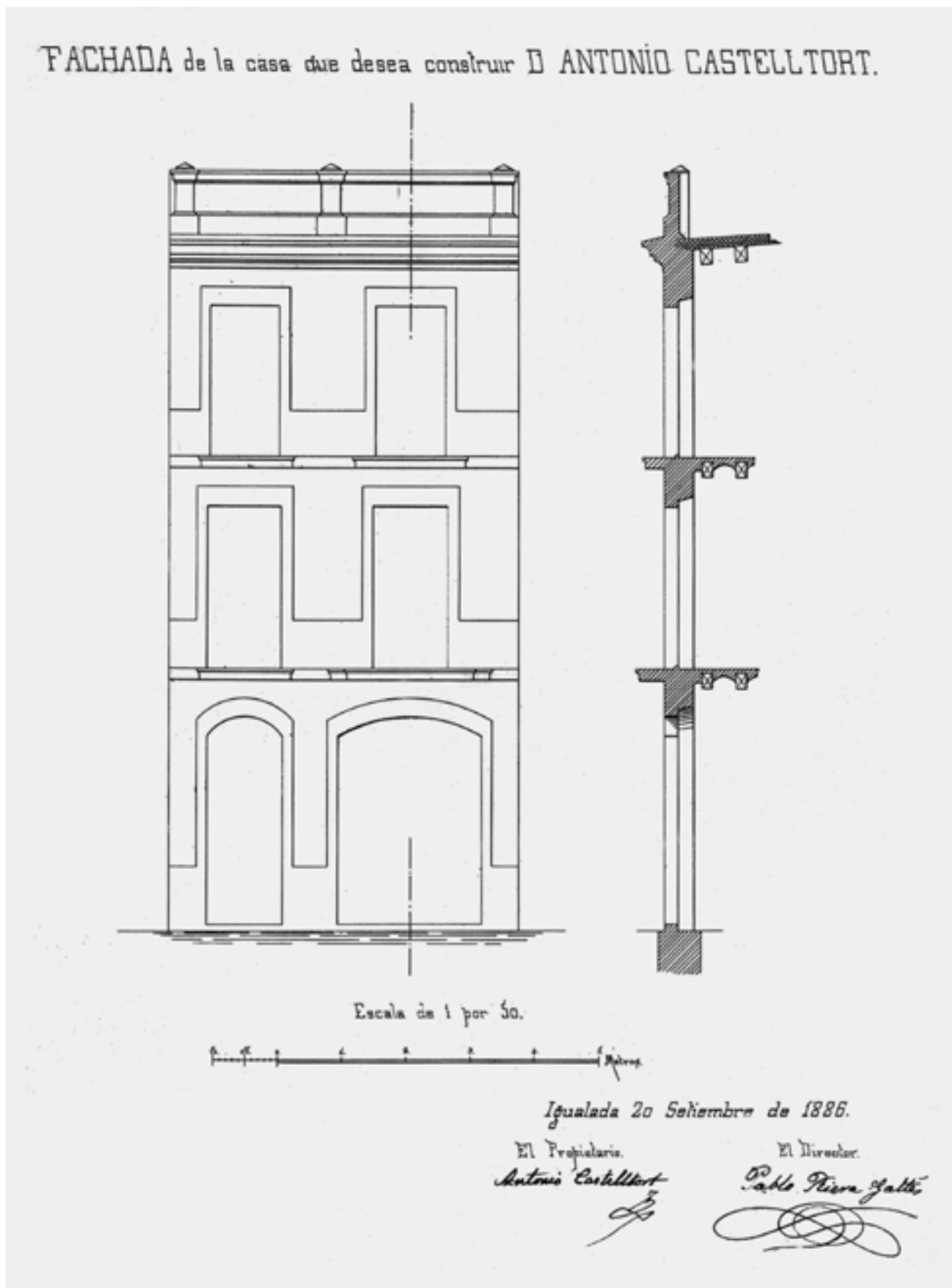
El mateix dia, Francesc Castelló cedí en establiment a Antoni Castelltort i Borràs: 1) Un “edificio tenería, con sus tinas y demás accesorios, con su patio adjunto, con entrada por la calle de San Antonio bajo [...] la tenería está cubierta con bóveda y tejado encima de ella...”. 2) Un “departamento tenería con sus tinas situado [...] al extremo norte de la tenería comprendida en la designa anterior, separada ésta por una pared y comunicando con la misma por medio de una gran abertura, cubierta

también de bóveda...”. Es precisa que “esta fábrica o departamento tenería [...] era parte de aquel edificio, antes patio, adquirido hoy en enfiteusis por el recordado Baliu...”, i que ambdues finques “forman un solo edificio con el patio antes mencionado o anexo a la tenería, primeramente confrontadas, aunque divididas para su mejor descripción, constituyen ahora y se establecen como una sola finca que la componen los dos [...] departamentos y el repetido patio...”. En aquesta època, ambdós predis limitaven, a l'est, amb Joan Lluçà i amb els hereus de Ramon Trullàs; a migdia, amb el Rec; a ponent, part amb Pau Valls i socis, part amb Pau Gabarró i Gassó, part amb Joan Baliu i part amb Ramon Vives; i al nord, part amb el carrer de Sant Antoni i part amb l'esmentat Baliu. En aquest contracte, l'adquiridor quedà obligat a pagar un cens de 600 pessetes anuals —també amb possibilitat de redimir-lo a base de capitalitzar-lo al 6 %— i a abonar 2.500 pessetes en concepte d'entrada.

Josep Badia i Ferrer morí el novembre de 1883. La seva vídua, Maria Seguí i Güell i la seva filla Paula Badia van efectuar, el febrer de 1884, un detallat inventari dels béns i dels deutes deixats per Josep Badia. S'hi consignen les cases que la família posseïa al carrers de Sant Roc i de Sant Domènec, els pallers del carrer de Sant Francesc i els censos sobre terrenys de l'esmentat carrer. L'apartat més interessant és la relació detallada dels establiments efectuats a la meitat occidental de l'illa formada pel carrer de Sant Antoni de Baix, la baixada de Carme i el Rec on s'havien aixecat diverses adoberies. La marxa d'aquesta família d'Igualada comportà —com posa de manifest l'expressat inventari— que el relativament considerable patrimoni immobiliari que posseïa a la població estigués, en la seva totalitat, arrendat o cedit en contractes d'establiment.

VICISSITUDS DE L'ADOBERIA D'ANTONI CASTELLTORT

Els Castelltort són una nissaga d'adobers que té els seus orígens al segle XVIII. El setembre de 1809, es van signar els capítols matrimonials relatius a l'enllaç entre Jaume Castelltort i Aguilera, “blanquer”, amb Maria Rosa Borràs i Bas, filla d'un

Plànol de la façana de l'adoberia de cal Ton del Jaume al carrer de Sant Antoni de Baix, datat el 1886 (ACAN, AMI, registre 7713)

paperer. El pare del nuvi li donà 666,66 pessetes, roba i matalassos i li va prometre “dos anys de estada de casa y una part de adoberia...”, mentre que la núvia va rebre un dot de 1.333,33 pessetes, una calaixera, vestits i roba. Jaume Castelltort morí l'agost de 1839 i el succeí el seu fill primogènènt Antoni Castelltort i Borràs (àlies Ton del Jaume), que heretà del seu pare una casa ubicada al carrer de la Concepció, que limitava, a ponent, amb la de Marià Padró. Estava casat amb Magdalena Gassó i Barral que tampoc no estava gaire ben dotada, perquè els seus béns es limitaven a una vinya al terme d'Òdena, partida Pla de la Torre. En aquesta època, Antoni Castelltort era, doncs, un home de pocs cabals i no tenia adoberia pròpia. L'abril de 1876, es van signar capítols arran del casament del seu hereu Jaume Castelltort i Gassó amb Esperança Enrich. Els pares del nuvi van llegar els seus béns a Jaume —amb les reserves d'usdefruit, de vendre i d'hipotecar— i els de la núvia dotaren la seva filla amb 1.500 pessetes i una calaixera, roba i vestits.

La família Castelltort explotà l'adoberia del carrer de Sant Antoni de Baix, 10, des que l'adquirí en establiment el 1880. El 1886 hi ha constància que es van fer obres de remodelació i

possiblement també d'ampliació. És probable que els Castelltort estiguessin interessats en redimir el contracte d'establiment i consolidar la plena propietat de l'adoberia. Però quan el 1898 va tenir lloc la redempció, contra tota lògica, l'esmentada operació no s'escripturà ni a nom d'Antoni ni de Jaume Castelltort, sinó d'Esperança Enrich, la nora del primer i la muller del segon. L'octubre d'aquest any, Ricard Castelló i Badia —del comerç, veí de Sant Feliu de Guíxols—, en nom propi i de la seva mare (Paula Badia) vengué a Esperança Enrich i Gassó el domini directe de què disposava sobre: 1) l'adoberia i el pati adjunt que tenia la seva entrada pel carrer de Sant Antoni de Baix, que “está cubierta de bóveda y tejado encima de ella...” i que limitava, a ponent, amb Joan Baliu “en cuyos bajos hay la finca que se describirá [...] como segunda designa...”; 2) i un “departamento tendría con sus tinas situado [...] al extremo norte de la tenería comprendida en la designa anterior, separada de ésta por una pared, comunicándose por una gran abertura cubierta de bóveda...”, que limitava, a l'est, amb la finca anteriorment descrita. El preu de venda d'aquest domini s'escripturà en 8.000 pessetes i en aquest acte hi assistiren Antoni Castelltort,

Planta baixa (o ribera) de l'adoberia de cal Ton del Jaume (CECI)

que es donà per assabentat de la transacció, i el fill d'aquest (Jaume Castelltort) i marit de la compradora. Per tant, Jaume Castelltort es trobà, durant uns anys, vinculat a un negoci adober ubicat en una fàbrica força gran, de la qual el domini útil era propietat del seu pare, i el domini eminent, de la seva muller. La situació canvià arran de la mort d'Antoni Castelltort (el juny de 1901) que el convertí en hereu d'un d'aquests dominis. El setembre de 1901, aixecà inventari dels béns que heretà del seu pare, que no s'havien vist incrementats al llarg d'aquests anys i seguien consistint en la casa del carrer de la Concepció, la vinya del Pla de la Torre i l'extensa adoberia de començaments del carrer de Sant Antoni de Baix

El desembre de 1903, Jaume Castelltort i Gassó dictà testament i designà hereu universal el seu fill primogènit, Jaume Castelltort i Enrich. El traspàs de Jaume Castelltort, pare, va tenir lloc el juny de 1916 i el seu hereu va donar continuïtat al negoci adober i, segons sembla, el 1920 reedificà l'adoberia. El 1919, Jaume Castelltort i Enrich es casà amb Julita Godó i Biosca, amb la qual tingué dos fills Esperança i Jaume. La seva mare, Esperança Enrich, morí l'agost de 1929, i el traspàs de Jaume Castelltort va tenir lloc l'agost de 1936. intestat. Efectuades les diligències judicials pertinents, el 1940 Julita Godó va ser reconeguda usufructuària dels béns deixats pel seu marit —entre els quals l'adoberia del carrer de Sant Antoni de Baix— i els seus fills hereus de manera indivisa. En aquesta època, Julita Godó (juntament amb els seus fills) havia passat a residir a Barcelona. Posteriorment, el 1947, Esperança Castelltort i Godó, casada amb Armand Tomàs, joier, veïna de Barcelona, vengué els seus drets a l'herència indivisa de l'adoberia al seu germà Jaume Castelltort, aleshores també veí de la ciutat comtal. L'òbit, el setembre de 1962, de Julita Godó implicà que el seu fill Jaume Castelltort i Godó —que exercia d'"industrial" a Barcelona— adquirís la plena propietat de l'adoberia. El nou propietari (malgrat no residir a Igualada) retingué el domini d'aquesta finca durant força anys, concretament fins a l'octubre de 2002 en què la vengué a la societat Haubi, S.A., representada per Jaume Domènech i Giralt. En la inscripció registral d'aquesta transacció es diu que es tractava d'una adoberia "de dos departamentos y patio".

2. L'ADOBERIA DE JOAN LLUCIÀ

L'abril de 1841, Joan Lluçà i Badia, "mestre blanquer" —fill de Ramon Lluçà, també blanquer— va fer testament i designà hereu universal de tots els seus béns el seu fill Joan Lluçà i Murt. Entre els béns que posseïa hi havia una adoberia que limitava amb el Rec, situada a l'est de la de Josep Badia, que després fou cedida a Antoni Castelltort. El juliol de 1885, el seu hereu, Joan Lluçà i Murt, cedí en arrendament al seu fill cabaler Ramon Lluçà i Grifell, blanquer, "toda aquella tenería, con el pozo, tendedero, patio y demás a ella concerniente..." amb "todos los instrumentos, útiles y enseres del oficio o industria de curtidor existentes hoy en la tenería...", situada a tocar del Rec, que limitava, a l'est, amb Josep Tous; a migdia, amb el Rec; a ponent, amb Josep Badia; i al nord, amb una casa del mateix arrendador. La durada del contracte s'establí en cinc anys i l'arrendatari es va comprometre a pagar 500 pessetes anuals i les contribucions que gravaven l'immoble.

Joan Lluçà i Murt morí el setembre de 1885, és a dir, poques setmanes després d'haver cedit l'adoberia en arrendament a un dels seus fills. El novembre d'aquest any, Gaietà Lluçà i Grifell manifestà que en els capítols matrimonials signats arran del seu enllaç amb Lluïsa Nadal i Font va ser designat hereu dels béns del seu pare i formalitzà inventari de l'herència, que consistia en una casa al carrer de Sant Antoni de Baix, l'adoberia existent al darrere d'una part de la casa, una vinya al terme de Vilanova del Camí i un cens sobre un terreny situat a la zona de la Creueta, a tocar del Rec. Gaietà Lluçà i Grifell residia, des de feia anys, a Manresa i és possible que l'adoberia continués cedida en arrendament al seu germà Ramon. Sigui com sigui, Gaietà morí l'octubre de 1896 sense descendència. En el seu darrer testament, datat a Manresa el setembre de 1886, designà hereu universal dels seus béns la seva muller Lluïsa Nadal i Font. En l'inventari efectuat per aquesta consta la casa del carrer de Sant Antoni de Baix i l'adoberia a la part posterior, però no la vinya i el cens abans esmentats que probablement ja havien estat alienats. Lluïsa Nadal morí intestada el maig de 1905 i mitjançant els tràmits judicials pertinents, van ser declarats hereus els seus germans Teresa, Maria

Dolors, Pere i Antònia Nadal i Font en una cinquena part cadascun, i les seves nebodes, hereves del dret de la seva mare, Paula Nadal, que ja s'havia mort, Paula i Maria Martrús i Nadal, en una desena part cadascuna. Els beneficiaris de l'herència van fer inventari dels béns deixats per la difunta: les esmentades casa i adoberia a la part del darrere.

L'extrema fragmentació en què havia quedat aquesta propietat arran del traspàs de Lluïsa Nadal determinà que Pere Nadal decidís adquirir les parts corresponents a les seves germanes i nebodes a fi de reunificar les finques. El febrer de 1896, comprà a la seva germana Teresa la cinquena part de la casa i de l'adoberia, transacció que s'escripturà pel preu de 1.806 pessetes. Un mesos després, l'abril d'aquest any, Martí Martrús li va vendre la desena part de la seva filla Paula Martrús i la cinquena de la seva muller, Dolors Nadal, per un import escripturat en 2.709 pessetes. El juliol comprà la desena part que posseïa la seva neboda Maria Martrús (resident a Gijón) per 903 pessetes segons l'escriptura. L'endemà completà l'adquisició d'aquests immobles amb la compra a Antònia Nadal de la cinquena part restant pel preu declarat de 1.806 pessetes. El nou propietari de la casa i de l'adoberia gaudí poc temps de les esmentades finques, perquè morí l'agost de 1909. En el seu darrer testament nomenà la seva germana Dolors Nadal hereva universal dels seus béns. La beneficiària del llegat conservà aquests immobles fins que el novembre de 1916 va vendre l'adoberia (de 453m²) i una altra finca —probablement la casa— a Ramon Ferrer i Cuyné. El preu d'aquesta transacció s'escripturà en 21.000 pessetes. El comprador, Ramon Ferrer, va morir el març de 1938. En capítols matrimonials havia nomenat el seu fill Llorenç Ferrer i Pareta hereu universal.

En els anys posteriors, Llorenç Ferrer segregà petites parts de l'adoberia que van ser ocupades, a la banda de ponent, per Ramon Vidal i, a la de tramuntana, per aquest mateix i per J. Enrich... Finalment, el maig de 1950, la va vendre (reduïda a 339,43 m²) al blanquer Josep Salat i Grimau. L'esmentat adober morí el juliol de 1996 i en testament designà la seva muller, Maria Montserrat Rius i Valls, hereva universal dels seus béns. En aquesta època, l'adoberia per efecte de les segregacions abans esmentades limitava, a l'est, amb

Narcís Rius; a migdia, amb el Rec; a ponent amb Jaume Castelltort i amb Ramon Vidal (ara J. Enrich); i al nord, amb J. Enrich. El febrer de 2001, la vídua Maria Montserrat Rius va vendre aquesta adoberia (juntament amb les altres tres parts en què s'havia segregat) a la societat Haubi, S.A., representada per Jaume Domenech i Giralt.

3. L'ADOBERIA DE JOSEP TOUS ("LA FASSINA")

L'adoberia situada al xamfrà del Rec amb la baixada de la travessera del carrer de Sant Antoni de Baix el 1863 encara no existia. La propietària d'aquest predi era Caterina Fàbregas i Mas, vídua de Vicenç Figuerola, veïna d'Òdena, que l'havia heretat del seu pare. El març de 1851 es van signar capítols matrimonials arran de l'enllaç de Joan Figuerola i Fàbregas, hisendat —natural d'Igualada i veí d'Òdena, fill de Vicenç (difunt) i de Caterina— amb Teresa Ferran i Dalmases. La mare del nuvi (Caterina Fàbregas) va fer donació de tots els seus béns al seu fill i hereu amb les reserves habituals. La mare de la núvia dotà la seva filla amb una llegítima de 5.333,33 pessetes, 1.333,33 de les quals en roba, vestits i calaixera i, a més, el seu germà Josep Ferran li feu donació de 2.666,66 pessetes. El novembre de 1858, Caterina Fàbregas es veié obligada a garantir el pagament d'un dot de 5.733,33 pessetes arran de les noces de la seva filla Cristina Figuerola. Mentrestant, entre el 1856 i el 1863, els esmentats mare i fill, per raons que no acabem de copsar, van cedir a tercers gran part del seu patrimoni immobiliari mitjançant successius establiments. El febrer de 1856, una vinya "a bancals" que posseïen a la partida dels Puigs, terme d'Òdena. El març de 1858, un hort situat a la partida dels Horts, terme de Vilanova. El març de 1862, una vinya situada a la partida de les Parellades, terme de Vilanova del Camí... En el decurs d'aquest període també van acumular algun deute. El juliol de 1862, Caterina Fàbregas i el seu fill van contractar un crèdit de 2.000 pessetes amb el ferrer Josep Vilarrubies, pel termini d'un any, pagant el 6% d'interès i oferint en garantia hipotecària una casa del carrer del Born.

Façana de l'antiga adoberia de Josep Tous (CECI)

El maig de 1863, Caterina Fàbregas va fer inventari dels seus béns consistents en: una casa i terra a la partida del Pla de la Torra (terme d'Òdena), dues cases a Igualada (situades a la plaça de la Creu i al carrer del Born), un edifici i paller a tocar del Rec (conegut com "la Fassina"), tres vinyes al terme d'Òdena i un hort al de Vilanova del Camí. Es precisa que sobre aquest patrimoni hi havia algunes càrregues: un debitori i hipoteques per garantir dos dots i un creix. Un parell de mesos després, el juliol, Caterina cedí en establiment a Josep Tous "una casa situada en esta villa, calle de San Antonio Bajo y bajada al huerto de Don Juan Barral [...] número diez y ocho destinada a pajar llamada facina sin ningún piso..." on l'adquiridor tenia intenció d'aixecar-hi una adoberia. En l'inventari que Joan Figuerola Fàbregas va fer el 1869 —arran del traspàs de la seva mare— queda confirmat que bona part del patrimoni familiar havia estat

cedit en establiment i que seguien gravitant sobre aquest uns deutes considerables. Pel que sembla, les estretors econòmiques en què vivia immers Figuerola van persistir. Pocs anys després, l'octubre de 1876, vengué el domini eminent que tenia sobre l'adoberia anomenada "la Fassina" de Josep Tous. El comprador va ser Martí Vilaseca Godó, torner i veí d'Igualada, que en pagà 2.500 pessetes.

ELS TOUS

El matrimoni format per Nicolau Tous i Martí i Mònica Carreras i Puig s'establí a Igualada a finals del segle XVIII procedent del Pont d'Armentera. Nicolau Tous és qualificat, en principi, de pagès, però a partir de 1793 se l'anomena paraire. Els seus fills Nicolau i Josep Tous i Carreras van donar lloc a dues nissagues. La formada per Nicolau

Casa pairal de la família Tous al carrer de Sant Josep (CECI)

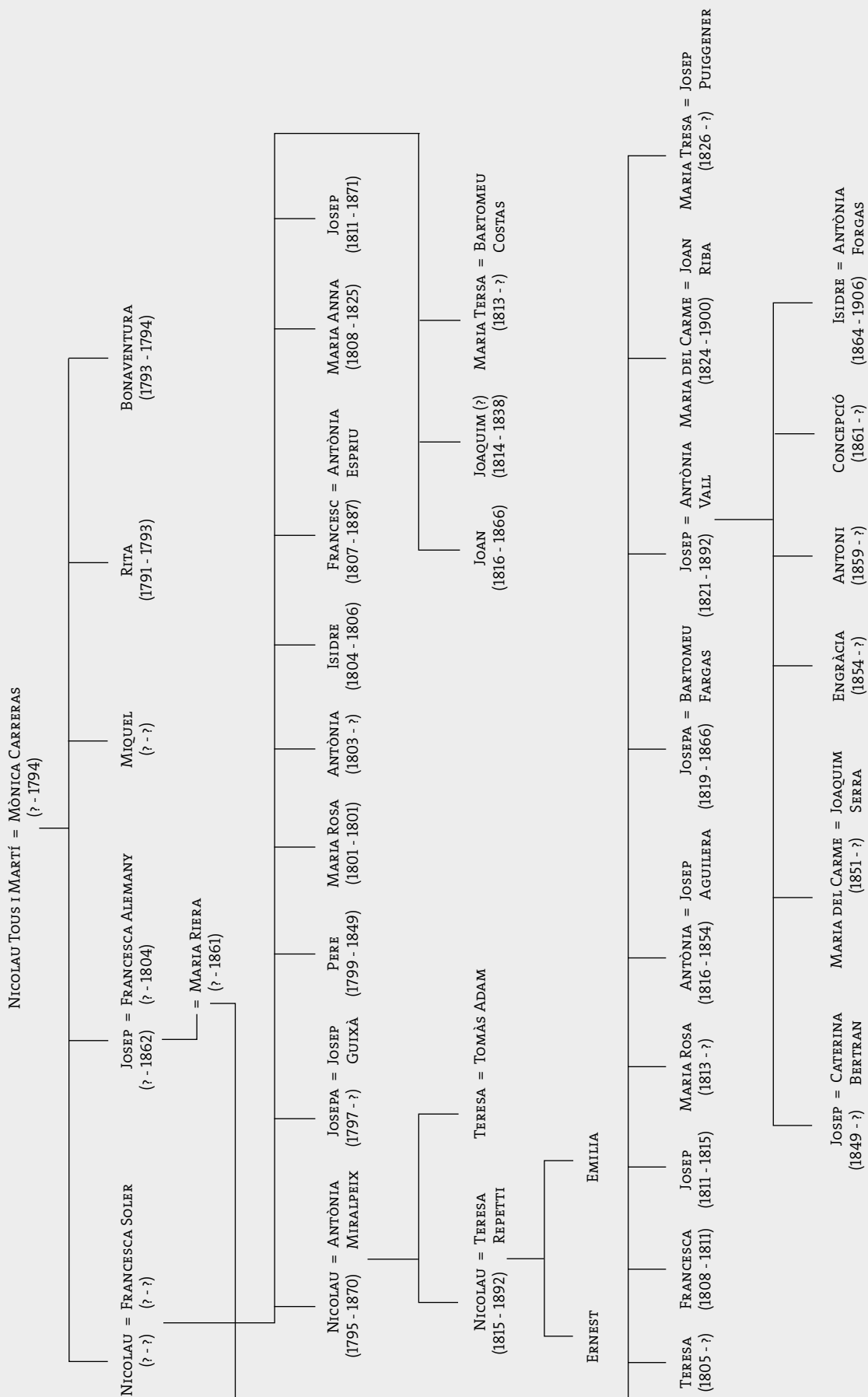
emigrà a Barcelona i va tenir un acusat protagonisme en l'arrencada de la industrialització catalana. La derivada de Josep va romandre a Igualada, s'enfonsà econòmicament i es difuminà en l'anonimat. L'agost de 1794, Nicolau Tous i Carreras es casà amb Francesca Soler i aquest matrimoni tingué dotze fills (vegeu el gràfic 3.3). La família estava dedicada a les arts tèxtils. Nicolau va ser, en principi, un menestral independent, atès que se'l denomina "teixidor" o "paraire"; després "teixidor d'indianes"; posteriorment el 1811 "cotoner"; i, finalment, el 1816, "fabricant d'indianes". L'abril de 1813, el seu hereu, Nicolau Tous i Soler, "teixidor d'indianes", enllaçà matrimonialment amb Antònia Mirapeix, filla d'un barreter.

En els curs de les dècades següents, Nicolau Tous i Soler i el seu fill Nicolau Tous i Mirapeix van ser protagonistes de la creació d'algunes de les empreses emblemàtiques de la industrialització

catalana. L'aventura empresarial de Nicolau Tous i Soler —que inicià la seva carrera com a "teixidor d'indianes" a l'obrador familiar del carrer de Sant Josep, 10, d'Igualada— és prou coneguda. Emigrà a Barcelona acompanyat de tota la seva família. És possible que el trasllat tingués lloc el 1817. Sigui com sigui, és gairebé segur que el 1820, els Tous ja estaven instal·lats a la ciutat comtal. La seva puixança econòmica va ser ràpida. Uns anys després, apareix com a propietari d'una important filatura de cotó al carrer de les Tàpies d'aquesta capital, que va ser capdavantera en la introducció de la màquina de vapor com a força motriu de la indústria a Catalunya. L'ascens econòmic el portà a tenir un acusat protagonisme en la Comissió de Fàbriques —que agrupava els sectors més dinàmics dels industrials catalans de l'època—, que el 1842 presidí. El 1838 participà en la formació de la Cia. Barcelonesa de Foneria i de Construcció de Màquines, ubicada en un antic convent de la Rambla, que el 1841 es transformà en Tous, Ascacibar i Cia., i els tallers es traslladaren a un altre convent desamortitzat entre els carrers Hospital i Sant Pau.

El seu fill i hereu, Nicolau Tous i Mirapeix, es va casar el 1843 amb Teresa Repetti. En aquesta època s'incorpora com a tècnic de l'empresa després d'haver estudiat metal·lúrgia i mecànica a les escoles de la Junta de Comerç i d'haver efectuat una estada a Alsàcia —on treballà en empreses metal·lúrgiques— que havia de contribuir, decisivament, a consolidar l'empresa. L'experiència acumulada li va permetre tenir un acusat protagonisme en la formació (el 1855) de la Maquinista Terrestre i Marítima de Barcelona, de la qual esdevingué, a més, destacat accionista juntament amb el seu pare. La trajectòria vital de Nicolau Tous i Mirapeix es troba a partir d'aquest moment indissolublement unida a la direcció tècnica de la Maquinista. La seva influència dins l'empresa es veié incrementada arran de la crisi que experimentà la societat durant la segona meitat de la dècada de 1860, i a començaments de la dècada de 1880 dirigia aquests grans tallers auxiliat pel seu fill Ernest. En el curs d'aquests anys, la Maquinista aconseguí un objectiu llargament ambicionat: la construcció de les primeres locomotores, a banda de produir grans motors marins

GRÀFIC 3.3 LA FAMÍLIA TOUS

per encàrrec de la marina de guerra espanyola. Per bé que en aquesta etapa, Nicolau Tous (ja d'edat avançada) anà cedint la direcció de l'empresa a l'enginyer Josep M. Cornet i Mas, que el substituïria després del seu traspàs. L'èxode dels Tous va ser emulat, uns anys després, per Josep Guixà i Alsina (el marit de Josepa Tous i Soler, germana de Nicolau), que tenia un obrador tèxtil al carrer de la Trinitat, 5, d'Igualada. Els Guixà van emigrar als voltants de 1850 i s'instal·laren, primer, a Manlleu i, finalment, a partir de 1862, aixecaren una gran fàbrica de filats i teixits de cotó aprofitant l'energia hidràulica del Ter, a les proximitats del poble de Sant Quirze de Besora. En la formació d'aquesta indústria, resultà decisiu l'important suport financer de Francesc Tous i Soler —que tenia un magatzem de teixits al carrer de les Basses de Sant Pere, de Barcelona—, de manera que l'empresa actuà a partir dels anys 1870 sota la denominació social de Tous, Guixà i Cia.

LA DISSORTADA TRAJECTÒRIA DE JOSEP TOUS I LA SEVA DESCENDÈNCIA

La branca d'aquesta família que va romandre a Igualada tingué el seu origen amb Josep Tous i Carreras, el qual, l'agost de 1803 es casà amb Francesca Alemany, que morí al cap de poc mesos de la boda. La seva viduitat va ser curta, perquè, l'agost de 1804, es tornà a casar amb Maria Riera. L'esmentat matrimoni va ser també extremament fructífer, atès que va tenir nou fills. La família visqué de l'obrador tèxtil familiar. Josep Tous era, quan es casà, "fadrí teixidor", i després apareix en els assentaments del naixement dels seus fills com a "teixidor", "teixidor d'indianes" i, més endavant "fabricant d'indianes", "cotoner", "fabricant de filats" o "de cotó". L'hereu de Josep Tous i Carreras —traspassat el desembre de 1862, octogenari— va ser Josep Tous i Riera. El maig de 1847, feia de blanquer i es casà amb Antònia Vall, filla d'un fuster. La parella tingué sis fills. La tradició tèxtil familiar es

Una de les dues naus cobertes amb volta de canó seguit de la planta subterrània de l'antiga adoberia de Josep Tous (CECI)

trencà, doncs, amb Josep Tous i Riera, que exercia de blanquer a Igualada a mitjan segle XIX, però que, amb tota probabilitat, no tenia adoberia pròpia. Tot i això, estigué en condicions (el setembre de 1853) d'adquirir una vinya en establiment —de 3 jornals a la partida de can Rafeques, terme de Montbui— als pare i fill Antoni Franch i Estalella i Miquel Franch i Font, llavors immersos en una imparabile davallada econòmica. L'adquiridor es va comprometre a pagar un cens anual de 50 pessetes i una entrada de 240.

El juliol de 1863, Josep Tous va fer un pas decisiu per a poder disposar d'adoberia quan adquirí en establiment a Caterina Fàbregas “todo aquel edificio pajar conocido como Fasina...”, localitzat a la travessia de Sant Antoni de Baix (llavors dita “bajada del huerto de Don Juan Barral...”), que limitava, a migdia, amb el Rec. L'emfiteuta assumí el compromís d'invertir a la finca en el termini de quatre anys, com a mínim, 2.000 pessetes; pagar un cens anual de 120 pessetes; i fer efectives 1.413,33 pessetes d'entrada. En el curs dels anys següents, l'adquiridor transformà aquest casalot i aquesta pallissa en una adoberia de baixos (la “ribera”) i pis, la qual li significà una inversió que, segons sembla, va depassar les seves disponibilitats. Sigui com sigui, l'abril de 1869, va reconèixer que devia a Francesca Gassó i Gabarró, vídua de Jaume Valls, la suma de 30.000 pessetes, crèdit a retornar en el termini de dos anys que acreditava un interès del 6 %. En garantia de la seva amortització, oferí en hipoteca l'adoberia coneguda per “la Fassina” i la casa pairal de la família, localitzada al carrer de Sant Josep, 10, amb un pati al darrere. Mentrestant, la continuïtat de la nissaga va semblar assegurada. El juliol de 1872, es van signar capítols arran de l'enllaç matrimonial del seu hereu Josep Tous i Vall amb Caterina Bertran i Riba. La núvia va rebre un dot de 4.000 pessetes i dues calaixeres i robes.

Tanmateix, el negoci adober de Josep Tous no resultà prou rendible per permetre l'amortització del debitori que havia contret per aixecar l'adoberia. L'esmentat crèdit (ja vençut) va ser cedit com a part del dot que Francesca Gassó donà a la seva filla, Maria Valls, en capítols matrimonials signats el juliol de 1877 arran del casament d'aquesta amb Enric Serrahima. Uns anys després, l'abril de 1882, Enric Serrahima va vendre aquest debitori —que

havia heretat de la seva muller (ja traspasada)— a l'enginyer Nicolau Tous i Mirapeix, director de la Maquinista Terrestre i Marítima, de Barcelona. El comprador en pagà 30.000 pessetes, és a dir, la totalitat del seu valor nominal. Per tant, tot sembla indicar que Nicolau Tous adquirí aquest actiu per evitar que el seu cosí, Josep Tous, fos objecte d'un possible embargament, que li hauria comportat la pèrdua del negoci adober. Nicolau Tous i Mirapeix morí a Barcelona el març de 1892 i deixà una considerable fortuna, amb un valor estimat en 693.547,68 pessetes. Entre els crèdits hipotecaris que integraven el seu llegat, hi havia el de 30.000 pessetes que acreditava del seu cosí igualadí Josep Tous. Els seus dos fills, Ernest i Emília Tous i Repetti, es van repartir el seu llegat i van esdevenir titulars de manera indivisa del crèdit contra Josep Tous, garantit amb hipoteca sobre l'adoberia “la Fassina” i la casa pairal de la família, del carrer de Sant Josep, d'Igualada.

El desembre de 1892 va tenir lloc el traspàs de Josep Tous i Riera. En compliment del que es pactà en capítols matrimonials, esdevingué hereu dels seus béns i deutes el seu fill Josep Tous i Vall. En aquest context, Josep es va fer fonedís i emigrà sobtadament a Ultramar. Una decisió que és possible que no sigui aliena a la mala marxa del negoci i a la impossibilitat de fer front als creditors. Sigui com sigui, l'abril de 1894, Isidre Tous i Vall —un altre fill del suara traspasat Josep Tous— va fer inventari dels béns d'aquell i deixà constància que estava “obrando como mandatario y encargado verbalmente de su hermano José Tous [...] del comercio natural de esta ciudad y residente actualmente en Ultramar...”. Unes setmanes després, el maig de 1894, els germans Ernest (enginyer) i Emília Tous i Repetti manifestaren que el deute de 30.000 pessetes que el seu pare acreditava del traspasat Josep Tous i Riera era “de difícil realización, no sólo por lo menguado de la garantía debido a la depreciación que ha experimentado la propiedad y muy particularmente en la ciudad de Igualada, si que también por los gastos que ocasionaría el intentar la ejecución contra el deudor [Josep Tous i Vall], viviendo como vive ausente de España y en punto tan distante como es Sta. Fe [República Argentina]...”. Per això, indicaren que havien decidit transferir l'esmentat crèdit (i els interessos

vençuts i no pagats) als germans Isidre, Engràcia i Carme Tous i Vall, a parts iguals. El preu de la transacció s'establí en 3.000 pessetes, de les quals cadascun dels tres beneficiaris en pagaria 1.000.

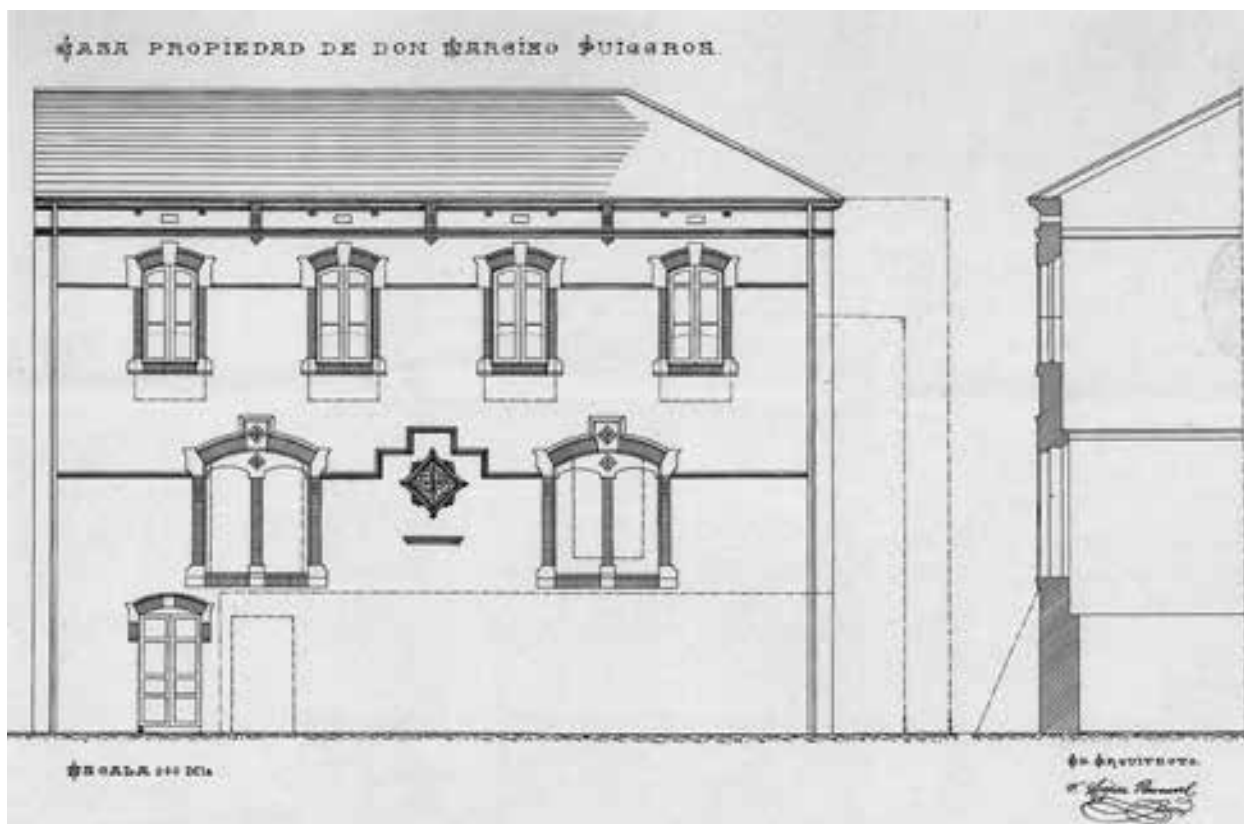
En aquesta complicada situació, Isidre Tous va tenir un paper decisiu per donar continuïtat, durant uns anys, al negoci adober familiar. El desembre de 1895, es van signar capítols arran de les seves noces amb Antònia Forgas i Morros. El germà de la núvia es va comprometre a lliurar-li 3.911,11 pessetes per les deixes i llegendimes que acreditava. El retorn de Josep Tous i Vall de terres americanes no alterà la situació, atès que, el gener de 1899, s'avingué a proposar als seus germans Isidre, Engràcia i Carme —casada amb el metge Joaquim Serra i veïna de Tona— que “como cesionarios que son del crédito [...], que no contando con el efectivo metálico necesario para solucionarlo, le admitan en pago la adjudicación que está a punto de hacerles de las fincas hipotecadas...”. La proposta va ser acceptada. Per insolutudació, Josep Tous cedí als seus germans l'adoberia i la casa —que adquiriren en propietat indivisa— i aquests es consideraren completament reintegrats del crèdit hipotecari de 30.000 pessetes que havien adquirit als germans Ernest i Emília Tous i Repetti.

Els nous propietaris decidiren fer “diversas obras de ensanche y mejora en la fábrica de curtidos...”, la qual cosa implicà que Joaquim Serra (marit de Carme) aportés un avançament de 2.250 pessetes i que, a més, es fes càrrec del pagament de “otras partidas para gastos de documentación, traspaso y demás que se requirieron para la realización del aludido crédito...” que sumaven altres 2.706 pessetes. En definitiva, Joaquim Serra esdevingué creditor dels germans Tous per un import de 4.956 pessetes, dues terceres parts del qual corresponien a Isidre i a Engràcia, que manifestaren que no podien “satisfacer por ahora...” aquest deute al seu cunyat. L'esmentada incapacitat comportà la formalització (el febrer de 1901) d'un debitori a càrrec d'Isidre i d'Engràcia Tous per import de 3.304 pessetes per un termini de cinc anys i a un interès del 6 %, que quedà garantit amb una hipoteca sobre les dues terceres parts de l'adoberia i la casa que els havia cedit el seu germà Josep. Tanmateix, el fet que tornà a trasbalsar definitivament la trajectòria d'aquesta família va ser la mort

intestat, l'abril de 1906, d'Isidre Tous a Barcelona. El jutjat declarà usufructuària dels seus béns la seva muller, Antònia Forgas i hereu, el seu únic fill Agustí, menor d'edat. En aquestes circumstàncies, la vídua va ser autoritzada a vendre les propietats de les quals el seu difunt marit era copropietari —un terç de la casa del carrer de Sant Josep i de l'adoberia— sempre i quan: el producte obtingut assolís, com a mínim, l'import de 24.000 pessetes i que s'havien d'amortitzar el crèdit hipotecari acreditat per Joaquim Serra i el romanent del deute que el difunt havia contret amb Bonaventura Catarineu.

El juny de 1907, Carme Tous i Vall —acompanyada del seu marit Joaquim Serra— decidí prendre la iniciativa i exposà que: 1) Isidre Tous devia 12.516,10 pessetes a Bonaventura Catarineu “por saldo de la cuenta corriente que en la casa de banca del mismo tenía abierta...”, deute que havia quedat reduït a 8.000 pessetes, perquè la seva vídua havia pagat “varias cantidades a cuenta obtenidas de la realización del negocio de fabricación de curtidos...”: 2) malgrat les gestions realitzades “no ha sido posible a los comparecientes [...] proceder a la enagenación de dichas fincas...” a un preu enraonat; i 3) per això oferia comprar als seus germans les terceres parts indivises de cadascun per 8.000 pessetes i evitar “así la partición física de aquellos bienes y su salida de toda la familia...”. Engràcia Tous i Antònia Forgas acceptaren la proposta i van vendre a Carme Tous les seves respectives terceres parts per 8.000 pessetes. En el cas d'Engràcia, la compradora retingué 1.652 pessetes per extingir la meitat del debitori acreditat pel seu marit. Pel que fa a la seva cunyada Antònia Forgas, en retingué 1.652 per amortitzar dit debitori i la part restant es destinà a pagar el deute acreditat per Catarineu. L'esmentat banquer signà carta de pagament conforme havia rebut 6.348 pessetes i declarà que aquest reintegrament “le sirve [...] en pago y completo saldo...”.

La compradora va vendre l'adoberia al cap de pocs anys (el juny de 1910) a Narcís Puiggrós i Trullàs, del comerç. El preu de la transacció s'escripturà en 5.000 pessetes. El nou propietari redimí de seguida el cens que gravava aquesta fàbrica d'adober pells, atès que Martí Vilaseca Tomàs (veí de Barcelona) s'avingué a vendre'l per 2.500

Plànol de la reforma efectuada per Narcís Puiggrós a l'antiga adoberia de Josep Tous (ACAN, AML, registre 7738)

pessetes. En el curs del propers anys, Puiggrós efectuà una inversió considerable en obres de reconstrucció i remodelació que deixaren aquesta fàbrica plenament operativa. Però Narcís Puiggrós morí el maig de 1918. En els capítols matrimonials signats el novembre de 1880 arran del seu enllaç amb Mercè Sala, s'establí que la seva muller esdevindria usufructuària dels seus béns i que el seu fill primogènit en seria l'hereu. El seu fill, Ricard Puiggrós i Sala —casat amb Margarida Marsans i Claramunt— es va fer càrrec i portà l'adoberia fins que l'octubre de 1936 morí intestat i sense descendència. En compliment del què havia disposat el seu pare en capítols, els béns heretats d'aquest (entre ells l'adoberia) havien de passar al seu germà Ramon Puiggrós i Sala, del comerç. Pel que sembla, Ramon Puiggrós no estava gens interessat a exercir d'adober. Una vegada morta la seva mare —que tenia l'usdefruit d'aquesta finca— vengué de seguida l'adoberia (el novembre de 1943) a Narcís Rius i Llabrés, operació que s'escripturà en 24.000 pessetes. El nou propietari conservà la

fàbrica fins al seu òbit, que tingué lloc el 20 de febrer de 1957. En testament havia designat hereva universal dels seus béns la seva muller Àngela Valls, i que si aquesta el premoria —com succeí, atès que Àngela morí el novembre de 1948— seria substituïda per la seva filla Montserrat, casada amb Josep Salat i Grimau, blanquer. La titularitat d'aquesta adoberia no tornà a canviar de mans fins que el febrer del 2001 Montserrat Rius, vídua, la vengué lliure d'arrendataris a la societat Haubi, S.A., representada per Jaume Domènech i Giralt.

PLÀNOLS DE LES ADOBERIES DE CAL TON DEL JAUME, JOAN LLUCIÀ I JOSEP TOUS

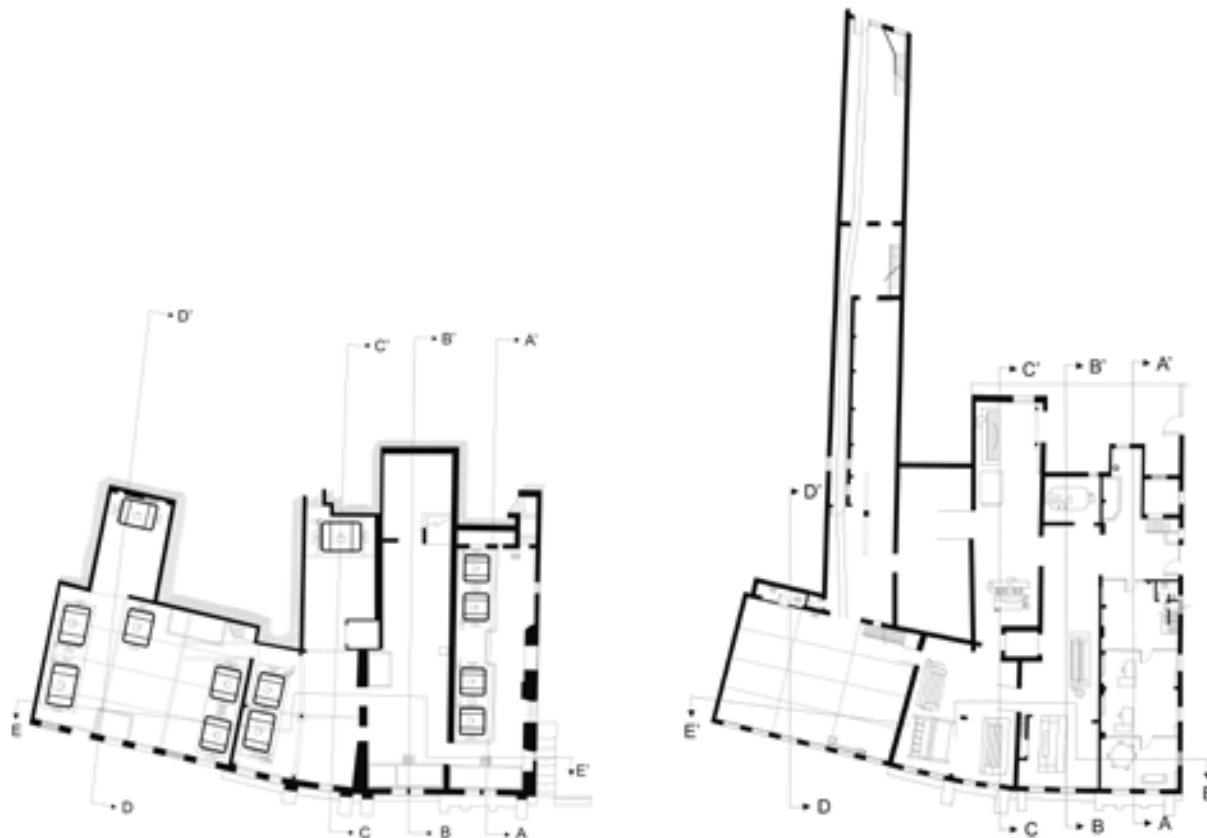
Es tracta d'un conjunt format per tres adoberies que van passar a ser explotades per una sola empresa. En totes tres hi ha una planta baixa i tres pisos. Les parts més característiques es troben en les plantes baixes, on es conserven els arcs i les voltes de canó realitzades amb totxo i també amb maó de pla. La façana que mira al Rec és recolzada per contraforts —per contrarestar qualsevol inclinació derivada de l'efecte erosionant de la humitat de la sèquia— i conserva una llosana. A la planta superior d'una d'aquestes adoberies, hi ha un tram de paret de gelosia fet amb maons, una tècnica constructiva per crear espais adients per assecar les pells. A la façana del Rec, les obertures presenten una composició diferent en cadascuna de les plantes. A la primera i segona, cal remarcar el remat de les obertures fet amb arc rebaixat de maó.

AUTORS:

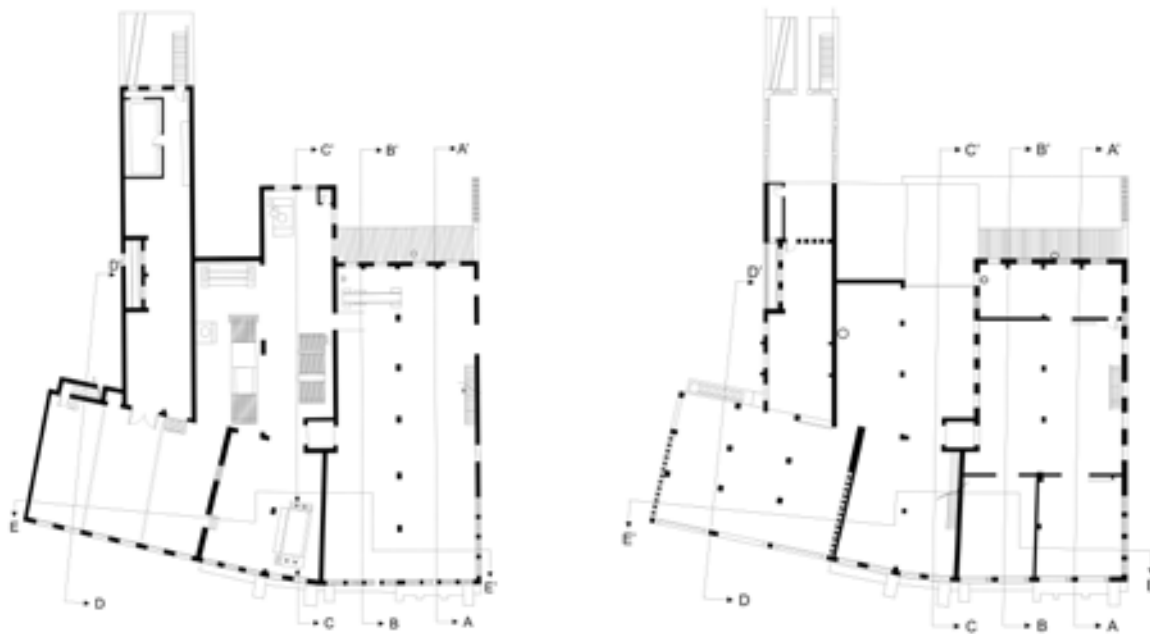
PERE PASCUAL I DOMÈNECH

CARME FERRERAS I DALMAU

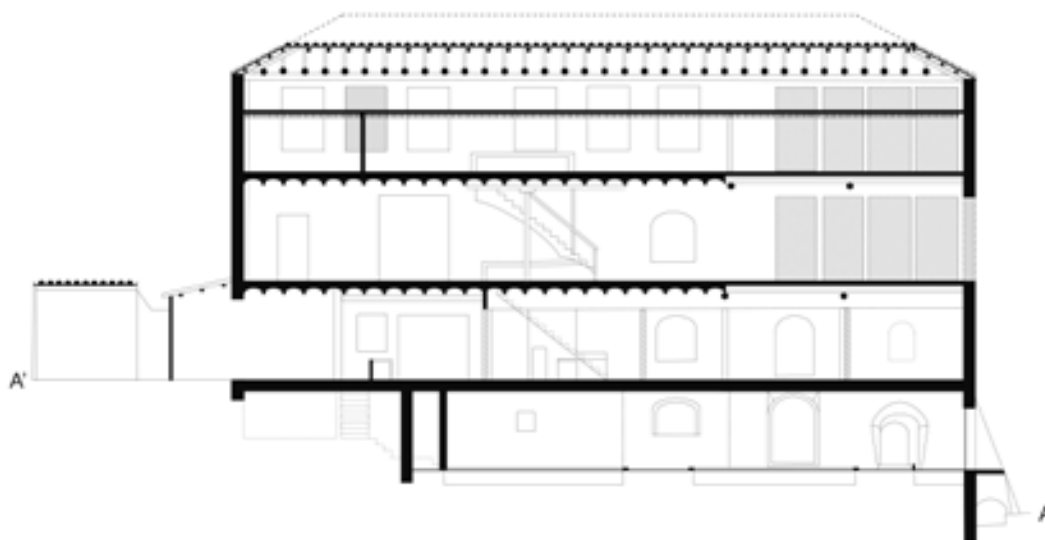
PLANTA BAIXA / PLANTA PRIMERA

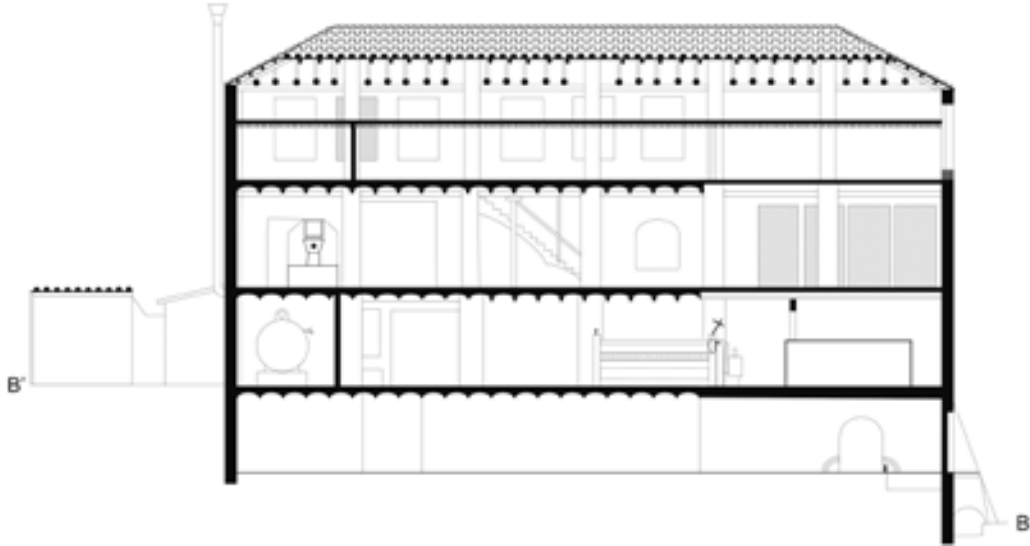
PLANTA SEGONA / PLANTA TERCERA

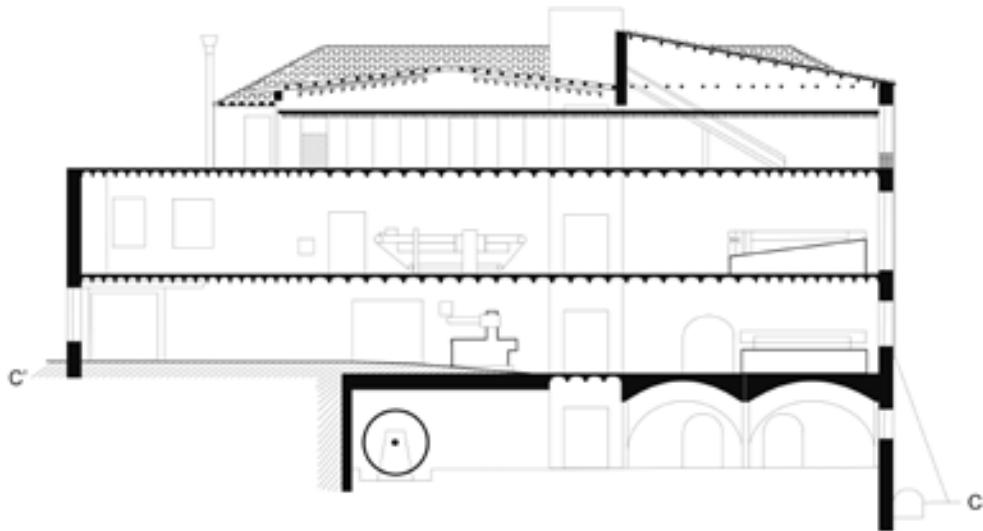
SECCIÓ TRANSVERSAL A-A'

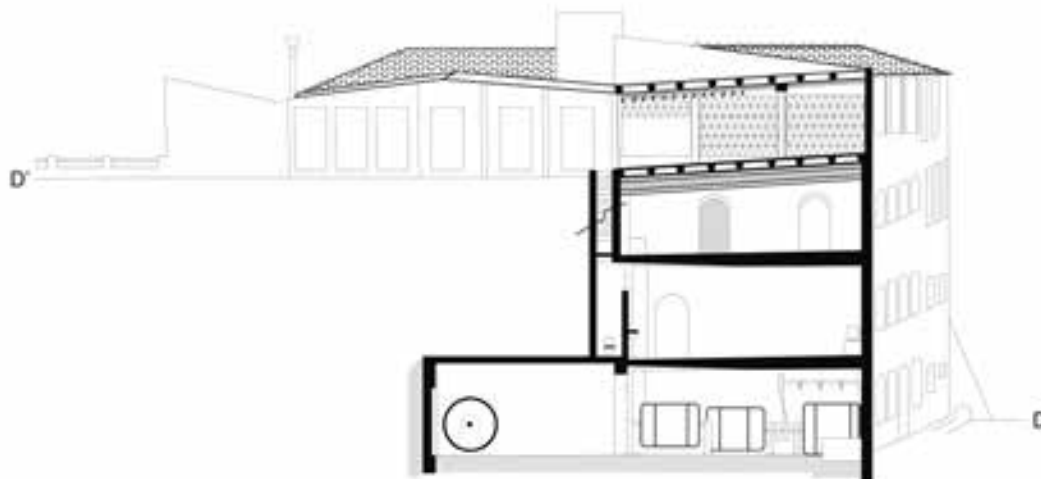
SECCIÓ TRANSVERSAL B-B'

SECCIÓ TRANSVERSAL C-C'

SECCIÓ TRANSVERSAL D-D'

SECCIÓ TRANSVERSAL E-E'

ANNEX 3.2

LES ANTIGUES ADOBERIES DE MIQUEL FRANCH, RAFAEL VIVES (CAL FÈU), MARIÀ PADRÓ I RAFAEL VALLS (CAL MACO) (ENDERROCADES I REMODELADES)

C/ Sant Antoni de Baix, 40-48

El modern establiment adober de Miquel Farrés i Rojas al carrer de Sant Antoni de Baix s'aixecà en el lloc on hi havia hagut diverses d'adoberies. Els pares de l'actual propietari van comprar, el 1942, la primera d'aquestes d'adoberies a Salvador Murt. El 1976 els mateixos consorts van adquirir a Ramon Vallès part de l'antiga adoberia de Cal Maco, que ocupava, aproximadament, l'espai on abans hi havia la que aixecà, a mitjan segle XIX, Rafael Valls i Sabater i part de la que havia estat de Marià Padró. El 1988 Miquel Farrés comprà a Antònia Riba les adoberies de cal Fèu, que anteriorment havien estat de Marià Vives i de Rafael Vives. La renovació completa d'aquest conglomerat de fàbriques d'adobar pell —i la seva unificació en l'actual indústria— tingué lloc a partir de desembre de 1999, quan s'autoritzà la rehabilitació de l'antiga adoberia de Murt (de baixos i tres pisos) declarada “en estado ruinoso”. Teresa Rojas havia prellugat aquesta finca (el 1993) al seu únic fill Miquel Farrés. Tanmateix, per seguir la trajectòria d'aquest complex adober localitzat al costat del Rec, cal remuntar-nos molt enrere, a començaments del vuit-cents, quan Miquel Franch i Clusells —pare d'Antoni Franch i Estalella, significat cabdill del període de la guerra del Francès— edificà la primera de les adoberies d'aquest indret.

1. L'ANTIGA ADOBERIA DE MIQUEL FRANCH

L'abril de 1780, Jacint Calsina, blanquer, per “construir una o més fàbricas de adobar pells o altres edificis...” establí “tot aquell tros de terra campa...” a Miquel Franch i Clusells, també blanquer, que afrontava, a tramuntana, amb el camí del molí de l'Abadia: a l'est, amb altra terra de Jacint Calsina; a migdia, amb el Rec; i a ponent, amb Pere Estruch, blanquer, “mitgensant una rasa que allí és...”. Els cens a pagar es fixà en 91,5 pessetes anuals i l'entrada de 533,33 pessetes. En aquest indret, Miquel Franch hi edificà una adoberia que passà, juntament amb els seus altres béns, al seu hereu Antoni Franch i Estalella. L'Antoni Franch es veié aclaparat per constants dificultats econòmiques, la qual cosa l'obligà a alienar bona part del patrimoni familiar alhora que acumulà un deute considerable. Però aconseguí conservar la propietat de l'esmentada adoberia, segons es pot veure en l'inventari que va aixecar la seva vídua arran del seu òbit el març de 1855. El seu primogènit, Miquel Franch i Font (“hacendado”) heretà les dificultats econòmiques que van aclaparar el seu pare. Educat com a rendista, aviat decidí desprendre's de la vella adoberia de la família. El desembre de 1858, cedí en establiment a Baltasar Bas i Serra i a Marià Vives i Fàbrega, ambdós, “curtidores”, tota “aquella fàbrica de Curtidos o Adoveria...” que l'atorgant tenia al carrer Baix de Sant Antoni, que en aquesta època limitava, a l'est, amb Rafael Valls

i Sabater; a migdia, amb el Rec; i a ponent, amb Josep Valls, boter, “mediante el desague q[u]e de las aguas pluviales [...] baja por la calle del Aragall...”. El cens s'establí en 490 pessetes anuals i l'entrada en 800. Encara no havien passat dos anys quan Baltasar Bas i Marià Vives decidiren dividir l'adoberia. L'octubre de 1860, acordaren que “la indicada fábrica se dividirá mediante una pared q[u]e se construirá en línea recta desde la acequia a canal hasta la Calle baja de S. Antonio...”. La part oriental —que limitava amb Rafael Valls— quedaria per Baltasar Bas i la de ponent per Marià Vives. El cens i les contribucions que gravaven l'edifici acordaren pagar-les per meitat.

LA PART DE L'ADOBERIA QUE S'ADJUDICÀ MARIÀ VIVES

El negoci adober de Marià Vives estigué pautat per la modèstia. El febrer de 1874, va redimir el domini eminent que de la seva adoberia tenia Miquel Franch a base de capitalitzar al 4,5 % el cens de 245 pessetes. L'import de la redempció s'establí, doncs, en 5.444,44 pessetes. L'operació estigué relacionada amb la formalització d'un crèdit de 5.000 pessetes al 6 % d'interès i per un termini de 10 anys —garantit amb una hipoteca sobre l'adoberia— que figura que Miquel Franch proporcionà a Vives, amb el pacte que el creditor podia sol·licitar l'anticipació de l'amortització. Pel que sembla, aquesta transacció convenia a Franch —perquè de cobrar un cens de 245 passaria a rebre 300 pessetes anuals en concepte d'interessos— i també a Vives, atès que se li oferí la possibilitat de redimir l'establiment en un termini d'una dècada. El juliol de 1876, Miquel Franch atorgà a Marià Vives carta de pagament conforme li havia lliurat la suma de 2.500 pessetes a compte del major import que acreditava per l'esmentat debitori. Uns anys després, el novembre de 1882, Marià Vives amortitzà les 2.500 pessetes pendents i el debitori i quedà extingit. Tanmateix, aquest pagament, l'obligà a contractar un altre debitori. Tres dies després formalitzà un crèdit amb la vídua Maria Valls i el seu fill per import de 2.500 pessetes a condició de pagar un interès del 6% i de retornar el crèdit, una vegada passat el termini de quatre

anys, a voluntat dels prestadors avisant-lo amb sis mesos d'anticipació.

Tot i això, Marià Vives aconseguí, al llarg d'aquests anys, acumular alguns estalvis que li van permetre comprar alguns trossos de terra. El gener de 1868, adquirí a Salvador Ferrer Badia —comerciant de cuirs, veí de Còrdova— una vinya localitzada a la partida d'Oranies, terme d'Òdena, per la suma de 1.306,66 pessetes. El juliol de 1880, a Josep Badia una altra vinya ubicada al Clot de les Comes, terme Òdena. El novembre de 1883, a Antoni Carles i Buguñà “una viña campa con algunos olivos...” localitzada Sota lo Pi de Puiggrós, terme de Montbui. El preu s'establí en 3.500 pessetes. L'òbit d'aquest blanquer tingué lloc el desembre de 1889. Uns mesos abans, havia fet testament disposant que la seva muller fos usufructuària dels seus béns; el seu fill primogènit, Marià Vives i Valls, hereu universal; i que cadascun dels seus altres fills, Rafael, Antònia i Josep, rebessin una lleigítima de 4.000 pessetes i la mateixa roba, matalàs i calaixera. L'hereu, Marià Vives i Valls, seguí el negoci de blanquer del seu pare i morí solter i intestat a Sant Boi de Llobregat el gener de 1938, deixant, entre d'altres béns, la “casa-fábrica para curtidos, la casa compuesta sólo de planta baja y un piso y despacho...”. El fet de no haver tingut descendència determinà que fos substituït en l'herència pel germà que el seguís en ordre d'edat, segons havia establert en testament el seu pare. En compliment d'aquest fideïcomís, els béns de Marià van passar a Rafael Vives Valls, que era propietari de l'adoberia situada a ponent de la del traspasat.

LA PART QUE S'ADJUDICÀ BALTASAR BAS I QUE PASSÀ A JOAN MURT

En la matrícula industrial de 1868-69, Baltasar Bas i Serra figurava com un petit adober que disposava d'adoberia amb un noc de 30 pells. Pel que sembla, Bas decidí establir-se a Barcelona, la qual cosa determinà que vengués aquest establiment. El gener de 1874, Baltasar Bas —“fabricante de curtidos”, veí de Barcelona— alienà l'adoberia a Joan Murt i Serra, que en pagà 7.500 pessetes i quedà obligat a pagar el cens de 245 pessetes que gravava l'immo-ble. Es precisa que limitava, a l'est, amb Rafael Valls

i Gassó; i a ponent “con una tenería de que antes formaba parte...”, propietat de Marià Vives. Unes setmanes després (el febrer de 1874), Murt acceptà (com ho feu Marià Vives) redimir el cens acreditat per Franch capitalitzant-lo al 4,5%, la qual cosa significava el compromís de pagar 5.444,44 pessetes. En aquest cas, la transacció també donà lloc a la formalització d'un debitori per import de 5.000 pessetes a favor de Franch i a càrrec de Murt, amb el mateix interès (6%) i les mateixes condicions d'amortització pactades amb Vives. L'esmentat deute va ser amortitzat el novembre de 1877.

En el decurs de la segona meitat del vuitcents, la trajectòria de Joan Murt és molt semblant a la del seu veí Marià Vives Fàbrega. Es tracta d'un modest adober que aconseguí acumular alguns estalvis, la qual cosa li va permetre no només redimir el contracte d'establiment i consolidar la propietat de l'adoberia, sinó adquirir també alguns immobles. El març de 1879, comprà als consorts Francesc d'Assís Badia (torner) i Maria Valls una casa del carrer de la Soledat. El preu de venda s'establí en 16.000 pessetes. El març de 1881, pactà amb Antoni Carles i Buguñà un contracte d'establiment a perpetuïtat de dos trossos de terra. El primer, un paller “con su cubierto y patio”, ubicat al carrer de la Caritat. El segon, tota aquella “era de trillar” localitzada al mateix indret. Els cens s'establí en 15 pessetes anuals pel paller i de 25 per l'era i l'entrada en 1.750 pessetes. Pocs mesos després, Murt aconseguí que Carles accedís a redimir aquest establiment per la suma de 1.333,33 pessetes. El gener de 1882, l'esmentat blanquer dictà testament i designà al seu fill Salvador Murt i Castelltort hereu dels seus béns i disposà el pagament a les seves filles Antònia i Josepa d'una llegítima de 3.000 pessetes i altres 1.000 en roba i calaixera i a la seva filla Rosa, 3.000 pessetes en efectiu, 1.000 en roba i calaixera i altres 1.000 “en consideración al defecto físico que sufre...”. Joan Murt morí pocs dies després. El seu successor Salvador Murt i Castelltort —casat amb Antònia Esteve i Barral— mantingué en activitat l'adoberia en el curs de les dècades següents. En morir, la fàbrica passà (el 1930) al seu hereu Salvador Murt i Esteve, el qual la vengué, el maig de 1942, a Teresa Rojas i Soler, muller de Marcellí Farrés i Boladeras.

2. L'ADOBERIA DE RAFAEL VIVES (CAL FÈU)

El 1872 es diu que a ponent de l'antiga adoberia dels Franch hi havia un terreny que es descriu com “una casa junto con una porción de tierra huerta en el que hay construido un edificio...”. Es precisa que aquest hort limitava, a l'est, amb l'adoberia de Marià Vives “mediante un conducto por el cual va el agua pluvial que baja de la villa hasta la acequia del molino de la Abadía...”; a migdia, amb el Rec; a ponent, amb propietat de Joan Barral; i a tramuntana, amb el carrer de Sant Antoni de Baix. Es tractava de la “pessa de terra campa...” que, l'agost de 1792, el blanquer Pere Estruch —fill de Josep Anton Estruch, passamaner— cedí a Pere Baliu (blanquer) en establiment, que afrontava “a solixent ab Miquel Franch, blanquer, mediant una rasa, a migdia ab la dita sèquia o Rec [...] y a tramuntana ab lo camí que va a la Horta vella...”. L'establiment es pactà amb les condicions de pagar una pensió anual de 108,66 pessetes i una entrada de 478,13. El novembre de 1843, tenim constància que aquesta petita horta experimentà un altre canvi de titularitat: Anton Baliu i Barral, “fabricant de género de cotó”, cedí en restabliment a Josep Valls i Bas, boter, “tota aquella caseta junt ab un tros de terra horta...” del carrer de Sant Antoni de Baix, que limitava, a ponent, amb terra d'Isidre Barral (blanquer) i a l'est, “ab la pallisa y adovaria de Dn Anton Franch y Estalella, hisendat [...] mitgenst [sic] lo conducto per lo cual se conduceix la aygua pluvial que baixa des de dita Vila per lo aregall fins al dit rech del molí de la Abadía...”. El censatari quedà obligat a pagar un pensió anual de 80 pessetes i una entrada de 800.

El boter Josep Valls i Bas —fill d'un pagès de Tous— i els seus descendents van disposar del domini útil d'aquest hort durant dècades. El març de 1852, aquest boter, vidu d'Anna Castelltort, pactà un doble casament: el seu, en segones núpcies, amb Antònia Biosca i Castelltort (vídua d'Isidre Barral i filla d'Anton Biosca) i el del seu fill Josep Valls i Castelltort, també boter, amb Josepa Barral i Biosca, filla de la que havia de ser la seva segona muller. En els capítols matrimonials signats a l'efecte s'establí que Josep Valls (pare) designaria hereu el seu fill Josep amb les reserves habituals

i que Josepa Barral i Biosca aportaria al matrimoni un dot de 1.066,66 pessetes, robes i calaixera. L'esmentat boter morí el juliol de 1871. El seu hereu aixecà inventari dels béns immobles deixats pel seu pare, que consistien, només, en una casa al carrer de la Concepció —a tocar de la Plaça de l'Àngel— i la caseta i l'hort del carrer Sant Antoni de Baix. Pel que fa a aquest hort a tocar del Rec, s'indica que el traspassat havia “construido dentro dicho pedacito de tierra un edificio o tinte a [su] costa...”.

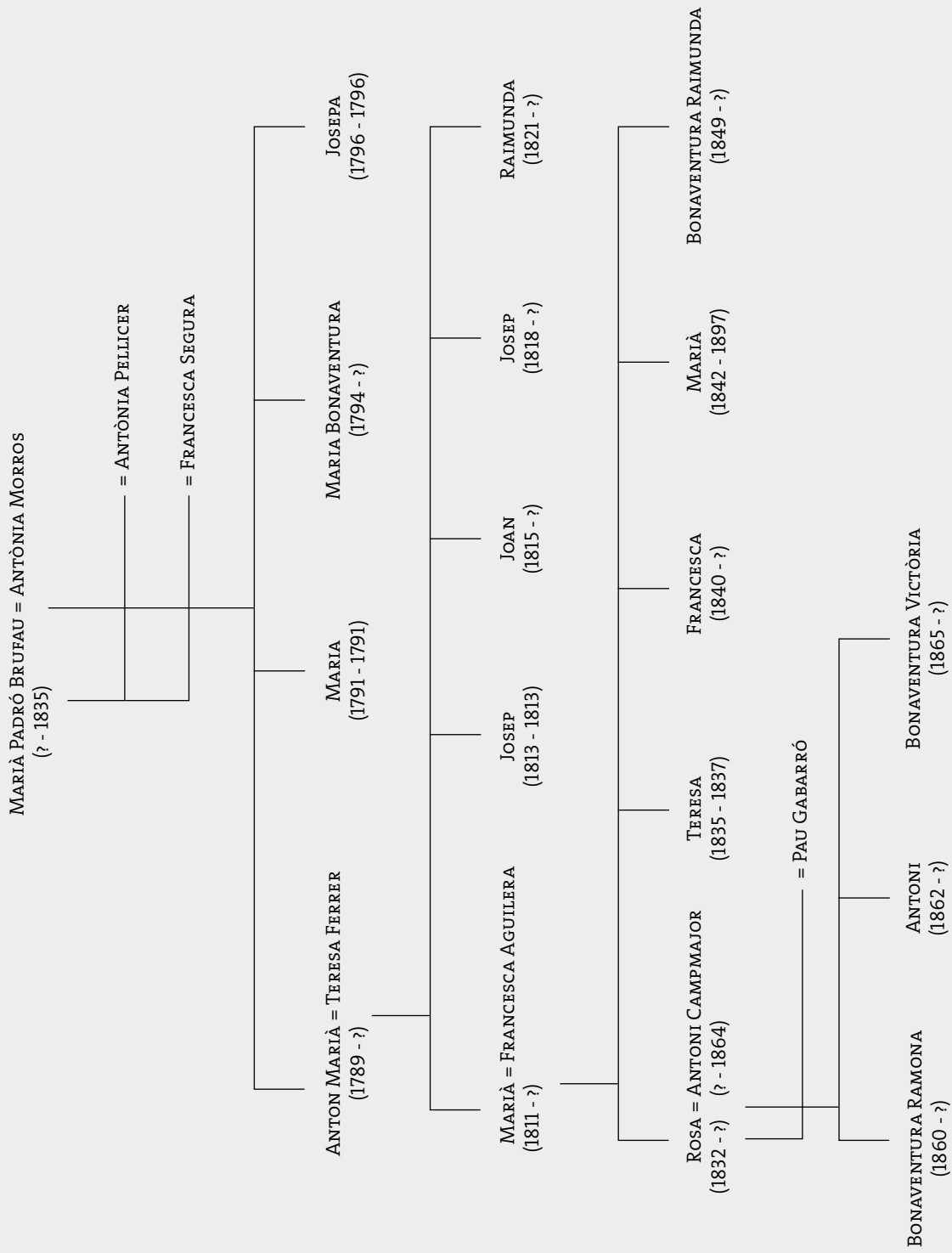
El nou propietari no va aixecar cap mena d'edificació en aquest petit hort en el decurs dels quinze anys següents. L'octubre de 1885, Josep Valls i Castelltort —que havia quedat vidu— pactà, com havia fet el seu pare (el 1852), un doble casament: el seu i el del seu fill primogènit. Josep Valls es casà (en segones núpcies) amb Magdalena Calsina i Escudé —vídua de Domènec Biosca— i el seu fill Antoni Valls i Barral, amb Dolors Biosca i Calsina, filla de Magdalena. En els capítols matrimonials signats arran d'aquests enllaços, Josep Valls feu donació al seu fill de tots els seus béns amb reserva d'usdefruit i de capacitat de vendre i hipotecar i de dotar els altres fills que poguessin venir. Es precisà també que Magdalena Calsina aportaria un dot de 3.000 pessetes i que el dot aportat per la seva filla, Dolors Biosca, seria de 3.250 pessetes. El desembre de 1894, Josep Valls i Castelltort —que seguia exercint de boter— decidí desprendre's, finalment, de l'hort a tocar del Rec que havia estat durant cinquanta anys en mans de la seva família. El comprador va ser Joan Baliu i Vives, “curtidor”, veí de Barcelona, que en pagà 5.000 pessetes. En aquesta època, la finca es descriu com una “casa, hoy casi derruida, con una porción de terreno huerta, sobre el que hubo edificado un edificio tinte, convertido hoy en dos almacenes y una pajera...”, localitzada al carrer Sant Antoni de Baix. Entre les càrregues que gravitaven sobre aquest solar s'esmenta el cens acreditat per Antoni Baliu Barral, per raó de domini eminent.

És possible que Joan Baliu hagués projectat tornar a Igualada per aixecar una adoberia, però poc després decidí vendre “aquella casa hoy casi derruida, con una porción de tierra huerta...”. El comprador va ser Rafael Vives i Valls, un blanquer emergent. La transacció s'efectuà el març de 1897,

i el preu de venda s'escripturà, també, per 5.000 pessetes. Tot seguit, Rafael Vives redimí (l'abril de 1898) el domini eminent que tenien sobre aquesta peça de terra —que a l'època limitava, a l'est, amb Marià Vives i a ponent, amb els hereus de Joan Barral: Ramon Maria, Joana i Joaquina Catarineu Barral— els mare i fill Anna Osona i Antoni Baliu, per la suma de 1.250 pessetes. En aquest indret, Rafael Vives hi edificà l'adoberia de cal Fèu, que es convertí en una de les adoberies més importants de la Igualada del primer terç del segle XX. L'esmentat adober es casà amb Carme Baliu i Vives, però no tingué descendència. En les seves últimes voluntats disposà que la seva muller heretés una quarta part dels seus béns i que les tres quartes parts restants passessin al seu germà Josep Vives i Valls. Rafael Vives morí el febrer de 1943 i tot seguit la seva dona i el germà van inscriure, de manera indivisa, la propietat d'aquesta adoberia en les porcions esmentades.

Josep Vives i Valls tampoc no tingué descendència. En testament dictat el 1941, havia disposat que el seu germà Rafael esdevingués hereu dels seus béns; en substitució d'aquest (traspassat el 1943), les hereves serien Carme i Anna Baliu i Vives, a parts iguals o la sobrevivent d'ambdues; i finalment, en substitució d'aquestes, els seus béns passarien a Marià, Antònia i Josepa Baliu Vives —aquesta darrera quedaria exclosa en cas de fer-se monja— i Maria Riba i Baliu, a parts iguals entre les quatre. Josep Vives morí el febrer de 1951 i les germanes Carme i Anna Baliu van inscriure la propietat indivisa de les tres quartes parts d'aquesta adoberia. El juny de 1951, les propietàries —Carme Baliu d'una quarta part i Carme i Anna Baliu de tres quartes parts de manera indivisa— van vendre aquesta adoberia a Antònia Riba i Baliu, casada amb Joan Claramunt i Gual. En les dècades posteriors, la fàbrica (de 860 m²) es mantingué en activitat i va ser cedida en arrendament a la raó social de Curtidos Feu, S.A., societat escripturada el 1983 i representada per Josep Claramunt i Riba. Però, finalment, la seva propietària, Antònia Riba Baliu la vengué, el juny de 1988, a Miquel Farrés i Rojas.

GRÀFIC 3.4 LA FAMÍLIA PADRÓ

Planta baixa de l'adoberia de cal Maco (CECI, Pilar Cuerva)

3. LES ADOBERIES DE CAL MACO

L'ADOBERIA DE MARIÀ PADRÓ I BRUFAU

El 24 d'agost de 1788 tingueren lloc les núpcies entre Marià Padró i Brufau, jove blanquer de la vila —fill d'un pagès de Santa Coloma de Queralt— amb Antònia Morros. L'esmentat matrimoni va tenir quatre fills, però només dos van arribar a l'edat adulta: Anton Marià, nascut 1789 i Maria Bonaventura, el 1794 (vegeu el gràfic 3.4). El setembre de 1809, Marià Padró i Morros, "jove blanquer" —hereu de Marià Padró i Brufau, que seguia exercint d'adober— es casà amb Teresa Ferrer, natural de Capellades, i aquests cònjuges van tenir cinc fills, dels quals quatre van superar la infància. El març de 1829, tingué lloc l'enllaç matrimonial de l'hereu Marià Padró i Ferrer ("jove blanquer")

amb Francesca Aguilera, filla d'un pagès d'Òdena. En capítols matrimonials, Marià Padró i Brufau, blanquer i comerciant, avi patern del nuvi va fer donació al seu net dels seus béns amb reserves d'usdefruit, de "facultat de tractar y contractar", de "acomodar als demés fills i nets"... Posà, a més, la condició que si la seva actual muller (Antònia Pellicer) quedava vídua i volia viure sola disposés d'un habitatge a "la casa nova que poseheix [...] debant la casa principal en lo carrer de la Concepció que és ara lo seu magatsem...". Per la seva banda, el pare de la núvia lliurà a la seva filla, en concepte de dot i de llegítimes, 5.333.33 pessetes, dues calaixeres i robes i vestits. Aquest matrimoni tingué cinc fills, i només un morí a la infantesa.

En la relació de contribuents d'Igualada formada el 1835, Marià Padró i Brufau, llavors comerciant de cotó, ocupava el segon lloc, darre de Ramon Castells. El seu òbit es va produir

aquest mateix any, pel que sembla fora d'Igualada. El maig de 1834, redactà el seu darrer testament. Llegà a la seva neta Raimunda, donzella, 5.333,33 pessetes; al seu net, Joan, 9.333,33 i una casa amb la seva eixida al carrer de la Concepció, “que es la que jo antes habitaba...”; i establí que l'altre net, el “Hermano” Josep, escolapi, rebés una pensió anual de 80 pessetes de per vida (a càrrec de l'hereu) “al efecte de poder-se subvenir de chocolate, mocadors y otras gastos...”; i que en el supòsit que es produís “extinció del Colegi ahont residesca o per supresió de dita Religió, o per altre disposició del govern...” fos mantingut a la casa familiar o bé se li donessin 4.000 pessetes. Per acabar, nomenà el seu net Marià Padró i Ferrer hereu del patrimoni familiar. L'inventari relatiu a aquesta herència posa de manifest que consistia en les següents propietats immobiliàries: dues cases al carrer de la Concepció, un extens hort (“del Boleda”) sota una d'aquestes cases a tocar del Rec, un paller i una era al carrer de la Caritat, una adoberia al carrer de Sant Antoni de Baix —al costat de la dels Valls, a la part de llevant—, un hort a l'Horta Nova i quatre trossos de terra (campa i vinya) localitzats als termes d'Òdena i de Vilanova del Camí. Per tant, l'adoberia dels Padró ja estava construïda el 1835 i era una de les més antigues de les situades a tocar del Rec.

La trajectòria de Marià Padró i Ferrer possiblement no va ser tan rellevant com la del seu avi, atès que els seus negocis mercantils quedaren, segons tots els indicis, molt negativament afectats per la crisi industrial igualadina de mitjan segle XIX. Tot i això, destacà perquè va ser tinent de la segona companyia del Segon Batalló Lleuger de la Milícia Nacional d'Igualada durant la revolució liberal. Fou un dels dotze socis fundadors de la gran fàbrica a vapor de la Companyia Fabril Igualadina el 1842. Mentrestant, seguí dedicat al comerç de cotó en floca, tràfic mitjançant el qual el seu avi havia fet molts diners. Tenim constància que alguns dels seus clients (petits filadors d'Igualada i comarca) van fer fallida i que això donà lloc a la formalització de nombrosos deutors de difícil cobrament. Per posar un exemple, el març de 1843, Maria Anna i Gaspar Maxench, mare i fill, confessaren deure a Marià Padró 2.533,33 pessetes “de varias partidas de cotó en floch comprat per los otorgants en lo magatsem de dit Padró, per lo curs de la sua

fàbrica...”, deute que van prometre pagar en el termini d'un any i per garantir-lo hipotecaren la seva casa del carrer de Sant Josep. L'òbit de Marià Padró i Ferrer es registrà el març de 1865; morí relativament jove, als cinquanta-quatre anys d'edat. La seva muller, Francesca Aguilera i Cañameras, en qualitat d'usufructuària dels béns deixats pel difunt, aixecà inventari d'aquests. La prolixa descripció que efectuà el notari dels mobles i de la roba existents en la casa pairal dels Padró del carrer de la Concepció permet inferir que havia estat —en temps no gaire reculats— una de les mansions més luxoses de l'alta burgesia local. El mobiliari existent a la casa era molt considerable i divers, i és possible endevinar que també era sumptuós. Per bé que hi ha indicis que denoten que la mansió havia entrat, des de feia uns anys, en decadència. L'estable era buit de cavalleries i carruatges; hi havia molts mobles vells; i fa la sensació que la casa es trobava, en aquesta època, en un estat de certa deixadesa. L'esmentat inventari confirma que el patrimoni immobiliari de la família no s'havia vist incrementat en el curs dels darrers vint anys, però tampoc no havia disminuït. L'única incorporació era una part indivisa d'una casa-fàbrica del carrer de Santa Caterina, adquirida arran de la fallida (el 1849) del fabricant Josep Massaguer. L'inventari també posa de manifest que Marià Padró estava associat amb el comerciant barceloní Pere Mayol i Pujolà en un negoci —en el qual hi tenia una participació de la tercera part— dedicat, possiblement, a la distribució de cotó en floca, amb clients a Igualada, Capellades, Santa Coloma de Queralt, Cervera, Sant Quintí de Mediona, Tous, La Llacuna, Copons... I que és probable que es dediqués a la comercialització de teixits —a través de corresponsals— en alguns mercats de l'Espanya interior. El 1865 era creditor de comerciants (en molts casos arran d'una fallida) de Tafalla, Calahorra, Aranda de Duero... Pel que fa a les inversions —a banda que tenia 132 accions de la Igualadina Cotonera—, va subscriure 7 accions de la companyia del Ferrocarril d'Igualada a Sant Sadurní d'Anoia i tenia, també, una participació de 17.874,25 pessetes en la fàbrica d'Antoni Baliu, fabricant de teixits de cotó a mà d'Igualada. Entre els seus actius, hi havia l'adoberia del carrer de Sant Antoni de Baix, que heretà del seu avi; que probablement tenia cedida

en arrendament, perquè no consta que exercís de blanquer. En definitiva, tot plegat sembla confirmar que la crisi que patia la indústria tèxtil de la vila, no solament havia limitat l'expansió de les activitats comercials d'aquesta família, sinó que havia determinat que quedessin reduïdes a dimensions exigües. El negoci d'intermediació de cotó es trobava, si és que subsistia, en profunda crisi; el de comercialització de teixits s'havia vist molt negativament afectat...

En les seves darreres voluntats, Marià Padró i Ferrer disposà que les seves filles Rosa i Francesca rebessin una llegítima de 5.333.33 pessetes i confirma que el seu fill Marià Padró i Aguilera esdevingués hereu universal dels seus béns. No sabem res de les aventures (o més probablement desventures) de Marià Padró i Aguilera, excepte que morí a Sarrià, el gener de 1897, “sin hijos ni descendiente alguno...”. La seva germana Rosa s'havia casat (el desembre de 1857) amb Antoni Campmajor, serraller. El matrimoni tingué tres fills. La mort del seu germà, Marià, implicà que Rosa Padró s'hagués d'ocupar d'efectuar els tràmits judicials per ser reconeguda com hereva del seu pare Marià Padró i Ferrer. Una vegada finalitzat aquest tràmit, efectuà inventari dels béns que constituïen l'herència, el qual posà de manifest que la propietat immobiliària de la família subsistia intacta i que les inversions mobiliàries (accions), participació en societats i crèdits havien desaparegut en aquest interval. La nova propietària inicià, d'immediat, gestions per vendre alguns dels actius de l'herència rebuda. Rafael Valls i Gassó es mostrà interessat en la compra del paller i l'era del carrer de la Caritat —que a migdia, limitaven amb el carrer de Sant Antoni de Baix i a ponent, amb el “pasadizo o cuesta conocida por Aragall del Franch...”— i l'adoberia del carrer de Sant Antoni Baix, que era al costat oriental de la seva. El juliol de 1897, Rosa Padró li va vendre el paller i l'era (per 2.750 pessetes) i l'adoberia, per 10.000 pessetes.

Per tant, l'adoberia dels Valls (cal Maco) va ser la resultant d'agregar dues antigues fàbriques d'adobar pells: la de Rafael Valls i Sabater i la de Marià Padró i Ferrer. Unificada la seva propietat en mans dels pare i fill Rafael Valls i Gassó i Rafael Valls i Valls per la seva capacitat de producció arribà a encapçalar, segons les matricules industrials, el rànquing de la indústria adobera local durant el

primer terç del segle XX. Rafael Valls i Gassó morí l'octubre de 1920 i designà el seu fill Rafael Valls i Valls hereu universal de tots els seus béns, el qual va morir pocs anys després (el gener de 1929) sense deixar descendència. La seva muller, Magdalena Biosca i Ramírez, heretà tots els seus béns. El 1943, Magdalena agrupà aquestes finques on hi havia una única adoberia —que fins aleshores van tenir inscripcions registrals separades— i, tot seguit, va vendre la fàbrica a Josep Puig i Mestre.

L'ADOBERIA DE RAFAEL VALLS I SABATER (CAL MACO)

El juny de 1813, va tenir lloc l'enllaç matrimonial de Rafael Valls i Sabater, “jove blanquer”, amb Maria Esteve. El pare del nuvi era Jaume, també blanquer, i el de la núvia, Pau, mestre de cases. El matrimoni de Rafael Valls amb Maria Esteve resultà molt fructífer: va tenir catorze fills, dels quals sis van morir a la infància (vegeu el gràfic 3.5). El desembre de 1840 morí Maria Esteve, i Rafael Valls, quan encara no s'havien complert quatre mesos d'aquest luctuós esdeveniment, formalitzà segones núpcies (l'abril de 1841) amb la vídua Magdalena Gassó, germana de la dona del seu hereu Jaume. Uns anys després, aquest matrimoni tingué un altre fill: Rafael Valls i Gassó, batejat el setembre de 1846. En el curs de les tres primeres dècades del vuit-cents, tant Rafael Valls —com hem vist, carregat de fills—, com el seu pare (Jaume) eren uns blanquers de la vila extremament humils. Podem afirmar, amb tota probabilitat, que no posseïen ni casa pròpia ni cap mena de propietat immobiliària. La casa pairal de la família del carrer Costiol la van adquirir el juny de 1828. Joan Esplugas —cònsol de la confraria de mestres blanquers de la vila d'Igualada— juntament amb els mestres blanquers que integraven la Dena “de son dit Gremi...”, declararen que el gremi tenia “un casalot [...], de la qual existència en lo modo que està, no resulta utilitat alguna, ans vé perilla una entera derrota perquè està descubert...”. Per això, van decidir cedir en establiment als pare i fill Jaume i Rafael Valls, blanquers, aquest “casalot” localitzat al carrer Costiol, que limitava, a migdia, amb un carrer del qual partien els camins “a la [h]orta vella y lo

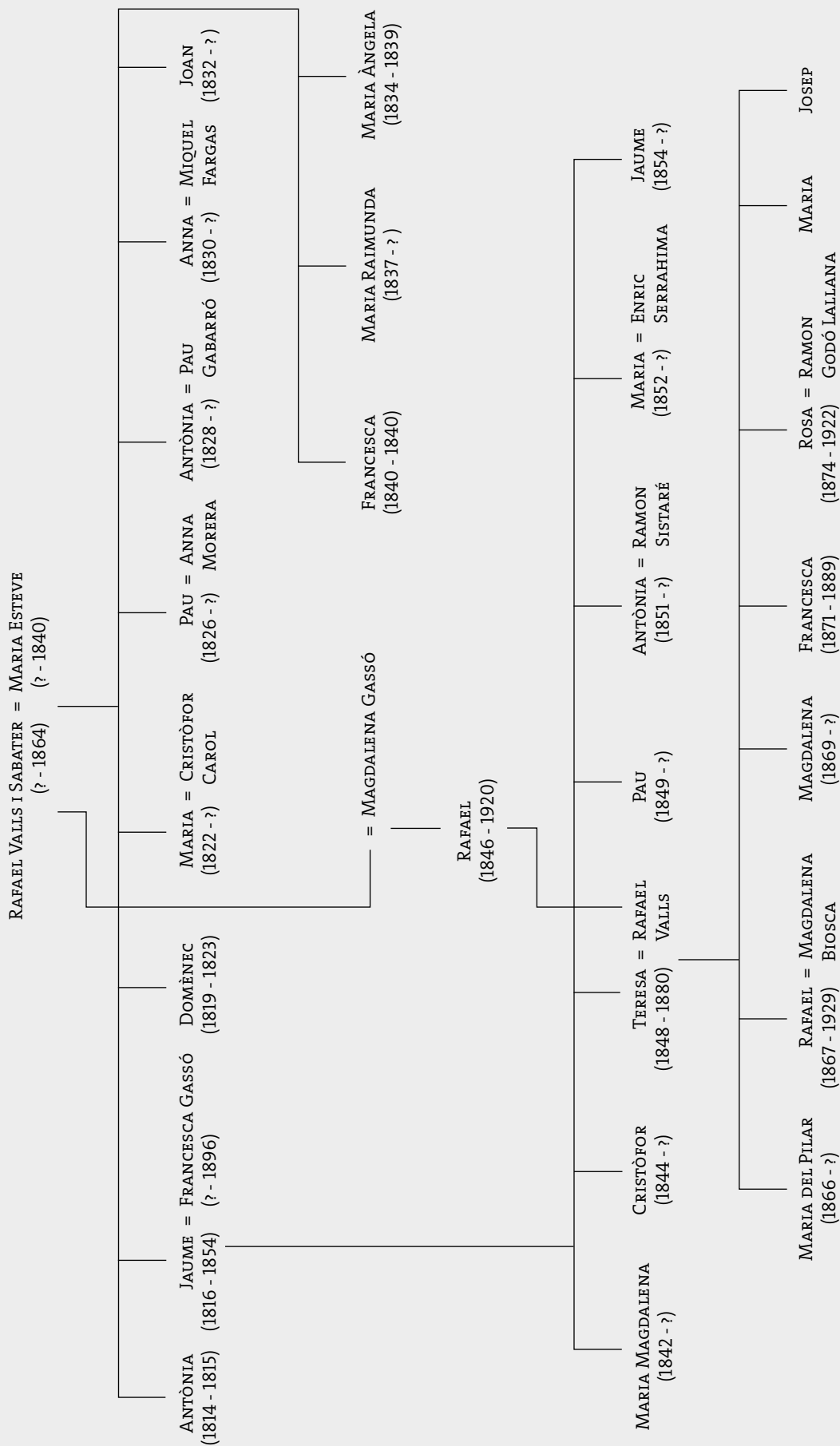
Voltres d'aresta del sostre de l'adoberia de cal Maco (CECI, Pilar Cuerva)

altre a Mon[t]buy...". L'establiment es formalitzà a condició que els emfiteutes quedaven compromesos a construir una casa amb una escala capaç "per entrar y exir, pujar y baxar lo misteri y tabernacle del Gremi de blanquers..." i mantenir una habitació "ab bona claror p[e]r tenir ven custodiat en ell los sobredit misteri y tabernacle..." i fer-se càrrec de la seva conservació. El cens es fixà 70 pessetes i l'entrada en una lliura de cera "que servirà per la il·luminació de St. Antoni de Pàdua...".

El març de 1830 va morir Jaume Valls i Colomer. En el seu testament llegà als seus fills Jaume, Pere, Domènec i Ignasi, en concepte de dot i de llegítimes, 400 pessetes —com havien rebut Ramon, Pau i Maria Anna, ja casats i emancipats— i nomenà el seu fill Rafael Valls hereu de tots els seus béns. Posteriorment, hi afegí un codicil en el qual modificà la deixa al seu fill Domènec

augmentant-la a 666,66 pessetes per "la incapacitat que pateix per ser dement..." i reduir el llegat dels altres fills (Jaume, Pere i Ignasi) a 320 pessetes. És indubtable que tenir casa pròpia era important, però també ho era disposar d'un tros de terra als voltants de la vila per fer-se el vi i produir quelcom de cereals i palla. Pel que sembla, durant la dècada de 1830, el negoci d'adober de Rafael Valls començà a rutllar i aconseguí acumular alguns estalvis. L'agost de 1837, comprà un tros de "vinya plantada..." situada al terme de Montbui, partida de la Falconera. El preu de la transacció s'establí en 400 pessetes. L'any següent adquirí "aquella mitat de una pesa de terra de viña y olivars plantada..." localitzada al terme de Montbui, partida de mas Vallès, i el dret de lluir l'altra meitat que havia estat venuda un mesos abans a carta de gràcia. El preu de venda del tros i del dret de lluir el del costat

GRÀFIC 3.5 LA FAMÍLIA VALLS

va ser de 1.466,66 pessetes. Tot seguit, Rafael Valls exercí el dret de lluir pagant 800 pessetes per la redempció de la carta de gràcia i altres 85 per compensació de fruits pendents de collir.

Per tant, a començaments dels anys quaranta, Rafael Valls i Sabater ja era un home econòmicament força ben dotat. El març de 1840, es casà Jaume Valls i Esteve, el seu hereu, amb Francesca Gassó i Gabarró, filla d'un blanquer. En els capítols matrimonials signats arran d'aquest enllaç, Rafael Valls designà Jaume ("son fill primogènit") hereu dels seus béns amb les reserves de dotar els seus

altres fills; de vendre i empenyorar el patrimoni... El pare de la núvia dotà la seva filla amb 1.000 pessetes, roba i calaixera. L'esmentat matrimoni va tenir set fills: Magdalena (1842), Cristòfor (1844), Teresa (1848), Pau (1849), Antònia (1851), Maria (1852) i Jaume (1854). Mentrestant, Jaume Valls exercí de blanquer al costat del seu pare i li donà suport en els seus altres negocis, però no tingué l'oportunitat de tenir una actuació rellevant perquè el va premorir. El seu òbit es produí l'agost de 1854, quan només tenia 38 anys, víctima del còlera. Paral·lelament, el patriarca de la família (Rafael

Bombos d'adobar pells de cal Maco (CECI, Pilar Cuerva)

Valls) se seguí enriquint a través del negoci d'adober i decidí adquirir un terreny on aixecà una nova adoberia —que esdevindria el símbol de l'activitat econòmica de la nissaga— a tocar del Rec. El juny de 1850, comprà a Antoni Franch i Estalella “tot aquell tros de terra herm i hort, dividit en dos trosos, fent al mig un marge...” que limitava, a ponent, “ab la adoberia dels venedors [els Franch]”; a l'est, amb la de Marià Padró; a migdia, amb dit Rec; i al nord, amb el “camí q[u]e dirigeix a la horta vella...” o carrer de Sant Antoni de Baix. El preu de venda s'establí en 1.666,66 pessetes. En aquest terreny Valls, edificà una adoberia, que en l'inventari format arran del seu òbit es diu “haberla construido a sus espensas...”.

En el decurs d'aquests anys, efectuà nombroses inversions en la compra de cases, camps, vinyes... El gener de 1847, adquirí una vinya localitzada al terme d'Òdena, partida can Gustems; el març de 1848, un tros de terra ubicat al terme de Montbui, partida la Falconera; el febrer de 1854, una casa al carrer Costiol; l'agost de 1855, “tota aquella pallisa [...] y mitat de hera...”, que tenia una llargada que anava des del camí de l'“horta vella y molí fariner [...] fins al altre camí o carrer q[u]e se forma a la part de tramuntana...”; el juny de 1861, un paller (en establiment) existent entre els carrers Caritat i Sant Antoni de Baix, que limitava, a l'est, amb la pallissa i l'era pròpies de l'adquiridor on després hi construí una casa. Tanmateix, la inversió més important la inicià el 1855 arran de l'adquisició en establiment d'un molí fariner a Molins de Rei, al costat del qual aixecà, durant la dècada següent, associat amb dos socis, una fàbrica de filats de cotó. El febrer de 1855, Joaquim Cebrià i Vilella —hisendat barceloní— cedí en establiment a Antoni Ferrer i Sagristà (natural de Súrria i veí de Barcelona), Rafael Valls i Francesc Riba, ambdós naturals i veïns d'Igualada, “todo aquel molino harinero, con cuatro muelas de llave, aguas que las dan movimiento, casa, cuadras, patios, huerto y todo lo demás a el anecso...”, localitzat al carrer de Baix de Molins de Rei, així com “la represa o azud del propio molino que sirve para tomar dichas aguas construida en el río Llobregat y en el término del Papiol, inmediata al edificio conocido por Fábrica Nova, propia del [...] establete...”. Els emfiteutes van quedar obligats a invertir en el molí,

en el decurs dels propers anys, 80.000 pessetes i a pagar un cens anual de 6.400 pessetes. Els titulars del domini útil van complir, amb escreix, la condició d'inversió imposada, perquè durant els anys següents, van aixecar en aquest indret una fàbrica de filats de cotó. En el moment de la seva mort (el 1864), Rafael Valls posseïa la tercera part indivisa de la fàbrica i del molí i també la tercera part de la maquinària i del capital circulant de l'esmentada fàbrica, la qual es valorà en 200.950 pessetes. En els darrers anys de la seva vida, Rafael Valls efectuà, de bon grat (o forçat per les circumstàncies), altres inversions en la indústria tèxtil. El març de 1858, deixà al seu fill Joan Valls Esteve —que llavors exercia d'adroguer— 10.000 pessetes mitjançant un debitori, destinades a pagar a Marià Lluell la casa i altres béns que li va vendre i “también para los aumentos de la fabricación q[u]e tiene y de q[u]e es socio en la Compañía Lluell y Ferrer q[u]e tiene establecida en el vapor de Franc[isc]o de Asís Mas y Matosas...”. Els negocis de Joan Valls van anar malament i acabà arruïnat. És possible que aquest afer portés Rafael Valls a participar, el juny de 1858, en la formació de la companyia Ferrer, Vidal i Cia., que havia de tenir per objecte “hilar y tejer algodón en la presente villa...”; una durada igual a la del contracte “pendiente de conclusión la estinguida sociedad de Lluell de la fuerza de vapor de D. Francisco de Asís Mas...”; i un capital de 46.250 pessetes en maquinària, crèdits i efectiu, 40.000 de les quals procedien de l'anterior empresa. Pel que sembla, aquesta companyia tingué una durada molt curta.

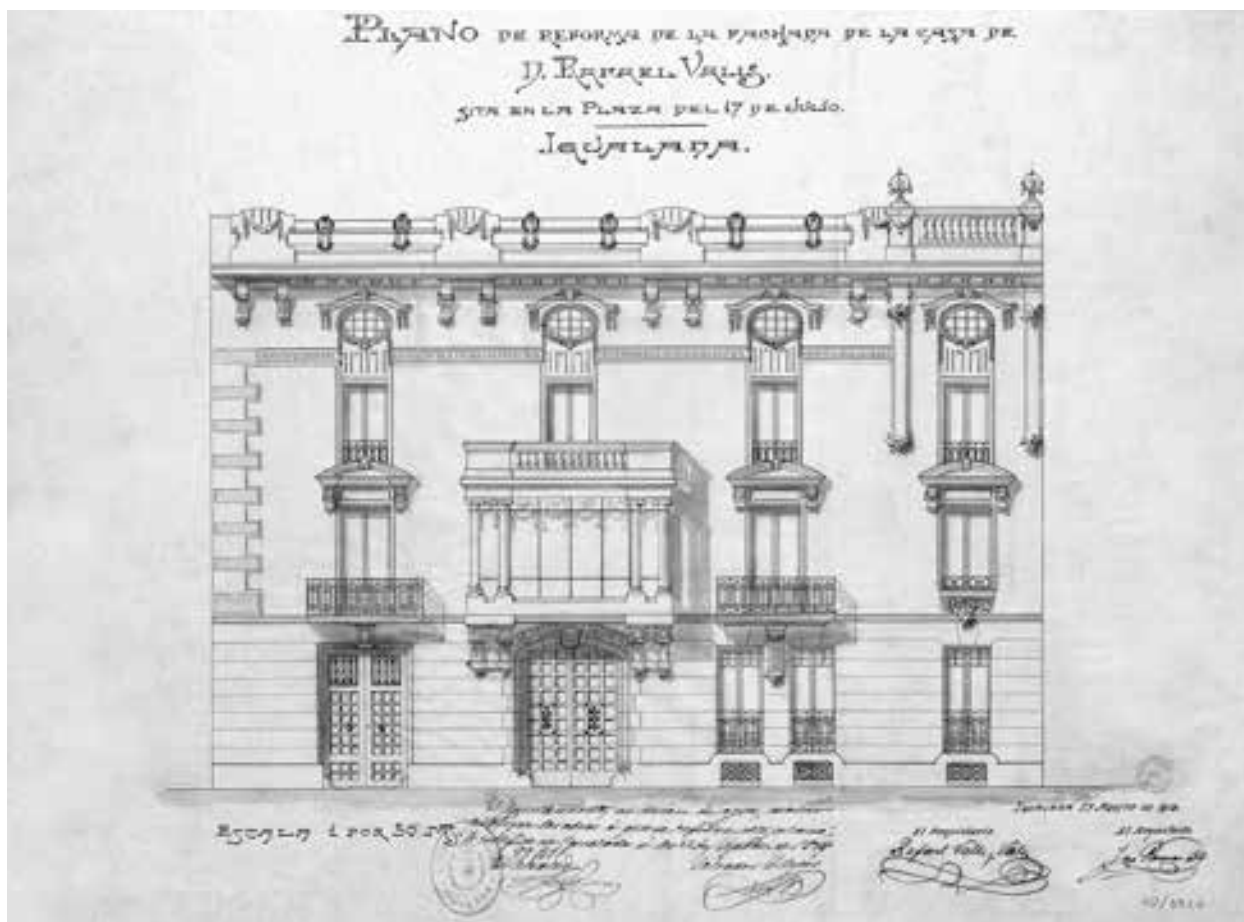
El traspàs de Rafael Valls i Sabater va tenir lloc el maig 1864. En el seu testament indicà que els fills del seu primer matrimoni Pau, Joan, Maria, Ignàsia, Antònia, Anna i Raimunda Valls i Esteve ja havien rebut les seves llegítimes; i que al fill del seu segon matrimoni, Rafael Valls i Gassó, li deixava “de las dos fábricas de curtidos que tengo y poseo —al mateix indret, una al costat de l'altra—, una sola y serà la que linda con Mariano Padró...”; la vinya localitzada al terme Montbui, costa del Massaguer; i la suma de 3.141,5 pessetes en efectiu. Expressà, a més, que en compliment del que es pactà en capítols matrimonials, Francesca Gassó —vídua del seu hereu— seria usufructuària i designà la seva neta, Teresa Valls i Gassó, hereva universal

de tots els seus béns. Una decisió que es va pretendre fonamentar en una interpretació (possiblement abusiva) d'un dels ítems dels capítols matrimonials signats arran de l'enllaç del traspasat Jaume Valls amb Francesca Gassó, en el qual aquest cònjuges es van reservar la possibilitat llegar els seus béns “entre sos fills, al que millor los apareixerà...”. En una escriptura redactada molt posteriorment s'explica aquesta imposició de la següent manera “como quiera que por haber premuerto dicho Jaime Valls a su señor padre no pudo tener efecto la donación y heretamiento que de todos sus bienes le hizo éste en los calendados capítulos matrimoniales, fue heredera universal del repetido Rafael Valls su expresada nieta doña Teresa Valls por haberla instituido en su testamento...”. L'inventari dels béns deixats pel difunt posa de manifest —per la roba, objectes i mobiliari existents a la casa pairal del carrer Costiol— que la família havia viscut fins aleshores sense ostentacions. En la vessant de les inversions industrials hi havia l'adoberia del carrer de Sant Antoni de Baix i la considerable inversió efectuada en la filatura hidràulica de la vila de Molins de Rei, i en la de la propietat immobiliària: quatre cases a Igualada i cinc trossos de terra als voltants de la població, majoritàriament de vinya campa i alguns de dimensions més grans del que era habitual en aquest tipus de tinença.

L'ascens econòmic i social d'aquesta nissaga es veié mediatitzat pel fet que la successió de Rafael Valls Sabater es fonamentés en un matrimoni antinatural. Ens referim al casament —que tot sembla indicar que no se celebrà a la vila— entre Rafael Valls i Gassó i Teresa Valls i Gassó, d'una consanguinitat total i que, incomprendiblement, obtingué dispensa eclesiàstica. Rafael era oncle per via paterna de Teresa i ambdós era cosins germans per via materna. L'esmentat enllaç va tenir lloc entre el segon semestre de 1864 i el primer de 1865, i els nuvis eren gairebé unes criatures: Rafael tenia als voltants de divuit anys i Teresa, setze. Evidentment, es perseguia que l'herència quedés en mans de Rafael Valls i Gassó (el darrer fill de Rafael Valls i Sabater i l'únic del seu segon matrimoni) i Teresa atribuï “a posteriori” la gestació del seu casament “al sogre de la seva mare”, és a dir, al seu avi patern, però és possible que la segona muller d'aquest, Magdalena Gassó —mare de Rafael i tia de Teresa—, hi tingués

un paper rellevant. El matrimoni acabà malament. Teresa Valls en prendre consciència del caràcter interessat i antinatural del seu casament, se separà del seu marit. Morí molt jove (l'agost de 1880), als trenta-dos anys, a Sant Hilari Sacalm on passava l'estiu, després d'haver residit un temps a Barcelona. En el seu testament, precisa que havia tingut set fills, quatre dels quals havien mort (Magdalena, Maria, Josep i Pilar) i els tres restants (Rafael, Francesca i Rosa) residien al domicili barceloní de la difunta. Establí hereus de tots els seus béns, a parts iguals, els seus fills Rafael, Rosa i Francesca Valls i Valls; i disposà que, en cas de morir tots ells sense descendència, podien ser substituïts pels seus cunyats Ramon Sistaré (casat amb Antònia Valls) i Maurici Serrahima (casat amb Maria Valls) o pels seus descendents; i en absència d'aquests, per l'Hospital d'Igualada. Una part considerable del seu testament està dedicada al contenciós en demanda d'anul·lació del seu matrimoni amb Rafael Valls. Pel que fa a aquesta qüestió, indicà que si el seu marit la sobrevivia, com s'esdevingué, “prohibo terminantemente que éste adquiera en los bienes que deajo en herencia [...] el usufructo ni administración...”; que si moria abans d'acabar-se el judici que seguia “ante el Tribunal Eclesiástico de esta Diócesis sobre nulidad de mi matrimonio con mi primo hermano consanguíneo Don Rafael Valls y Gassó...”, el continuessin els marmessors i tutors dels seus fills; i afegí que estava “persuadida de que mi matrimonio [...] es nulo y de que mi primo y tío lo contrajo de mala fe...”.

La gestió del patrimoni deixat per la difunta quedà a cura dels marmessors Ramon Sistaré i Manuel Dolcet —atès que el tercer, Enric Serrahima, més aviat mostrà una actitud d'inhibició—, però també hi van tenir un paper molt actiu tant Francesca Gassó com, i sobretot, Rafael Valls i Gassó, malgrat el desig ben explícitament formulat per la seva dona que no tingués cap mena d'intervenció en la gestió de l'herència. Una decisió transcendent va ser retirar la participació d'una tercera part indivisa de la filatura hidràulica de Molins de Rei, que donà lloc a un dipòsit de 242.976,02 pessetes a la sucursal del Banc d'Espanya, de Barcelona. L'existència d'aquest saldo líquid implicà el sorgiment de pressions per part de demandants de crèdit, però qualsevol alteració de la situació del patrimoni —mentre els hereus fossin menors d'edat— requeria autorització

Plànol de la façana de la casa de Rafael Valls (cal Maco) a la Plaça de la Creu datat el 1914 (ACAN-AMI, registre 7741)

judicial. L'agost de 1883, el jutge accedí a que es concedís un préstec de 50.000 pessetes a Rafael Carol Valls (casat amb Rosa Godó i Llucià), propietari i veí d'Igualada, per un termini de cinc anys i a un interès del 5 % i un altre de 100.000 pessetes als mare i fill Bonaventura Llucià i Grifell (vídua de Ramon Godó i Pie) i Joan Godó i Llucià, propietari i fabricant, també per un termini de cinc anys i al 5 % d'interès. Posteriorment, es va autoritzar la concessió d'un préstec de 60.000 pessetes a Francesc Coma i Freixa (escripturat el febrer de 1884), per un termini de cinc anys i a un interès del 5 %, i un altre de 32.977,62 pessetes a Francesc Llobet i Oliver gerent de la societat Miquel Llobet i Cia. (escripturat l'octubre de 1884), per un termini de cinc anys i a un interès del 5 %. Una empresa de la qual era soci Ramon Sistaré, un dels marmessors.

El desembre de 1889, Francesca Valls i Valls va morir i intestada i per resolució judicial, els seus

germans, Rafael i Rosa, van ser declarats els seus hereus. Una vegada aconseguida la plena incorporació de l'herència de Teresa Valls, el novembre de 1894, Magdalena i Francesca Gassó i Rafael Valls i Gassó van signar els capítols matrimonials relatius a l'enllaç del seu net i fill, respectivament, Rafael Valls i Valls, "del comerç", amb Magdalena Biosca i Ramírez, filla d'una altra de les grans famílies de blanquers igualadins. En aquest acte, Rafael Valls i Gassó nomenà el seu fill Rafael hereu universal. Per la seva banda, Rita Ramírez Sanz i Miquel Biosca i Ramírez —mare i germà de la núvia— donaren a Magdalena, en concepte de dot, 10.000 pessetes en efectiu i 2.000 en robes, efectes i vestits. La filla sobrevivent, Rosa Valls i Valls, es casà amb Ramon Godó i Lallana, membre d'aquesta rellevant família —d'industrials, polítics i propietaris d'un destacat diari barceloní— de l'alta burgesia barcelonesa d'origen igualadí. L'expressat enllaç matrimonial i l'òbit

(el març de 1896) de Francesca Gassó i Gabarró comportà que el novembre de 1896 es dividís l'herència deixada per Teresa Valls. En aquest acte, els béns d'aquest patrimoni es van valorar —deixant de banda 40.000 pessetes impagades del préstec a Rafael Carol garantides per la finca de can Sabater, al terme d'Òdena— en 237.477,62 pessetes, de les quals n'havien de rebre 118.738,81 cadascun dels germans Rafael i Rosa Valls. L'acord de repartiment al que s'arribà consistí en què Rafael Valls s'adjudicà la totalitat dels immobles que formaven part del patrimoni —adoberia i cases a Igualada i diversos trossos de terra als voltants de la població— que van ser valorats en 42.000 pessetes, i va rebre la part restant en part dels crèdits que constituïen el gruix de l'herència.

Una vegada solucionada la qüestió de la herència de la malaurada Teresa Valls i Gassó, el seu marit Rafael Valls i Gassó s'afirmà com el principal adober de la Igualada de les primeres dècades del segle XX. La culminació de la puixança econòmica de la família s'exemplifica amb la construcció de la sumptuosa casa de la Plaça de la Creu. El permís d'obres se sollicità el setembre de 1914, i l'autor dels plànols (signats l'agost d'aquest any) va ser l'arquitecte Josep Pausas. L'òbit de Rafael Valls va tenir lloc el 20 d'octubre de 1920, i en les seves últimes voluntats, disposà que la seva filla Rosa —casada amb Ramon Godó Lallana— rebés la suma de 180.000 pessetes en metàl·lic; que l'usdefruit de certa finca fos inscrit a favor d'una tal Carme Font; i que el seu fill Rafael Valls i Valls fos hereu universal de tots els seus béns. El matrimoni format per Rafael Valls i Valls i Magdalena Biosca i Ramírez no va tenir descendència, i l'expressat hereu morí el 25 de gener de 1929. En el seu testament establí que la seva dona, Magdalena Biosca, fos hereva universal de tots els seus béns.

Pel que fa a l'adoberia de cal Maco, Magdalena Biosca comprà (el gener de 1942) al seus veïns de la part oriental —els mare i fill Joaquina Aguilera i Joan Esteve i Aguilera— una llenca de 3,25 m d'amplària i 12,5 de llargada, "porción de todo aquel edificio que antiguamente había sido destinado a fábrica de curtidos...", en la qual "hay edificado un cubier-to...". L'operació va permetre arrodonir una "fábrica de curtidos compuesta de dos cuerpos del edificio, de sótanos y tres plantas contiguos, con un patio central en la parte delantera y otro pequeño patio

en el lado de la izquierda entrando...", que ocupava una superfície de 1.017,8 m². La fàbrica era la resultant d'agrupar les antigues adoberies de Rafael Valls i Sabater, de Marià Padró i del tros que acabava de comprar Magdalena Biosca. Una vegada aconseguida aquesta agrupació, el juliol de 1943, Magdalena Biosca va vendre l'adoberia a Josep Puig i Mestre, industrial de la ciutat. El comprador va morir accidentalment poc després (el setembre de 1943) i quedà com a usufructuària dels seus béns la seva dona Montserrat Bisbal i Castelltort, i el seu fill Josep Puig Bisbal esdevingué hereu. Els esmentats mare i fill decidiren dividir la fàbrica i van vendre (el 1947) la meitat, aproximadament, de la part de ponent —que formava un quadrilàter que ocupava una superfície de 613,25 m²— a Ramon Vallés i Riera, mentre que l'altra meitat la va comprar Agustí Compte. Per tant, la part que comprà R. Vallés corresponia, més o menys, l'espai que ocupà l'antiga adoberia de Rafael Valls i Sabater i la que adquirí A. Compte, amb el que havia estat de Marià Padró. Finalment, Ramon Vallés —després d'haver treballat en l'esmentada fàbrica al llarg de tres dècades— vengué l'adoberia (el 1976) als consorts Marcellí Farrés i Boladeras i Teresa Rojas Soler, de manera indivisa, els quals havien pactat que el sobrevivent d'ambdós en tindria l'usdefruit, i extingit aquest, la finca passaria al seu hereu Miquel Farrés i Rojas.

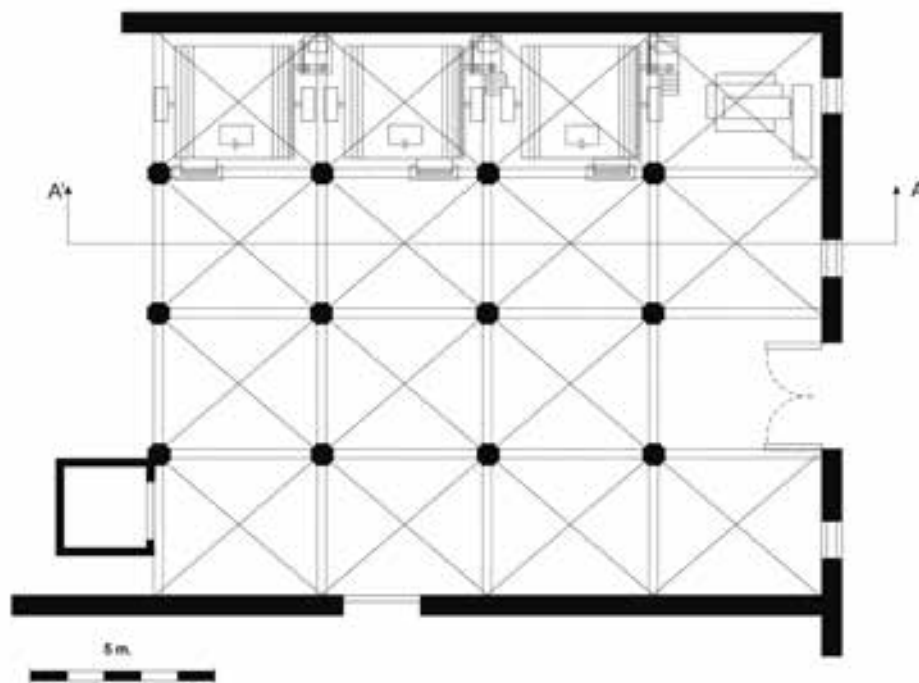
PLÀNOLS DE L'ADOBERIA DE CAL MACO

Edifici originat a partir de tres adoberies. Avui només es conserva una part de la construcció original a la planta baixa de l'edifici que afronta amb el carrer del Rec. Es tracta d'un espai dividit en quatre crugies i cobert amb unes voltes molt característiques. Es disposen de forma radial amb les arestes que s'obren en forma de palmera o de ventall, partint dels capitells dels pilars que les suporten. La pedra és el material dels pilars i dels nervis de les voltes, cosa que produeix un contrast de materials i de colors.

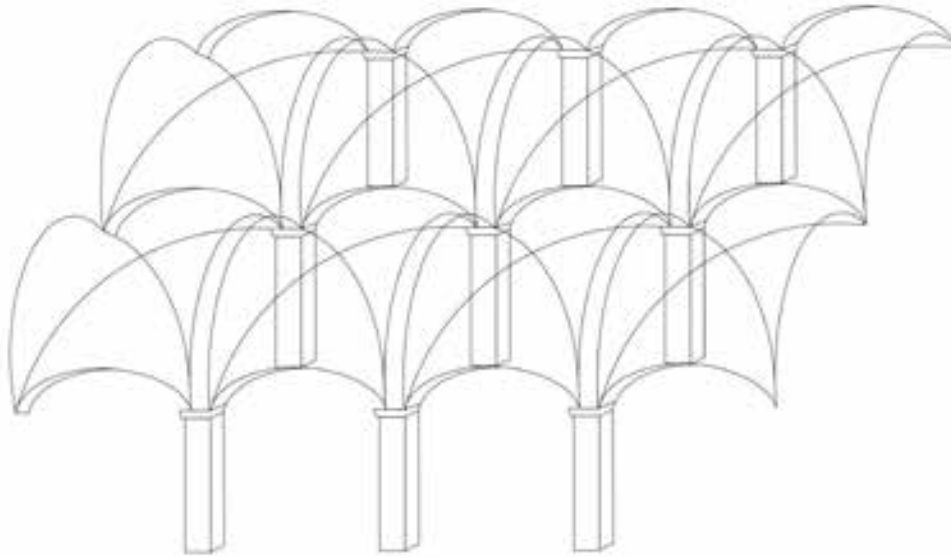
AUTORS:

PERE PASCUAL I DOMÈNECH
CARME FERRERAS I DALMAU

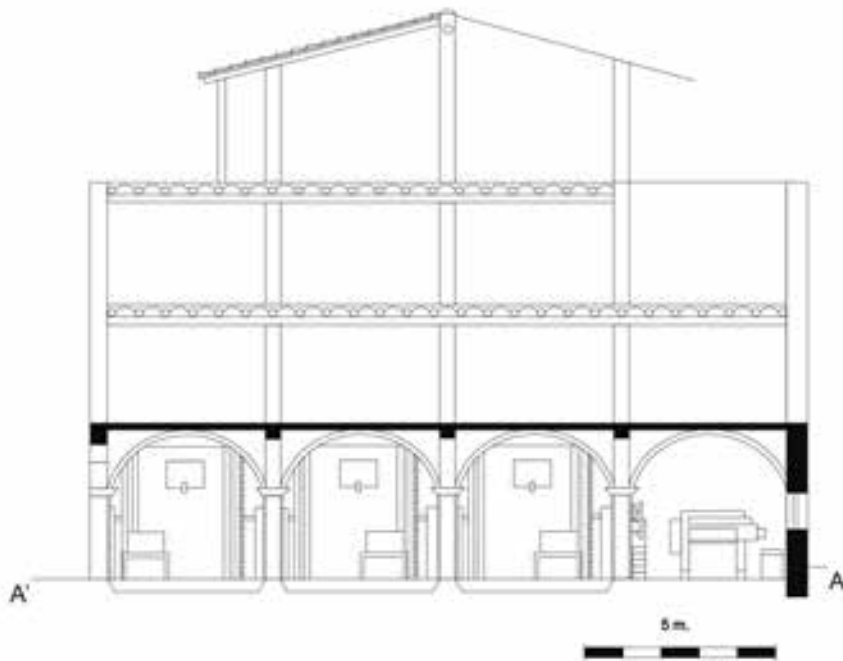
PLANTA BAIXA

PERSPECTIVA TRIDIMENSIONAL DE LA PLANTA BAIXA

SECCIÓ LONGITUDINAL A-A'

ANNEX 3.3

LA SOCIETAT M. VILA, SUBIRÀ I CIA:
EL “VAPOR CREMAT” (DESAPAREGUT)

C/ Misericòrdia

En el decurs del segle XVIII, la manufactura llanera igualadina va experimentar un creixement molt notable, i alguns paraires —veritables “fabricants sense fàbrica”— aconseguiren fabricar draps fins de qualitat que comercialitzaven en mercats de l'Espanya interior. L'esmentada indústria experimentà una profunda crisi entre el 1795 i el 1815 la qual es veié compensada, amb escreix, per la ràpida expansió de la manufactura cotonera. El pas de la llana al cotó comportà una transformació qualitativa en el procés d'organització fabril: la concentració dels factors productius i el desenvolupament de la fàbrica, i això determinà un profund canvi social i la consolidació d'una burgesia industrial. El dinamisme manufacturer igualadí de la primera meitat del vuitcents feu que es convertís en una de les principals viles fabrils del Principat. En aquest context, el juny de 1801 va tenir lloc l'enllaç matrimonial de Miquel Vila —fadri, fill d'un paraire— amb Teresa Mateu, filla d'un hortolà. Els expressats cònjuges van tenir sis fills: Macià, el tercer dels fills d'aquest matrimoni, nascut el 1811, deixà la vila nadiua a l'edat de dotze anys i es traslladà a Reus, llavors un important centre comercial i manufacturer. En aquesta ciutat reeixí com a negociant. El juny de 1830 —quan ja era un reconegut “comerciant” reusenc— es casà amb Maria de Barberà, filla d'un comerciant. Macià i Maria van tenir tres fills (vegeu el gràfic 3.6).

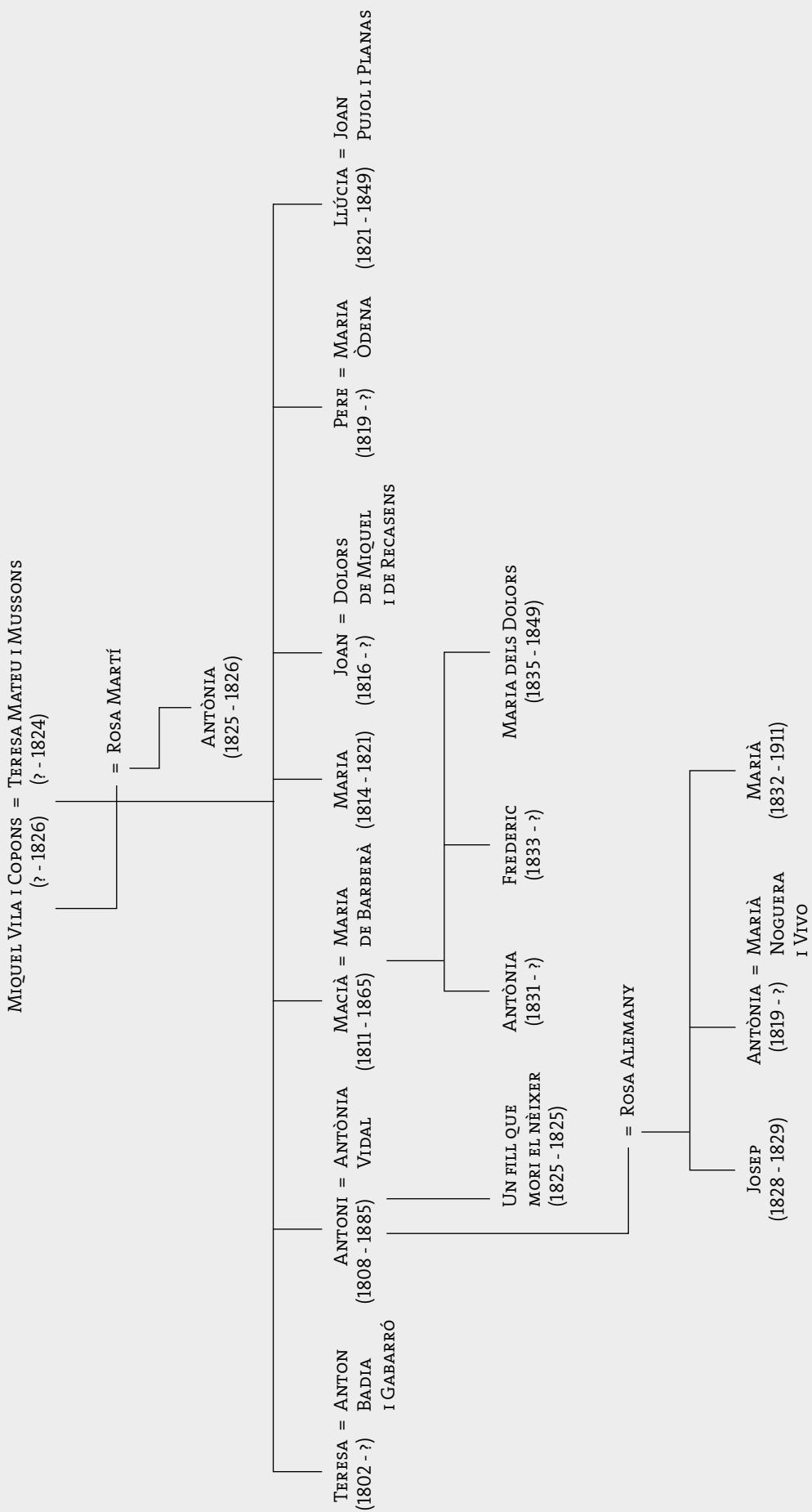
En aquests anys, Macià Vila esdevingué liberal progressista i establí una estreta amistat amb Joan Prim. Una adscripció ideològica i una amistat que s'havien de perllongar, sense fissures, al llarg de tota la seva vida. La proximitat a Prim l'arrossegà, molt probablement, a donar suport, el maig de 1843, al pronunciament contra el govern d'Espartero. El moviment comportà l'elecció d'una

Junta Provisional Governativa sota la presidència de Llorenç Milans del Bosch. Vila hi figurava com a vocal. El seu amic, Joan Prim, assumí la direcció de la vessant militar de l'aixecament, que comptà amb el suport de les unitats de la Milícia Nacional reusenca. L'expansió de la insurrecció determinà que els revoltats —després d'unes setmanes d'incertesa— aconseguissin llur objectiu: la caiguda d'Espartero. El nou govern provisional atorgà a la ciutat de Reus el títol honorífic d'Esforçada. Mentrestant, les classes populars aspiraven a que el nou govern iniciés un procés constituent de signe inequívocament progressista. La ruptura del compromís per part de l'executiu de convocar-lo provocà la revolta de la “jamància” a Barcelona a primers de setembre. La responsabilitat de reprimir el moviment va recaure, en bona part, sobre Prim. En definitiva, l'aixecament de setembre de 1843 acabà amb la desfeta del moviment popular i revolucionari i també del partit progressista, representat per homes com Joan Prim i Macià Vila, que desbordats per la radicalització del pronunciament contra Espartero, optaren per recolzar la política conservadora del govern provisional. Pel que sembla, la decepció de Vila fou tan gran que, posteriorment, ja no tornà a ocupar cap més càrrec polític, malgrat seguir militant activament en les files del partit progressista.

LA SOCIETAT M. VILA, SUBIRÀ I CIA

La seva desventurada relació amb la política va tenir com a contrapunt una exitosa actuació en els negocis. En el decurs de les dues dècades compreses entre 1823 i 1843, va fer diners dedicat “al comerç”. El setembre de 1841 va invertir 30.000

GRÀFIC 3.5 LA FAMÍLIA VILA

pessetes en la societat Indústria Reusenca —una primerenca filatura de cotó a vapor— i el 1848 s'havia convertit en el principal accionista de l'empresa amb una participació de 67.500 pessetes. Paral·lelament, s'interessà per l'explotació dels recursos del subsòl en uns moments en què el país experimentà una “febre minera” caracteritzada, sobretot, per la recerca de carbó. El juny 1841, amb Josep Jordana i Parera (hisendat de Segur, Alt Anoia) i amb Francesc Subirà i Parera (comerciant de Reus) va formar una companyia que pretenia explotar el jaciment carbonífer del districte de Calaf. Però els seus interessos en el terreny de la mineria foren, en el decurs d'aquests anys, variats. El juliol de 1841, prengué part en dues societats mineres que tenien per objecte l'explotació de mines de plom, de coure i de qualsevol altre mineral. L'any següent (el 1842) va ser un dels socis d'una empresa creada per al benefici de minerals. El juliol de 1845, participà en la formació d'una companyia per explotar una mina argentífera a les muntanyes de Prades.

La burgesia igualadina mantingué, durant uns anys, la il·lusió que el carbó del jaciment de l'Alta Anoia podia subministrar el combustible que exigia la gran indústria moguda a vapor. El miratge d'aquest jaciment carbonífer impulsà, sens dubte, la formació (el 1841) de la companyia Fabril Igualadina, que aixecà l'impressionant edifici de la gran fàbrica “de hilados de algodón movida a vapor...”. Les expectatives d'aquest carbó també van impulsar, possiblement, que Macià Vila es plantegés l'aixecament d'un gran fàbrica a vapor a Igualada. El juliol de 1846, va promoure la formació de M. Vila, Subirà i Cia., la qual, posteriorment, es reorganitzà a través d'una escriptura privada signada a Reus el febrer de 1847. Entre els accionistes d'aquesta empresa destacava Jaume Ceriola i Castellà, natural d'Agramunt, establert a Madrid, on exercia de banquer. Es tracta d'un home important dins les finances madrilenyes del segon terç del XIX —vinculat políticament als ambients progressistes de la capital de l'Estat— especialitzat en el lucratiu negoci de les operacions de préstec a curt termini al Tresor i en l'especulació en Deute públic. Uns negocis que compatibilitzà amb una rellevant participació en el finançament d'un bon nombre

de grans empreses industrials i ferroviàries catalanes. Els altres accionistes eren els reusencs Francesc Subirà (comerciant) i Joan Tarrats i els germans igualadins Macià i Antoni Vila. El primer d'aquests, com s'ha dit, residia a Reus i el segon vivia a Igualada, on seguia exercint de tintorer. En principi, els socis es van comprometre, segons sembla, a desembossar 350.000 pessetes cadascun. El projecte empresarial que havia impulsat la formació de la societat consistia en aixecar tres grans fàbriques cotoneres mogudes a vapor a Reus, Igualada i Vinaròs. La seva volada suggereix que els promotors de l'empresa esperaven comptar, com s'esdevingué, amb el suport de recursos molt considerables.

L'agost de 1846 s'inicià la compra de terrenys per aixecar la fàbrica d'Igualada amb l'adquisició d'un “tros de terra campa” en el Pla Inferior entre el carrer de Sant Antoni de Baix i “lo carrer que se forma al detrás del de la Soledad...”: d'un “casalot cubert de teulada, part obrat y part per obrar, en què es troba un tint ab sos parols y demás enceres relatius a dit tint...”, localitzat al “pla inferior, sobre lo rech [...] y al cap de vall del carrer nomenat de S. Antoni més baix...”; i d'un altre tros de terra campa ubicat també al Pla Inferior, entre els carrers de “detràs del de la Soledat” i de Sant Antoni de Baix. Uns dies després, la societat comprà un altre tros amb un paller —localitzat també entre els carrers de la Caritat i de Sant Antoni de Baix— que limitava a ponent, “parte con el camino de travesía que baja de la Soledad...”, és a dir, el futur carrer Misericòrdia. El setembre, adquirí un altre solar on hi havia “edificat un casalot...” ubicat, també, entre els mateixos carrers, que afrontava a llevant, amb terra comprada per l'empresa, Paral·lelament, Macià Vila i Francesc Subirà van atorgar plens poders al seu consoci Joan Tarrats i Aleu, veí de Reus (“y Director del Establecim[ien]to que la Sociedad [...] va a plantificar en la presente villa de Igualada...”) per efectuar les compres “que convengan a la Sociedad de cualesquiera fincas rústicas o urbanas y demás propiedades...”; per poder “dirigir, regir y administrar d[ic]ho establecimiento [...] tomando y separando los operarios y dependientes que mejor le parezca; i per comprar “quantos géneros necesite...”; i per vendre “sus manufacturas a los

precios que fuesen más beneficiosos...”. L’abast de la fàbrica projectada exigí ampliar el terreny disponible. L’abril de 1847, la societat adquirí, en qualitat de restabliment, un “tros de terra campa [...] des de lo carrer que se forma [...] al detrás de la Soledad, fins al de S. Antoni baix...”, solar que afrontava, a ponent, amb terrenys de M. Vila, Subirà i Cia., i a l’est, amb “una travesia o carrer...” anomenat Misericòrdia. En el decurs de 1847, les obres de construcció del vapor van avançar amb molta rapidesa i abans d’acabar l’any s’anuncià que “funcionará bien pronto...” la fàbrica “movida por vapor de fuerza 50 caballos, propia de los señores Vila, Subirá y compañía, y producirá hilados de algodón de todas clases; hoy está concluyéndose el edificio, que puede contarse por su magnificencia, entre los más grandiosos de España y del extranjero...”.

Façana de l’empresa M. Vila, Subirà i Cia. (CECI, Pere Pascual)

L’INCENDI DE LA FÀBRICA D’IGUALADA

Malauradament, un incendi intencionat va malmetre, en el decurs de la guerra dels Matiners, la nova gran fàbrica de vapor igualadina abans d’entrar en funcionament. La vila estava relativament indefensa davant d’aquesta nova revolta, atès que una vegada desmobilitzada la Milícia Nacional, depenia únicament, per a la seva defensa, de les unitats regulars de l’Exèrcit de guarnició a la vila i de les improvisades rondes de seguretat. La mecanització de la indústria tèxtil significava que molts filadors i teixidors manuals domiciliaris quedessin en una situació de total precarietat; la sobre oferta de treball poc qualificat determinava que els salaris (i els preus fets) tendissin a la baixa en termes reals; i tot plegat incubà hostilitat contra la màquina —com havia succeït en d’altres països— i ocasionà episodis ludites. L’incendi de la fàbrica de la societat M. Vila, Subirà i Cia. s’inscriu en aquest context. Però es tracta d’un episodi que tradicionalment ha estat mal documentat. Les informacions més fiables entorn d’aquest sinistre són, sens dubte, les notes aparegudes en el Diario de Barcelona els dies posteriors a l’esdeveniment, Pel que fa a la data de l’incendi s’indica que “a las tres de la madrugada del 22 —de març de 1848— apareció fuego simultáneamente en los cuatro ángulos de una gran fábrica movida a vapor sita en las afueras de aquella villa —Igualeda—; y se creía que algún mal intencionado lo habría pegado por medio de botellas incendiarias...”. L’endemà, aquest diari indicà, respecte a l’autoria, que, als voltants “de las dos de la mañana del día 22 observaron los serenos el humo y llamas que salían del grandioso edificio, y [...] vieron a media docena de individuos que se escapaban, corriendo cuanto podían... En relació als autors es digué que: “Mil conjeturas se han hecho y se hacen aún, acerca de quienes pueden ser los autores de semejante atentado, sin que por ahora se haya podido fijar una opinión cierta, no obstante, la más general supone que fueron los trabucaires...”. Un parell de dies després, l’esmentat periòdic tornà a parlar del tema assenyalant que tothom coincidia en “que los trabucaires —els carlins revoltats— han sido los autores de aquel horroroso atentado...”; que es desestimava la possibilitat que es tractés d’un acte ludita: “ni menos creído, que hubiese sido efecto

Els sostres a base de revoltons amb bigues de fusta sostinguts per grans jàsseres i columnes de ferro colat (Ajuntament d'Igualada)

de la malevolencia de los operarios de la referida villa a quienes nunca [se] ha considerado tan faltos de criterio...”.

Uns mesos després, el juny de 1848, els socis de M. Vila, Subirà i Cia. decidiren incorporar a l'empresa els germans Lluçà i Felip Prat, naturals de Vic i establerts a Barcelona amb el compromís de desemborsar, conjuntament, altres

250.000 pessetes. L'entrada d'aquests nous socis està relacionada amb la reconstitució de la societat mitjançant escriptura pública signada a Reus. El capital social s'establí en 2.000.000 de pessetes. En aquests moments, la societat tenia en procés de construcció dues grans fàbriques cotoneres a Reus i a Igualada (ja cremada) i posseïa un altre establiment —ignorem en quina situació— a Vinaròs.

Encavallades de suport de les cobertes (Ajuntament d'Igualada)

En els mesos posteriors, la capacitat inversora de l'empresa es concentrà en l'acabament de la fàbrica de Reus, la qual, segons l'estadística industrial de 1850, ja estava en funcionament. Mentrestant, quedà en suspens la reedificació i l'acabament de la fàbrica d'Igualada. En aquest context, el gener de 1850 es va produir la sortida de l'empresa d'Antoni Vila —el tintorer igualadí germà de Macià. El capital que aquest tenia en la societat s'estimà en 45.882 pessetes, i es precisà que li seria lliurat en “los enseres de la fàbrica y escritorio que la Sociedad tenía establecida en esta Villa...”; és a dir, en “algodones hilados, teñidos y crudos para fabricar...”, en “géneros fabricados...”, i en “los materiales existentes en la tintorería...”. Però cal remarcar que aquesta liquidació no significà l'abandonament d'aquesta fàbrica, perquè a la part no cremada de l'edifici —l'ala de la façana de l'actual carrer de la Misericòrdia— el 1850 hi havia en funcionament

una secció de tissatge dotada amb 95 telers manuals que donava ocupació a 186 obrers.

La retirada d'Antoni Vila obligà a reorganitzar de nou l'empresa. El febrer de 1850, el capital de la societat que havia quedat reduït a 1.106.948,25 pessetes s'elevà a 2.250.000 pessetes. L'ampliació resultà factible mitjançant la incorporació de dos nous socis: José Antonio Muñoz (comte de Retamoso) i de Josep Ceriola i Flaquer, nebot de Jaume Ceriola, que també residia a Madrid. Tanmateix, aviat s'evidencià que el projecte empresarial —tal i com s'havia formulat el 1848— havia esdevingut de molt difícil realització. En aquesta situació es van produir nous canvis en l'accionariat: Francesc Subirà —un dels socis fundadors— optà per abandonar l'empresa, i la seva part l'adquirí Jaume Ceriola. Per manca de liquiditat o per altres raons, Macià Vila cedí 192.824 pessetes de la seva participació a l'esmentat

banquer, ahora que aquest incorporà com a soci de la companyia el conegut polític progressista Pascual Madoz en cedir-li 75.000 pessetes del seu paquet d'accions. Unes transaccions que comportaren que J. Ceriola es consolidés, el maig de 1850, com el principal accionista de l'empresa (amb un capital d'1.006.996,75 pessetes) i que M. Vila passés a ocupar el quart lloc amb una aportació de 282.633,5 pessetes. L'empresa escripturada com a societat regular colectiva adoptà la raó social de Vila, Prat y Cia, i Macià Vila fou designat director de la companyia.

EL TRASPÀS DEL "VAPOR CREMAT" A LA ÍGUALADINA COTONERA

Les incògnites entorn de la societat s'esvaïren definitivament quan els implicats en Vila, Prat i Cia. decidiren transformar l'empresa en societat anònima, a fi de facilitar l'entrada de nous socis,

amb la denominació de La Fabril Cotonera, S.A., escripturada a Barcelona el juliol de 1851 —l'abril de 1852 es formalitzà un altra escriptura per defectes de forma en la primera— amb un capital de 2.500.000 pessetes. Els socis de l'anterior companyia es van incorporar a la nova societat juntament amb un bon nombre de nous accionistes, entre els que hi figuraven alguns del més conspicus representants de la gran burgesia comercial i financera barcelonina de mitjan segle XIX: Marià Flaquer, Agustí Robert, Ponci Morera, Josep Cezat, Tomàs Coma, José Lopetegui, José López Gordo... Els estatuts de la societat establiren que tindria per objecte "seguir la fabricación en el Establecimiento que actualmente tiene en Reus la Sociedad de los Sres. Matías Vila, Prat y Comp[añ]ia., en sus diversos ramos de hilados y tejidos de algodón puro o con mezcla...". L'assemblea d'accionistes celebrada el juny de 1852 designà Macià Vila director de La Fabril Cotonera —càrrec que exerciria de per vida—. i sota la seva gerència, l'establiment

El "vapor cremat" vist des de la cruïlla dels carrers Misericòrdia i de la Caritat (Ajuntament d'Igualada)

esdevingué, durant el segon terç del segle XIX, la segona fàbrica tèxtil de Catalunya per la magnitud del capital desemborsat. La creació de La Fabril Cotonera implicà la liquidació de la societat Vila, Prat y Cia. l'abril de 1852. La comissió liquidadora quedà integrada per Macià Vila, Francesc Prat, Joan Tarrats i Policarp Aleu, però s'acordà que les propietats immobles que aquesta empresa posseïa a Igualada no es vendrien fins que els implicats en la companyia consideressin “de reconocido interés y provecho de todos los socios vender las fincas procedentes de la sobre calendada sociedad ...”. La cobejada oportunitat es presentà al cap d'uns anys quan la Igualadina Cotonera sol·licità “su adquisición bajo precio y condiciones aceptables...”. La compra-venda s'escripturà el novembre de 1857, i la Igualadina adquirí el “vapor cremat” per 133.224,58 pessetes.

En aquesta operació, Macià Vila hi va tenir, segons tots els indicis, un paper molt rellevant. El profund desencís generat per la mala qualitat dels lignits de l'Alta Anoia entre els socis de la gran fàbrica a vapor de la Cia. Fabril Igualadina va ser un dels motius determinants de la decisió de transformar l'empresa en societat anònima amb la raó social d'Igualadina Cotonera. L'esmentada transformació es materialitzà la tardor de 1856. El capital de la nova societat s'establí en 2.500.000 pessetes, dividit en 5.000 accions. Per efecte de la cessió dels actius, els antics socis de la Cia. Fabril Igualadina —Ramon Castells, Marià Padró, Ramon Godó, Oleguer Godó, Joan Sendra...— van esdevenir grans accionistes de la Igualadina Cotonera. La incorporació dels nous accionistes va tenir lloc, amb tota probabilitat, per intermediació de Macià Vila, perquè es tracta, majoritàriament, de capitalistes amb qui havia mantingut estretes relacions i eren, a més, socis de la Fabril Cotonera, de Reus. És, per exemple, el cas del banquer Jaume Ceriola (subscriptor de 584 accions de la Igualadina), i d'Agustí Robert i Gorgoll (168), José Lopetegui (50), els germans Felip i Francesc Prat i Font (amb 32 cadascun), Joan Tarrats i Aleu (15)... La Igualadina Cotonera va ser autoritzada l'agost de 1857 i una de les primeres operacions d'aquesta societat fou la compra (el novembre de 1857) dels terrenys i de l'edifici del “vapor cremat”, la qual cosa suggereix

que la participació de Macià Vila i de bona part dels accionistes de la Fabril Cotonera en aquesta operació tingué quelcom a veure amb la venda de l'expressat actiu. En els anys següents, la Igualadina Cotonera operà a partir de tres unitats de producció, dues de les quals eren a Igualada. La fàbrica moguda a vapor procedent de la Cia. Fabril Igualadina dedicada, bàsicament, al tissatge mecànic; la part que quedà dempeus de l'edifici del “vapor cremat”, que es destinà al tissatge manual; i la filatura hidràulica instal·lada a l'edifici que l'empresa tenia arrendat en el complex fabril de can Bros, prop de Martorell.

Els canvis experimentats en l'estructura de l'accionariat van acabar determinant, lògicament, canvis en els òrgans de govern i en la gerència de la societat. Els homes afins a Ramon Castells —l'accionista majoritari de la Fabril Igualadina— van sortir o foren acomiadats i van ser substituïts per persones properes a Jaume Ceriola i a Macià Vila. En definitiva, el seu germà Antoni passà a exercir responsabilitats directives en la societat; el seu nebot Marià Vila a ocupar el càrrec de sots-director de l'empresa; i va ser designat president del consell d'administració el reusenc Policarp Aleu, un home estretament relacionat amb l'entramat de negocis fabrils que girava entorn del llavors director de la Fabril Cotonera. En la Junta general celebrada el febrer de 1864, Aleu representà a Jaume Ceriola, el banquer que, després de donar suport financer a les iniciatives empresarials de Vila, havia esdevingut un dels principals accionistes d'aquesta empresa. La Igualadina Cotonera aconseguí superar, sense grans entrebancs, la profunda crisi de la “fam de cotó” durant la dècada de 1860, però en el decurs del següent decenni, la rendibilitat de l'empresa va ser totalment decebedora. En aquestes circumstàncies, la Junta general celebrada el maig de 1880 optà per liquidar la societat. En representació de la comissió liquidadora, Bernardí Martorell —director de la companyia des del 1872— va vendre, el maig de 1882, per 17.500 pessetes a Ramon Carrer i Domingo, fabricant, l'edifici del “vapor cremat”, despullat de tota maquinària, localitzat al carrer de la Misericòrdia de la capital anoienca.

MACIÀ VILA EN EL ZENIT DE LA SEVA TRAJECTÒRIA

En el decurs de tots aquests anys, Macià Vila va mantenir la seva participació en la societat Indústria Reusenca, empresa que es fusionà amb Canals, Pàmies i Huguet per constituir, el gener de 1855, la Manufacturera de Cotó, que també comptà amb l'igualadí entre els seus accionistes. Més endavant, entrà en l'accionariat —poc abans del seu òbit— d'una altra gran indústria tèxtil reusenca: La Sedera Reusenca. Però una faceta tant o més rellevant que les inversions industrials i la seva actuació com a gerent de grans empreses consistí en la seva visió globalitzadora de les exigències del desenvolupament del procés d'industrialització. La seva trajectòria empresarial avala que era perfectament conscient de que la consolidació de la nova societat industrial implicava un augment de la urbanització —que exigia alguns serveis bàsics com els subministraments d'aigua i de gas— i l'ampliació dels mercats, que determinava la necessitat de serveis financers i la modernització de les infraestructures de transport: és a dir, l'exigència de disposar d'una banca moderna i de ferrocarrils. En plena concordança amb tals conviccions, el 1848 figurà entre els accionistes de la Societat Hidrofòrica, que tenia per objecte el proveïment d'aigua a la ciutat de Reus a base d'aprofitar les aigües superficials i els aquífers existents entorn de la població. El maig de 1854, participà en la fundació de la companyia de Gas Reusenc esdevenint el tercer accionista de l'empresa. Durant els anys seixantes, les seves inversions s'orientaren vers el sector bancari: el Banc de Reus i el Crèdit Mercantil, societat de crèdit barcelonina. El Banc de Reus s'escripturà el març de 1862 essent Vila el principal accionista i resultà elegit vice-president de l'entitat. Posteriorment, l'abril de 1863, Macià Vila participà en la formació del Crèdit Mercantil, de Barcelona, que havia d'esdevenir un dels establiments financers més importants de Catalunya. Un grup significatiu dels promotors de l'expressada societat de crèdit eren industrials, comerciants i financers que havien donat suport a bona part de les iniciatives empresarials impulsades per l'industrial igualadí. Mentre que el desinterès que havia mostrat fins llavors pel negoci ferroviari canvià, el 1863, quan

decidí entrar com a soci de la societat Gomis, Gil i Cia., que tenia per objecte efectuar els tràmits i els estudis necessaris per construir una via fèrria entre Reus i Saragossa seguint la ribera de l'Ebre. El fet que l'any següent s'iniciés la crisi que portà les companyies ferroviàries catalanes a una situació de generalitzada suspensió de pagaments —preludi del crac borsari de 1866 i de l'enfonsament de gran part de la banca barcelonina— implicà que aquesta iniciativa esdevingués irrealitzable pocs mesos després de la constitució de l'empresa. La trajectòria empresarial de Macià Vila va ser, com hem pogut veure, densa en realitzacions que l'acrediten com un dels homes més rellevants de la burgesia que protagonitzà l'arrencada del procés d'industrialització català. El seu òbit va tenir lloc en els moments culminants de la seva carrera: morí a Reus, l'octubre de 1865, víctima d'una malaltia de cor, a l'edat de cinquanta-cinc anys.

* * * * *

En l'edifici del “vapor cremat”, el nou propietari, Ramon Carrer i Domingo, hi instal·là la seva petita fàbrica cotonera, però hi devia quedar molt espai sobrer i desaprofitat. Pel que sabem, el 1899, els “bajos de dicho edificio estan hoy destinados y sirven para una tenería...” que coexistia amb la fàbrica de teixits de la família. Un successor del comprador, Ramon Carrer i Albin, el 1929 hi mantenia en activitat la fàbrica cotonera familiar amb 14 telers mecànics. El seu hereu, Ramon Carrer i Vilaseca patí, segons sembla dificultats econòmiques. L'octubre de 1952 hipotecà l'immoble per garantir un crèdit de 175.000 pessetes al 6% per un termini de dos anys. Uns mesos després, el desembre de 1952, tornà a hipotecar l'edifici i la maquinària de la fàbrica (en aquesta època comptava amb 28 telers) per garantir un altre crèdit de 125.000 pessetes al 6% i a un any. El juliol de 1956, Carrer aconseguí amortitzar 100.000 pessetes del primer debitori i, l'abril de 1958, les 75.000 restants. Uns mesos després, el juny de 1958 amortitzà el segon debitori de 125.000 pessetes. Però per efectuar aquests pagaments, el juny de 1958, hagué de vendre la finca (que “no se halla arrendada”) del “vapor cremat” a Jaume Murt i Marigó i a Lluís Sagristà i Estruch “por mitad, en común y

proindiviso” per 200.000 pessetes. En els propers anys, en aquest vetust edifici industrial s’hi van ubicar empreses adoberes. El 1974 s’hi va traslladar Vda. d’A. Murt Boyer, productora de sola i vacueta, i el 1988, Industria del Descarne, SL., així com alguna empresa de serveis elèctrics (Isesa). El maig de 1986, els propietaris van transferir els seus drets, mitjançant compra-venda, als seus hereus Antoni Murt Francés i Josep M Sagistrà Rodó. L’òbit (*ab intestato*) de Josep M Sagistrà determinà que la seva meitat fos inscrita (l’abril de 1999) a favor dels seus quatre fills, a parts desiguals. Per la seva banda, el juny de 1998, Antoni Murt havia transferit la seva meitat (juntament amb la propietat d’altres nou finques) a la seva muller i als seus dos fills, a canvi de rebre una pensió vitalícia. I finalment, el novembre de 2000, els hereus de Josep M Sagistrà i els cessionaris d’Antoni Murt van vendre el “vapor cremat” a Interequip, SL, de Barcelona, empresa que procedí al seu enderrocament a la primavera de 2002 emparada amb el pla urbanístic que preveia l’eixamplament del carrer Misericòrdia. El desembre de 2002, Interequip, SL vengué la finca a Quality Comerz, SL i aquesta societat la alienà, el gener de 2006, a Tinao Cuatro, SL, d’Hospitalet de Llobregat. Per coadjuvar a finançar aquesta compra, Tinao Cuatro, SL obtingué un crèdit de la Caixa de Catalunya quedant l’antic solar del “vapor cremat” hipotecat a favor d’aquesta entitat financera.

BIBLIOGRAFIA

Pere Pascual, Gemma Estrada i Angelina Ferreras (amb la col·laboració de Carme Ferreras), *Macià Vila i el “vapor cremat”*. Vic: Eumo Editorial, Ajuntament d’Igualada, Centre d’Estudis Comarcals d’Igualada, 2004.

PLÀNOLS DEL "VAPOR CREMAT"

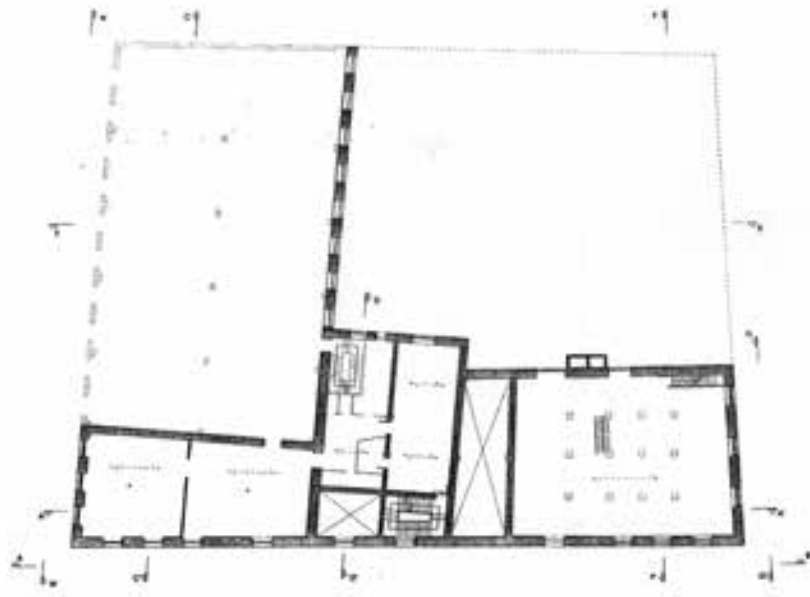
L'edifici seguia el model "manxesterià" de fàbrica de pisos. Constava de planta baixa, primera, segona i tercera. Les parets exteriors eren de maó i maçoneria, els pilars i columnes interiors de ferro colat, i les jàsseres de fusta. S'hi va obrir un nombre màxim de finestres a cada planta, obertures compatibles amb l'estabilitat de parets de maó, amb tota l'alçada possible fins a la línia de forjat. La planta de la fàbrica tenia una forma de L envoltada per un gran pati. La façana principal estava al carrer Misericòrdia. Una porta d'entrada de carreus de pedra treballada als brancals i a l'arc de mig punt conduïa directament al pati posterior per sota d'un pas cobert de volta de canó per on entraven els carruatges. A la dreta, hi havia els magatzems i administració i a l'esquerra l'escala que conduïa a les diferents plantes. Cadascuna de les quadres tenia 23'60 metres de llargada per 13 d'amplada. En el conjunt de l'edifici, els sostres es formaven a base de revoltons d'obra amb bigues de fusta sostinguts per grans jàsseres i columnes de ferro colat. En totes les façanes, hi havia sota la teulada una cornisa de pedra ornamentada amb modillons a la part inferior.

FON:
AJUNTAMENT D'IGUALADA

PLANTA BAIXA

PLANTA PRIMERA

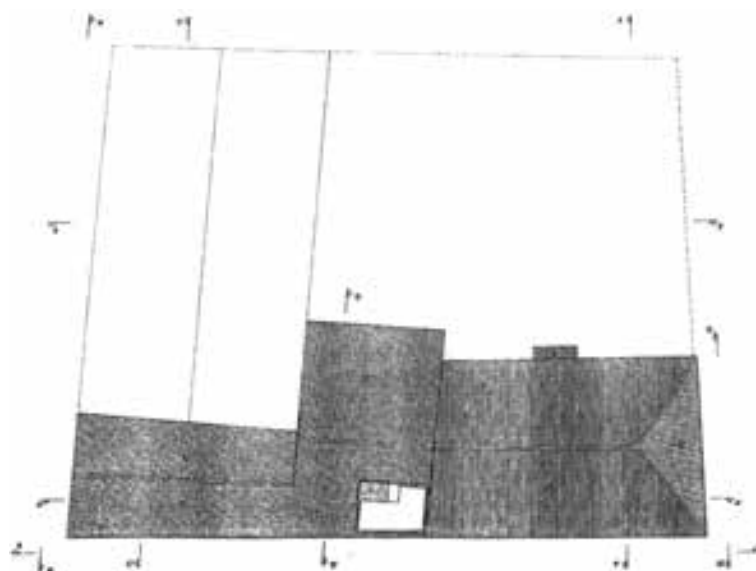
PLANTA SEGONA

PLANTA TERCERA

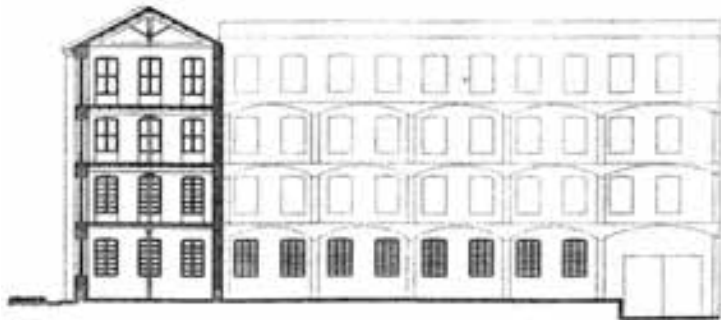
PLANTA COBERTA

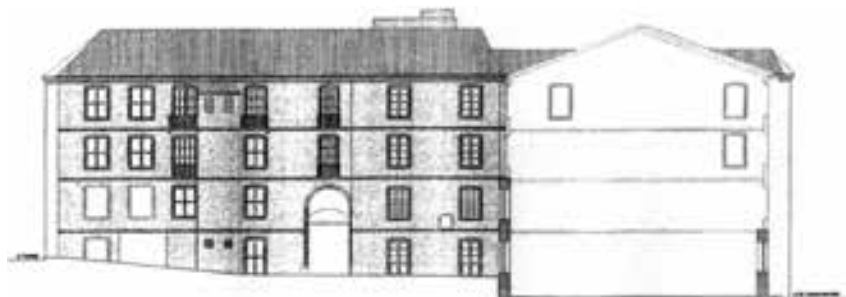
SECCIONS A-A' I B-B'

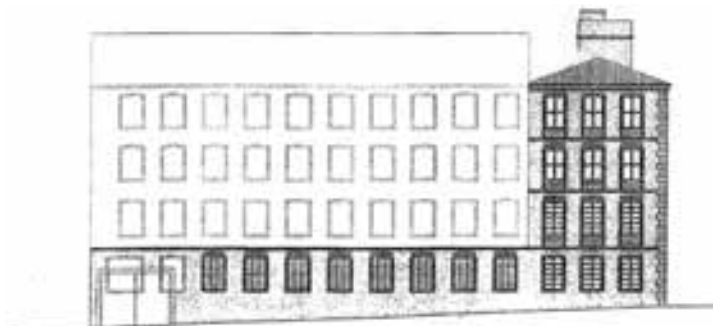
SECCIONS D-D' I C-C'

SECCIONS E-E' I F-F'

SECCIONS G-G' I H-H'

ANNEX 3.4

LES ADOBERIES DE CAL MINGUET DEL PÈRRICA
I DE CAL MURT

C/ Sant Antoni de Baix, 88 i 92

Les antigues adoberies del cal Minguet del Pèrrica i de cal Murt es troben ubicades als números 88 i 92, respectivament, del carrer de Sant Antoni de Baix. Enmig (al número 90), hi havia hagut l'adoberia aixecada a començaments de la dècada de 1920 pels germans Joan, Salvador i Pere Farrés i Boladeras, originaris de mas Canet, de Rubió. El 1942 l'empresa d'aquests germans passà a denominar-se Vda. de Joan Farrés, la qual el 1951 va adquirir l'adoberia contigua, coneguda com Minguet del Pèrrica, que tenia arrendada des del 1933. Mentrestant, la raó social Vda. d'A. Murt Boyer va mantenir activa l'adoberia de cal Murt fins al 1974 en què l'empresa es traslladà a l'antic edifici del "vapor cremat", al carrer Misericòrdia. A l'adoberia dels Murt, hi treballava també (des de l'any 1950), en qualitat d'arrendatari, l'adober Manuel Noguera i Vallès —substituint, posteriorment, pel seu fill—, la qual cosa comportà que aquesta fàbrica seguís funcionant fins als anys del canvi de segle. En definitiva, si bé els orígens històrics d'aquestes adoberies són diferents el fet de ser contigües i d'haver-se produït la unió de dues d'elles justifica que en fem un tractament expositiu diferenciat i unificat alhora.

CAL MINGUET DEL PÈRRICA

Domènec Biosca i Bertran, àlies Minguet del Pèrrica, era fill cabaler de Miquel Biosca i Castelltort, àlies Pèrrica, que va ser un dels blanquers més importants de la Igualada del vuit-cents. Es casà, el gener de 1863 amb Magdalena Calsina i Escudé, filla de l'adober Joan Calsina i Fargas. En els capítols signats arran d'aquest enllaç, Miquel Biosca lliurà al seu fill en concepte de llegítima 5.000 pessetes en efectiu i 1.150 en roba i en mobles i el seu germà gran (i hereu Pèrrica) es va comprometre a donar-li 3.000 pessetes. El pare de la núvia s'obligà a dotar la filla amb 600 pessetes; a lliurar-li roba i una calaixera valorada en 1.000; i a donar-li altres 2.000, equivalents a una quarta part del dot i espoli de la seva mare. El nuvi atorgà a Magdalena un creix de 866,25 pessetes i manifestà que no podia garantir ni el dot ni el creix perquè "no posee bienes hipotecables...".

En el decurs dels propers anys Domènec, molt probablement, treballà d'adober i se li presentà l'oportunitat d'invertir les sumes rebudes en concepte de llegítimes i del dot de la seva muller a comprar l'adoberia de Bartomeu Gabarró i Boix. L'expressat blanquer sollicità davant el jutjat Igualada (el 20 de setembre de 1866) acollir-se a una fallida voluntària i feu cessió "de todos sus bienes a los acreedores...", quedant "reducido a la más completa miseria...". Es van celebrar dues juntes generals de creditors i una vegada efectuada la valoració dels béns embargats el març de 1869 es convocà la pública subhasta dels béns procedents de la fallida a celebrar el 6 d'abril, la qual "no pudo tener efecto por no haberse presentado licitador para ninguna de las fincas concursadas, a excepción

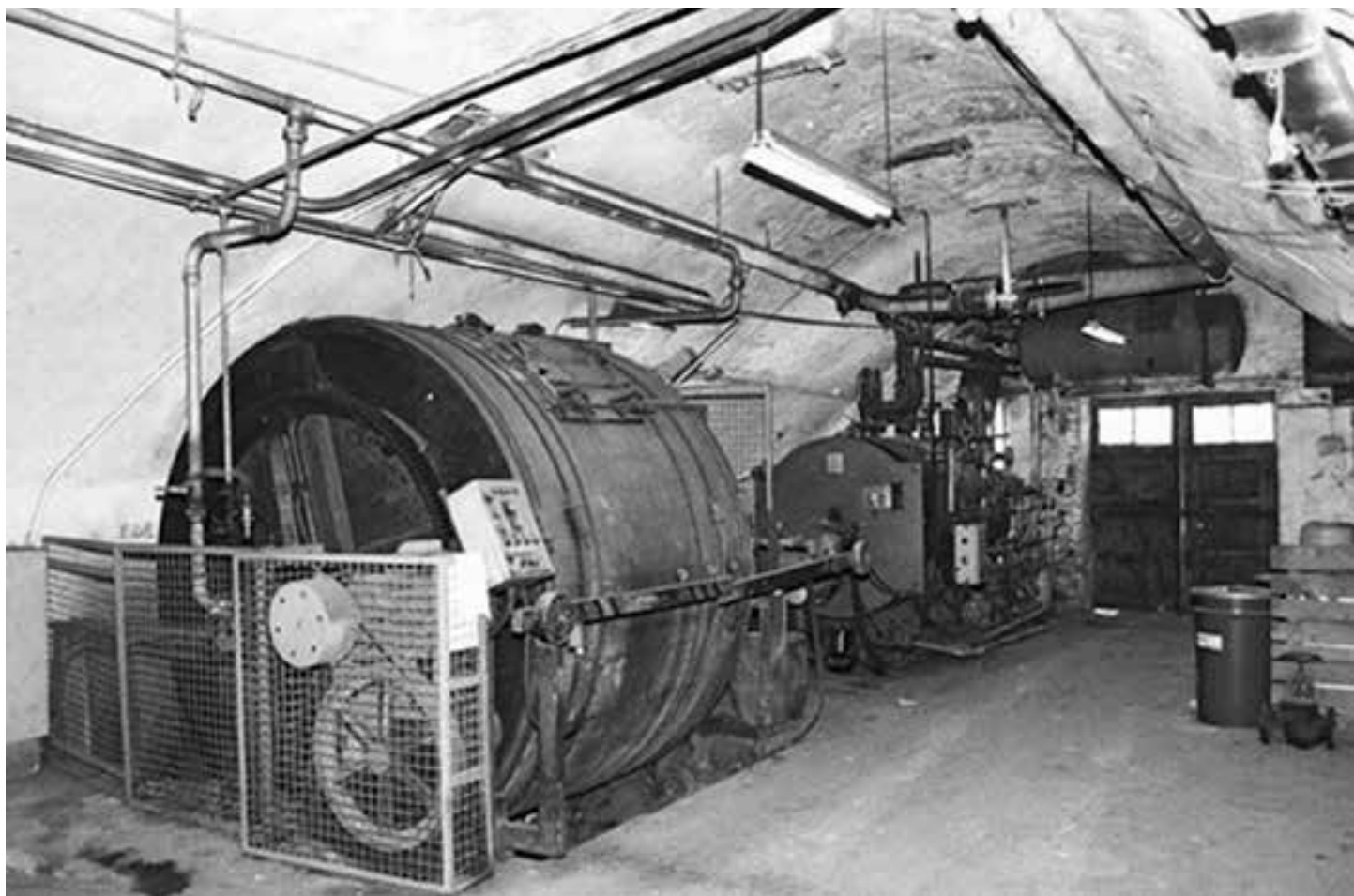
de la finca llamada tenería...". L'esmentada finca estava taxada en 12.000 pessetes i s'adjudicà a favor de Bartomeu Galtés. Tanmateix, "a posteriori" s'aclarí que havia efectuat aquesta oferta i formalitzat la compra en nom i en representació de Domènec Biosca.

El juny de 1869, el jutge formalitzà la venda a Domènec Biosca de "todo aquel edificio tenería o fábrica de curtidos, sin número, con su patio al frente y un solar de tierra en la parte de poniente...", localitzat al Pla Inferior, partida de l'Horta Vella seguint la línia del carrer de Sant Antoni de Baix, que "se compone dicho edificio de planta baja con los diques y reparticiones necesarias para el objeto a que está destinado primero y segundo piso, tendedores y un terrado en la parte de mediodía...", i ocupava una superfície de 615 m². Es precisa que l'adoberia era propietat de Bartomeu Gabarró "por construcción que a sus espensas

se hizo...", en part, sobre un terreny (de 60 pams d'amplada i 190 de llargada) que li cedí el 1863 en establiment el metge Josep Antoni Carreras al cens de 45 pessetes i, en part, sobre un altre tros de terra (de 30 pams d'amplada 190 i de llargada) que adquirí el 1864, també en establiment, pagant un cens de 22,5 pessetes a la vídua Maria Prat. El preu de venda s'establí en 6.240 pessetes. Per tant, l'expressada adoberia es construí a partir de 1863 en aquests terrenys.

Pel que sembla, l'esforç econòmic efectuat per Domènec en la compra de l'adoberia i en la dotació de capital circulant al negoci van determinar que durant força anys no estigués en condicions de disposar de casa pròpia. Tanmateix, el novembre de 1881, va poder comprar a Josep Castelltort i Galtés, llauner i veí de Barcelona, una casa de baixos i dos pisos localitzada a la Plaça de l'Àngel. L'immoble estava gravat amb algunes càrregues:

Un dels subterranis coberts amb volta de canó seguit de cal Minguet del Pèrrica (CECI)

una hipoteca a favor de les germanes del venedor, derivada de llegítimes pendents de pagament; i un cens acreditat per Salvador Deop. En aquesta transacció, Domènec s'obligà a cedir, de manera vitalícia, al venedor i a la seva muller “derecho de habitación del segundo piso de la casa...” i a pagar el cens acreditat per Deop, així com les pensions pendents. El preu de venda es fixà en 1.750 pessetes, de les quals el comprador en retingué 533,38 per pagar les llegítimes acreditades per les germanes del venedor. L'òbit de Domènec Biosca i Bertran (“a” Minguet del Pèrrica) va tenir lloc el desembre de 1882 —morí intestat força jove, només tenia 44 anys, havia nascut el 1838— i la seva vídua, Magdalena Calcina, manifestà que, en capítols s'havia pactat que ella esdevindria usufructuària i que l'hereu seria, en cas de no disposar el contrari el primer fill baró, que era Domènec Biosca i Calcina que aleshores tenia 19 anys. Els béns mobles consignats en l'inventari dels béns deixats pel seu difunt marit mostra que aquesta família vivia de manera molt modesta i que els seus únics béns immobles consistien en l'adoberia del carrer de Sant Antoni de Baix i la casa que els servia d'habitatge a la plaça de l'Àngel.

El seu hereu, Domènec Biosca i Calcina, també blanquer, el 1885 es casà amb Maria Concepció Riera i Galtés, natural i veïna de Sants. En capítols matrimonials Maria Concepció aportà al matrimoni 6.000 pessetes en metàl·lic; la meitat indivisa (l'altra era de la seva germana) de dos solars “para edificar” situats a la Carretera de les Corts, terme de Sants; i vestits, roba i una calaixera valorada en 1.500 pessetes. La trajectòria d'aquest adober fou notablement ascendent. El patrimoni immobiliari familiar augmentà. Per exemple, el novembre de 1889, Biosca i Calcina adquirí en establiment a Josepa Carreras un solar (tros de terra “vinya”) de 150 pams de llargada i 80 d'amplada, localitzat al carrer de Sant Antoni de Baix, davant de la seva adoberia. La cessió s'efectuà amb la condició de pagar uns cens de 20 pessetes i una entrada de 400 pessetes. En els anys següents, estigué en disposició de lluir els tres censos que gravaven els solars on aixecà l'adoberia i el terreny que acabava d'adquirir, pagant un total de 1.450 pessetes. En el decurs del primer terç del segle XX, l'adoberia de cal Minguet del Pèrrica esdevingué una de les més

importants de la ciutat, i comptava amb la força motriu d'una petita màquina de vapor. Tanmateix, el 1933 Domènec Biosca acabà cedint —possiblement pel poc interès dels seus fills en continuar el negoci adober— l'adoberia en arrendament al germans Farrés, propietaris de la fàbrica d'adobar pells contigua.

El matrimoni constituït per Domènec Biosca i Calcina i Maria Concepció Riera engendrà quatre fills: Josep, Joan, Rita i Magdalena, dos dels quals van premorir al seu pare. Es tracta de Josep Biosca i Riera que seria designat hereu —víctima, el gener de 1939, de l'atac aeri que precedí l'ocupació de la ciutat per les tropes franquistes—, el qual establí en el seu testament que la seva muller Maria Vall fos usufructuària vitalícia de tots els seus béns mentre es mantingués vídua i nomenà hereus, a parts iguals, als seus vuit fills: Teresa, Josep, Maria, Jordi, Domènec, Montserrat, Joan i Glòria Biosca i Vall. I de Magdalena, que deixà dos fills: Concepció i Pere Nadal i Biosca. L'òbit del vell patriarca, Domènec, va tenir lloc el novembre de 1948. En el seu darrer testament designà hereus universals (a parts iguals) als fills del seu fill ja traspassat, Josep i, d'altra banda, llegà al seu fill Joan la fàbrica d'adobar pells del carrer de Sant Antoni “con su maquinaria, útiles y anexos destinados a la fabricación de curtidos [...] comprendiéndose también en esta finca el aprovechamiento de las aguas del rio Noya...”, amb l'advertiment que quedaria “sujeto el inmueble legado, como en la actualidad lo está, a la servidumbre de acueducto o paso de agua a favor de otra finca propiedad también del testador sita en la misma calle y que llega a la calle Caridad...”. És a dir, on hi havia la fàbrica de gènere de punt de la família que operava sota la raó social de Vda de Josep Biosca.

Joan Biosca i Riera —industrial resident a Barcelona— decidí, l'abril de 1951, vendre tot aquell “edificio tendría o fábrica [...] con su maquinaria, útiles y aprovechamiento de agua...” de cal Minguet del Pèrrica a Àngela Pelfort i Riera (vídua), Pere Farrés i Boladeras i Salvador Farrés i Boladeras, per terceres parts o a parts iguals. El preu d'aquesta transacció s'escripturà per 97.500 pessetes. Posteriorment, el desembre de 1962, Salvador Farrés i Boladeras va vendre la seva tercera part indivisa al seu fill Salvador Farrés i Cantarell per la

Façanes de migjorn de les adoberies de cal Minguet del Pèrrica, Farrés i Cia i cal Murt (CECI, Pere Pascual)

suma real o fictícia de 35.000 pessetes el febrer de 1963; Pere Farrés i Boladeras també va transferir la seva tercera part al seu fill Esteve Farrés i Sala per idèntica quantitat; i l'abril de 1964, Àngela Pelfort i Riera, de 75 anys, amb reserva d'usdefruit, va fer donació de la meitat de la seva tercera part de l'adoberia a favor de seu únic fill Jaume Farrés Pelfort. El maig d'aquest mateix any, els propietaris d'aquest immoble el van transferir a la societat regular col·lectiva Farrés i Cia. escripturada amb un capital de 3.000.000 de pessetes, del qual Salvador Farrés i Esteve Farrés hi tenien una participació d'1 milió de pessetes cadascun, i Àngela Pelfort i Jaume Farrés, 500.000 pessetes també cadascun. El desembre de 1864, l'expressada empresa —representada per Josep Farrés i Mas— formalitzà un crèdit de 3.200.000 pessetes amb el Banco de Crédito Industrial, a un interès del 5,875% i un període

d'amortització de vuit anys. L'esmentada suma estava destinada a coadjuvar a finançar un pla d'inversió "para la producción de pieles de empeine en sus diversas modalidades para la fabricación de calzados...". Es preveia efectuar una inversió total de 6.075.571 pessetes —1.856.000 de les quals s'havien de destinar a l'ampliació dels edificis, i les 4.219.571 restants, a maquinària i instal·lacions—, que van comportar una notable ampliació de la fàbrica amb l'aixecament d'un edifici de planta baixa i tres pisos. El març de 1971, l'empresa es transformà en anònima amb la raó social de Curtits Farrés i Cia. S.A., que tingué per objecte "la compra venta y fabricación de curtidos de todas clases..." amb un capital de 3.000.000 pessetes dividit en 3.000 accions. Els accionistes eren: Josep Farrés i Mas, Jaume Farrés i Pelfort, Cecília Farrés i Cantarell, Salvador Farrés i Cantarell, Esteve Farrés i Sala, i Maria del

Carme Farrés i Sala. El desembre de 2006, la societat propietària d'aquesta adoberia —presidida per Jaume Farrés i Pelfort— decidí vendre la fàbrica a Curtidos Fayco, S.A., una empresa constituïda a Barcelona el 1970 i que era representada per Joan Farrés i Florensa.

CAL MURT

L'abril de 1841, Antoni Murt i Riba es casà amb Rita Lloret i Marsal, procedint, ambdós, de famílies de “curtidors”. El matrimoni va tenir deu fills: Josep, batejat l'abril de 1846; Antoni, l'octubre de 1848; Teresa, el gener de 1851; Rita, el gener de 1854; Esperança, l'abril de 1856; Anna, el desembre de 1857; Concepció, el setembre de 1859; Paula, el maig de 1861; Maria, el maig de 1863; Ramona, l'octubre de 1866. En aquesta època, Antoni Murt no gaudia d'adoberia pròpia, però si que disposà d'alguns recursos per adquirir diversos immobles. L'oportunitat sorgí arran d'una demanda executiva interposada pels creditors del blanquer Magí Malvehí que motivà que la seva casa del carrer de la Soledat es posés en pública subhasta el febrer de 1857. Passades “más de dos horas, habiéndose quemado durante las mismas las correspondientes tres velas...”, va ser adjudicada a Rosa Fargas, que tot seguit manifestà que havia actuat en nom i en representació de Murt. El preu s'establí en 3.733,33 pessetes i el comprador només en pagà 2.657,78 retenint la part restant per amortitzar dos censals. Un parell d'anys després, l'agost de 1859, Murt adquirí en establiment a Rafael Valls i Guarro, blanquer, un solar situat al darrera i a migdia de la casa que acabava de comprar. El terreny tenia 40 pams d'amplada i en ell “se halla construido un pajar”. La cessió s'efectuà a condició de pagar un cens 40 pessetes. L'abril de 1860 va comprar a Josep Antoni de Padró i de Sobies —que encara es feia dir “Barón y señor directo, alodial y campal del castillo, lugar y término de Orpí, Caslan de la caslania de Sallent...”— una part del cens (concretament 40) de 96 pessetes que pagava Rafael Valls per raó d'establiment d'un tros de terra campa de 104 pams d'amplada i de 364 de llargada localitzat al lloc dit Plana dels Estricadors, ubicada a la Soledat. El preu de venda d'aquesta

part de cens s'establí en 666,66 pessetes. La dèria d'Antoni Murt per l'adquisició de béns immobles no va parar aquí. L'abril de 1865, aprofitant que el blanquer Joan Calcina i Fargas estava endeutat i obligat a pagar diversos deutors, li va comprar “toda aquella casa que no está obrada del todo aún...”, situada entre els carrers de la Concepció i de Costiol. El preu de venda es fixà en 7.200 pessetes, de les quals el comprador en retingué 5.083,33 per amortitzar els esmentats deutors. El mateix dia, Murt formalitzà un préstec amb Calcina per import de 3.500 pessetes —probablement destinat a amortitzar altres deutes— que el prestatari s'obligà a tornar en el termini de setze mesos i a pagar un interès del 6% i oferí, en garantia hipotecària, una vinya de 9 jornals situada a la partida dels Puigs, terme d'Òdena.

Per tant, quan el 1866 Antoni Murt inicià les inversions per aixecar l'adoberia ja posseïa un apreciable patrimoni immobiliari. El maig d'aquest any, formalitzà amb Rosa Alert i amb la seva filla Maria l'adquisició en establiment d'un tros de “terra campa” localitzada al Pla Inferior de 80 pams d'amplada i que tenia una llargada que anava des del carrer de Sant Antoni de Baix fins al Rec, que limitava a tramuntana amb “la calle q[u] e se está formando...” de Sant Antoni. La cessió es feu a condició de pagar un cens anual de 32 pessetes. El novembre, va convenir amb Pau Rubert, pagès, la cessió d'un tros de “terra campa” a la partida de l'Horta Vella, de 60 pams d'amplada i de llargada des del carrer Sant Antoni de Baix fins al Rec, que limitava, a ponent, amb el solar que el comprador havia adquirit uns mesos abans. El preu de la transacció es fixà en 250 pessetes a condició que Murt es fes càrrec del pagament anual de 12,37 pessetes d'un cens. Mentrestant, l'agost de 1866, Antoni Murt havia contractat amb el paleta Salvador Perramon la construcció d'una adoberia en el primer dels esmentats solars. En aquest acte, Perramon “se obliga a construir dicha tenería, corriendo de su cuenta el pago de carpintería, cerrajería y demás necesario hasta dejarla del todo concluida conforme al croquis que han convenido...” i Murt s'obligà a pagar-li 9.000 pessetes “finidas que queden las sitadas obras, y que pueda hacer uso de la tenería...”. El febrer de 1876 se signà carta de pagament conforme l'esmentat paleta

havia rebut la suma convinguda, la qual cosa acreditada que aquesta adoberia ja estava construïda i en funcionament.

Una vegada hagué culminat aquesta inversió, Antoni Murt seguí dedicant els recursos sobrers de què podia disposar a la compra de més propietat immobiliària. El febrer de 1877, Agustina Aguilera —vídua, veïna de Barcelona, i hereva del seu pare Bonaventura Aguilera Jubert— acceptà cedir-li un terreny de terra campa anomenat Camp del Calcina (d'entre 100 i 94 pams d'amplada i 236 i 246 de llargada) a canvi de la redempció d'un censal i de pensions no pagades “cuya falta e imposibilidad de pago motivan esta redicción...”. L'expressat censal havia estat creat per Bonaventura Aguilera a favor de Joan Calcina i aquest l'havia transferit a Murt el maig 1864. El juny de 1879, va adquirir dues cases denominades Planella i Colomer amb un hort “con agua para su riego...” d'1,2241 h a Capellades, partida de ca n'Albareda, que limitava, a tramuntana, amb el cingle del Capelló. I per acabar, l'agost de 1878 efectuà un préstec a Maria Estrada i al seu fill Josep Solà i Estrada de 7.000 pessetes a un interès del 5% i per un termini d'un any, garantit amb hipoteca sobre cinc trossos de terra (que, en conjunt, tenien 25,84 h) de la casa Berí de Travé, terme de Jorba.

Uns anys després, el juliol de 1887, Antoni Murt es casà en segones núpcies amb Maria Rosa Marsal i Coca, també vídua i veïna de la Torre de Claramunt. El desembre d'aquest any, dictà les seves voluntats testamentàries en les quals va fer donació al seu fill Josep, “a fin de recompensar al mismo su hijo los trabajos y servicios que en provecho del dicente a venido prestando...”, de tots els seus béns amb reserves d'usdefruit, d'administració i de poder hipotecar i alienar i declarà que els seus altres fills Antoni, Rita, Esperança i Concepció Murt i Lloret ja han rebut les seves lligítimes. L'òbit d'Antoni Murt va tenir lloc el maig de 1890. El seu hereu va fer inventari dels béns deixats pel seu pare, la qual cosa posa de manifest que aquest blanquer, com hem pogut veure, gaudia d'un patrimoni apreciable sense que es pogués considerar tenidor d'una gran fortuna.

El seu hereu, Josep Murt i Lloret, s'havia casat amb Maria Andreu i Miró l'agost de 1869 i havia treballat d'adober al costat del seu pare. En

els anys següents va prendre la decisió de redimir els censos que gravaven els terrenys on tenia l'adoberia. Un d'ells, el 1899, per 640 pessetes i l'altre, el 1901, per 250. Posteriorment, protagonitzà un intent de diversificar els seus negocis en entrar en la indústria paperera. El gener de 1902, associat amb Daniel Virgili i Sanromà, veí de Tortosa, formalitzà un contracte amb Josep Poch i Cortés, del comerç de Barcelona —que actuà en nom propi i en el dels consorts Marià Pàmies i Josepa Poch— per a l'arrendament de la fàbrica de paper localitzada a Sant Jaume Sesoliveres, terme de Piera, “con su edificio, acequia y demás pertinencias, pasos laterales y presa de agua...”. Es precisa que els edificis estaven “en muy mal estado” i que la finca estava gravada amb diverses càrregues i hipotecada. L'arrendament es pactà per un període de vint anys, i els arrendataris es comprometeren a pagar un lloguer de 7.500 pessetes anuals i l'impost que gravava la turbina destinada a produir l'electricitat per a usos industrials. L'explotació d'aquest negoci no es desenvolupà sense ensurts perquè Murt i el seu soci van ser objecte d'una demanda judicial promoguda per Antònia Pujol (vídua de Josep Poch) en reclamació del pagament de 10.000 pessetes en concepte d'anualitats vençudes de l'arrendament de la fàbrica de paper. En principi, el jutge disposà l'embargament (l'agost de 1906) dels béns de Murt, per bé que el gener de 1908, va ser cancel·lat amb la promulgació d'una sentència de nul·litat de judici. Per tant, tot sembla indicar que aquesta emprenedoria no resultà gaire fructífera. Josep Murt va morir l'octubre de 1914 sense descendència.

L'expressat esdeveniment obligà que tingués efecte la substitució que havia disposat el seu pare en l'acte de donació dels seus béns a l'hereu. És a dir, que “no podrá disponer de los bienes inmuebles en el caso de que fallezca sin sucesión legítima ...”, i que en aquest supòsit “instituye respecto de dichos inmuebles, en cuanto a la propiedad a su otro hijo Antonio Murt, en cuanto al usufructo a su nuera y esposa del donatario Maria Andreu, mientras se conserve viuda...”. Entre aquest béns, hi havia l'edifici “teneria o fábrica de curtidos con una porción de tierra anexa situado en la calle Baja de San Antonio...”. El nou titular del patrimoni familiar, Antoni Murt i Lloret —casat el 1877

amb Anna Boyer— morí molt jove el desembre de 1927, abans que la seva cunyada Maria Andreu, que n'era la usufructuària, traspasada el febrer de 1930. L'Antoni Murt consignà les seves últimes voluntats en dues escriptures de donació, formalitzades el 1916 i el 1924. En la primera, donà els seus béns al seu hereu Antoni Murt i Boyer i disposà la llegítima que havien de rebre els seus altres fills. L'Antoni Murt i Boyer s'havia casat (el 1906) amb Emilia Marigó i Vallés —que esdevingué pubilla de can Cansalada, de Jorba—, i treballà a la adoberia familiar. En la segona, determinada per l'òbit del seu hereu, precisà que, atesa aquesta circumstància, feia la donació a favor dels seus nets Jaume i Maria Dolors Murt i Marigó, amb reserva d'usdefruit a favor de la seva nora Emília Marigó Vallés, la qual quedà facultada per repartir l'herència de la manera que cregués convenient. Mentrestant, l'empresa adobera familiar actuà sota la raó social Vda d'A. Murt Boyer i va ser dirigida per Jaume Murt i Marigó, qui, el 1974, protagonitzà el trasllat del negoci adober familiar a l'edifici del “vapor cremat”, del carrer Misericòrdia.

El juny de 1952, Emília Marigó decidí repartir l'herència del seu traspasat marit entre els seus dos fills: assignà a Jaume Murt —industrial— l'adoberia, altres tres finques i un cens; i llegà a Dolors Murt —casada amb Josep Godó i Serra, fabricant de teixits— altres immobles i una quarta part indivisa d'una de les finques. Establí, a més, que Jaume Murt hauria de pagar a la seva germana 50.000 pessetes per compensar-la de la diferència de valor dels immobles distribuïts. Emília Marigó morí el maig de 1968. L'adoberia del carrer de Sant Antoni de Baix —que ocupava una superfície de 1.280 m² i comptava amb una superfície construïda 3.321 m², distribuïda en soterranis i tres plantes— passà definitivament a mans de Jaume Murt i Marigó. Jaume estava casat amb Carme Francès i Llorens i morí el setembre de 1989, deixant quatre fills: Maria Dolors, Carme, Antoni i Anna Murt Francès. El febrer de 1988 havia fet testament i disposà que l'hereu del seu patrimoni seria Antoni Murt Francès i que la seva muller esdevindria usufructuària amb la facultat de concedir les llegítimes que cregués oportunes a les seves filles Maria Dolors, Carme i Anna. El juny de 1998, en exercici d'aquesta facultat, Carme Francès (a l'edat de 76

anys) acompanyada dels seus fills disposà en escriptura de manifestació d'herència que: la seva filla Carme ja es podia considerar pagada amb la llegítima rebuda; Maria Dolors rebria la meitat indivisa de set finques al terme d'Òdena; Anna, l'altra meitat indivisa de les mateixes finques; i Antoni, tres immobles al terme d'Igualada (entre ells l'adoberia) i nou finques, al de Jorba. Tanmateix, Carme Francès continuà ostentant l'usdefruit del patrimoni fins al moment del seu traspàs esdevingut el gener de 2002.

El juliol de 1999, Antoni Murt Francès va ser el protagonista d'una operació —amb la informació de què disposem— poc comprensible, perquè va transferir la nua propietat de totes les finques que li havien estat assignades en el repartiment efectuat per la seva mare a favor de la seva muller Carme Prats Valls i dels seus fills Carmina i Antoni Murt Prats, en comú i de manera indivisa, a canvi de cobrar un cens vitalici i irredimible. Pel que fa a l'adoberia, el març de 2007 Carme Prats i els seus fills Antoni i Carmina Murt la van vendre lliure d'arrendataris a Inversions i Promocions Alpal, S.L., domiciliada a Martorell (can Bros), L'esmentada societat tot seguit hipoteca aquest immoble per garantir un crèdit rebut de la Caixa d'Estalvis de Sabadell.

PLÀNOLS DE LES ADOBERIES MINGUET DEL PÈRRICA, FARRÉS Y CIA I CAL MURT

Es tracta d'un conjunt de tres adoberies que al llarg del temps han sofert moltes transformacions. Els esmentat edificis es troben situats entre els carrers de Sant Antoni de Baix i del Rec, essent en aquest carrer on part de les construccions adquireixen més alçada. Els materials i l'estructura compositiva són de meitat del segle XX (revoltons i columnes de ciment armat). La part més antiga que es conserva són les voltes rebaixades situades a la planta baixa, on hi havia els bombos d'adobar les pells.

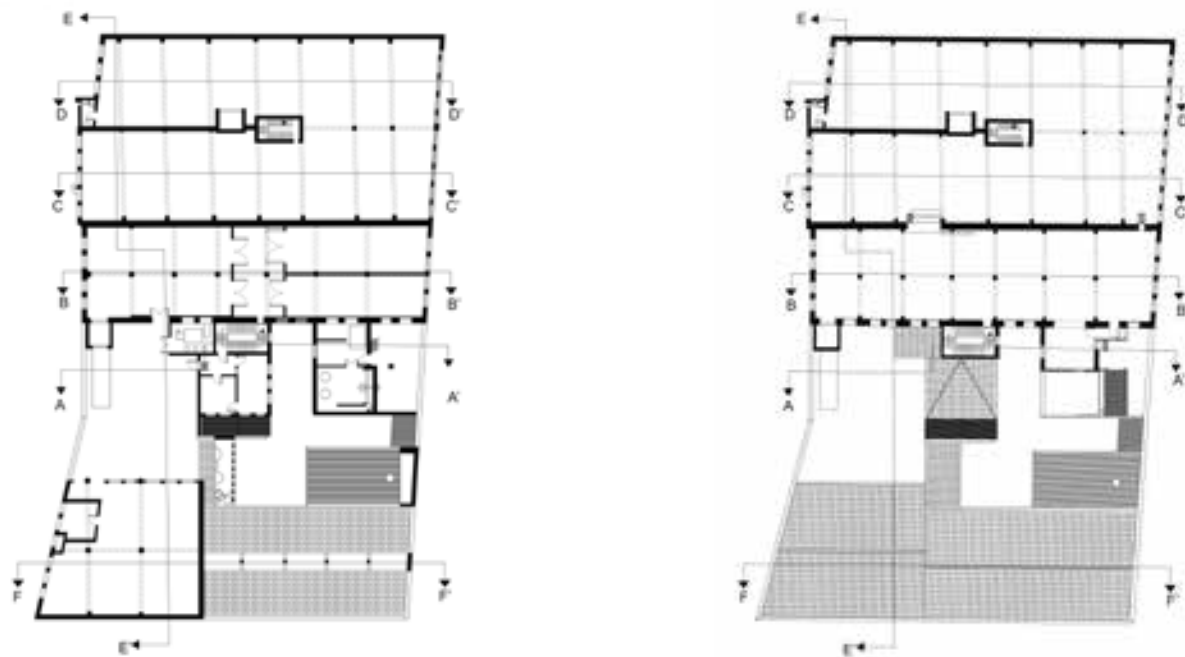
AUTORS:

PERE PASCUAL I DOMÈNECH
CARME FERRERAS I DALMAU

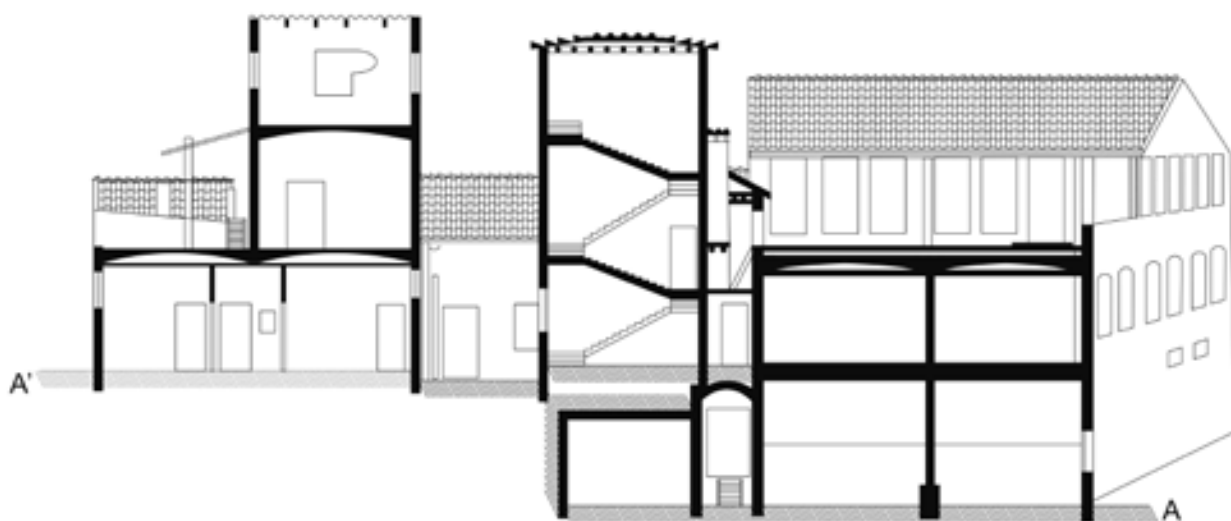
PLANTA BAIXA / PLANTA PRIMERA

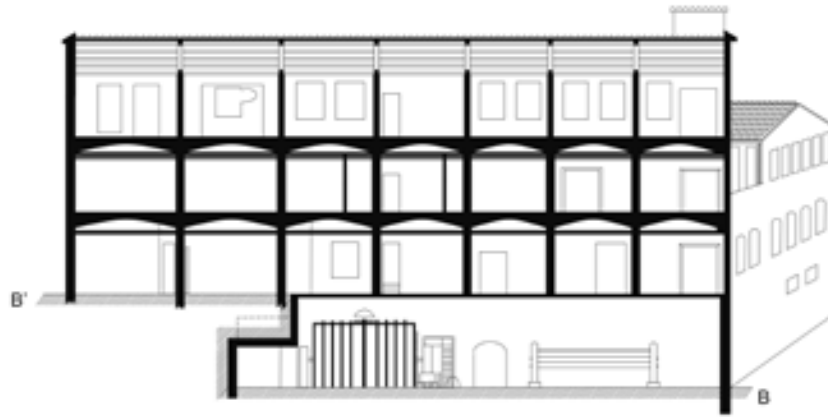
PLANTA SEGONA / PLANTA TERCERA

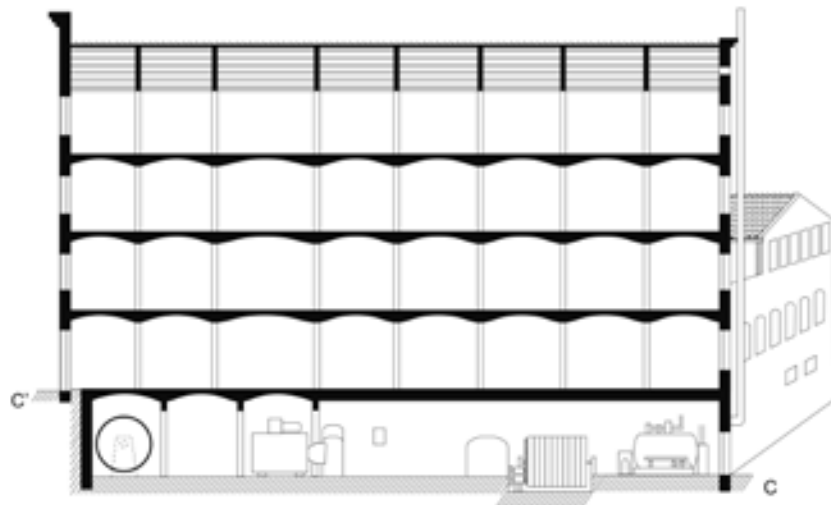
SECCIÓ TRANSVERSAL A-A'

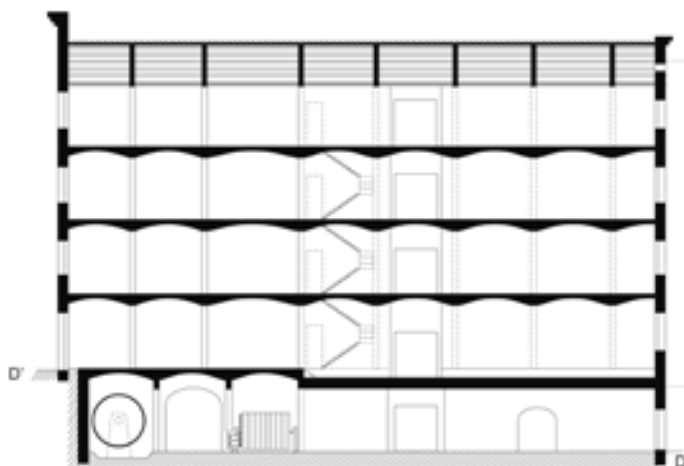
SECCIÓ TRANSVERSAL B-B'

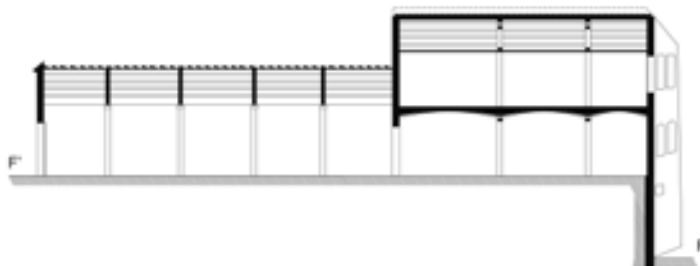
SECCIÓ TRANSVERSAL C-C'

SECCIÓ TRANSVERSAL D-D'

SECCIÓ LONGITUDINAL F-F'

SECCIÓ LONGITUDINAL E-E'

ANNEX 3.5

LES CASES D'HORTOLÀ DE L'HORTA NOVA: CAL VENDA (DESAPAREGUDES)

C/ Camí del Rec (desaparegut)

L'APOTECARI FRANCESC DE P. ROSÉS I LA FARMÀCIA DEL CARRER NOU

El padró d'habitants de la vila permet establir que en el decurs de la dècada de 1840, Clara Bertran, vídua, i el seu fill Francesc Rosés, llavors estudiant, residien al carrer Nou, 28. En aquest indret, sabem que el 1849 Clara Bertran feia d'apotecària i que no va ser fins al 1854 quan Francesc Rosés —que era natural de Piera— passà a figurar com a titular de l'establiment, i esdevingué un dels tres apotecaris de la Igualada de la segona meitat del segle XIX. En el decurs de pocs anys estigué en condicions d'adquirir un estatge en propietat. El febrer de 1858, el teixidor Josep Baliu li va vendre una casa al carrer Nou, 15, que limitava, a ponent i al nord, amb l'habitatge de l'advocat i polític Celestí Mas i Abad. El preu d'aquesta transacció s'establí en 5.333,33 pessetes. La farmàcia quedà definitivament ubicada en aquest indret. Posteriorment, el setembre de 1866, adquirí a Celestí Mas per 35.500 pessetes. l'extensa casa contigua, que limitava, a migdia, amb el carrer Nou; al nord, amb la Rambla. Uns anys després, el 1869, es casà amb Camila Fontanet i Ibáñez, natural de Tàrraga, filla d'un notari, que aportà al matrimoni un dot d'un import considerable: 27.500 pessetes. El padró de 1890 consigna que Francesc Rosés (a qui s'atribueix 60 anys d'edat) residia, amb la seva muller Camila Fontanet (de 40 anys), al carrer Nou, 15. En la seva trajectòria, les formules magistrals van quedar eclipsades per la seva dedicació a la funció de banquer informal. La quantitat de crèdits hipotecaris que arribà a formalitzar al llarg del període comprès entre el 1860 i el 1896 —any en què es registrà el seu òbit— va ser molt elevada. El seguiment de la seva activitat com

a prestador ofereix un exemple altament significatiu per a comprendre les vicissituds de l'oferta creditícia en un context d'inexistència d'oferta de crèdit formal (o bancari).

L'ALTRA CARA D'AQUEST FACULTATIU: EL NEGOCI DEL PRÉSTEC HIPOTECARI

L'apotecari Rosés esdevingué un expert en la utilització del préstec hipotecari com a instrument d'acumulació. El seu negoci consistí en aprofitar situacions de desequilibri econòmic de moltes economies familiars, de menestrals, negociants o pagesos i de propietaris rurals, per oferir préstecs generalment a un any i a un interès del 6%. Les causes determinants d'aquesta demanda de crèdit podien ser molt variades i normalment la lletra dels deutoris no permet formular cap hipòtesi sobre els motius que van portar els seus receptors a l'endeutament. Tanmateix, pel que sembla, a la Igualada de la segona meitat del segle XIX, no eren gaires els que disposaven de recursos líquids per atendre sistemàticament aquestes demandes. És molt probable que aquest farmacèutic fos un dels prestadors més actius de la vila —sinó el que més— i aquesta activitat li proporcionà beneficis molt elevats sense assumir pràcticament cap risc, perquè els préstecs sempre van estar garantits amb hipoteques sobre propietats immobiliàries: trossos de terra, horts, vinyes, cases, masos... Evidentment, l'exercici d'aquesta activitat requeria disposar d'informació. I, segons tots els indicis, en la seva obtenció hi tingué un paper molt important el procurador del jutjat igualadí Francesc Fontanet i Arnet, originari de Tàrraga, a

qui ja el 1858 atorgà poders de representació. Els lligams entre ambdós es van enfortir, encara més, arran del casament de Rosés amb la seva neboda Camila Fontanet.

La trajectòria d'aquest farmacèutic evidència, de manera inequívoca, que la seva capacitat d'estalvi s'anà incrementant amb el pas del temps. Les seves despeses domèstiques es van mantenir relativament baixes, atès que tot sembla indicar que visqué de manera frugal i les de gestió de la farmàcia i del negoci de prestador van romandre, amb tota probabilitat, estables, la qual cosa possibilita que el capital dedicat a préstecs hipotecaris s'anés engruixint sense aturador. En aquesta activitat, aviat va aprendre que la fallida econòmica d'alguns dels seus clients —sobretot grans propietaris— podia ser la via que li havia de permetre anar acumulant un gran patrimoni rústic i immobiliari. Això el portà a desenvolupar una estratègia ben estudiada: oferir més crèdit als propietaris abocats a l'ensulsiada a interessos cada vegada més elevats (del 7 i després de 8 i del 9%) i a exigir, paral·lelament, l'ampliació de les garanties hipotecàries... Sovint, els deutors no podien tornar els préstecs al seu venciment, alhora que acumulaven creixents retards en el pagament d'interessos. Es tractava llavors d'esperar el moment propici per interposar una demanda executiva contra el deutor, que no podia evitar l'embargament judicial dels seus béns i la seva venda en pública subhasta per pagar als creditors. Les expressades execucions eren l'oportunitat d'adquirir a bon preu els béns de l'hisendat fallit, amb el compromís, això sí, de fer-se càrrec de liquidar el passiu del deutor. La recerca sistemàtica dels protocols de tots els notaris igualadins entre 1855 i 1895 ha permès establir que Rosés va formalitzar, durant aquest període, un total de 198 deutoris, i que generà una oferta de crèdit equivalent a 1.070.287,66 pessetes. Tanmateix, al llarg d'aquests anys (per devolució dels préstecs o per execucions contra els deutors) se'n van amortitzar 127, en data coneguda, que sumaven 653.058,97 pessetes i altres 14, en data que no hem aconseguit documentar, per import de 38.845,51 pessetes.

CRÈDIT HIPOTECARI I ACUMULACIÓ DE CAPITAL IMMOBILIARI

L'activitat com a banquer informal que desenvolupà Francesc de P. Rosés al llarg de quaranta anys li proporcionà una acumulació de capital creixent per efecte del cobrament d'interessos elevats. Una part del capital acumulat el dedicà a la compra d'immobles i de terres de manera més o menys convencional. Una vegada establert a Igualada, la seva primera compra va ser (el febrer de 1858) la casa del carrer Nou per tal que li servís d'habitatge. En pagà 5.333,33 pessetes. Uns anys després, el setembre de 1866, adquirí l'extensa casa del costat —ubicada entre el carrer Nou i la Rambla— per 35.500 pessetes. El maig de 1872 comprà (juntament amb el seu sogre, Josep Fontanet i Arnet) la meitat indivisa de la hisenda del Molinet, localitzada als termes de Cervera i de Granyanella, constituïda per un molí fariner hidràulic i dotze trossos de terra annexos que tenien, en conjunt, una extensió de 16,65 h. Es precisa que des de "tiempo inmemorial los dueños del espresado molino y heredad han venido utiizándose las aguas que discurren por el torrente o río Cervera y muy especialmente de las que fluyen de la fuente llamada dels Pons...". El propietari d'aquesta finca havia disposat que després del seu traspàs, els seus béns fossin alienats, i el producte obtingut destinat a diversos centres benèfics i obres de caritat. En compliment d'aquest designi, van ser posats en pública subhasta i un apoderat de Fontanet i Rosés s'adjudicà l'esmentada hisenda per 40.525 pessetes. Posteriorment, el juliol de 1876, Fontanet i Rosés van adquirir per 1.800 pessetes una nova peça de terra al terme de Cervera també de manera indivisa. Es tracta d'una vinya i d'un olivar de 2,56 h localitzats a la partida anomenada del Bosc.

Les visisituds de la igualadina família Padró són ben conegudes. Es tracta d'una nissaga ennoblida que tingué una notable influència política local i que disposà d'un considerable patrimoni immobiliari —constituït per finques urbanes i, sobretot, rústiques— vinculat al sistema contractual característic del feudalisme tardà català. La decadència econòmica d'aquest llinatge s'inicià a partir de finals del segle XVIII i s'intensificà arran de la crisi de l'Antic Règim i l'abolició del sistema senyorial en el curs de la primera meitat del XIX. Tot

Les cases d'hortolà de Cal Venda (CECI, Pilar Cuerva)

i això, Josep Antoni de Padró i de Sobies aconseguí consolidar, com a propietat privada, un patrimoni estimable. En l'inventari format arran de l'òbit de Josep Antoni de Padró (el 1862) no es precisen els deutes de la família, però sabem que una gran part del patrimoni estava hipotecat. La crònica situació de desequilibri econòmic d'aquesta nissaga s'agreujà en el decurs dels anys següents —les rendes del patrimoni esdevingueren totalment insuficients per mantenir el seu estatus social i sostenir els deutes acumulats— i desembocà, finalment, en una fallida total. L'hereu del patrimoni i dels deutes va ser Ramon de Padró i de Marimon que, assetjat pels creditors, sol·licità (el 1865) un “concenso voluntario de acreedores” que no va reeixir. El fracàs d'aquesta temptativa portà, finalment, que es presentés una demanda executiva per via judicial que donà lloc a que el jutge ordenés l'embargament (el 25 de juny de 1868) de tots els béns de la família Padró i que la magistratura disposés, posteriorment, la venda del patrimoni per pagar deutes.

Una de les propietats que posseïa aquesta família eren uns extensos horts de l'Horta Vella, d'Igualada. El jutjat disposà (el setembre de 1869) que els esmentats horts es venguessin en pública subhasta. La primera subhasta quedà deserta. La segona se celebrà l'abril de 1874, i en aquesta ocasió, els horts es dividiren en lots. Entre aquests, hi havia els anomenats: 1) del Papó que tenia una extensió d'1,132 h; comptava amb casa d'hortolà, un corral, un pou i dos aljubs; i limitava, a l'est, amb l'hort del Tobella, a migdia, amb el riu i, al nord, amb el Rec; 2) del Tobella amb una extensió d'1,147 h amb una casa d'hortolà i un petit corral; que limitava, a migdia, amb el riu; a ponent, amb l'hort del Papó i, al nord, amb el Rec. L'octubre de 1876 ambdós predis (després coneguts com els horts de cal Venda) foren adjudicats a Francesc de P. Fontanet —procurador i oncle de la muller de Rosés— per 12.512 i per 12.000 pessetes, respectivament, el qual, tot seguit, manifestà que els havia adquirit en nom i en representació de Francesc de Paula Rosés.

L'adquisició a través del llarg i complicat procés judicial (el juny de 1871) de la finca del Freixe, al terme de Piera, desvetllà, amb tota probabilitat, el delit de Roses per comprar un mas veí: can Selva. La finca era propietat de Josep de Macià i Pujol —un hisendat osonenc— que obligat a lliurar elevades llegendes als seus germans, va vendre aquesta propietat i, posteriorment, un altre mas, can Peret de la Serra, ubicat al terme de Pierola. La compra d'aquest mas va ser precedida d'un crèdit hipotecari formalitzat l'octubre de 1871 per import de 21.333,33 pessetes amb el compromís de retornar el préstec en el termini d'un any i de pagar un interès del 6%, oferint, com a garantia hipotecària, la propietat de can Selva. Uns mesos després, el gener de 1873, Rosés proporcionà a Macià un altre préstec per import de 10.666,66 pessetes, també a retornar en el termini d'un any i al 6%. La resolució d'aquest endeutament va ser, sens dubte, l'esperada pel creditor. El febrer de 1877, Josep de Macià manifestà que per cancel·lar els deutoris esmentats, venia a Rosés l'heretat de can Selva, amb casa i terres que tenien una extensió de 43,49 h. El preu de venda s'establí en 75.750 pessetes, de les quals el comprador en retingué 31.999,99 com a reintegrament dels deutoris esmentats, i les 43.750,01 restants les lliurà al venedor en aquest acte.

Tanmateix, aquest farmacèutic presenta la singularitat que una proporció considerable de les cases i terres les adquirí per via contenciosa després de demandes judicials per impagament de deutoris que van donar lloc l'execució de les garanties hipotecàries aportades pels deutors per resolució judicial. El gener i març de 1864, Francesc de P. Rosés va fer dos préstecs —un de 1.000 i un altre de 4.000 pessetes— a Nicolau Solà, agrimensor. El deutor ofegat pels deutes i davant una imminent demanda executiva cedí, en insolutudació, els seus béns. El febrer de 1867, Rosés cobrà 2.000 pessetes en efectiu i per extingir les 3.000 restants, obtingué la cessió d'un tros de terra vinya, partida del Puig, terme d'Òdena, d'1,1017 h i d'una la vinya amb oliveres, partida Comes de Puigfarnar, terme d'Òdena, d'1,2240 h. Rosés va conservar la propietat de la segona d'aquestes vinyes, però no, en canvi, la del Puig, que va vendre en un moment que no hem pogut documentar.

Una vista de l'Horta Vella des de l'interior de cal Venda (CECI, Pilar Cuerva)

L'antic mas del Freixe (agregat de Sant Nicolau del Freixe, terme de Piera) era propietat de la família Ferrer. El 1865 constava d'una casa de baixos i primer pis, pati, corrals, paller, cups i celler i altres dependències; tenia una font d'"aigua viva" davant la casa; i les terres de llaurar, regadiu, vinya ("en su mayor parte"), bosc i erm ocupaven una extensió de 45,78 h. El procés d'endeutament d'Antoni Ferrer —propietari del Freixe— s'inicià el 1854 i s'intensificà els anys posteriors. Els deutoris contractats entre 1854 i 1866 sumaven 91.502,82 pessetes i les amortitzacions efectuades en aquest interval, 43.200 pessetes. Per tant, l'endeutament net acumulat era de 48.302,82 pessetes. Els creditors eren Josep Galceran, hisendat veí de Pierola, Francesc de P. Rosés i Josep Gallego, pagès veí de Cabrera. En aquest context, en el decurs de 1866, algun dels creditors, si no tots, esperava l'oportunitat per interposar una demanda executiva contra Ferrer i aconseguir així la propietat del Freixe. El primer en actuar va ser Rosés que

Barraques d'hortolà de l'Horta Vella (CECI, Pilar Cuerva)

presentà una demanda d'embargament (el desembre de 1866) contra els béns de Ferrer per manca de pagament del principal i dels interessos d'un dels deutoris que acreditava. El jutjat d'Igualada acceptà aquesta sol·licitud i, posteriorment, la demanda d'execució presentada (l'abril de 1867) pel mateix Rosés. Una vegada valorada, la finca va ser posada en pública subhasta “por dos veces sin haber resultado remate...”, per la qual cosa, el demandant exigí i obtingué (l'agost de 1867) que se li atorgués el segrest de la finca. Tanmateix, això provocà que un altre creditor, Josep Galceran, s'adreçés al jutjat per manifestar que tenia “mejor derecho por las cantidades que el mismo acreditaba...”. La reacció de Rosés evidencia la seva voluntat d'adquirir la propietat del Freixe, perquè per assolir aquest objectiu, comprà (l'octubre de 1870) a Josep Gallego els deutoris que acreditava per 6.337,5 pessetes i, posteriorment, pagà (l'abril de 1871) a Josep Galceran 32,916,61 pessetes per tres deutoris i interessos vençuts. En aquest context,

el mas es tornà a subhastar i va ser adjudicat a Rosés per 60.500 pessetes el juny de 1871. En l'escriptura de venda es deixà constància que sobre aquesta propietat gravitava un deute —constituït pels deutoris, les costes i els interessos pendents de pagament— de 58.518,39 pessetes que el comprador quedà compromès a assumir i a extingir. Es precisa que la part restant (1.981,61 pessetes) quedaria a disposició del comprador “para satisfacerse en cuanto alcance...” d'un dels deutoris de 5.000 pessetes que acreditava que no era comprès en el deute objecte d'amortització.

La següent adquisició per via executiva derivà d'una demanda contra Roc Novell, veí de Carme, del qual Rosés acreditava un deutor de 5.333,33 pessetes al 6%, formalitzat el gener de 1859. Estava garantit per una casa localitzada a les “afueras” (carrer de la Soledat, 52), que comprenia, a més, a la part de ponent, un pati on hi havia un paller, i un tros de terra campa de 0,7992 h, on hi havia un pou i dues eres, que limitava a ponent amb l'hostal

de Montserrat. La fallida del propietari comportà que la finca fos subhastada sense que es presentés cap postura. Llavors Rosés allegà que pel fet d'acreditar el crèdit més antic havia de gaudir de preferència en l'adjudicació dels béns del fallit. El jutge considerà que la demanda era enraonada i, el de gener de 1875, autoritzà que si li venguessin — atès que el deutor seguí en “rebeldía” — la casa i el tros de terra de la Soledat. El preu de venda s'establí en 8.433,34 pessetes, i Rosés en lliurà 1.171,25 en efectiu, en pagà 314,44 en concepte de costes i retingué les 6.947,65 restants, import del principal i dels interessos impagats del crèdit.

L'agost de 1886, Ramon Castellví, “cortante”, veí de Capellades, formalitzà un debitori per import de 8.000 pessetes amb Francesc de Paula Rosés a tornar en el termini d'un any i amb el compromís de pagar un interès del 7%. El préstec estigué garantit amb hipoteca sobre una casa localitzada al carrer Major, 3, de Capellades i sobre tres peces de terra: dos horts i una vinya. Uns mesos després, el maig de 1887, Castellví confessà que havia rebut de Rosés 1.500 pessetes més amb el compromís de tornar-les en el termini d'un any i de pagar un interès del 7%. La insolvència de Castellví — que només havia aconseguit amortitzar 3.500 pessetes d'ambdós crèdits — determinà que Rosés interposés una demanda judicial d'execució (el novembre de 1888), i el jutge ordenà l'embargament de dues de les finques hipotecades i la seva venda en pública subhasta per pagar a diversos creditors del fallit. La casa del carrer Major va ser adjudicada a Rosés per 8.000 pessetes, el qual posà a disposició del jutjat 2.186,33 pessetes i en retingué la part restant. El gener de 1887, Josep Romaní i Tort formalitzà un debitori amb Rosés per import de 7.500 pessetes, pel termini d'un any i a un interès del 7%, que quedà garantit amb hipoteques sobre una casa localitzada al carrer del Call, 3; una altra casa al carrer del Call, 5; i una altra casa al carrer de Sant Francesc, 49, totes elles a Capellades. El deutor no va poder tornar el préstec, i Rosés presentà (el maig 1889) una demanda executiva contra Romaní. Els expressats immobles van ser oferts en pública subhasta i quedaren sense adjudicar per no “haberse presentado postor alguno...”. En aquestes circumstàncies, el jutjat determinà (el desembre de 1889) transferir la propietat de les tres

cases a Francesc de Paula Rosés per tal de cancel·lar l'esmentat debitori. El preu de venda s'establí en 6.899,14 pessetes. Finalment, el nostre farmacèutic adquirí una altra casa a Capellades, també a través d'una intervenció judicial per via executiva. El procediment s'inicià arran que el seu procurador presentà una demanda (el maig de 1887) contra els consorts Joan Cusiné i Teresa Prats reclamant el pagament de 20.000 pessetes al primer i 5.000 a la segona. En el curs de l'actuació judicial es posà de manifest que el debitori de 5.000 pessetes acreditava un interès del “siete por ciento [...] desde el día primero del mayo de mil ochocientos ochenta y seis hasta el día diez y siete de mayo, fecha de la presentación de la demanda, y desde esta fecha hasta su completo pago a razón del doce por ciento...”, i que el de 20.000 pessetes acreditava interessos “desde iguales fechas [...] a los mismos tipos...”. El jutjat disposà l'embargament i la venda en pública subhasta de les garanties: una casa i un hort a la partida de Font de la Reina; dos edificis amb pati al mig destinat a Tívoli, un que afronta amb el carrer Mayor, 5, i l'altre amb el carrer de Santa Teresa; una vinya de 0,7344 h, localitzada a la partida Poisa (o del Bosc Rodó), tot al terme de Capellades. La subhasta quedà deserta, la qual cosa determinà que el jutge vengués d'ofici a Rosés (el juny de 1888) les dues cases entre el carrer Major i de Santa Teresa i la vinya. L'import atribuït a aquestes cases i tros de terra va ser d'11.351,01 pessetes mentre que Rosés pretenia acreditar dels esmentats consorts 30.975,24 pessetes, 29.762,02 del capital i interessos i 1.213,22 de les costes del judici. Per tant, quedaren pendents de pagament 19.624,23, de les quals es diu “continuarà siendo acreedor con sus intereses...”. L'execució de la casa i de l'hort de la Font de la Reina topà amb la dificultat que sobre aquest immoble existia un crèdit hipotecari preferent. L'agost de 1888, Rosés optà per comprar l'esmentat debitori per 1.500 pessetes. Una vegada solucionat aquest escull, el jutge disposà (el gener de 1889) la venda judicial al creditor de la casa ubicada al paratge de la Font de la Reina, 8, amb hort annex, que limitava, a l'est, amb l'antic camí ral. El preu d'adjudicació va ser de 1.970,77 pessetes. En la resolució judicial es deixà constància que l'import d'aquest immoble “no llega de mucho al resto del crédito que los ejecutados

conjuges deben...” i que, per tant, aquesta operació s’efectuava “sin perjuicio de dirigirse por la acción ilimitada contra otros bienes de los deudores para cobrar lo que falte...”. En els anys posteriors, Rosés va vendre la vinya, però conservà, en canvi, les esmentades cases.

Els pare i fill Josep Morera i Capella i Ramon Morera i Trabal eren propietaris d’una extensa heretat anomenada can Morera d’Albarells que constava de dues cases amb els seus corrals, eres de batre i altres dependències que havia tingut una extensió de 195,86 h de terra campà, vinya, bosc, olivar, hort i erm. En part, estava al terme d’Albarells (Argensola) —on hi havia les cases i ocupava una superfície de 124,37 h. La resta d’aquesta propietat s’estenia pel terme de Jorba amb una extensió de 71,48 h. El procés d’endeutament dels Morera arrenca de la dècada de 1870. Entre 1872 i 1890, van contractar nou deutors per un import de 51.500 pessetes i només van aconseguir amortitzar 13.000 pessetes, la qual cosa implica que van acumular un endeutament net de 38.500 pessetes. Entre els creditors destaquen el notari igualadí Francesc Raurés (i la seva muller Ramona Estalella), el farmacèutic, també igualadí, Josep Bausili (i la seva muller Baltasara Domínguez) i, l’inefable, Francesc de P. Rosés. La manifesta incapacitat de Ramon Morera —l’òbit del seu pare tingué lloc el 1878— per retornar els deutes determinà que els consorts Josep Bausili i Baltasara Domínguez interposessin una demanda judicial executiva contra el deutor, amb la intenció de fer-se amb la propietat de can Morera d’Albarells. Tanmateix, aquesta acció quedà frustrada pel fet que Francesc de Paula Rosés posseïa una hipoteca sobre aquesta finca anterior i preferent a les que tenien els esmentats cònjuges. La situació creada implicà que, el juny de 1894, se signés un conveni en el qual es pactà que Bausili i la seva muller cedien a Rosés els seus crèdits. El mateix dia, Ramon Morera va vendre l’heretat de can Morera a Francesc de P. Rosés per 38.500 pessetes, i s’indicà que el comprador retenia del preu de venda la suma de 25.000 pessetes per tal d’amortitzar els deutors acreditats pel farmacèutic Bausili i la seva muller i que les 13.500 restants servien per cancel·lar els deutors acreditats pel mateix Rosés.

Joan Mabras i Marcet era un propietari de Castellolí que experimentà una ensulsiada

econòmica al llarg de la dècada de 1880, període durant el qual consta, en els documents notariais, com a resident a Igualada i és qualificat de “fabricant”. Era l’hereu de la masia de can Mabres, localitzada als termes de Castellolí i de la Pobla de Claramunt, que constava de dues cases —amb cups, corrals, estables, cellers, era de batre i altres dependències— i de terra campà, vinya, bosc, olivar i erm que ocupava una superfície de 83,7 h, deduïda la de dos trossos de terra cedits en establiment. L’esmentat mas tenia annexa un tros de terra campà, vinya bosc, erm i horta, localitzat al terme de la Pobla de Claramunt, que tenia una superfície de 13,49 h. La fallida d’aquest propietari s’inicià el 1880 i s’anà intensificant en el decurs dels anys posteriors, Entre 1880 i 1893, va contractar nou deutors per un import total de 77.000 pessetes, de les quals únicament en va amortitzar 22.000. En aquest període acumulà, doncs, un endeutament net de 55.000 pessetes. L’expressat deute era acreditat en la seva totalitat pel farmacèutic Rosés, amb qui formalitzà set del total de deutors contractats. És possible que Rosés comencés a valorar la possibilitat de procedir a l’inici d’una acció judicial contra el deutor des del 1890. Però el desembre de 1893, li concedí un altre crèdit i li reclamà l’amortització d’un deutor anterior, que Mabras manifestà que no havia pogut retornar “a causa de las malas cosechas de sus propiedades...” i s’obligà a tornar el préstec abans del març de 1895, i que en cas d’incompliment “pueda en méritos de esta escritura, ser apremiado por la vía ejecutiva”. Una vegada exhaurit aquest termini, Rosés inicià l’acció judicial. El jutjat igualadí disposà —per resolució d’octubre de 1895— l’adjudicació a favor del creditor 19/20 parts indivises del mas de can Mabres, terme de Castellolí i de les terres annexes del terme de la Pobla. L’1/20 part de la propietat de les esmentades finques s’assignà a un germà cabaler (Isidre Mabras) de l’executat que havia interposat una demanda de reconeixement dels seus drets de llegítima de l’herència paterna. En definitiva, l’adquisició de can Mabres comportà que Rosés en pagués en preu relativament elevat que finalment ascendí a 61.000 pessetes, 55.000 de les quals invertides en els set deutors que acreditava i que es van declarar cancel·lats i altres 6.000 pessetes que li costà la compra dels aprofitaments

forestals que Mabras havia alienat. Una vegada traspasat Rosés, la seva vídua, Camila Fontanet, sol·licità la divisió de la propietat compartida, petició que el jutjat considerà procedent el setembre de 1897. L'octubre d'aquest any, Camila Fontanet i Isidre Mabras van signar un conveni per tal de formalitzar la divisió, segons el qual, la primera adquiria la plena propietat de can Mabres i el segon, la part d'aquesta finca localitzada al terme de la Poble de Claramunt. Uns anys després, el novembre de 1901, aconseguí signar una altre conveni en què es pactà l'amortització d'un dot (per import de 5.333,33 pessetes) i d'un escreix (de 1.777,72 pessetes) que gravaven aquesta masia.

L'HERÈNCIA DE ROSÉS

El farmacèutic Francesc de Paula Rosés i Bertran morí el gener de 1896, sense haver deixat descendència del seu matrimoni amb Camila Fontanet. Els tràmits efectuats arran del seu traspàs posaren de manifest que els únics familiars eren tres cosins residents a Igualada: Josep i Esperança Bertran Riba i Josep Torres i Bertran, prevere de la parròquia de Santa Maria. En les seves últimes voluntats, designà hereva universal de tots els seus béns la seva dona Camila Fontanet, i disposà que fos substituïda en l'herència, successivament, per la seva neboda Maria Alba Jover i Fontanet (casada amb Francesc d'Assís Bergadà i Reñé); per la filla d'aquesta, Concepció Bergadà i Jové; i per últim, en cas que Concepció morís sense descendència, que els seus béns es repartissin, a parts iguals, entre Francesc d'Assís Bergadà i els seus cosins. Per acabar, recomanà a l'hereva del seu patrimoni “que haga buen uso de ellos, no venda ni enajene ni grave los inmuebles sino en caso de extrema necesidad, procure como yo he procurado con mis constantes ahorros y laboriosidad conservar y aumentar en lo prosible los bienes y finalmente que conserve siempre en buen lugar el recuerdo y el apellido de Rosés...”.

Els inventaris *post mortem* realitzats arran del seu traspàs posen de manifest que en el curs de la segona meitat del segle XIX, aquest farmacèutic acumulà, com hem vist, un considerable patrimoni immobiliari —consistent en masos, finques,

horts i cases ubicats en diversos municipis—, en l'adquisició del qual hem pogut establir que invertí no gensmenys que 361.431,61 pessetes i, a més, en aquesta època, tenia invertit un capital de 317.740,33 pessetes en trenta-dos deutoris garantits en la seva totalitat amb hipoteques sobre terres o cases. Per tant, disposava d'una fortuna xifrada en 679.171,94 pessetes. La seva hereva, Camila Fontanet, continuà les pautes del seu traspasat marit: seguí efectuant préstecs hipotecaris i adquirí més immobles per compra o execució. Morí a Barcelona el gener de 1907. En el moment del seu òbit, els deutoris pendents d'amortització sumaven 355.203,33 pessetes, 43.703,33 de les quals corresponien a crèdits formalitzats pel seu difunt marit (el farmacèutic Rosés) que encara no s'havien amortitzat i 311.500, a nous deutoris que havia atorgat la mateixa Camila. En el decurs d'aquest decenni de viduïtat, adquirí nous immobles: dues cases a Igualada (una casa al carrer del Born, 7 i una altra a la Rambla Nova, 41); una altra casa la Torre de Claramunt, localitzada a la Torre Baixa; i set trossos de terra campa, vinya i olivar, en part irrigats pel canal d'Urgell, ubicats al terme de Bellpuig d'Urgell. En la compra d'aquestes propietats rústiques i urbanes —i en la redempció d'alguns cens— invertí 68.461,45 pessetes. L'inventari post mortem evidencia que, a més, Camila posseïa —al contrari que el seu marit— alguns valors mobiliaris: 82 Cèdules Hipotecàries del 4% que valien, a preu de cotització, 41.110 pessetes. En el seu testament, manifestà que havia redactat les seves últimes voluntats “insiguiendo la voluntad de mi esposo y en conformidad a los encargos que el mismo me tenía hechos...”. En aquest, a banda de petites deixes, confirmà hereva universal de tots els béns a la seva neboda Maria Alba Jover i Fontanet i, en substitució d'aquesta, a la seva filla Concepció Bergadà. Una vegada acceptada l'herència, els consorts Maria Alba Jover i Francesc d'Assís Bergadà van atorgar plens poders a la seva filla Concepció i al marit d'aquesta, l'advocat Antoni Capell i Balaña, veïns de Figuerola, per administrar el patrimoni invertit en préstecs, cases i finques rústiques i els valors mobiliaris esmentats. Un patrimoni que en aquesta època es xifrava en 826.206,39 pessetes.

La família Capell, després de la mort de Camila Fontanet, passà a residir a Igualada.

L'advocat Antoni Capell i Balañà va ser, el 1908, un dels socis fundadors de la Cambra Agrícola d'Igualada i sa Comarca i el 1911 ocupava la presidència del Consell Comarcal de la Unió de Vinyaters de Catalunya a l'Anoia. En el moment en què Francesc Moragas decidí obrir a Igualada la primera sucursal de la Caixa de Pensions per a la Vellesa i l'Estalvi designà Capell —juntament amb altres significats industrials, propietaris rurals i polítics de la localitat— per integrar el patronat constituït per prohoms destinat a atorgar prestigi social i credibilitat econòmica a la nova agència bancària. Els Capell, arran d'aquesta herència, van esdevenir una família rendista en una època de profunda crisi del sistema contractual agrari i de caiguda de la renda de la terra que anà erosionant de manera lenta i irreversible els ingressos procedents de rendes agràries. Tot i això, van efectuar una considerable inversió en l'arranjament de la casa del carrer Nou —on hi havia hagut l'antiga farmàcia de Rosés— dotant-la d'una entrada, una escala i una tribuna al pis principal d'estil modernista. Les expressades obres van respectar —o van crear, si es que no existia— el passatge que hi ha en aquesta casa entre el carrer Nou i la Rambla i que es conegut com a passatge Rosés. En morir, Maria Alba Jover (el 1927) esdevingué hereva del patrimoni la seva filla Concepció Bergadà i Jover. Per la seva banda, Concepció instituí hereu universal dels seus béns el seu fill primogènit Antoni de Paula Capell i Bergadà, el qual adquirí la titularitat dels béns que encara conservava la família del patrimoni immobiliari deixat pel farmacèutic Rosés a la mort de la seva mare. En el decurs de la dècada de 1950 s'intensificà l'ensulsiada de les economies familiars fonamentades en la percepció de rendes agràries en general i, especialment, les relacionades amb les explotacions vitícoles. En aquestes circumstàncies, Antoni de P. Capell es veié obligat a alienar una part, si més no, de la seves propietats. Entre elles, els dos horts (del Papó i del Tobella) de l'Horta Vella, d'Igualada, que havia adquirit Rosés arran de la fallida d'Antoni de Padró el 1876.

ELS HORTS DE L'HORTA VELLA

El gener de 1960, Capell va vendre l'antic hort del Tobella on hi havia una casa d'hortolà i un petit corral, que en aquesta època limitava, a l'est, part amb Pere Bertran i Rebollo i part amb Pere Borràs; a migdia, amb el riu; a ponent, amb un altre hort propietat també de Capell; i al nord, amb el Rec. Els compradors van ser els hortolans que el conreaven: Sofia Fàbregas i Morera i els consort Joan Argelich i Marlés i Maria Carles i Fàbregas. El preu de venda s'escripturà en 30.000 pessetes. L'existència d'aquest espai d'agricultura intensiva a l'extrem sud-oriental del terme d'Igualada sucumbí en el decurs de la darrera dècada del segle passat davant la pressió especulativa desfermada per l'obertura del nou carrer del Rec. L'hort, que tenia una extensió de 14.272 m², experimentà una segregació de 2.044 m² l'agost de 1999 i tot seguit, el consistori igualadí (el setembre de 1999) procedí a l'expropiació de tres trossos per tal d'obrir el nou vial del Rec i els carrers adjacents de 1.437,4, de 1.061 i de 3.468 m², respectivament. Per efecte d'aquestes segregacions, l'hort quedà reduït, en teoria, a 6.261,6 m² amb els dos edificis abans esmentats (un habitatge de 101 i un corral de 59 m²), però el mesurament del terreny subsistent establí que aquest només tenia una superfície de 5.557 m². Posteriorment, els propietaris van fer donació d'un tros de 1.011 m² al seu fill, Pere Argelich, i, per tant, la superfície de la finca quedà reduïda a 4.546 m². Tot seguit, el novembre de 2000, els cònjuges Joan Argelich i Maria Carles van vendre el que quedava de l'antic hort del Tobella a Graip, S.A., una societat constituïda el maig de 1988 i domiciliada a Mollerussa. L'esmentada empresa construï, en aquest espai, un edifici industrial de planta baixa i altells que ocupà una superfície de 3.637 m², mentre que els 913 m² restants van quedar per servir de patis i accessos. La construcció queda enllestida el novembre de 2002. Estigué formada per nou naus separades amb possibilitat de ser segregades i venudes separadament i per un local destinat a ubicar-hi un transformador d'electricitat.

L'altre hort, contigu a l'anterior a la part de ponent, "con sus dos casas, corral, un pozo y dos aljibes conocido por Huerto Papó...", llavors anomenat de cal Venda, el va vendre Antoni de

Paula Capell el setembre de 1962 a Jaume Ribera i Marimon, del comerç i veí d'Igualada. El nou propietari es veié immers, segons sembla, en problemes de liquiditat, perquè el 1967 hipotecà aquesta finca en garantia d'un crèdit de 600.000 pessetes al 6% i per un termini de tres anys que li van proporcionar Josepa Badia i Figueres i Carme Mestres i Massana. L'any següent (el febrer de 1968), decidí vendre l'hort als industrials Antoni Vila i Mensa i Joan Costa i Massó, de manera indivisa, per 600.000 pessetes, amb la condició que els compradors es fessin càrrec del crèdit hipotecari del mateix import. L'esmentada propietat va ser segregada en dues parts —segons anotació datada el maig de 1988—, la qual cosa comportà que la hipoteca sobre la finca, que encara subsistia, es limités a gravar la part septentrional, que va quedar inscrita a favor d'Antoni Vila i de Joan Costa i que tenia una superfície de 5.112,5 m². En ella hi havia les cases de cal Venda, i afrontava, al nord, amb el Rec; al sud, amb la resta de la finca matriu segregada; a l'est, amb Joan Argelich i a l'oest, amb Francesc Matosas. Uns anys després, el desembre de 1994, Vila i Costa van cedir la part meridional del que havia estat hort del Papó —que tenia una superfície de 7.410,6 m²— a l'Ajuntament d'Igualada per a usos destinats a equipaments. El març de 2001, la titularitat de la part septentrional experimentà un canvi arran que Antoni Vila feu donació de la seva meitat indivisa a favor de les seves filles Anna i Maria Assumpció Vila i Badia de manera indivisa. Posteriorment, l'abril de 2006, es cancel·là la hipoteca que gravava aquest tros. L'expressada formalitat, precedí a la seva venda per part de Joan Costa i d'Anna i Maria Assumpció Vila a l'empresa Residencial Castellolí (Resicas), una societat constituïda a Igualada el 2004. En aquesta transacció s'atribuí a la finca una superfície de 5.012,5 m². La intenció de l'empresa compradora era edificar aquest terreny i formalitzà tot seguit (el maig de 2006) un crèdit amb “la Caixa” garantit amb una hipoteca sobre la finca. L'expressada empresa construï en aquest terreny un edifici compost de naus industrials adossades d'una sola planta dividit en vuit departaments. L'expectativa era vendre'ls de manera independent i que els compradors quedessin obligats a respectar un règim de convivència comunitària. El febrer de 2008 es

legalitzà la superfície construïda que ocupà 2.540 m² i es va preveure la possibilitat d'edificar en una segona fase altres 1.855,8 m². Unes setmanes després (el març) Resicas amortitzà el crèdit rebut de “la Caixa”.

BIBLIOGRAFIA

Pere Pascual, “Crèdit hipotecari i acumulació de capital immobiliari. L'exemple del farmacèutic i prestador Francesc de Paula Roses (1855-1895), *Miscellanea Aqualatensia*, 14 (2011), pàg. 185-289.

PLÀNOLS DE CAL VENDA

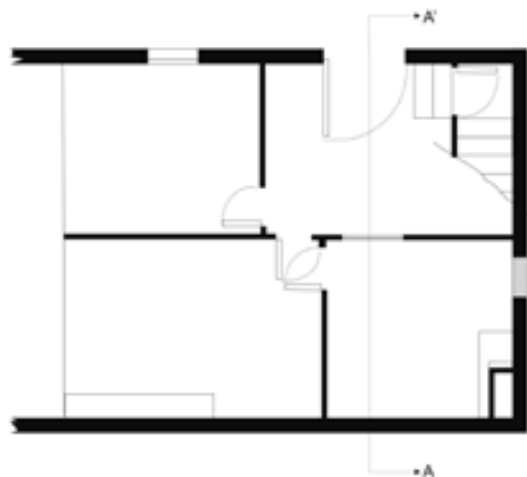
Conjunt de dues cases simètriques. Típica casa d'hortolà. Constaven de planta baixa, primera i un espai de golfes a sota coberta. A la planta baixa, hi havia la cuina amb el foc a terra i una part de les cambres que servien d' habitatge. A la primera, les habitacions. I a la segona o golfes, un espai destinat a assecar i a guardar la producció agrària. Les altres dependències necessàries per a les eines del camp, per als animals o per tasques de l'horta se situaven en edificacions externes. Les parets eren de maçoneria i maons. Les portes s'emmarquen amb arc carpanell i brancals de carreus de pedra. Al davant de les cases, hi havia un pou.

AUTORS:

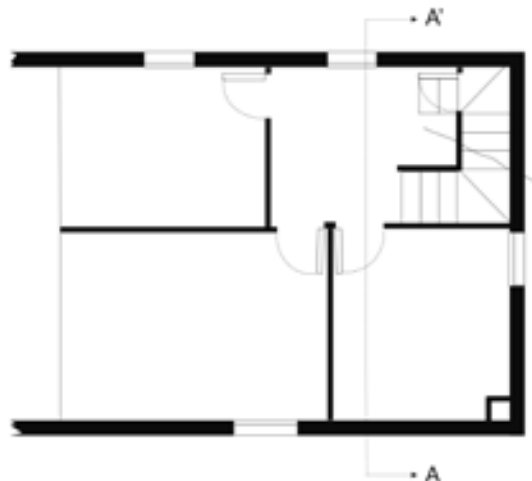
PERE PASCUAL I DOMÈNECH

CARME FERRERAS I DALMAU

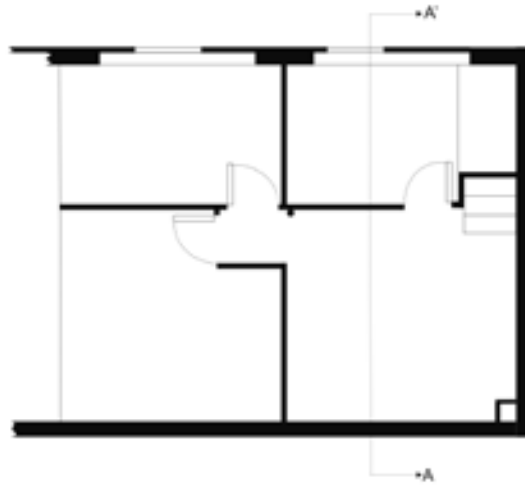
PLANTA BAIXA

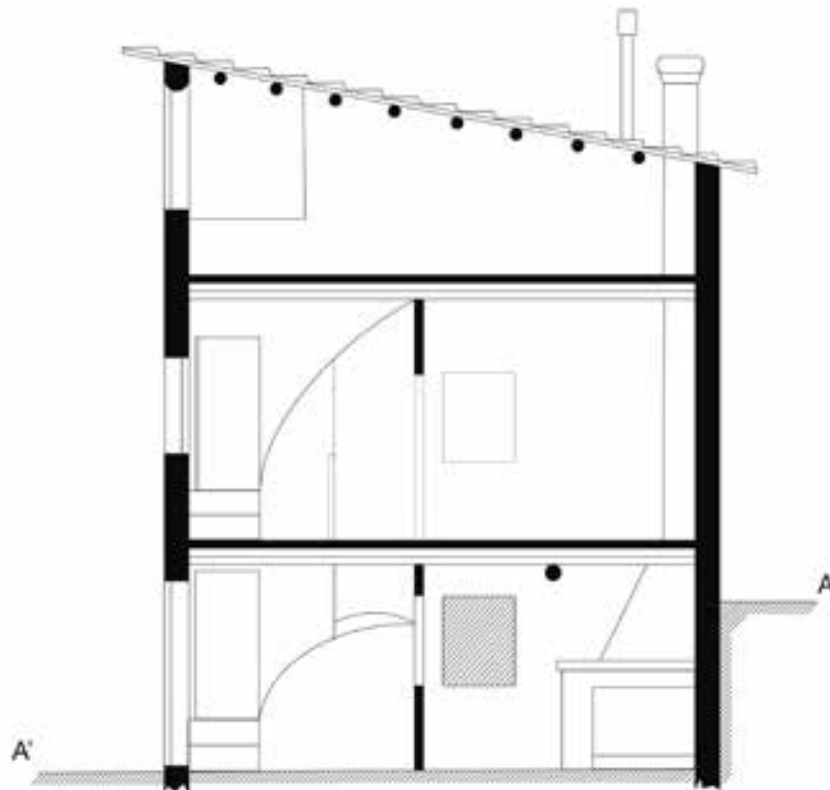
PLANTA PRIMERA

PLANTA SEGONA

SECCIÓ TRANSVERSAL A-A'

ANNEX 3.6

EL MOLÍ DE L'ABADIA

C/Molí de l'Abadia

Els orígens del Rec d'Igualada i del molí fariner conegut amb el topònim de l'Abadia es remunten al segle XII. El 1187 Guillem de Claramunt i la seva esposa van cedir al monestir de Sant Cugat del Vallès “la presa y aprofitament de tota l'aygua [...] per regar y fer molins ...”, i aquest mateix any, Guillem, vescomte de Cardona i senyor d'Òdena, també cedia al monestir de Sant Cugat “perpètuament la presa o aprofitament de tota l'aygua [...] per regar o fer molins,...”. L'esmentada concessió suscità l'oposició de Bernat, senyor de Montbui. El plet durà anys. El veguer reial intentà que ambdues parts formalitzessin concòrdia i, atès que Bernat de Montbui no s'avingué a negociar, la sentència (dictada el 1205) assignà perpètuament al monestir santcugatenc “la presa o aprofitament de dita aygua...”. Els abats de Sant Cugat tenien també sota la seva jurisdicció l'església de Santa Maria d'Igualada i l'espai on s'anava formant la vila i les terres al seu voltant obtingudes, a través de successives donacions, dels senyors d'Òdena. La situació de precarietat en què es trobava l'autoritat del monestir davant la prepotència dels feudals de les rodalies va determinar, possiblement, que l'abat de Sant Cugat cerqués el suport del rei i li cedís la meitat del domini que tenia sobre la vila. La jurisdicció sobre la vila i sobre el Rec i els seus molins esdevingué, a partir de 1233, condomini del monestir de Sant Cugat i del monarca. La situació dominical de la sèquia igualadina canvià arran que el 1377 Pere III (el Cerimoniós) cedí la part reial del condomini sobre el Rec i els seus molins als senyors de Montbui, mentre que el monestir seguí conservant la meitat de l'esmentada jurisdicció. Un altre canvi de domini transcendent s'esdevingué el 1622 quan el consell municipal igualadí aconseguí comprar la

meitat de la jurisdicció sobre la vila que tenia el monestir de Sant Cugat, transacció que havia de comportar, també, que el municipi adquirís la meitat del domini que dit monestir tenia sobre el Rec i els seus aprofitaments.

Pel que fa a la meitat de jurisdicció que tenien els barons de Montbui, el casament d'Anna de Montbui, hereva de la baronia de Montbui, amb Claudio de Lanuza y de Torelles (segon comte de Plasencia), implicà que el condomini sobre el Rec i els molins igualadins passés a l'hereu d'aquests cònjuges: Josep de Lanuza y de Montbui. L'esmentada jurisdicció va romandre en poder del patrimoni senyorial dels Lanuza fins que el 1745, Helena de Lanuza i de Boixadors (setena comtessa de Plasencia) es casà amb Gener Rabassa de Perellós, tercer marquès de Dosaigües. El net d'aquest, Gener de Perellós-Lanuza i de Palafox (cinquè marquès) morí el 1853 sense descendència i designà Vicent Dasí i Lluesma hereu universal dels seus béns, el qual era membre d'una nissaga vinculada a l'administració de la casa de Dosaigües. Sigui com sigui, a finals del segle XVIII, el molí de l'Abadia havia esdevingut alou dels marquesos de Dosaigües, —juntament amb terres i boscos a Igualada, Santa Margarida de Montbui i Vilanova del Camí—, el qual era cedit en arrendaments quadriennals a moliners.

El molí de l'Abadia amb la bassa (ACAN-AFMI, Josep Bisbal)

DEL MOLÍ DE L'ABADIA AL MOLÍ DE L'ALERT

L'agost del 1809, Gener Francesc de Paula Rabaza de Perellós, Lanuza i Boixadors (quart marquès de Dosaigües i vuitè comte de Plasencia) concedí aquest molí en arrendament a Ramon Alert, veí d'Igualada. L'arrendament es formalitzà per un termini de quatre anys i pel preu de 2.333,33 pesetes anuals. El marquès es va comprometre "el día que principia el arriendo se le entregará dicho molino con todos los arreos para moler de cuyas ahinas se deberá formar inventario...". L'arrendatari acceptà les obligacions de "limpiar el riego o balsa, siempre que sea necesario o requerido..."; de posar "desde principios del mes de mayo hasta San Miguel de setiembre [...] seis palos, o maderos correspondientes en la resclosa o presa del agua..."; i de no instal·lar "en el expresado molino [...] muelas, rodetes, collferros y otros, sin aviso y consentimiento...". L'ofici de moliner deixava molt de temps

lliure i Ramon Alert esdevingué, a més, "negociant". Es dedicà a l'arrendament del cobrament de drets feudals, a la compra-venda de bestiar, a la venda de pells per adobar... Mentrestant, aconseguí anar renovant l'arrendament del molí durant successius quadriennis. L'octubre de 1832, Ramon Alert "trobant-me detingut en lo llit de malaltia corporal..." va fer el seu darrer testament. En aquest, instituí hereva de tots els seus béns la seva filla Maria Alert i Tardà, muller de Joan Soler, amb l'advertiment que si la seva filla premoria a Joan Soler, aquest "sia señor poderós y plenísim usufructuari de tots los béns i drets mentres naturalment visquia y se conservia viudu...". L'òbit d'aquest moliner tingué lloc al cap de pocs dies. La seva filla i hereva va fer inventari dels béns deixats pel seu pare "en la casa del espresat molí de la Abadia q[u]e ocupa y en què morí...". on es posa de manifest que el traspasat vivia gairebé de manera miserable i que posseïa, en canvi, un apreciable patrimoni constituït per una casa a Vilanova del Camí, diversos trossos de terra

a Vilanova i a Òdena, alguns drets reals i crèdits.

El seu gendre, Joan Soler, natural de Santa Margarida del Penedès, el substituï com a arrendatari del molí de l'Abadia, anomenat, a l'època, molí de l'Alert. Pel que sabem, Soler era, com el seu sogre, un "negociant". Entre les seves activitats, hi tingué també un paper rellevant l'arrendament del cobrament de drets feudals. Mentrestant, el ràpid creixement que experimentà la filatura (a través de berguedanes) i el tissatge de cotó (mitjançant telers manuals) a Igualada durant la primera meitat del vuit-cents entrà en crisi arran de l'arrencada de la mecanització d'aquesta indústria a partir de la dècada de 1840. Tot i això, durant la segona meitat del XIX, subsistí a la vila un nucli d'empreses dedicades al tissatge de cotó, les quals van ser proveïdes, en part, per la producció de filats de diverses filatures hidràuliques que van aprofitar, fins a límits difícilment imaginables, l'exigu potencial que oferien els migrats cabals del riu Anoia i el dels seus afluents.

El nucli més important de filatures hidràuliques a la comarca va ser el de Vallbona-Cabrera, que va tenir els seus orígens a començaments de la dècada de 1840. El març de 1841 es constituï la societat Bonet, Pere Viñas i Cia. (cal Bota), en un indret on hi havia un molí i un batà. El 1845 els fabricants igualadins Magí Cuadras i Joan Prat, associats amb el moliner Joan Soler, van formar la societat Los Tres Amigos (ca l'Alert). I, més endavant, l'abril de 1854, Josep Marsal (natural de Capellades) promogué la societat Marsal i Genescà, que establí la filatura hidràulica on hi havia el molí del Castellet (ca la Fou). En la segona d'aquestes iniciatives hi tingué un paper molt rellevant el moliner Joan Soler, que l'abril de 1822 havia comprat a un veí de Vallbona, "un tros de terreno per edificar un molí fariner de tinguda setze canas de quadro junt amb un salt baix la riera en lo paratge nomenat lo Pèlach Roquer...". El preu d'aquesta transacció se xifrà en 1.200 pessetes. Tot seguit, construí una presa, obrí una sèquia i inicià la construcció d'un molí fariner en aquest indret.

El fet que Joan Soler decidís emprendre la construcció de l'esmentat molí suscità la impugnació, per via judicial, de Josep Pujol, hisendat i veí de Vallbona d'Anoia. El demandat manifestà que era titular dels drets derivats d'un establiment

que la Intendència atorgà el 20 de març de 1752 a favor d'Antoni de Foxà d'aprofitament privatiu de les aigües del riu Anoia al terme de Cabrera entre els llocs anomenats Pasarot i Pèlag del Roquer, així com el de "construir cualesquiera fábricas y molinos...". L'esmentat contenciós acabà amb una resolució del Reial Patrimoni, datada el desembre de 1827 en què s'establí que "ha lugar" a la concessió "de establecimiento pedido por Juan Soler [...] del molino harinero..." i, finalment, per R.D. de juny de 1828, se li concedí l'aprofitament d'aigües al Pèlag del Roquer a condició de pagar una entrada de 125 pessetes i un cens anual de 3,75 pessetes per cada mola instal·lada al molí. L'abril de 1846, Joan Soler adquirí en establiment un altre tros de terra erma inclòs "lo camí carreter que pasa per dins lo dit tros...", que limitava, a l'est, amb terra pròpia del comprador. El cens s'establí en 20 pessetes anuals.

EL MOLINER JOAN SOLER I LA FILATURA DE VALLBONA

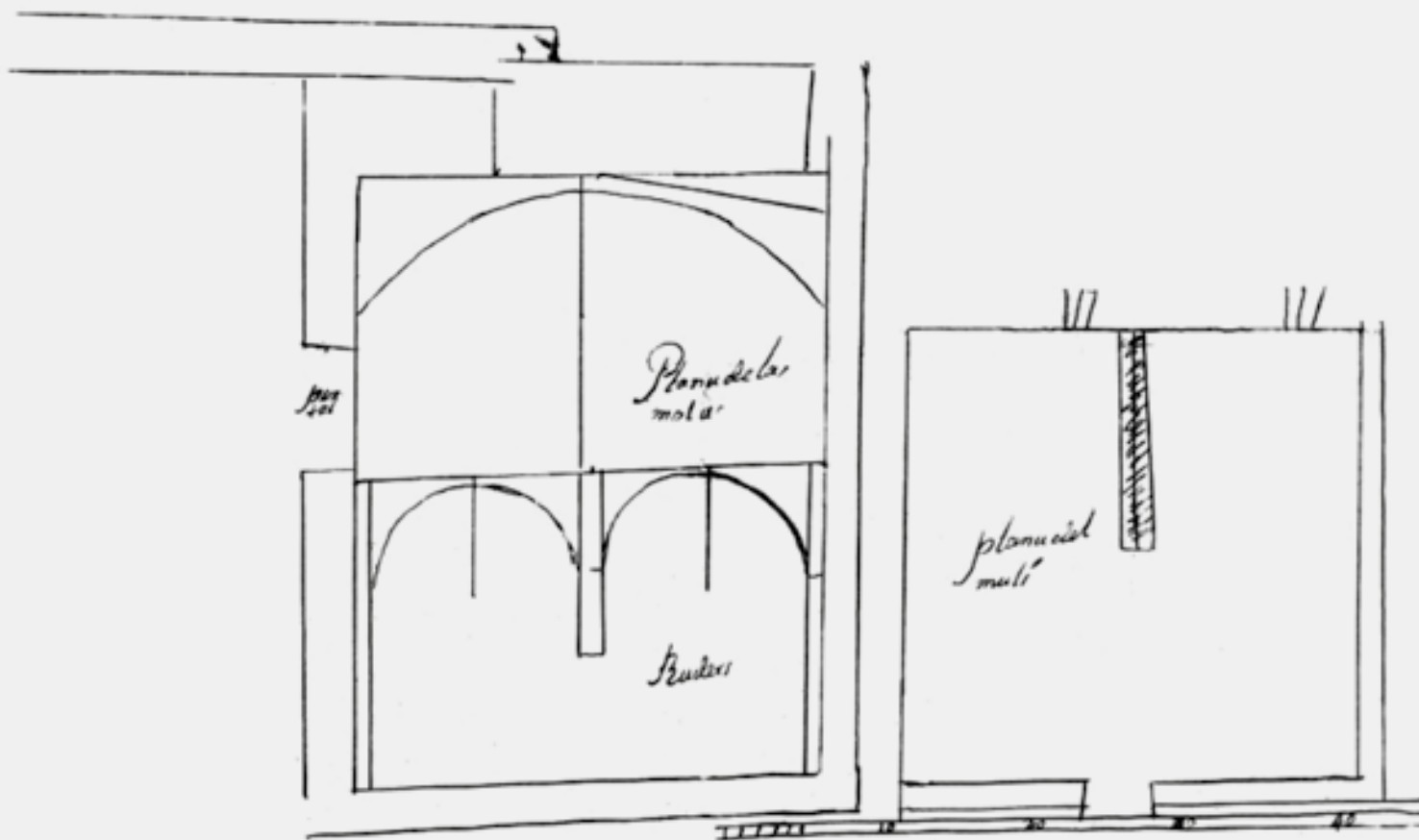
La disponibilitat de terreny i del salt d'aigua determinà que Joan Soler s'associés amb Magí Cuadras, "fabricante de géneros de algodón" i Joan Prat, paleta, veïns i naturals d'Igualada, per formar una companyia amb "objeto de erigir y construir un edificio fábrica ..." per a la "fabricación de hilados de algodón como cualquier otro [...] comercio...". La societat s'escripturà el març de 1845 amb la denominació de Los Tres Amigos. L'empresa es fonamentà en la cessió en establiment per part de Joan Soler, als seus socis Cuadras i Prat del terreny per edificar i el salt d'aigua al Pèlag del Roquer, a canvi de rebre un cens anual de 133,33 pessetes de cadascun dels seus dos socis. Es precisa que d'aquesta cessió en quedava exempt el molí fariner. Pel que fa a la constitució de la societat Los Tres Amigos, els tres socis (Soler, Cuadras i Prat) van convenir que: 1) la construcció de la fàbrica, la compra de maquinària i altres, així com l'aportació del capital circulat, es finançaria a parts iguals; 2) els beneficis obtinguts del negoci serien repartits de la mateixa manera; 3) en el supòsit que algun soci volgués retirar-se de la societat, "deberá necesariamente preceder el consentimiento de mi dicho Juan Soler [...] por haber sido el dueño de las cosas

arriba concedidas en enfiteusis...". Es pactà que tal eventualitat en cap cas es podria plantejar abans d'acabar l'edifici de la fàbrica i que aquesta hagués estat en activitat durant un període de cinc anys, com a mínim; i que posteriorment, si algun dels tres socis volia deixar l'empresa, els dos restants tindrien dret de fadiga per comprar la seva part i, de no exercir-lo, no podrà "transmitir su derecho a otra persona que no sea del común beneplácito de los otros dos socios...". Posteriorment, el juliol de 1848, Joan Soler cedí en emfiteusi dos petits trossos més de terra més ubicats al mateix indret a la societat Los Tres Amigos i efectuà un préstec de 3.000 pessetes —probablement per coadjuvar a finançar la instal·lació de la fàbrica— a Cuadras i Prat, en qualitat de socis de Los Tres Amigos, amb

el compromís de retornar aquesta suma en el termini de dos anys i de pagar un interès del 6 %.

La filatura de Vallbona inicià la seva producció el 23 d'abril de 1846 "posant cada soci per si sol sis mil lliures, ambartin-sa per lo edifici o fàbrica y maquinària, que són buit màquinas francesas de sent-vint puas, que forman juntas nou-sentas-vuitanta pues ab tres cardas y tres matcheras sencillas de fusta y un diapbla y cuatro jochs de manuanas y un bulont [sic] y racanbi de filatura...". D'altra banda, en el curs de l'any inicial, cada soci havia aportat 1.083,33 pessetes més "que també se han ambartid per lo mateix...". El capital circulat inicial de l'empresa s'establí en 7.345,78 pessetes, i durant el trienni de 1846-49, els beneficis liquidats que passaren a incrementar el circulat de

PLÀNOL ESQUEMÀTIC DEL MOLÍ DE L'ABADIA POSSIBLEMENT DATAT A COMENÇAMENTS DEL SEGLE XIX (ACAN, FONS FAMILIAR ALERT-SOLER)

la societat sumaren 29.238,48 pessetes. Per tant, el capital circulant acumulat a finals de 1849 se xifrava en 36.584,27 pessetes. Es precisa que els beneficis obtinguts s'havien dedicat a amortitzar un debitori que tenia la companyia “y lo demás se ha ambartid ab los aumens de la maquinària y am part de obras per lo mateix edifici o fàbrica...”. La companyia també havia posat en funcionament una fàbrica a Igualada on hi havia “deu màquines de tona bargadanas y sinch màquines de duplà, y dos aspis, y deu talés, y un canastró y pesos...”. La producció de la filatura de ca l'Alert de Vallbona va ser de 46,2 tones de cotó filat el 1850; de 50,7, el 1851; de 61,2, el 1852; de 60,2, el 1853... La pràctica totalitat de la producció va ser transferida, durant aquests anys, a la fàbrica que aquesta empresa tenia a Igualada, dedicada, pel que sembla, al torçat i a l'acabat del filat. El 1854 els clients d'aquest cotó filat eren alguns dels principals fabricants de teixits de la Igualada de l'època: Vicenç Torres, Oleguer Godó, Joan Cendra, Joan Coma, Salvador Deop... i també alguns industrials de Santa Coloma de Queralt i de Calaf. Una estadística de 1859 posa de manifest que aquesta filatura —llavors denominada Juan Soler y Cia— juntament amb la molt propera de cal Bota eren les més importants de la comarca.

LA COMPRA DEL MOLÍ DE L'ÀBADIA

El decret d'abolició dels senyorius de 1837 establí la possibilitat que la noblesa pogués convertir en propietat privada —sense necessitat de presentar títols acreditatius— la propietat immobiliària considerada senyoriu territorial (o solariego). Pel que sembla, el marquès de Dosaigües s'afanyà a inscriure en el registre de la propietat com a dominis solariegos l'igualadí molí de l'Àbadia i altres terres i edificis dels termes d'Igualada i de Montbui. En definitiva, el molí de l'Àbadia va esdevenir un bé posseït en nua propietat per l'esmentat marquès, que el seguí cedint en arrendament a Joan Soler per períodes de quatre anys. El desembre de 1855, tingué lloc un altra renovació del contracte del “molino harinero, nombrado de la Abadia, con dos muelas y demás aparatos, como también una pizeza de tierra de regadío de dos jornales contigua

a dicho molino...”. El preu de l'arrendament s'establí en 2.400 pessetes anuals, i l'arrendatari acceptà també l'arcaica obligació de “dar tres pares de capones buenos y rabadores al apoderado general [...] en Barcelona el día de S[an]to Tomás de diciembre...”. En aquesta època, Vicent Dasí i Lluesma, marquès de Dosaigües, estava aclaparat pels deutes. El molí de l'Àbadia estava hipotecat per garantir el capital de sis censals (que en conjunt sumaven 77.490,32 pessetes) acreditats per la Comunitat de Preveres i la Infermeria de Santa Maria del Mar, de Barcelona. Encara més, el marquès devia a aquests preveres la suma de 20.332,17 pessetes en concepte de pensions vençudes (i no pagades) d'aquests censals. Per amortitzar tals deutes, el desembre de 1859, el marquès decidí vendre perpètuament a Joan Soler l'esmentat molí, la sèquia i la presa d'aigua, un hort immediat al molí, i la meitat d'un bosc localitzat al terme de Montbui. La transacció s'efectuà a condició que el comprador assumís el deute de 77.490,32 pessetes acreditat pels esmentats censals, el compromís de pagar les 20.332,17 pessetes de les pensions vençudes d'aquests i de lliurar al marquès 12.167,83 pessetes. Per tant, el preu de venda del molí i els seus accessoris, de l'hort i de l'esmentat bosc se xifrà en un total de 109.990,32 pessetes.

El negoci de moliner i les altres activitats mercantils i industrials exercides per Joan Soler li van proporcionar una considerable acumulació de capital, que invertí —abans i paral·lelament a l'airecament de la fàbrica de Vallbona— en la compra d'immobles, a banda de l'adquisició del molí de l'Àbadia. En aquest vessant, la seva estratègia inversora consistí, primer, comprar el solar localitzat entre els carrers de la Soledat i el de la Caritat, on edificà dues cases que li havien de permetre viure amb més comoditat que en el gairebé miserable habitatge del molí de l'Àbadia. L'expressada adquisició es completà, després, amb la d'un tros davant de la part del darrere de la casa que havia de servir d'era i de pallissa, localitzat entre els carrers de la Caritat i de Sant Antoni de Baix. Posteriorment, comprà diversos trossos de terra que li havien de proporcionar vi, oli i cereals per a l'autoconsum familiar, seguint la pauta de les famílies benestants de la Igualada de l'època que posseïen diversos camps i vinyes als pobles de les rodalies de la

Un dels dos pous d'entrada de l'aigua de la bassa al cacau del molí (CECI, Carme Ferreras)

població amb la mateixa finalitat. Entre aquestes adquisicions hi figuren la compra de la vinya amb oliveres ubicada al Camp de les Forques, terme d'Igualada, prop del molí; d'un hort anomenat del Cuneu (o mas Capell), a l'Horta Vella d'Igualada, d'un petit bosc i de dues vinyes, ubicades al paratge de les Parellades, tot dins el terme de Vilanova; i de dues vinyes més, una situada al Pla de la Torre (terme d'Òdena) i l'altra, també a l'indret de les Parellades, terme de Vilanova.

L'HEREVA DEL LLEGAT DE JOAN SOLER

Joan Soler i Mestre no va tenir, possiblement, el reconeixement social que ambicionava malgrat el seu ascens econòmic. L'octubre de 1867 —a l'edat de 77 anys i vidu de Maria Alert— “enfermo con toda claridad...” va fer testament. El prestigi social que no havia aconseguit en vida el va voler assolir a través del seu enterrament disposant que se

li fessin uns funerals veritablement desmesurats. El fet de no tenir descendència del seu matrimoni determinà que designés hereva de tots els seus béns Josepa “hija de padres incógnitos”, casada en segones núpcies amb Pere Soler i Miret, “la cual habita hoy día en la compañía y casa del testador...”. L'òbit de Joan Soler va tenir lloc el novembre de 1868. Josepa Soler i Soler —cognoms que adoptà com afillada de Joan Soler— va tenir dos fills que van arribar a la majoria d'edat: Dolors i Josep Soler i Soler. El seu segon marit, Pere Soler i Miret, exercí de moliner del molí de l'Abadia. L'economia d'aquests cònjuges sembla que tendí, acusadament, al desequilibri, perquè abans del casament dels seus fills, Josepa s'hagué de vendre una part considerable del patrimoni heretat: el bosc del terme de Montbui; el tros de terra i l'era de batre, ubicat al Pla Inferior; la vinya del Pla de la Torre, terme d'Òdena; les vinyes de les Parellades i de les Mates i els trossos de terra de Clapers i Garriges, terme de Vilanova...

Una imatge del molí de l'Abadia obtinguda aquests darrers anys (CECI, Pilar Cuerva)

Les noces del seu fill Josep amb Maria Canals i Prat, filla d'un pagès de Molins de Rei, donaren lloc a la signatura de capítols matrimonials el juny de 1901. En aquests, Josepa va fer donació al seu fill (amb reserva d'úsdefruit) de diverses finques ubicades al terme d'Igualada: la meitat esquerra de la casa del carrer de la Soledat; una vinya a la partida del Camp de les Forques; “todo aquel molino harinero con su balsa y acequia y demás dependencias...”, conegut per molí de l'Alert; un hort a la partida l'Abadia; i de la meitat indivisa de les terres, fàbrica, aprofitaments hidràulics i censos del patrimoni ubicat al Pèlag del Roquer i les seves rodalies, terme de Vallbona d'Anoia. El gener de 1902, Josepa formalitzà capítols matrimonials relatius al casament de la seva filla Dolors amb Valentí Puig i Ramon, carreter. Josepa Soler donà —també amb reserva d'úsdefruit— a la seva filla les següents finques localitzades al terme d'Igualada: la meitat de la dreta de la casa del carrer de la Soledat; un hort amb

una casa (mas Capell), ubicat a la partida de l'Horta Vella; i la meitat indivisa de les terres, la fàbrica, els aprofitaments hidràulics i els censos del patrimoni ubicat al terme de Vallbona. El moliner Pere Soler morí poc després (l'agost de 1904), i la seva muller, Josepa Soler, el va sobreviure cinc anys, atès que el seu òbit tingué lloc l'octubre de 1909. La seva filla, Dolors, premorí als seus pares. El seu traspàs es registrà el març de 1903 i deixà una filla, Josepa Puig i Soler, que es convertí en hereva del patrimoni que la seva àvia havia llegat a la seva mare. Posteriorment, Valentí Puig i la seva filla Josepa van emigrar al continent americà, perquè hi ha constància que el 1933 residien a la ciutat argentina de Tucumán.

No sembla que els negocis li anessin gaire bé a Josep Soler i Soler, hereu del molí de l'Abadia. El març de 1909 es veié obligat a formalitzar un préstec per import de 15.000 pessetes que li atorgà Francesc Aguiló, del comerç i veí de Barcelona, per un termini de quatre anys i a un interès del 6%

anual. El deute quedà garantit amb una hipoteca sobre el molí i sobre dues finques més. Josep Soler i Soler morí el 7 d'abril de 1918, intestat. El jutge competent declarà usufructuària dels béns deixats pel difunt la seva muller Maria Canals, i hereu el fill primogènit del matrimoni, Pere Soler Canals. La vídua feu inventari dels béns deixats per Josep Soler, el qual posà de manifest que el traspasat havia alienat la meitat indivisa de les terres, del molí i de la filatura localitzada al terme de Vallbona i també els censos derivats d'establiments efectuats en aquest indret. El novembre de 1929, Pere Soler —que es declarà “curtidor”— aconseguí amortitzar el deute de 15.000 pessetes. Mentrestant, el molí de l'Abadia estigué en activitat fins al 1927 com una “aceña de río”. En el decurs de la retirada de l'exercit republicà, el molí va ser bombardejat i quedà, en part, enderrocat. El febrer de 1941, Pere Soler, llavors qualificat de “jornalero”, tornà a hipotecar el molí i una altra finca per garantir un préstec de 6.000 pessetes pel termini de dos anys i a un interès anual del 6%. Uns anys després, el febrer de 1944, Pere Soler i la seva mare Maria Canals demanaren un crèdit per import de 86.500 pessetes al Instituto de Crédito para la Reconstrucción Nacional destinat a “la reconstrucción” del molí de l'Abadia. L'esmentat crèdit no només va permetre reconstruir el molí, sinó també retornar el préstec de 6.000 pessetes. Mentrestant, entre 1943 i 1955 —durant els anys més foscos de l'autarquia econòmica franquista—, Pere Soler tornà a posar en activitat el molí qualificat de “aceña de río”. Per tant, va ser a partir de 1955 que el vell molí de l'Abadia quedà aturat de manera definitiva.

En aquesta època, Soler estava immers, segons tots els indicis, en una fallida econòmica total. Un jutjat de Madrid inicià, a instàncies del Instituto, un procediment executiu contra Pere Soler per “dejar de abonar las cuotas de interés y amortización vencidas...”. Efectuades les diligències reglamentàries, per resolució judicial es disposà que el molí es vengués en pública subhasta per un import de 115.000 pessetes. La primera subhasta va tenir lloc l'octubre de 1955 i quedà deserta. Les dues que es van celebrar posteriorment també. L'immoble va romandre, durant un parell d'anys, propietat de l'Estat, fins que l'Instituto de Crédito acordà acceptar l'oferta de compra presentada per l'industrial

adober igualadí Pere Bertran Rebollo. L'esmentada transacció es formalitzà el 13 de març de 1958, i el preu de venda s'establí en 96.267,25 pessetes.

Pere Bertran adaptà l'immoble per servir de molí de pinsos mogut per energia elèctrica. El 1970, la finca —on hi havia l'antic “molino harinero hoy derruido, con su represa y acequia y demás dependencias [...] en el punto conocido por ‘Molí de l'Alert’...” — s'estimà que tenia una extensió de 6.557 m² i es valorà en 470.738 pessetes. El desembre d'aquest any es constituí la societat Indústries Bertran, S.A. i Pere Bertran aportà aquesta i tres finques més a la formació de l'esmentada empresa dedicada al negoci d'adobar pells. Posteriorment, l'antic molí i els altres actius d'aquesta societat van ser transferits a Indústries Bertran, S.L., constituïda el juny de 1992, continuadora de l'empresa anterior. En el decurs dels darrers anys del segle XX, la finca on hi ha l'antic molí experimentà diverses segregacions per efecte de l'execució del “Projecte d'Urbanització del carrer del Rec”. L'agost de 1995, la seva superfície quedà reduïda a 4.588,5 m², a causa de la cessió de 1.968,5 m² a l'Ajuntament d'Igualada; posteriorment, el març de 1999, el municipi n'expropià 1.089 m² més, quedant disminuïda a 3.499,5 m²; i finalment, el desembre de 2000, l'Ajuntament aprovà l'expropiació d'altres 2.932,12 m². En definitiva, després d'aquesta darrera segregació, l'esmentada finca quedà limitada a una extensió de 567,38 m². L'expressat romanent (on subsisteix dempeus el vell molí medieval) es va vendre, el 5 de juliol de 2000, per Indústries Bertran, S.L. a Novo Arlis, S.L., una societat constituïda el setembre de 1999.

BIBLIOGRAFIA

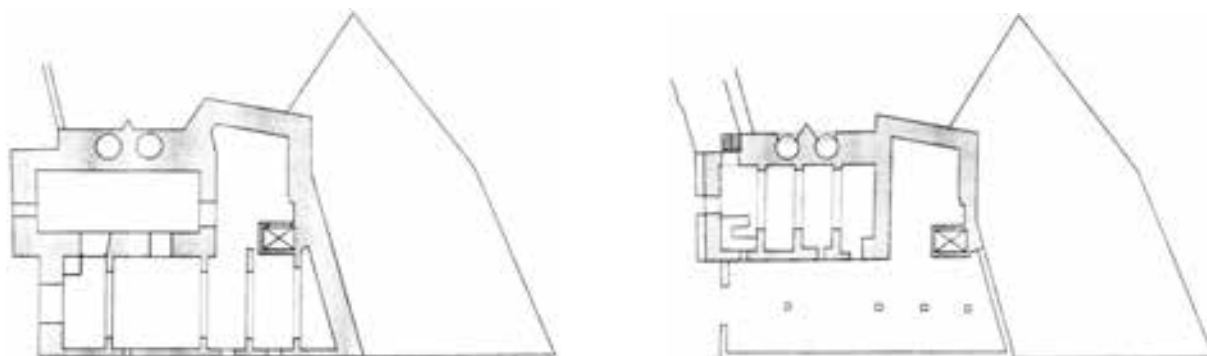
Pere Pascual, Magí Puig, Josep Riba, Joan Caballé i Carme Ferreras, *El molí de l'Abadia i els seus moliners (segles XIX-XX)*. Igualada: CECI/Ajuntament d'Igualada, 2009.

PLÀNOLS DEL MOLÍ DE L'ABADIA

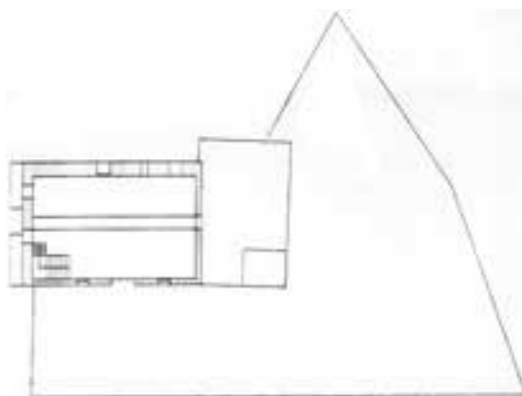
Edifici de planta quadrangular format per un soterrani i tres plantes. Les dues superiors van ser molt malmeses amb un bombardeig al final de la Guerra Civil i reconstruïdes posteriorment. A la paret nord es conserven els pous que conduïen l'aigua als cacaus situats al soterrani. Són de factura cilíndrica amb un diàmetre de 2 metres i d'una alçada de 5 a 6 metres. Construïts amb pedra, estaven tapats a la part inferior per una comporta de fusta. A la part oest de l'edificació, també es conserven vestigis del mur de carreus de pedra que tancava l'embassament. A la planta baixa, on hi havia les moles, l'espai es cobreix amb una volta d'arc apuntat amb carreus de pedra tallada. A la segona planta, l'espai queda dividit en quatre trams a partir de tres arcs apuntats. Aquest segon pis, va ser utilitzat com a estança dels moliners. Es pot accedir a aquesta planta des de l'exterior a través d'una escala i una porta situada a la façana de ponent.

AUTOR:
JOAN CABALLÉ I ALEGRE

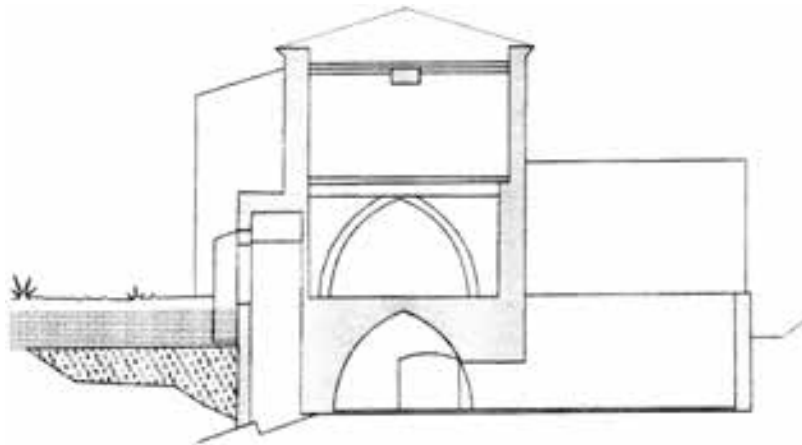
PLANTA BAIXA / PLANTA PRIMERA

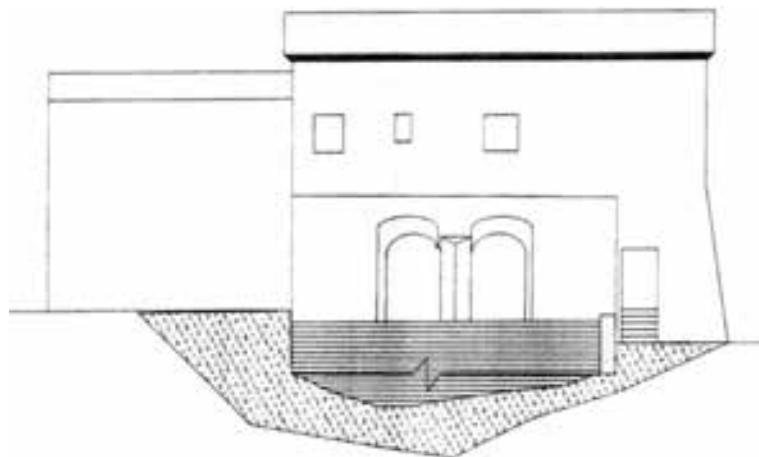
PLANTA SEGONA

SECCIÓ EST - OEST

ALÇAT DE LA FAÇANA ORIENTADA A L'OEST

ALÇAT DE LA FAÇANA ORIENTADA A L'OEST

Aquest llibre ha sortit dels tòrculs
de la impremta el dia de sant Jaume
del 2022

el centre d'estudis de l'Ambria

